భారతి

[సచిత్ర మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

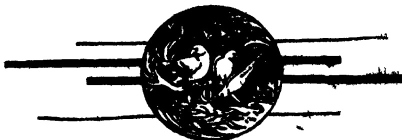

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము

మదరాసు

సంపుటము 29 ఫిబ్రవరి, 1952 సంచిక 2

విడిప్రతి వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఫిబ్రవరి - 1952

ఆంధ్రదేశ మంతట ప్రదర్శింప బడుచున్న

వాహినీ వారి

మల్లీశ్వరి

సంగీత శిల్ప నాట్య కల్పనలో
సంస్కృతికీ సహజత్వానికీ జాతీయతకూ
సమంజసతను సాధించుటలో
ఒక ప్రత్యేకతను నిరూపించు
నిరుపమాన చిత్రము

నేడు చూడండి

ఖర
మాఘము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 2

అవనీంద్రస్మృతి

★

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

కునికిన దాస్యజీవన విఘూర్ణిత జాతికళా ప్రదీపికన్
దన యతిలోక భావపరిణాహసముజ్జ్వల కాంతిధారచే
పునరుపలబ్ధ భవ్య సుషమాఢ్య నగమ్ముగజేసి వెల్గులన్
నినిచిన దివ్యశిల్పి యవనీంద్రుడు నేడు జగాన లేడకో!

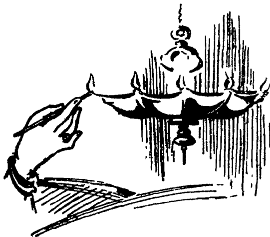
ఒక పదియుండి భావుక మహాగాయకాలురలో మొదండలన్
బిలిచియొసర్చి భారత విశిష్టనవీనకళా మహస్సు చం
పక మృదుసారభాకలిత భావనగా మొనయించె; వారురున్
ప్రకటిత విశ్వమోహన కళాప్రతిభావిజయ ప్రభాసితుల్!

ఉత్తమ శిల్పలక్ష్యములు, నూర్జిత సర్వ కళారహస్యముల్
గుర్తెరిఁగొసంగ, నాతని యొకొక్క వినూత్న కళాప్రయత్నమున్
గ్రొత్తగ నంతరించె దయకొత్త, కళాధ్యుల వారి పోకలన్;
[illegible] శక్తులు బుట్టెను [illegible] యవనీంద్రు తూలికన్!

చిక్కని భావనాపటిమ, చేవలుదేఱు కళాప్రభుత్వ ర
మ్యక్కమనీయ విన్యాసమాధురి, మార్మికరేఖ తెల్లమై
చొక్కపు చిత్రజాలముల చోద్యముగా మెఱుగొందు, నైననుక్
నిక్కపుటింద్రజాలమెదొ నిండిన దాజిలుగొందు కుంచియన్!

మొగలుల చిత్రలేఖన విమోహనచాతురి, సూక్ష్మరేఖలన్
సొగసగు రాజపుత్ర సరసోజ్జ్వల రాగ కళానుభావమున్
జగదభిరామహేతువు నజాంత కళామహనీయ భావమున్
బగటుకొనంగ నందముల మర్త్యులకున్ దయసేయ బోయెనో!

మనకిక దూరమయ్యె ననమాన కళా మహనీయ కేళికుం
డని మదిలో నదోయొక మహాంధ్యము గ్రమ్మెడు, నైననంతలో
నన యవనీంద్ర చంద్రుననంత సుధామధుదీప్తి దోచి, యా
యన చలువల్ దొలంకు తరళాశివమున్ మది నూహసేసెనన్

భౌతికశాస్త్రము-తత్త్వజ్ఞానము

శ్రీ విస్సా అప్పారావు

బాహ్యప్రపంచముయొక్క స్వరూపస్వభావములను తెలిసికొనుటకై శాస్త్రజ్ఞానము తోడ్పడుచుండును నిత్యజీవితమునకు సంబంధించిన విషయముల గురించియేకాకుండా, అనాది నుండి జిజ్ఞాసువులకు గల మానసికములగు గొప్ప సమస్యలగురించికూడా, శాస్త్రజ్ఞానము తోడ్పడుచుండును జీవితపరమార్థమేమి, ఈవిశాల ప్రపంచమందు మనకుగల స్థానమెట్టిది, మృత్యువును జయించి శాశ్వతత్వమును పొందగలమా, కడపటి సత్యమననేమి, అను ప్రశ్నలకు సమాధానములకై శాస్త్రవిచారమును చేయుచుందుము

శాస్త్రపరిశోధనకై చేయు ప్రయత్నములు హిమాచల పర్వతారోహణ ప్రయత్నములవంటివి పైకిపోయినకొలది వాతావరణము నిర్మలమై, దృష్టి విశాలమగుచుండును ఒక్కొక్కశిఖరము పైకెక్కుచు, దానిపైనుండి పూర్వపు సంకుచితాభిప్రాయములను విశాలముజేసికొనుచు, విజ్ఞానవికాసమును, ఉత్సాహశక్తిని, క్రమముగా పెంపొందించుకొనుచు పైపైశిఖరముల కెగబ్రాక ప్రయత్నించుచుందుము ఇది అంతులేని ప్రయత్నము తీరని అన్వేషణ—సత్యాన్వేషణ

గడచిన 25-30 ఏండ్లలో వక్రమాభివృద్ధిపొందుచున్న నవీన భౌతికశాస్త్ర (*Modern Physics*) పరిశోధనాఫలితము లీతీరని యన్వేషణలో ఎంతవరకు పరిష్కరించుచున్నదో తెలిసికొందాము

1. సాంప్రదాయక భౌతికశాస్త్రము

(Classical physics)

న్యూటన్ శాస్త్రజ్ఞుడు గతిశాస్త్రము(*Dynamics*) న కాధారములగు (*Laws*) ను ప్రతిపాదించినాడు. గతిశాస్త్రముతో, సూర్యకుటుంబమందలి గ్రహోపగ్రహములను, గ్రహణాదులను లెక్కింపగలుగుచున్నాము బండ్లు, ఓడలు, విమానములు, మోటారులు మొదలగు సర్వయంత్రములకు గతిశాస్త్రము అమోఘముగా తోడ్పడుచున్నది గతి శాస్త్రబద్ధమగు బ్రహ్మాండమైనయంత్రమువలె, ఒక నిశ్చితమగు మార్గానుసారముగా, సర్వప్రపంచము సాగిపోవుచున్నదని, అట్టి ప్రపంచమందు మానవసంకల్పమునకు—ప్రపంచమార్గమును సవరించుటలో—తావులేదని, ఆ మహాయంత్రబంధమునుండి విడిపించుకొనగల స్వేచ్ఛ, దానిని ధిక్కరించగల ఆధ్యాత్మిక శక్తి, మానవునికి లేవని, అభిప్రాయములు భౌతికశాస్త్రవేత్తలలో కరడుగట్టిపోయినవి

మరియు, ఇంద్రియగోచరమగు ప్రపంచమునకు భిన్నమైన ప్రపంచములేదని, సర్వజ్ఞానమునకు ఇంద్రియములే ద్వారములని, అతీంద్రియజ్ఞానమనునది యుండుట యసంభవమని, అసత్యమని, (*World is Subjective and not objective*) అను వాదము ప్రబలమైనది ఇట్టి వాదమును చేయువారిని (*Positivists - realists*) వ్యక్తివాదులనవచ్చును వీరికి వ్యక్తిజ్ఞానమే ప్రమాణము—వీరిని వాస్తవికులని కూడ అనవచ్చును వీరికి జగత్తు వ్యక్తి భావనాత్మకము వ్యక్తులభావనల కితరమై వారు భావించినా భావించకపోయినా సత్యమై, నిత్యమై, స్వతస్సిద్ధమై, జగత్తున్నదను ప్రతివాదమునకు సత్తావాదమని పేరు—(సత్ = ఉన్నది, సత్తు) ఇట్టివాదమునకు చెందినవారిని (*idealists*) సత్తావాదులనవచ్చును వీరికి వ్యక్తేతర భావనే ప్రమాణము భౌతికశాస్త్ర పురోగమనమంతయు ఈ వాద, ప్రతివాదముల ఫలమని చెప్పవచ్చును వీరి సిద్ధాంత పూర్వపక్షముల మూలముగా శాస్త్రము వృద్ధి పొందినది

ప్రయోగములచేత ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొలేని విషయమంతా సత్యేతరమనే వాస్తవికుల వాదమునకు ప్రతివాదము లేకపోలేదు సుమారు 150 ఏండ్లక్రిందట జాన్ డాల్టన్, పరమాణువాదము

(*Atomic hypothesis*) ను, ప్రతిపాదించినవాడు పరమాణువులు ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొనగలిగినట్టివి కావు, కాని అట్టి అప్రత్యక్ష పరమాణువాదముతో అమూల్యమైన రసాయనిక శాస్త్రవిషయములు గ్రహింపబడినవి పరమాణు భారములు (*Atomic weights*) లెక్కింపబడినవి అవి శాస్త్రమందు నిత్యముపయోగములలో కలవు కావున ఇవి సత్యములు కాక మరేమిటి

2. నవీన భౌతికశాస్త్రము Modern physics

(1) బోర్ సిద్ధాంతం (*Bohr's Atomic Theory*)

పరమాణువులు ఛేదింపవీలులేని ద్రవ్యకణము లని (*Atoms-ultimate particles*) డాల్టను అభిప్రాయపడినాడు 1900 సంవత్సర ప్రాంతమువరకు అదే సిద్ధాంతమని నాటిక శాస్త్రవేత్త లభిప్రాయపడినారు కాని పరమాణువులను ఛేదింపవచ్చునని, అందు భాగములున్నవని—కేంద్రకము (*Nucleus*) దాని చుట్టు తిరుగు ఎలక్ట్రానులు (*Planetary electrons*), ఎలక్ట్రానులు తిరిగే కక్ష్యలు (*Orbits*) కలవని, పరమాణువు ఒక చిత్రమైన కట్టడము (*Structure*) వంటిదని, రూథర్ ఫర్డు, బోర్, అను ప్రముఖ శాస్త్రవేత్తలు ప్రతిపాదించిరి ఈ నూతన వివరములతో పరమాణువాదమును పెంచి, క్రొత్త సిద్ధాంతము నొకదానిని బోర్ కల్పించినాడు దాని యాధారమున 1910—25 సంవత్సరముల మధ్యను అనేక భౌతికశాస్త్ర, రసాయనిక శాస్త్ర రహస్యములు వెల్లడైనవి బోర్ కల్పించిన పరమాణు కట్టడములయందలి వివిధ వివరణలు ఊహామాత్రములే ప్రత్యక్షముగా నిరూపింపగలిగినవి కావు ఇంద్రియ గోచరములు కావు కాని, అంతమాత్రమున డాల్టన్, రూథర్ ఫర్డు, బోర్—ప్రతిపాదించిన పరమాణు వాదము సత్యేతరమని త్రోసివేయ వీలగునా అని ప్రతివాదము బలముగా సాగినది

ఐనను బోర్ వాదము ఎంతవరకు సమర్థనీయము అను విషయమును పరిశీలించవలసియున్నది

పరమాణు కట్టడములు ఒక్కొక్క పరమాణువున కొక్కొక్క రీతిని కల్పింపబడిన నమూనాలు—(*Atomic models*) అన్నింటికంటె బరువు తక్కువగల ఉదజని, హీలియము, పరమాణు నమూనాలలో ఒకటి, రెండు, ఎలక్ట్రానులు మాత్రమే ఉండి, అవి ఒకటి, రెండు, కక్ష్యలలో (*Orbits*) తిరుగుచుండును పరమాణువుల బరువు పెరిగినకొలది కక్ష్యలసంఖ్య పెరుగును అందుచేత నమూనా కట్టడముల నిర్మాణము చిత్రవిచిత్రాకారములు కలిగి చిక్కుగా ఉండును

ఉదజని కట్టడమందలి ఎలక్ట్రాను ఒక విధముగా ప్రవర్తించునని యూహించి దానినిబట్టి ఉదజని వర్ణమాల (*Spectrum*) లోని వివిధరంగులయొక్క తరంగపు కొలతలను (*Wave lengths*) బోర్, లెక్కగట్టి చూపెను ఈ లెక్కించిన కొలతలు ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగముల మూలమున కనిపెట్టిన కొలతలకు సరిపోయినవి ఇట్లే హీలియము వర్ణమాలకుకూడ ఉపపత్తి (*Explanation*) బోర్ చే కల్పించబడినది కాని పరమాణువులు బరువైనకొలది వాటి వర్ణమాలల కుపపత్తి సంపూర్ణముగా సాధ్యపడ లేదు అందుచేత బోర్ విధానములో ఏదో ఒక లోటున్నదని స్పష్టపడినది

మరియు, కేంద్రకము చుట్టు తిరుగు ఎలక్ట్రానుల వేగము (*Velocity*) గాని, కక్ష్యలలో ఎలక్ట్రాను ఆక్రమించియున్న స్థానము (*Position*) గాని బోరువిధానము వలన లెక్కించి తెలిసికో వీలు కలుగలేదు హైడ్రోజను వర్ణమాలకుచెందిన ఉపపత్తి గణితముచే ఎక్కడను ఈ ఎలక్ట్రానుల స్థితి, గతి, ఉపయోగించవలసిన అగత్యము కలుగలేదు ఇది చాలా వింత విషయము కక్ష్యలలో ఎలక్ట్రానులు నిజముగానే తిరుగుచున్నచో, వాటి స్థితి, గతి, తెలియకుండుట అవి గణితమందు లేకుండుట వింత గాదా అందుచేత ఎలక్ట్రానులు కక్ష్యలలో తిరుగుచున్నవను ఊహ బూటకమా అను సందేహము ఏర్పడినది. పరమాణుకేంద్రకము చుట్టు ఎలక్ట్రానులు తిరుగుచుండును అను సందేహాస్పదమగు విషయమును ప్రవేశపెట్టుట చేత బోర్ సిద్ధాంతములో లోటు కల్గినదని, అందుచేతనే బరువైన పరమాణువులయొక్క వర్ణమాలలకు సరియైన ఉపపత్తి దొరకలేదని వ్యక్తవాదులు (*Positivists*) ఆక్షేపించిరి వీరిలో ప్రముఖుడు హైజన్‌బర్గు అను జర్మను శాస్త్రజ్ఞుడు.

II. (2) హైజన్‌బర్గు క్వాంటమ్ మెకానిక్సు

Heisenberg's Quantum Mechanics

ఊహాకల్పితమగు పరమాణు నమూనాలను విసర్జించి, ప్రయోగములచేత ప్రత్యక్షముగా తెలిసికోగలిగిన సామగ్రితో, ఒక సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించినచో అన్ని పరమాణు వర్ణమాలలకు పూర్ణమగు ఉపపత్తి పుట్టునని హైజన్‌బర్గు అభిప్రాయపడినాడు వర్ణమాలలోని రంగులయొక్క తరంగపు కొలతలు (*Wave - lengths*) రంగులయొక్క ధాతు తీవ్రతలు (*intensity of Colours*) ప్రయోగములచే తెలిసికోగల ప్రత్యక్ష విషయములు గనుక, వీటి నుపయోగించి క్వాంటమ్ మెకానిక్సు అను నూతన సిద్ధాంతమును 1926 లో, కల్పించినాడు మేట్రిక్సు మెకానిక్సు (*Matrix mechanics*) అను నూతన గణిత విధానమును ఈ సిద్ధాంతమం దుపయోగించినాడు పరమాణువుల వర్ణమాలలకు సమగ్రమగు ఉపపత్తిని ఏర్పరిచి చూపినాడు ఇంకను నూతన విషయములను, గణితముచే, నిరూపించినాడు అవి ప్రయోగములచే ప్రత్యక్షము చేయబడినవి బోర్ సిద్ధాంతము కంటె హైజన్‌బర్గు సిద్ధాంతము సర్వాత్మనా మేలైనదని, స్పష్టమైనది దీనినిబట్టి సత్తావాదము కంటె వ్యక్తివాదమే బలీయమని చెప్పవలసివచ్చినది

అనిశ్చయత్వ సూత్రము

(*Principle of Uncertainty*)

హైజన్‌బర్గు సిద్ధాంతాంతర్భూతమై, మూలాధార మనదగు అనిశ్చయత్వ సూత్రమునుగురించి కొంత తెలిసికొనవలసియున్నది

వ్యవహారములో, నిత్య జీవితములో, అనేకముగా బండ్లు, యంత్రములు మొదలగువాని చలనమును గతిశాస్త్రముతో సాధించుచున్నాము ఈ యంత్రముల బరువు ఎన్నో టనులు, మణుగులు ఉండును అట్టివానికి గతిశాస్త్రమెట్లుపయోగపడుచున్నదో ఒక చిన్న ఉదాహరణము వలన తెలిసికొనవచ్చును. నేలమట్టము నుండి సెకనుకు 100 అడుగుల వేగముతో పైకి నిటారుగా ఒక రాతిని విసిరినచో $3\frac{1}{8}$ సెకనుల తరువాత అది 156 అడుగుల ఎత్తున కెగిరి ఆగునని, అక్కడనుండి తిరిగి $3\frac{1}{8}$ సెకనులలో నేల మీదను, సెకనుకు 100 అడుగుల వేగముతో, పడునని, లెక్క గతిశాస్త్రముచేత కట్టుచున్నాము అనగా ఒక కాలమందు గల స్థితి—(*position*)—నేల మట్టము, గతి (*velocity*) సెకనుకు 100 అడుగులు, తెలిసినచో మరియొక కాలమందు—$3\frac{1}{8}$ సెకనుల తరువాత, దానియొక్క స్థితి—156 అడుగుల ఎత్తు, గతి—శూన్యము (ఏమంటే అంతవరకే వెళ్లి ఆగిపోయినది కనుక) లెక్కించ గలుగుచున్నాము ఈ విధానాను సారమే గతి శాస్త్రము నుపయోగించుచున్నాము ఇట్లే, పరమాణువులలో గల ఎలక్ట్రానుల యొక్క చలనమును గతి శాస్త్రములో సాధించవచ్చునని బోర్ భావించినాడు లెక్కలు కట్టినాడు బోర్ విధానము సంపూర్ణఫలితముల నీయలేదు ఇది ఎందు చేత, అని విచారణలు జరిగినవి దాని ఫలితముగా 1927 లో సూక్ష్మద్రవ్య ఖండములగు పరమాణువుల యందు న్యూటను గతిశాస్త్రము సరిగా వర్తించ నేరదు అని హైజన్‌బర్గు తన సిద్ధాంతరీత్యా లెక్కించి చూపించినాడు మరియు పరమాణువులయొక్క స్థితి గతి, రెండూ కూడా ఏక కాలమందు నిశ్చితముగా తెలిసికొనుటకు వీలు లేదని, ఈ రెంటిలో ఒకదానిని నిశితముగా కొలిచినచో, ఈ కొలుచుట యను క్రియ వలన పరమాణువు గతి మారునని, కదలిపోవునని, అందుచేత రెండవదాని కొలత నిశితముగా ఉండదని స్పష్టపరచినాడు రెండు కొలతలలో సంభవించు తేడాను—అనగా అనిశ్చయత్వమును, నిరూపించినాడు ఈ నిరూపణను అనిశ్చయత్వసూత్రమని (*Principle of Uncertainty or Principle of Indeterminacy*) పేరు ఈ అనిశ్చయత్వముయొక్క పరిమాణము అతి సూక్ష్మమైనది పరమాణువులయొక్క ద్రవ్యపరిమాణములతో పోల్చతగినంత తక్కువైనది అందుచేత, పరమాణువుల గణితమందు దీనికి విలువ ఏర్పడుచున్నది వ్యవహారమందు తటస్థించు పెద్ద ద్రవ్యఖండములయందీ అనిశ్చయత్వ పరిమాణమునకు విలువలేదు అందుచేత స్థూలప్రపంచమందు (*macrocosm*) నిశితముగా ఉపయోగపడే గతి శాస్త్రము సూక్ష్మప్రపంచమందు, (*microcosm*) నిశితముగా ఉపయోగపడదు.

ఐతే ఎలక్ట్రాను బరువింత, దాని విద్యుద్దా వేశము (*Electric charge*) ఇంత, అని చెప్పుచున్నామే, అవి ఎలా లెక్కించినారు, గణిత శాస్త్రముచేత వేగదా, అవి కూడ అనిశ్చితములేనా, యని సందేహము కలుగవచ్చును ఎలక్ట్రాను బరువు ఇంత అను కొలత ఒక్కొక్క పరమాణువుమీద ప్రయోగములుచేసి గ్రహించినది కాదు అసంఖ్యాక ములగు పరమాణు సమూహముతో ప్రయోగములను చేసి నిశ్చయించినది ఈ నిశ్చయము నిశితమైనదే ఎప్పుడైనను, ఎవరైనను ఈ ప్రయోగములను తిరిగి చేసిచూచినచో వాటి ఫలితముగా ఈ కొలత ఏర్పడ గలదు ఇది దామాషాయీగాకట్టిన పరిమాణము (*Statistical average value*) మన దేశమందు జీవితప్రమాణము 27 సంవత్సరములని చెప్పుచున్నాము ఇది కోట్లాది ప్రజలలో ప్రతివారి ఆయుర్దాయమని చెప్పవచ్చునా—చెప్పరాదు వారందరి ఆయుఃప్రమాణముల యొక్క దామాషాయీదే, ఈ 27 ఇట్లే ఎలక్ట్రానుయొక్క బరువింత విద్యుద్దావేశమింత అనుపరిమాణములను గ్రహించవలసి యున్నది ఒక్కొక్క పరమాణువుతో లెక్కించే కొలతలనిశ్చితములు అసంఖ్యాకములగు పరమాణు గుంపుతో లెక్కించే కొలతలు సునిశ్చితములు— అను విషయము పర్యవసానము ప్రతి పరమాణువుయొక్క నిజస్థితి ఈ దామాషాయీ కొలతలవలన తెలియదు పరమాణువుల నిజస్థితి తెలుసుకునే మార్గము ఇంకను లభ్యము కాలేదు ఒక విధముచే ఆలోచించగా ఈ దామాషాయీ లెక్కలు మిథ్యలని చెప్పవలసియున్నది సత్యమును యింకొక రీతిని తెలుసుకొనుటకు వీలులేక, దామాషాయీ లెక్కలనే వాడుచున్నాము స్థూల ప్రపంచమంతయు పరమాణుగుంపుల మయము గనుక ఈ దామాషా ఈ లెక్కలు స్థూల ప్రపంచమందు సరిపోవుచున్నవి మన జ్ఞానమంతయును దామాషాయీ జ్ఞానమే—బహుశః, ప్రాయశః (*Probable*) అని చెప్పేదే గాని ఇదిసిద్ధము (*True*) అని చెప్ప వీలు లేనిది

11 (3) ష్రొడింగరు వేవ్ మెకానిక్స (*Shrodinger's Wave Mechanics*)

బోర్ కల్పించిన పరమాణు నమూనా (*Atomic Model*) తో, సంబంధము లేకుండా అట్టి నమూనాను పూర్తిగా విసర్జించి, ప్రత్యక్ష పాంకేతములను మాత్రముపయోగించి పరమాణువుల గురించిన సర్వ విషయములను సునిశితముగా హైసన్‌బర్గు నిరూపించినాడు పరమాణు నమూనాలోని లోట్లు హైజన్‌బర్గును బాధించినంతగా ఇతర భౌతికశాస్త్రవేత్తలను బాధించలేదు అట్టి వారిలో ప్రముఖులు లూయీ డి బ్రాగ్లీ (*Louis de Brogli*), ష్రొడింగరు అనువారు, పరమాణు నమూనాను పూర్తిగా విసర్జించక, అందలి లోట్లను సవరించి, ఒక నవీన సిద్ధాంతమును కల్పించి, పునరుద్ధరించవలెనని వారు పూనుకొనిరి

ఎలక్ట్రానులు, ప్రోటానులు, సూక్ష్మములగు ద్రవ్యకణములు (*Particles*) అని, కొన్ని సందర్భములలో అవి కాంతి (*Light*) ని వెదజల్లునని (*Radiate*), అట్టి కాంతి (*Radiation*) తరంగ రూపమున ప్రసరించునని శాస్త్రజ్ఞులు భావించుచుండిరి కణములకు, తరంగములకు గుణములలో భేదముండగా, గుండింటికిని ఎట్టి సంబంధముండ వీలులేదు కణములు ద్రవ్యమయములు, తరంగములు శక్తిమయములు, ద్రవ్యమునకు, శక్తికి, ఏవియును సంబంధము లేదు, అని శాస్త్రజ్ఞులు భావించుచుండిరి పరమాణు కేంద్రకమును చుట్టితిరుగు ఎలక్ట్రానులు కణములని బోర్ భావించెను వాటి స్థలనిర్దేశము చేయబూనెను గాని సాధ్యముకాలేదు కక్ష్యలలో తిరుగు ఎలక్ట్రానులు కణములవలెగాక తరంగములవలె ప్రవర్తించినచో, తరంగములు వ్యాపించు స్వభావము కలవి గనుక, అవి కక్ష్య నంతటను వ్యాపించినచో ఒక స్థలనిర్దేశముచేయుట అను విషయమునకు చోటుండదు కనుక ఈ కారణములచేతనే ఎలక్ట్రానుల స్థలనిర్దేశము చేయ వీలుపడలేకపోయినది డిబ్రాగ్లీ తర్కించుచున్నాడు తరంగములు (*Radiation*) కణముల (*Photons*) వలె ప్రవర్తించునని 1923 లో కాంప్టన్ (*Compton*) శాస్త్రజ్ఞుడు ప్రయోగములచేసి చూపించినాడు అట్లే కణములుమాత్రము తరంగములవలె ఏల ప్రవర్తించకూడదని డిబ్రాగ్లీ తర్కించుచున్నాడు ఎలక్ట్రాను,తరంగమువలె ప్రవర్తించినప్పుడు, కలిగే ఎలక్ట్రాను తరంగము (*Electron wave*) నకు ఒక నిర్ణీతమగు కొలత (*wave-length*) ఉండునని ఆకొలతను ఎలక్ట్రాను బరువుతో చేర్చి లెక్కించవచ్చునని డిబ్రాగ్లీ సూచించినాడు. ఫల

ట్రాను—తరంగము ఎక్సుతరంగములతో సమానముగ పోలికగలదని లెక్కగట్టి చూపినాడు. ఐతే ఎలక్ట్రానులు తరంగములవలె ప్రవర్తించు నని ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగములచేత నిరూపించినగాని డి బ్రాగ్లే ఊహ నిజమని స్థిరపడదు. 1937 లో డావిజన్, గర్మర్ అను వారిద్దరు ఎలక్ట్రానులు కాంతి వలెనే ప్రవర్తించుచున్నవని ప్రయోగమూలకముగా నిరూపించినారు. డి బ్రాగ్లే యభిప్రాయమును రుజువు చేసినారు.

డి బ్రాగ్లే అత్యద్భుతమైన నూతనాభిప్రాయమును శాస్త్రమునకు జోడించి భౌతికశాస్త్రమునకు అతినవీనము మెరుగును పెట్టినాడు. కణము (particle) తరంగము (wave) రెండూ అవినాభావములని, ఏదో ఒకవస్తువు ఒకసారి కణమువలెను మరియొకసారి తరంగమువలెను ప్రవర్తించుచున్నదని, డి బ్రాగ్లీ నిరూపించినాడు. ఈనూతన వస్తువును కణముగా, తరంగముగాకూడా చెప్పవలసి వచ్చినది. అందుచేత దీనికి కణ—తరంగము (wave Particle or wavicle) పేరుపెట్టిరి. కణము, తరంగమును వేరువేరుగా గ్రహింపగలుగుచున్నాము కాని, కణ—తరంగమను సమ్యక్షన వస్తువును ఊహింపజాలకున్నది. కాని అట్టిదొకటి ఉన్నది అని, అది వాస్తవమైనదని, చెప్పకతప్పదు. అది అనిర్వచనీయమైన వింతవస్తువు.

హైడ్రోజనుపరమాణువు కణమేగాక అట్టి వస్తువని, కణతరంగమని, భావించవలసియున్నది. ఆవస్తువు స్పందించుస్వభావముకలది. అట్లు స్పందించునప్పుడు తరంగముపుట్టుచుండును. స్పందించు రీతిఏదో, ఆవస్తు వేదో తెలియదు. ఇది ఒక నిగూఢమగు మర్మము.

ఈ విషయములన్నిటిని ఆధారము చేసికొని పరమాణు నమూనా నొకదానిని ష్రాడింగరు భావించినాడు. హైడ్రోజను పరమాణువును నీటిబిందువు వంటిదని భావించి, సంప్రదాయ గణితము ప్రకారము నీటిబిందువు స్పందించుటచే కలిగే తరంగముయొక్క సమీకరణము (Wave-equation) ను బోలిన ఒక సమీకరణమును సృష్టించినాడు. అట్టి సమీకరణతో ప్రారంభించి, గణితమును చేసి పరమాణువులయొక్క ధర్మములలోని వివిధవిషయములకు సరియైన వివృత్తిని కనిపెట్టినాడు. ఈ గణిత మార్గమునకు వేవ్ మెకానిక్స్ (Wave-Machanics) అని పేరు. మరియు భౌతికశాస్త్రమునందు ఇదివరలో కనిపెట్టబడి ఉపపత్తి లేని విషయములకన్నింటికిని వేవ్ మెకానిక్సు ఉపపత్తిని కల్పించగలిగినది. అనిశ్చయత్వ సూత్రమునుకూడ వేవ్ మెకానిక్సుతో నిర్వచింపవచ్చును. అందుచేత ష్రాడింగరు సిద్ధాంతము సర్వసమగ్రమని నిశ్చయింపబడినది. అంతేగాక, దీని గణిత విధానము హైజన్‌బర్గు గణితపద్ధతికంటె చాల సులభమైనది కూడా.

కనుక ప్రత్యక్షమే ప్రమాణముగా హైజన్‌బర్గు సిద్ధాంతము, అప్రత్యక్షము ప్రమాణముగాగల ష్రాడింగరు సిద్ధాంతము — రెండూకూడా—ఒకే సత్యమును నిరూపించుచున్నవి. ఈ రెండువాదములకు పర్యవసానమున భేదములేదని స్పష్టపడినది. విరుద్ధ ప్రమాణములలో కూడిన సిద్ధాంతములకు పర్యవసానమున భేదము లేకుండుట సిద్ధించినది. ఇది ఒక గొప్పవిశేషము.

మరియు, ఈ ష్రాడింగరు సిద్ధాంతమునందొక నిగూఢమగు వింతవిషయమున్నది. కాంతి తరంగములు (light waves) ఆకాశము (space) నందు, శబ్దతరంగములు (Sound waves) గాలియందు ఆధారపడియున్నట్లు కణ-తరంగ స్పందనముచే పుట్టు తరంగములు ఒక వింత ఆకాశమందు ఆధారపడియున్నవని ష్రాడింగరు గణితమువలన తెలియుచున్నది. మన ఎరిగిన ఆకాశమును (ordinary space) పొడుగు, వెడల్పు, ఎత్తు అను మూడు నిరూపకముల (Co-ordinate) మూలమున తెలిసికొనుచున్నాము. కణతరంగములయందు గర్భితమైన వింత ఆకాశమునకు నిరూపకములు మూడింటి కంటె ఎక్కువగా ఉండును. హైడ్రజను కణ-తరంగమునకు మూడే ఉండును, హీలియమునందు ఆరు ఉండును. ఇట్లే బరువు పెరిగిన కొలది పరమాణువులలోని ఆకాశముయొక్క నిరూపకముల సంఖ్య పెరుగుచుండును. మూడింటికి దాటిన నిరూపకములుగల ఆకాశమెట్టిదో ఊహించవీలులేదు.

ఈ వింత ఆకాశమందుండు తరంగములు మనకు తెలిసిన తరంగములవంటివని చెప్పవీలులేదు. ఈ వింత తరంగములను, సంభావ్యతరంగములు (Probability

waves) అని చెప్పవచ్చును ఈ విషయము లన్నియు అపూర్వములు, గణితమయములు అట్టి తరంగములను భావింప గలుగలేకున్నను వాటితో చేసిన గణితము వలన ప్రత్యక్ష విషయములకు వ్యుత్పత్తి కలుగుచున్నది గాక అదేదో తెలియని వాస్తవికత (reality) నిగూఢముగా ఉన్నదని చెప్పక తప్పదు

తరం-తరం మెట్టెక్కినకొద్దీ, అందలి వింత ఆకారమెట్టిదో ఊహాతీతము - అనిర్వచనీయము—అవ్యక్తము—నిగూఢము—అవాఙ్మానసగోచరము! ఇంద్రియములకు, అగోచరమైనట్టి సత్యము నిత్యమైనదేదో యున్నదని నవీన భౌతికశాస్త్రములవలన గ్రహింపవలసియున్నది ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొనే సత్యము కాక, దానికి వెనుక పరోక్షము సత్యముకూడ యున్నదని చెప్పవలసియున్నది ప్రత్యక్ష సత్యమును భౌతిక శాస్త్రముచేత విచారణచేసి తెలుసుకుంటున్నాము మనస్సును మించినట్టి ఆత్మను సాధనముగా, ప్రత్యక్షమునకు మించిన పరోక్షమును, సాధించవచ్చునా యను తత్వజిజ్ఞాసకు తావు ఏర్పడుచున్నదేమో! ఈ సందర్భములో బోర్ శాస్త్రవేత్త, తత్వవేత్తవలె చెప్పిన మాటలు గమనార్హములు

భౌతికశాస్త్ర విషయము లన్నియు ప్రాణము లేని పదార్థములతో చేసిన పరిశోధనలవలన గ్రహించినవే అట్టి శాస్త్రజ్ఞానముతో ప్రాణుల చర్యలను గ్రహించలేరు ప్రాణుల చైతన్యక్రియ లన్నియు ఆత్మకు సంబంధించి యుండును అందుచేత ప్రాణుల క్రియావిమర్శనము ఆత్మతత్వశాస్త్రము (psychology) నకు సంబంధించియుండును కాంతి చేత ప్రకాశమానముచేసి పరమాణువుయొక్క స్థితిని పరీక్షించునప్పుడు కాంతికిరణము (ఫోటాను) కణముయొక్క తాకుడు చేత పరమాణువుయొక్క పూర్వపు స్థితి మార్పుచెందునని అనిశ్చయత్వ సూత్ర వివరణయందు తెలిసికొంటిమి అట్లే ప్రజ్ఞను బాహ్యము నుండి లోనికి మళ్ళించి, చింతన చేయుటచేత, గోపనీయత్వము మార్పుచెందునని బోర్ అభిప్రాయపడినాడు ప్రత్యక్షసత్యమును దాటి, పూర్ణసత్యమును ఈ ఆధ్యాత్మచింతనచేత అందుకోవచ్చునేమో!

ప్రత్యక్ష సత్యానుభవములతో నిండి భౌతిక విషయములయందు మాత్రమే కార్యకారణ భావము (Causality) వర్తించునని, ఆత్మవిషయములయందు కార్యకారణ భావము నతిక్రమించిన స్వేచ్ఛ—స్వతంత్రము—(free-will) ఉండునని బోర్ అభిప్రాయము ఆత్మవిచారణ చేత ఆత్మకు—దేహమునకు (soul and body) గల సంబంధమును తెలిసికొనవచ్చునని యతడన్నాడు కొందరు భౌతిక శాస్త్ర నిపుణులు ఆధ్యాత్మికవేత్తలవలె చింతనలు చేయ మొదలిడుచున్నారు దీనికి కారణము—సాధారణుల కందని విషయ జ్ఞానములోనికి నవీన భౌతికశాస్త్రము పురోగమించుటయే యని చెప్పవలెను ఇట్లు పోగా పోగా పూర్ణసత్యదర్శనమునకును నమ్మకముతో పరిశోధనలను అనంతముగా జరుపుటయే కార్యము.

మా సంక్రాంతి

శ్రీ వోలేటి పార్వతీశం

శర్వరీవియన్నైల్య నిశ్వాసధామ్య
శకల సకల జలధరాల శతసహస్ర
కోటి తారకాంతికాంతి వాటి దాటి
క్రాంతి సంక్రాంతి ఏటి కేతెంచెనే? ఉదయి

ఈయుషస్వినీకాంత స్వాంతనీల
గలనరాగకాంతికల సంక్రాంతిరేఖ
విరిసినది కల్వరేకు కావిరులలోన
బరువుగా నిశ్వసించు మాపాడు గుడిసె!

కాంతి వైవాహ జీవి శాశ్వత నిలయ
గేహాళి బ్రతుకుమంట వెల్గించి, నిద్రి
తాంత శారీరకాలసత్వమ్ము శీత
సాంద్రతలు సురాళింపు వైశ్వానరాన.

మాకు సంక్రాంతి లేదు! చీకాకు చింత
నంతరించి, మామెదడ పంజ్వాల నమాణ
నీరిమా క్రతువోయమ్ము త్రవ్వించు మాకు
క్రొత్త పుడుల యాట నిత్య మృత్యుంజయతమ్ము.

సాహిత్యము:

మహౌకపదకవి - వంగలసీనయ్య

★

శ్రీ తిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య

ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రయందు దక్షిణదేశాంధ్ర సాహిత్యము ఒక మధురాధ్యాయము. 'గీతి సాహితీ సోపానములు చెవులుపట్టి యాడించిన' యార్ద్రశీలుడు రఘునాథనాయక రసికశేఖరుని యాదరమున ప్రోదిగొని యాంధ్రకవితా కల్పలత తంజావూరున గ్రొంగ్రొత్త ప్రబంధకుసుమముల ప్రసవించినది. ఆ కుసుమములు క్రొత్తలు సౌరభము మాత్రమే కాదు వానికి వర్ణాడంబరమును నెచ్చు. 'ప్రతి పద్యమునందు జమత్కృతి గలుగం జెప్ప నేర్చిన' చేమకూర కలకంఠము దక్షిణదేశాంధ్ర సాహిత్యకేదారమున కవితా కల్పశాఖికమీదనుండి క్రోల్చిన మధురస్వరము తెలుగువారికి నాడు సమ్మోహనాస్త్రమయినది

గీతిసాహితీ రసజ్ఞులచే తంజనగరము రసప్లావితమగుచుండగా తంజాపురాంధ్రనాయక రాజ్యమునకు కోడెబుట్టువు మధుర మైసూరు రాజులతోడను, విజయనగర చక్రవర్తులతోడను నిరంతర యుద్ధములందు మునిగి తేలుచుండినది. దేశమున శాంతి లేదు. అందుచే తంజాపురమునందువలె మధురలో సంగీత సాహిత్యములు వెంటనే యభివృద్ధి గాంచలేదు

తిరుమలనాయకుని కాలమున మధుర బలవంతమై సుభిక్షమై విజయనగర చక్రవర్తుల యాధికారమును గూడ ధిక్కరించి వర్ధిల్లినది. అప్పటినుండి మధుర సంగీత సాహిత్యకళలకు నిలయమయినది. తంజనగర ప్రభువులవలెనే తిరుమలనాయకుడు తనరాజసభలో సంస్కృతాంధ్ర తమిళకవులను, విద్వాంసులను జేర్చి యాదరించినాడు. రుక్మిణీపరిణయము, సత్యభామాసాంత్వనము అను తెలుగుప్రబంధములను రచించి తిరుమలనాయకుని కుమారుడయిన ముద్దుఅళగిరికి కృతి యిచ్చిన కామేశ్వరకవి తిరుమలనాయకునివలన రాజసన్మానము పడసినాడు. నాటినుండి మధురనాయక రాజులకు సాహిత్యపోషణయు, కవితావినోదము ఒక మధురక్రీడ యయినది

తిరుమలనాయకుని మనుమడయిన విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలము మధురాంధ్ర సాహిత్యమునకు ఒకమేలి పూలకారు! అతని కాలమున సంగీత సాహిత్యకళలు చాలగా నభివృద్ధిగాంచినవి. విజయరంగ చొక్కనాథుని బాల్యములో మధురరాజ్యమునకు జాల చిక్కులు కలిగినవి. యుద్ధములవలన దేశశాంతి లేకపోయినది. దేశములో కరవు, అంటువ్యాధులు చెలరేగినవి. కాని విజయరంగ చొక్కనాథుని పితామహియయిన మంగమ్మగారును, వారిక్రింద దళవాయిగను, ప్రధానామాత్యునుగను నుండిన నరసప్పయ్యగారి చాకచక్యమువలనను నా చిక్కులు తొలగిపోయి దేశములో శాంతి యేర్పడి సుభిక్షమయినది. విజయరంగ చొక్కనాథుడు రాజ్యమునకు వచ్చునప్పటికి దేశము ప్రశాంతమై యతడు విద్యాగోష్ఠిలో ప్రొద్దుపుచ్చుట కవకాశము కలిగినది. అతడు స్వయముగా శ్రీరంగమాహాత్మ్యము, మాఘమాహాత్మ్యము అను గ్రంథములను తెలుగువచనములో రచించినాడు. ఆయనరాజసభలో కవులు, గాయకులు ననేకు లుండిరి. ఆయన సామంతులలో గొందఱు తెలుగులో గ్రంథములు విరచించినారు. వారిలో సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు ప్రముఖుడు. అతడు జైమినిభారతము, సారంగధర చరిత్రము నను వచనకావ్యములను, అహల్యాసంక్రందనము, రాధికాసాంత్వనమునను ప్రబంధములను విరచించినాడు. అతని స్నేహితుడు శేషము వెంకటపతి తారాశశాంక విజయమును రచించి విజయరంగ చొక్కనాథుని మంత్రులలో నొకడైన వంగల సీనయామాత్యున కంకితమిచ్చినాడు. వెలగపూడి కృష్ణయ్య మాలతీమాధవీయము, భానుమద్విజయము అను తెలుగు ప్రబంధములను, వేదాంతసారసంగ్రహమును తెలుగు వచనగ్రంథమును రచించినాడు. ఇతడు విజయరంగ చొక్కనాథుని దళవాయులలో నొకడగు సాంబయామాత్యునికి దగ్గఱ బంధువు. శృంగార రాధామాధవము, రాధికాసాంత్వనము నను ప్రబంధములను

రచించి చొక్కనాథుని కాలములో మధుర రాజాస్థానములోనుండిన వేంకటపతికి మేనల్లుడు నెలివంక్తి ముద్దళగిరికవి విజయరంగ చొక్కనాథుని కోరికపై సుదంతాపరిణయమను ప్రబంధమును రచించి శ్రీరంగనాథస్వామి కంకిత మిచ్చినాడు. మిత్రవిందా పరిణయము, కార్తికేయమాహాత్మ్యము ననురెండు తెలుగు ప్రబంధములను, భాగవత రామాయణవచనములను రచించిన కుందుర్తి వేంకటాచలకవి విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానములో రాజసమ్మానము పొందినాడు. పెద్దపాటి రొట్టయకవి యోజన జనహృదయరంజనమను గ్రంథమును రచించినాడు. ఆకాలముననే తిరుమలకవి చిత్రకూట మాహాత్మ్యమను తెలుగు నాటకమును రచించి క్రొత్తదారి త్రొక్కినాడు. శ్యామరాయకవి రామాయణ వచనమును, శ్రీపతిరామభద్రకవి హాలాస్యమాహాత్మ్యమును విరచించిరి.

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున తెలుగు సాహిత్యమున్ను బహుముఖముల నభివృద్ధి గాంచినది. అతని కాలమున ప్రబంధములు అనేకములు రచింపబడినప్పటికిని ప్రధానముగా తెలుగున వచన వాఙ్మయ మతని కాలముననే ప్రారంభమయినదని మనము తలపదగియున్నది. అతని రాజాస్థానములో తెలుగుపదరచనమునకు కూడ రాజాదరణము కలిగి నట్లు తెలియుచున్నది.

వచన వాఙ్మయమునకే కాక 'మధుర' పద సాహిత్యమునకు గూడ బట్టుగొమ్మ యయ్యెననుట క్రొత్తగా తెలియవచ్చిన విషయము. పదసాహిత్య చక్రవర్తి క్షేత్రయ్య మధుర తిరుమలేంద్రుని దర్శించి

*మధుర తిరుమలేంద్రుడు
మంచిబహుమాన మొసగి
యెదుట గూర్చుండు మని
యెన్నిక లిమ్మనె నే
యిదిగో రెండు వేలపదము
లెంచు కొమ్మనగ
చదురుమీద నున్న పాదుకా-
సంతోషమింతింతగాద ॥ వేడుక ॥

అతనిపై రెండువేల పదముల విరచించినాడు. క్షేత్రయ్యరాకతో మధురలో పదసాహిత్యమునకు ప్రచార మెక్కువయినది. మధుర పదరచనములకు మధురానగర ప్రజ చెవి యొగ్గి వినసాగినది. సంగీత సాహిత్య రసజ్ఞుడయిన విజయరంగ చొక్కనాథుడు పదసాహిత్యములోని మాధుర్యమును చవి చూచినాడు. అతని రాజాస్థానము పదకవితకు రంగస్థల మయినది. పదకవితా పట్టభద్రు లెందరో యతని రాజాస్థాన మలంకరించిరి. వారి పదరచనముచే రాజాస్థానము రసతన్మయము నందినది.

కురంజి - ఆది

పల్లవి

శివదీక్ష పరురాలనురా — నే
శిల మింతైన విడువ జాలనురా

అనుపల్లవి

శివ శివ గురునాజ్ఞ మీఱనురా — నే
వైష్ణవు డంటే చేరనురా ॥శివ॥

చరణములు

పసిగ వచ్చి మతము జేరవలెరా — ని
వార్చిన వేళ తెలుపు జెరవలెరా
ముడుపు కావి మెడగు దియ్యవలెరా — పన్ను
మాటిమాటికి కోరు మయ్యవలెరా ॥శివ॥

ఆజ్ఞ జాచి చను లదుమవలెరా — నా
మెజ్జ గొలుసు బట్టి గడమవలెరా
బుజ్జగించవు పని గోలనురా — నా శ
య్యాగి చొక్కనాథు భక్తురాలనురా ॥శివ॥

పంచాక్షరీ జపశీలనురా — కాకి
పలుకులు నే వినజాలనురా
కొండపు వగల నుండించవలెరా — ప్రొ
క్కుడు రుద్రాక్షసరులు - ద్రెంచవలెరా ॥శివ॥

మోము మోము నను జేర్చవలెరా — నీ
నామము తోడ భూతి గూర్చవలెరా
వేడుక తొడవిడక వేడవలెరా — పోపో
రా మన్నారు రంగ మల్లాడవలెరా ॥శివ॥

నుదుట విభూతి రేఖలు, మెడను రుద్రాక్షసరులు దాల్చి కావిబట్టలు కట్టిన వట్టువకత్తె యీ పదము పాడి యభినయించుచుండగా రసపారవశ్యము నంతటి

* చూడుడు విజయరాఘవపదములు భారతి - వికృతి భాద్రపదము.

రసికు లుండరనుట యతిశయోక్తి కాదు కాని యంతటి రసపారవశ్యము కలిగించిన యా పదమును రచియించిన పదరచయిత యెవఁడో తెలిసికొనుట కది వారికి సమయము కాదు సముచితమును కాదు పయి పదమును పాడి యనుభవించుచుండగా జూచినవారు పలువు రుందురు! వారిలో నొక్కరును నా పదరచయిత యెవఁడో తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించి యుండరు. అది వారి పని కాదు పరిశోధకుల పని యది

'మన్నారు రంగ'ని మకుటముతో నున్న పయి పదము 'మధుర'లో వెలసిన దనుట మన యాంధ్ర సాహిత్యమున కొక ప్రశస్తి! విజయరంగ చొక్కనాథుని మంత్రులలో నొకఁడును, శేషము వెంకటపతి రచించిన తారాశశాంక విజయమునకు కృతిపతియు నగు 'వంగల సీనయ్య' యీ పదమునకు రచయిత యనుట క్రొత్తగా దెలియవచ్చిన విషయము! ఈ పద మొక్కటే కాదు 'మన్నారు రంగ' మకుటముతో నతఁ డనేక పదముల విరచించినాడు అవి 'మన్నారు రంగని పదములు' అతఁడు శ్రీరంగములోని శ్రీరంగనాథస్వామి భక్తుఁడు రంగనాథస్వామికే 'మన్నారు రంగ' అని పేరు ఈ పద్యము జూడుఁడు

"శ్రీరంగపతి పదాంబుజ
సారంగచ్ఛిత్తి! చిత్త జాత జయంతా
కారా! కవి మందారా!
ఘోరాంభోనిధి గభీర! సీనయధీరా!"

శశాంక విజయము తృతీయ - 1 ప

ఇతఁడు మన్నారురంగని పదములను రచించినట్లు శేషము వెంకటపతి రచించిన తారాశశాంకములోని యీ క్రింది పద్యములవలన దెలియవచ్చుచున్నది

"శ్రీ మన్నారు రంగాధిప
నామాంకిత గేయకల్పనా స్తుతమతికిన్
రామానుజ విజయాంక గ
భీమధుర సమోదమాన వేంకటపతికిన్"

షష్ఠ్యంతములు.

"శ్రీ మన్నారు రంగాధిప
రామానుజ సుగుణగణాంక రచనాకుశలా
హేమాచల మలయాచల
సీమాచర సుకవిచంద్ర! సీన మహీంద్రా"

పంచమాశ్వాసము 1 ప.

వంగల సీనయామాత్యుఁడు 'భువన నయదేశీయ కమనీయ గ్రామ మూర్ఛనా బహువిధ విన్యాస ధన్య సమాన తాళమాన నానా మాన తాన వితాన భంగి తరంగిత సంగీత విద్యావిశారదుండు', 'వీణా వివాద వినోద భూలోక నారదుండు' 'సరస పద పద్య గద్య రచనాభోజుఁడు'

ఇతఁడు గొప్ప గాయకుఁడు. ఈ పద్యములు చూడుఁడు

"హాహా హూహూలు గానగర్వమున
హాహా హూహూలు వంచుగా స్వరా
రోహ ప్రక్రియగా దురంగతను లై
రూప్యంబు వానిగా వృథా
పాహంకారులు మర్త్య గాయకులు
జోడా నీకు చాంద్రేశ్వర
స్నేహాలంకృత! వంగలాన్వయమణీ!
సీనా! కవిగ్రామణీ!"

ప్రథ. 57

"వంగలకుల కుంభవారాశి జనియించి
కన్నుల కామోదగరిమ నించి
యందంద సకలకళాభ్యాసనిరతి మించి
జైవాతృకత్వప్రశస్తి గాంచి
కౌముదీ ప్రజ్ఞావగౌరవంబు వహించి
సతతంబు కవిసమాదరణ మించి
యిమ్మైన గానామృతమ్ములు గురియించి
యరికులంబుల గర్వ మపహరించి
యతిశయిత లక్షణాఢ్యత నతిశయించి
ధాత్రి రామానుజ మహోచ్చరిత్ర ఘటన
కలన కువలయ వికసనకళ ధరించి
సీన భువనమున సర్వజ్ఞశేఖరుండు"

శశాంక విజయము ప్రథ. 22.

"కల్పక సముదాన కరా
కల్పక విజపాణిపద్మ! కాంచనపద్మా!
కల్పక సత్కావి విమశా
కల్పక! సత్కీర్తినూత్న! గాయకరత్నా!"

ద్వితీ. 148

ఇతని తమ్ముఁడు వేంకట పెరుమాళ్లు అతఁడును గొప్పగాయకుఁడు సంగీతకళానిధి ఈ పద్యములు చూడుఁడు—

"స్ఫుట పటీమార్భటీ వికటి ఘుమ్మర
   జీమ్మతపటీ భ్రుటీ సుధల్
ఘటముల నుద్ఘోషించి రణ
   ఘుమ్మన రాట్సాధ జంత్రగాత్రముల్
పటుకుతి విన్కి చేయుచు
   కలాపటలిన్ నలిలంబు చేసి వేం
కట పెరుమాళ్ళ ధీరుడు జగన్నుతు డా
   వరసత్వ పేర్పడన్

సీ.కే 59

ఇళయ పెరుమాళ్లు రాముని
వెలయన్ భజియించు కీర్తి వేంకటపెరుమాళ్
సలలిత గీతకళానిధి
విలసితమతి గొలుచు సీనవిభుడు వెలంగన్"

క.కే 60

పయి యుద్ధరణములవలన విజయరంగ చొక్కనాథుని మంత్రులలో నొకడును, తారాశశాంక విజయకృతి పతియునగు వంగలసీనయ్య గొప్ప గాయకుడనియు, నతడు మన్నారు రంగని పదములను విరచించెననియు, తెలియుచున్నది 'సంగీతదర్పణము'లో 'శివదీక్షాపరురాలనురా' యన్న పదము ఘనం సీనయ్య యనువానిచే రచియింపబడినట్లు పేర్కొనబడియున్నది అది యెట్లో తెలియదు బహుశః వంగల సీనయ్య యనుటకు పొరపాటుగా ఘనం సీనయ్య యని పేర్కొనబడి యుండును పయిపద్యములలో నొకదానియందు 'సీన ఘనకుండు సర్వజ్ఞశేఖరుండు' అని యున్నదికదా! 'సీనఘనకుండు' అన్న పదమే ఘనం సీనయ్య యని పేర్కొనబడియుండును

మదరాసుప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములో శృంగారపదరచనము లనేకములు కలవు కాని యవియెల్ల చెదరులు చెదరులుగా పలుప్రతుల యందు గానవచ్చుచున్నవి ఒక ప్రతియందు గానవచ్చినవే మఱొకప్రతియందును గానవచ్చుచుండును కొన్ని ప్రతులయందు గ్రొత్తపదములును లభించుచుండును వానినెల్ల నొకక్రమములో సమకూర్చుకొనుట పరిశోధకుల కర్తవ్యము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారములో వివిధప్రతులయందు చెదరులు చెదరులుగా నుండిన మన్నారు రంగని పదములనెల్ల నొకచోట సేకరించి యిందు ప్రకటించుచున్నాడను వంగలసీనయార్యుని పదములనెల్ల నొక్కచోట నను కూర్చుటయే యీనా ప్రయత్నములోని యుద్దేశము.

పున్నాగవరాళి - ఆది

పల్లవి

తావచ్చునో లేక నే - రావలెనో యందాక

అనుపల్లవి

నావేళ తల్లించేమ-న్నారు రంగసామి ॥ తా॥

చరణములు

నన్నంటి యిటురాక - యున్నాతె వైన పరాక
కన్నారో వినవ ముక్కొకగా నున్నది నుమ కోక
కన్న కన్నారిని చేసుకొంటిని
వన్నె కాని నెవరెల్లను గంటిని
అన్నిటికన్న నీ-కన్న వేరె చెలి
యున్నదా నావల - లన్ని దీర్చుటకు ॥ తా॥
తెలిసె తేనీ విజాలు-నిచ్చలు నొంటిగా జాలు
పెలతయెంతైన పలుమాలు- నేనంటె నీ మాలు
నిలుసరాని వలువుల గడుసొక్కతి
చెలు లెందఱనో బలిమాలితి
చెలువుని ముంగల-నిలిచి మదిని గల
కలక తీర్చుకో-వలె నీ వేళ"
దైవము పగదాయ - నాపైన - దయ లేదాయ
యేవేళ లేవకుటు మాయ - తా నేసతమాయ
భ్రావులోని యారక నెఱ నమ్మితి
పొందినప్పుడె తెలియక నే నమ్మితి
యీవల నావల-పేటుల దాటునె
పోవ దెటుసుక-రావె గ్రక్కున ॥ తా॥

మఱొక ప్రతిలో నీ క్రింది పదములు కానవచ్చుచున్నవి

నాటకురంజి రాగం - ఆది తాళం

పల్లవి

ధారుణి దొరలింపైను బుట్టుట పగ
వారికైన కొలుగాదమ్మ

అనుపల్లవి

పేరు బాడి మన్నారు రంగనికి
పెండ్లిసేయు యొన్నటికో తెలియదు ॥ధారు॥

చరణములు

తలిదండ్రుల మనుకలు కొన్నాళ్లు
తలి జూచుచు కొన్నాళ్లు

కులధర్మంబులు విచారించు
కోకిల వంటిది యని కొన్నాళ్లు
అలరు ప్రాయమునకి గాని విరివిత
మాయగా విధిమాయగా ॥ధారు॥
మగగాలేని పోకళ కొన్నాళ్లు
మరియాద దక్కను కొన్నాళ్లు
నగరివారమని లేని
బిగువు విన్నాణములచే కొన్నాళ్లు
పొగరు తమక మునని గాయాలెన్నాల
పోలికై తుద జాలినైతిని ॥ధారు॥
హావుసులోంచి తోచక కొన్నాళ్లు
అనుభవ మెఱుంగక కొన్నాళ్లు
సవసవగా రతికేళి ముచ్చటలు
సఖియలచే విని కొన్నాళ్లు
అవురవురా ఆడతనమె - వగటెది స్వ
అలసితి మతి సొలసితి ॥ ॥ధారు॥

మొరికల కాంబోది పదం

పల్లవి

నిన్నవ ఖలమేమీ - ఒకరికైనా కా
నిందించ బలమేమీ

అనుపల్లవి

నన్నవ వలయునె
రమ్మైనా గాని
మన్నారు రంగ నీ వన్నిట
మంచివాడవు పొమ్మి సుమ్మీ

చరణములు

తొలుతనె యిటువంటివాడవని
తెలియకనె వలచి యుంటి
తెలువుడా యిది యేటి చిన్నెలు
అలవాటివలపులు మిగులసొలపులు
తెలులమది చపలంబుగాద
అలిగి విడవాడె విడనియ్యరు
కలుగునా నీకు వావల్ల కు
ఖంబు మించిన కలియుగంబున ॥ నిన్న వ॥
నల్లని మొగవాని కలనైనను గాని
నమ్మరాదనుమాట
చెల్లెలో నిజమాయె కల్ల గాదు నేటి
కల్లను జనుల వల్లను
రుల్ల కాలము మరులు వ
న్నింత వింతల కెమ్మకేసెను
వల్లగా వలచివచ్చిన జ
వ్వనులు చులుకనగారె విటులకు ॥నిన్న వ॥
కలకాలము వట్టి అడికెల లోను
గా భువిని బుట్టి
పలుమారు విధిమారి పలువరించి కేసారి
అలసితి మిగుల సొలసితి
యిలను మగువలు మరులు తగులై
మెలగియుంకుట పలుకువిని మా
త్రలను వ్రాసి ధాత యిటు దం
ధనల పొందలరింప జేసెను ॥నిన్న వ॥

సంగీత సర్వార్థసార సంగ్రహము అను గ్రంథములో మన్నారు రంగనిపదములు కొన్ని ముద్రింప బడినవి ఆ గ్రంథము క్రీ శ 1908 లో చెన్నపట్టణమున ముద్రింపబడినది అందు ముఖపత్రమున నిట్లున్నది

‘సంగీత విద్య నభ్యసించువారల కత్యావశ్యకంబగునట్లు సర్వగీత వర్ణపదాద్యనేక ముఖ్యవిషయములం గూర్పబడిన సంగీత సర్వార్థసార సంగ్రహమను గాన శాస్త్రము ఇయ్యది సంగీత విద్యాకుశలులగు పెక్కండ్రు విద్వాంసులచే బరిష్కరింపబడి టి చెంగల్వరాయనాయుడు అండ్ సన్సువారిచే స్వకీయ మురహరి ముద్రణాలయంబున సర్వజనుల మనోహరార్థముగా ముద్రించి ప్రచురింపబడెను. చెన్నపట్టణము 1908 ఈ గ్రంథము ధర 12 అణాలు’___

పయిగ్రంథమునందు సారంగపాణి పదములు, కస్తూరిరంగని పదములు మొదలగు నితరపదముల తోబాటు మన్నారు రంగని పదములును ముద్రింప బడినవి పయిగ్రంథములో ముద్రితములై ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారమునందలి వ్రాతప్రతు లలో గానరాని మన్నారు రంగని పదము లీక్రింద నొసగ బడుచున్నవి

నీలాంబరి రాగము - త్రిపుట తాళము

పల్లవి

మగవాడు వలచితే సుఖము

అనుపల్లవి

మునుపటి మగవారి మాయల
మరిగి తిరిగిన నేమి ఫలమమ్మా-యతి చులకనమ్మా

చరణములు

సకలవిద్యలు నేర్చిన - యెంత
సౌందర్యవతియైన
లోకనిందలకు జిక్కకేమి - యీ
పూరట చెల్లు యెట్లానో
అకట! నీవంత యెంతవు - నా
యకుని నడవడికలు
తెలియని వేళ నది యొక్కమేమో! ||మగ||

చెల్లి! ప్రాయపు చెలులు లేరా-వా
రెల్ల నీవలె తిరిగేరా
చెల్లునా యిది నీకు మానమే ||మగ||

సొమ్ము వాముట నమ్మి
నీ వెంత వేడిన నీవల్ల
వానిపై తమి నిలుపలేవు
నీ వెవరు మదిదాచుకోవు-పని
దానివలెనే భ్రమల జెందేవు
చాన! విను మన్నారు రంగ
శౌరితో కలసినది
యొవ్వతైన తెలుసుకొన్నదైన || ||మగ||

శంకరాభరణము - త్రిపుటతాళము

పల్లవి

వాడెవరో మన వెవరో
వనితరో యీ వట్టి - వాదేల పోపో వే

అనుపల్లవి

నాడు నాడే మన్నారురంగని చెలిమి
కూడదని మల్లాడ లేదటవే-యిపుడేటి దిటవే

చరణములు ||వాడె||

ఎవరువా డనుకొంటివా - వాని పొలకువ
నేటివరలో గంటివా - యేటిమాట
యమునానదుల పుష్పకంటివా - దానిపై వాని
యాసకు మితి గంటివా - పదివేలైన
వివనె యింతట తెలివి గలదా
తమ దెబ్బంగని తీరము గలదా ||వాడె||

తెలిసె వాని యుక్కువ - వానికి మనకు
తిరిగి గలదా మక్కువ - యిట్లు డింతగ
వలచినదే తక్కువ - పోపోమ్మనవే
వాడైతే నీ యెక్కువా - రాగ రాగ
పలుకులే సందేహ మాయెను
పనిడికైదువు లేమి సేయును ||వాడె||

తిరిగి తిరిగి యేటికే - యాడి పాడి
తీరవదా నాటికే - వేవేగముతో
తిరిగెదిపై పోటికే - నా దీవగల
కేలించినది నాటికే - మన్నారు రంగని
యొడిగి తియగా చెలిమి కేతుర
యిచుక పాతట శ్రవ్య జాతుర ||వాడె||

దర్బారు రాగము - ఆది తాళము

పల్లవి

మగవా డని యాడదని ఒంటిబడి
మనసు నిలుప వశమా - యెవరికైనను

అనుపల్లవి

పగలు జీయు మన్నారు రం గే
వరాహపామిని వన్నవ చేల
బిగువులు తిగువులు నా వితర్తవలు
సిరాలాపములు సఖులో గాని

చరణములు

మంచి వయసు దొరక దనుచు బలికే -
మాటల కేమి మోసమా
కంచుపడను వంటి దింతె తమకము
కలిగిన దంటే రోసమా
యించు విలు వారి కోర్వరా దను -
పెల్ల నౌకరి కోసమా
పొంచి పొంచి దొరకరాని సంగతి
పొసగి తేను మరి దోసమా ||మగ||

ఆడికలకు పరచినటుల బూటక -
మమరికలకు తా వచ్చునా
యీడు గాని వానిచేత దొరకిన -
నెవ తైన మనసిచ్చునా
మాడలేక యొరులు దూరుకొనగా న -
చ్చునా జోలెమి నొచ్చునా
యాడకావ దలియకలెను గురునిల్లా
లాపములకును జొచ్చునా ||మగ||

మాన మందియున్న నెన్నదైనను -
మది కళంకము దీరునా

నైన మెఱుఁగవట్టి వలపు దాచిన -
వద్దివాసులకు కాదునా
తేను నా వరాహసామి సెనపిన -
సెనరింతింతన వచ్చునా
తాను తానే దరియవలె సుఖ మెం-
దరికైన వనికొచ్చునా ||మగ||

వంగల సీనయార్యుఁడు రామానుజమతావలంబకుఁడు అతఁడు రామానుజచరిత్ర మను ప్రబంధమును గూడ రచించినాఁడు 'రామానుజ దివ్యచరిత్ర ప్రబంధసాహితీ మోహితానల్ప సంతోష విశంకట వేంకట నగాధీశ్వరు' ననియు, 'రామానుజ దివ్యాంక గది మనువ ప్రమోదమాన వేంకటపతి' యనియు, 'రామానుజ యోగదాంక రచనా ఋచిరు' డనియు నతఁడు తారాశశాంక విజయమున చెప్పుకొనినాఁడు. వైష్ణవ భాగవతాగ్రేసరుఁ డయిన యితఁడు మన్నారు రంగనిపై శృంగారపదములను మాత్రమే కాక భక్తిమయ పదరచనయుఁ గూడ గావించి యున్నాఁడు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము లోని ప్రతులలో నట్టి పదము కానవచ్చుచున్నది చూడుఁడు

నీలాంబరి - ఆది

పల్లవి

నిను సేవించిన - కనుల కెవ్వరిని
గనవొల్లను శ్రీరంగా రంగ

అనుపల్లవి

నను నీ సన్నిధికిని రక్షించుక
మనువయ్య శ్రీరంగా

చరణములు

శరణాగతుఁడను - గరుణజూడుమీ
దటి మంటపు శ్రీరంగా రంగ
అరవిమునను మిము-దరిసించక మన
మిరవొందదు శ్రీరంగా రంగ
జపముని వేఱొక-తపమును రొయఁగను
అపరాధిని శ్రీరంగా రంగ
దవలచిత్తుఁడను - దుష్కుడ పాపిని
కృపసేయవె శ్రీరంగా రంగ
మన్నారు రంగ ప్రపన్న వత్సల ప్ర
పన్నవరద శ్రీరంగా రంగ

దిన్నటికిని నను-మన్నించెదవా
పన్న వరద శ్రీరంగా
మఱొక శృంగారపదము—

భైరవిపదం - చాపుతాళం

పల్లవి

పలుకవేమిరా - సామి నే నిజముగా
వలపు నిలుపలేనురా

అనుపల్లవి

నిలుపరాని ప్రేమ - నేనెంతో చేసిన
నీకింత దయలేదుగా - రంగేశా || పలుక||

చరణములు

చెలువుడివాఁ నీవు - పిగనింతా విరహ నా
తెలమిమట్టుచు నే-నెంతో చింతజేరితా
నిలునిలుమ చేవు - అది యేమనిన
తొలగ జూచేవు - దిన్నదు లేని
అలుకసేయ నేరగాదురా - నేటి
కల్ల యింకా విడుర రాదురా-వలదుర
చలమికను మరు డిడిగొ విరి-
శరములను గొని నను మనము చెదరగ
బలిమి వదలగ సేయ దొరకెనురా రంగేశా|| పలుక||

పరిమళించుచుమంచి - పన్నీరు గంధము
పొంతనమున చేన - పెన్నిక్క బూయవచ్చితే
కరములు ద్రోసేవు - మరి నీ-ంతో
కరకరిని జూచేవు - నీ దాపపైని
కరుణమీర నన్ను చేర్చరా-సామిగ
కౌగిలించి మోవి గ్రోలరా - నీపై
మరులు మనోమతి చాల ప్రబలను
మదిని కినుకలు వలదను మ పలు-
మరుని విను నే వేడవేసగను రంగేశా|| పలుక||

తీరుగా రావగోట నే కస్తూరి తిలకము నీ నుదుట
దిద్దబోతే మోము త్రిప్పి నోర జేసేవు-నీలో నీవ
దూరుకొ చేవు - నాపై లేని
నేర మేమైనాను యెంచితో లేక నే
నెందైనాను పోగా - మన్నించితో - నే
మారు విను నమరతి సెనయుచు స
మయమునను విను గాని దొరలను
చేర వనివది యప్పుడె మంచిరివా - రంగేశా
||పలుక||

ఇప్పటివఱకు నుపలబ్ధము లయిన మన్నారు రంగని పదములు తొమ్మిది యిందు ప్రకటింపబడి నవి ఈ పదములను విరచించిన వంగల సీనయ్య క్రీ శ 1706 మొదలు 1782 వఱకు మధురకు రాజధానిగా పాండ్యమండల మేలిన విజయరంగ చొక్క నాథుని మంత్రులలో నొకడు అగుట నీ పదములు క్రీ శ 1706-1782 సంవత్సరముల నడిమికాలమున రచియింపబడిన ట్లూహించుట యసమంజసము కాదు ఈ పదముల యుపలబ్ధి వలన క్షేత్రయ్యకు తరువాతి సారంగపాణికి బూర్వము మధురలో వెలసిన పద సాహిత్యోపలబ్ధి జరిగిన ట్లయినది

మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగార ములో మన్నారు రంగని పదములతో పాటు ఆ కాల మున నే వెలసిన విజయరంగ చొక్కనాథుని మీది పదములు కొన్ని యుపలబ్ధము లగుచున్నవి విజయ రంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమున నానాడు సంగీత విద్యా విశారదులయిన పదకవితా పట్టభద్రు లనేకు లుండి రనుట నిర్వివాదము రసజ్ఞ శేఖరుడయిన యా మహారాజు మీద నెవడో యతని యాస్థానములోని కవీశ్వరు డా పదములను విరచించి యుండును మన్నారు రంగని పదములను విరచించిన వంగల సీన య్యకు నతని యాస్థానిలోని వాడే కనుక విజయరం చొక్కనాథుని మీది పదములను గూడ మహారాజు మీది యాదరముచే నతని కోరికపై వాడే రచించి యుండునని తలచుట సమంజసమే యగు నను కొం దును అవి యన్యరచితములుగా నిరూపింపబడుదాక నీ నిర్ణయము సముచిత మని యంగీకరింప దగును. విజయరంగ చొక్కనాథుని మీది పదము లీ దిగువ ప్రకటింపబడు చున్నవి—

సావేరి - అది

పల్లవి

ఏరా నీ కాగికేయ - వేరా ఓరోరి

అనుపల్లవి

తేలుసేయ మేరగాదు - యిప్పుడు
విజయరంగ చొక్కనాథ భూపాల

చరణములు

కారె కోవిలలు రొదసేయ
తలుక కెమ్మొరలు పై డాయ
మారుడు విరికూపుల నేయ - నీ
మనసు దాతురా విటరాయ ॥ఏరా॥

నిన్న రేయి వెన్నెల బైట
గనరు మీరు బాడినపాట
కన్నె కాద! మఱచితి వత్పోట - నీవు
పగలు పేటురా యిచ్చోట ॥ఏరా॥

విరులకయ్యపై దమి మీఱ
విజయరంగ చొక్కవతీర!
మారుపు మీఱ కేలితి దొర! నీ
సాపుసు గాల్లరా హంకర! ॥ఏరా॥

కేదారగౌళ

పల్లవి

అతివచేత విలువ నంపిన పనియేమి
ఆనతీయరసామి

అనుపల్లవి

చతుర దారంగ - కృష్ణ సుగుణ కేంద్రా
వితరణ సాంద్ర - విజయరంగ చొక్కేంద్ర!

చరణములు

అలవాడు చెప్పిన మాటలు యేమి
అతివతో గూడి యుండువురా నాసామి
లలన యింటికి పోకరాదు యేమి
రట్టుల చేసేవు రారా నాసామి ॥అతివ॥

అదిగో! మాకు నీ మోవిపై గాటు
అదిగాక పీపున దాని గోటిగాటు
పదరక యురమున గుబ్బల పోటు
బాగాయె యిది నీకు యేమొరా కెరనీటు ॥అతివ॥

ఎవ్వతె పెట్టిన మందురా నీకు
యింత చేసితి వేమందు - విందుకు
రాజశేఖర విజయ - రంగ చొక్కేంద్ర
రమణిని నంపిన పనియేమి నాసామి ॥అతివ॥

రాగం? తాళం?

పల్లవి

నీ మీద గలవని చెలత రావ్వతెరా

అనుపల్లవి

రామమనోహర! విజయ-రంగచొక్క నాథనరేంద్ర!

చరణములు

సదయుండ! నీవు నన్ను సరసకు రమ్మనిన
హృదయేశ! పోకుండి వదలితా -

మదనావతార ! నన్ను నిను కూడి సొక్కిన
మదనమందిరము - పదనయ్యారా ॥నీమీద॥
అనుభవ నీవు నన్నలను కౌగిలించిన
తనువెల్ల పులకరించె లమరీరా
మొనసి నీదు మోము - ముద్దుపెట్టి నంతలో
నెనలేని కోరిక - లినుమడించిరా ॥నీమీద॥
వింతరతులనన్ను - విజయరంగ చొక్కేంద్ర!
కంతుకేళిని గూడి - కలయ నేల
చింతలెల్ల దీరి - చెలువుడా నామనసు
సంతత సుఖానంద - జలధి తేలిరా ॥నీమీద॥

మొరికలకాంబోధి పదం

పల్లవి

ఎటువలె వలపించేవె - ఓ భామ నీ
వెటువలె వలపించేవె

అనుపల్లవి

విటరాయడైన మా విజయరంగ చొక్కేంద్రుని
చరణములు ॥ఎటు॥

పదచాళి వటియించి - భారము కనుపించి
పదము లభినయింతువా - వాని నె
మ్మదిదలిసి మెప్పింతువా - శామందర
వదిరిమొక్కులు వరికే - నిది రేటి రూపనే
హృదయేశు దన్నిట-నెనలేని నేర్పున ॥ఎటు॥
కవితాలు రచియించి - కల్పన పొసగించి
హావుగాగా వివరింతువా - వానిచేత
అవురా రా ! యనిపింతువా - మాచెంగట
నవురు నెఱయించేది - చాలున యీ చిన్న
లువిదా! చెల్లెవా వాడు-నవరస రసికుడె ॥ఎటు॥
నిక్కు సుబ్బులగుమ్మ - నిండుకవుగిట గమ్మ
పక్క మచ్చిక సేతువా - వానిరతుల
సొక్కించి తమిరేతువా - యీలాగున
మిక్కిలి నినునీవె - మెచ్చుకొనే నేమె
చక్కని పతి యువతీ-జనపాంచాలుడే ॥ఎటు॥

మొరుకల కాంభోజి - ఝంపె తాళం

పల్లవి

తరుణిలో మరుకేళికి యీ పదివేల
విరుదులూ నీకె చెల్లునే

అనుపల్లవి

అరుదే కా - ముద్దు చొక్క -
అదెరా యిట్లా సమరతుల
దురుసు అణువు లంటెనే - చెలియా ॥తరు॥

చరణములు

అదిమి భుజముల శిరము -
గుదియించి యాగమకొని
నదమదవు సమరతుల -
పాదని రొంతో నిలిచితే
అదెరా విడు విడువకు మని -
గుది నెమ్మి కౌగులచే
నదిమి నా చెక్కు చలిచి -
రొందుదు గమకించి నవుడె ॥తరుణి॥
తొడరవళి రికసద్దు (?) -
తోర మీ గళరవము
వడితిరో దాని జాతి -
పలుకుబడి గాదా
అదరి యమృతపు చెలము -
హంస వాల లాడినటుల
కదం పేడుకతో చెలియ -
పడక రొంసగిన యవుడె ॥తరుణి॥
మోము మోము రొంద రొందరొం -
మోవి మోవి నను తేర్చి
ఆయుకొని మిగుల తియ్యగ -
పాముగ త్రెవు గనుక
కోమలి లయ తప్పనియ్యక -
కుటుంబ నిడుపులతో
ఓ ముద్దు చొక్క యనుచు -
సుపరతి నను కలసి నవుడె ॥తరు॥

మొరికలకాంబోది పదం

పల్లవి

ఉపమగా చే సేయు - నుపచారము లన్ని రా
అపచారములై తోచెనా

అనుపల్లవి

విపుల సద్గుణసాంద్ర!- విజయరంగ చొక్కేంద్ర!
వింతలాయ మనవి - వినరా చక్కని సామి !

చరణములు

విలువుటద్దము దెచ్చి - విలువరించితి గాని
నెలవంక లేమని - పలుకరించితినా
కలపము కైనింద - నలువరించితి గాని
పలుకెంపు లేమని - పలికితినా బాగాయ ॥ఉప॥
పసిడి కాలువ దెచ్చి - పయిని గప్పితి గాని
పసవు దుప్పటేమని - పలుకరించితినా
కుకుమంపు కురటి చే - కొని విసరితి గాని
పసిమెరుగు లేమని - పలికితినా బాగాయ ॥ఉప॥
చెలువుగా శృంగార - శేఖరున వంటి గాని
తెలవారు చాక రతి - కలసితి నంటినా
అలికు డైనట్టి శ్రీ - రంగేశు డంటి గాని
యలకృప్తమూ ర్తివని - పలికినా బాగాయ ॥ఉప॥
విజయరంగ చొక్కనాథుని ముకుటముతో
మిన్న వయి పదములో కుడిచరణమున శ్రీరంగేశుడు

పేర్కొనబడుట మన్నారు రంగని పదములను రచించిన వంగల వీనయ్యగారు యీ పదములను గూడ రచించెననుటకు సమర్థమైన యాధారమగుచున్నది

నరసప్పయ్య విజయరంగ చొక్కనాథుని పితామహియైన మంగమ్మగారి కాలమున సేనానాయక దళవాయి! ఇతడు విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున గూడ నుండినాడు ఇతడు అఖండ మేధాశాలి దళవాయిగా మాత్రమేకాక ప్రధానామాత్యుడుగా గూడ నుండి దేశపరిపాలనము వతి సమర్థతతో జరిపిన యితడు తెలుగు నియోగిబ్రాహ్మణుడు గొప్ప శూరుడు అనేక యుద్ధములు చేసి జయించినాడు దేశారిష్టములు కలిగినప్పుడు వానికి ప్రతిక్రియలుచేసి దేశమును కాపాడినాడు ఈయనను గూర్చిన కథ లనేకములు కలవు ఇతని మీది పదమొకటి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారములోని ప్రతులలో గానవచ్చుచున్నది—

పూరిరాగం — ఆదితాళం

ఒకువల్ల దలిచెతే కేరా - నోరోరి జాణ

అనుపల్లవి

దళవాయి నరసకవీరా - దాతలరాయ నీ ||రయు||

చరణములు

విన్న దాని నేలు - కొన్న వగలెల్ల నేమ
విన్న చిలుక తాళి - మొన్న యిచ్చి సుప్ర
సన్న సరసాన నున్న ||ఒకు||
రాక యేతురా ప - రాక దానికి సరిగా
కోక లిచ్చితే
శేక నే నందాక ||ఒకు||
వరుస దప్పక నన్ను - వరుస మాన మెలి మెుక
వరుస సొమ్ము లొసగ నీ - సరిపాటి యెవ్వారు
సరస దళవాయి నరస ||ఒకు||

విజయరంగ చొక్కనాథుని తండ్రి రంగకృష్ణ ముద్దు వీరప్పనాయకుడు అతడు క్రీ శ 1682 మొదలు 1689 వరకు రాజ్యపాలనము గావించినాడు అతని మీది పదములు రెండుపలబ్ధము లగుచున్నవి. కర్త యెవ్వరో తెలియరాదు

ఘంటారవం - త్రిపుట

పల్లవి

తలచుకొన్న నామనసు - ఝల్లుఝల్లనీ నే
తల్లడమందీ నే మందరా

అనుపల్లవి

చెలువరంగ రమ్మని - చేరదీసిన నేస్తము

చరణములు

కలత! నిన్నటి రేయి - నీవంటి సరసులతోను
చెలిమి మిక్కిలి యింత - వేయరాదనుచు ఆ
పలికిన మోము నే - పలుమారుమాచి మాచి
తలచుకొని హా-దైవమా యనిన మాట ||తల||
రతికేళి కొనసిన
రమణి నిదుర లెమ్మని
అతివ యారికి పోయిన న్నే
నని నందుకు ఆ
వెతతో దిగ్గనలేచి
వేగమె నన్ను కౌగిలించి
అతివయుచే కా నిమ్మని నో
రాడక నే నూరకున్నది ||తల||
వదరక పోనే ముద్దురంగ
ప్రాణేశయని యుపరతుల
మదనకేళిని గూడిన
మగువ గనుక ఆ
ముదితనీవు పాడిన
పదములు తలచుకొంటె
కదిసిన రూప మెల్ల
కన్నుల గట్టినట్లున్నది ||తల||

బిలహరి - చాపు

చాలుచాలు నన్నంటకు - జాణరాయ నీ
మేలు దానితో జగ-డాల కోపమేమయ్య
యిచ్చకములాడరాకు - యిక నేల నే నీకు
వచ్చితే నె నాని గంటికి - పదివేలదండములు
మొక్కలి తనము బూని - మోహంపు దొరసాని
చెక్కటనుంచి నీ గోరుజాంచి-చిత్రము దల్లవారె
యెలమితో నన్ను గూడి - యిప్పుడామాయ గాడి
కలసి మెలసి వచ్చేదాక - తెలియదా ముద్దురంగ

ప్రబంధవచన సాహిత్యశాఖలు మాత్రమే కాక పదసాహిత్యశాఖ కూడ మధురలో చాలగా నభివృద్ధి చెందిన దనుట కీ పదరచనములు ప్రబలప్రమాణములు! ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రములో దక్షిణ దేశాంధ్రసాహిత్యమును గూర్చి విస్తార పరిశ్రమము జరుగలేదు. తంజావురాంధ్రసాహిత్యమును గూర్చి మాత్రమిటీవల కొంత విస్తారముగా నే పరిశ్రమము జరుగుట సంభవించినది కాని మధుర, పుదుక్కోట మున్నగు రాజస్థానముల వెలసిన సాహిత్యమును గూర్చిన వివరములు లేనిది దక్షిణదేశాంధ్ర సాహిత్యచరిత్రము సమగ్రముకాజాలదు *మధురాంధ్ర సాహిత్యములో వెరదగిన పదసాహిత్య స్వరూపమును తెలుపుటయే యీ వ్యాసోద్దేశము.

* ఈ వ్యాసమునందలి చారిత్రకవిషయములు 1945 వ సంవత్సరమున భారతిలో శ్రీ దిగవల్లి వేంకటశివరావుగారు రచించిన 'మధుర నేలిన తెలుగు నాయకరాజులు' అను వ్యాసమునుండి గ్రహింపబడినవి.

సంకల్ప సిద్ధుడు

శ్రీపంతుల శ్రీరామశాస్త్రి

శంకర శాస్త్రుల్లుగారిని తెలిసిన వాళ్ళంతా ఆయన గురించి చిత్రంగా మాట్లాడుతారు 'ఆయనకేమి టయ్యా, లక్షాధికారి, పైటికి అలావుండగా సేసరా?' అని కొందరూ, 'లక్షాధికారే, అయితే ఎక్కణ్ణించి వచ్చిందిదంతా? వడ్డీలకు వడ్డీలు పెంచి తాకట్లు వాకట్లు చేసికొని సంపాదించినదేకదూ?' అని కొందరూ, "సంకల్ప సిద్ధుడంటే ఆయనేనండీ, చిన్నతనంలో ఒక మారు తనలో తాను నిశ్చయం చేసుకొన్నాడు తనచేతిమీదుగా ఒక లక్షరూపాయలైనా సంపాదించాలని, అంతే అంతవరకూ మనిషి పట్టిన పట్టు విడవలేదు—" "నిజమే, సంపాదించాడయ్యా, కాని ఏం ఫలితం? దమ్మిడీ దానం ధర్మం అని లేదు కదా, ఎంగిలి చేత్తో కాకినయినా కొట్టడే, వట్టి నిర్గంధ కుసుమం" అని కొందరూ ఇలా పైటికి స్పష్టంగా అనకపోయినా, లోపల్లోపల శంకరశాస్త్రుల్లంటే ఏదో ఈర్ష్య ఉన్నట్టే మాట్లాడుతారు

ఇందుకు కారణమేమిటా అని ఆలోచిస్తే ప్రధానంగా ఒక్కటే కనిపిస్తుంది శంకర శాస్త్రుల్లు ఒంటరి మనిషి. కొడుకులూ కూతుళ్ళూ కాదు, తదితర సమీప బంధువులు కూడా లేని మనిషి. అతనికి కాస్త డబ్బు చేకూరిన తరవాత, దూరపు బంధువులు కొందరు అతనితోడి తమ బాంధవ్యాన్ని పునరుద్ధరింప తలచుకొని పరాభవులయేరు ఇక, ఇటువంటి ఇరస్తా పరస్తాకాని, శంకరశాస్త్రుల్లు దగ్గర లక్ష రూపాయలుండడమా? అదీ, ఏదో పిత్రార్జితమయిన ఆస్తిగాని, ఏలాటరీలోనో హఠాత్తుగా అప్రయత్నంగా వచ్చినటువంటిది కాక, కేవలం స్వార్జితమని ఒక్కొక్క రూపాయ చొప్పున పెంచిన ఆస్తా? ఇక ఈర్ష్యకేంలోటు? తానేం బాగా చదువు కొన్నవాడా? మొదట కొన్నాళ్ళు సంస్కృతం చదివి, తరవాత ఇంగ్లీషు ఆరంభించి, నాలుగున్నర అంటే ఇప్పటి మూడవ ఫారములో చదువు చాలించినవాడు. పోనీ అలాగని చదువుకోకపోయినా సహజమయిన మేధా సంపద విపరీతంగా కలవాడేనా అంటే అదీ లేదు ఇన్ని సంవత్సరాలుగా కడుతున్న వడ్డీ లెక్కలు ఈ సరికి మరొకరికయితే కంఠతః రావల సింది, అయిదు వందలకి వెయ్యికి ఆర్నెల్లకి వడ్డీ కట్ట డానికి కూడా అరగంటసేపు పలక మీద లెక్క చేస్తాడు ఒకమారు వచ్చిన మొత్తాన్ని కాగితంమీద వేసుకొని దాన్ని చూడకుండా మళ్ళీ పలక మీద చేసి రెండు మొత్తాలూ సరిపోతే అప్పుడు తృప్తి పడే వాడు రెండు మార్లూ ఒకే రకం తప్పు చేసి ఉండ వచ్చునని అనుమానం ఆయనకు కలగదు

అవలీలగా ఎంతెంతలేని లెక్కలూ నోటితో చేయగలిగిన వాళ్ళు, అనర్గళంగా గంటల తరబడిని ఉపన్యసించ గలిగిన వాళ్ళూ, అమూల్యమయిన పత్రికాలు వేయగలిగినవాళ్ళు, అతిలోక రమణీయమయిన కవిత్వం వ్రాయ గలిగిన వాళ్ళు—ఎందరో మంది తమకు శంకరశాస్త్రుల్లు యెడల కలిగిన ఈర్ష్య చాలా ధర్మ్యమయినదనే నమ్ముకొనేవారు

నిజం చెప్పవద్దూ, నాకుటుకు నాకూ ఒకప్పుడలాగే ఉండేది. నాకే లక్ష రూపాయిలుంటేనా, ఎన్నో గొప్ప పనులు చేసే వాణ్ణి ఏమిటో అనికానీ నిశ్చయం లేదనుకోండి శంకరశాస్త్రుల్లుకి అంత డబ్బును ధర్మంగా సంపాదించదగిన తెలివి తేటలు లేవు, ఇక ఉన్న డబ్బును లోకోపకారం నిమిత్తం కాకపోతే మానె అధమం తన ఆనందం కోసం అయినా ఖర్చుపెట్టే చొరవలేదు గనక, అది కలిగి ఉండడానికి అతనికి అర్హత లేదు. అంతే కాదు, ఈ మాత్రం డబ్బుందికదా, నాకేం ఉచితంగా అక్కర లేదు ప్రస్తుతం కొంత పెట్టుబడి కింద ఇయ్యకూడదా? ప్రస్తుతం ఏమీ పోవిూ లేక పోయినందు వల్ల అపనమ్మకం పెట్టుకోవాలా? తరవాత అణా పైసలతో సహా అసలు వృద్ధులు తీర్చి వేయనూ? వ్యక్తి గౌరవం మీద శంకరశాస్త్రుల్లుకి అంతపాటి నమ్మకం ఉంటే మరింక కావలసిం దేమిటి?— వాడు పెళ్ళి అయి, పెళ్ళాం పిల్లలూ ఉంటేమాత్రం

మించి పోయిందేమిటి? తాను నన్ను పెంచుకో
కాదూ? ఎవణ్నో కన్న తెరవని పని కూడను పెంచు
కొని వాడికి చదువు చెప్పించితే, ఒకప్పుడు అదత్త
పుత్రుడికి చదువబ్బక పోవచ్చును నేను ఇప్పుడే
గ్రాడ్యుయేటుని—ఆ తరవాత వాడికి పెళ్ళి చేసి,
తీరాచేస్తే దంపతుల మధ్య ప్రేమానురాగాలు
లోపించవచ్చును పోనీ, దంపతులు సానురాగం
గానే ఉన్నా వాళ్ళకు పిల్లలు కలగక పోవచ్చును
ఇంత పెంచుకొన్న ప్రయోజనమూ నశిస్తుంది
వంశం నిలబడకపోతే వాళ్లూ మళ్ళీ దత్తత చేసుకొని,
ఇన్ని పాట్లూ పడాలి అటువంటి చిక్కులేవీ కల
క్కుండా నన్నే దత్తత చేసుకొంటే—గిరీశం
చెప్పాడే, పెళ్లి మీద పెళ్లి, పెళ్లి మీద పెళ్లి చొప్పున
బాల్యవివాహాలైనా చేసి చివరికి నాకంటి ప్రయోజకుడి
కిచ్చి పెళ్లిచేస్తే, అని, ఆవిషంగా ఉండదూ?
ఉండకేం, మహారాజాలా ఉంటుంది కాని, ఈ బుద్ధి
నాకూ మీకూ కలిగి ఏం లాభం? అకంకర శాస్త్రులుకి
కలగాలిగాని, అలాఅలా విభజించుకొని పోతేనా
ఈర్ష్య ఇన్ని చిలవలూ పలవలూ వేసింది

ఇదంతా జనక ఎప్పుడో శాస్త్రుల్లుగారిని గూర్చి
సరిగా తెలియనప్పటి సంగతి ఇప్పుడు మాత్రం
నాకు ఆయనను తలచుకొంటే ఈర్ష్య కలగదు గాని,
అదోకమాదిరి జాలితో కూడిన ఉపేక్షాభావం కలుగు
తుంది లేదు నీలో ఇంకా అంతర్వాహినిగా అప్పటి
ఈర్ష్యాభావమే ఉంది, దానికి కొత్తరంగు పూస్తు
న్నావు అంటే మరిచెప్పలేను గాని, నా దృష్టిలో
కలిగిన మార్పుకు కారణాలు తెలియజేసుకొంటు
న్నాను

ఆయన అటూఇటూ పూర్తి కాని, చదువుతో,
ఎలాగో అతికష్టంమీద గవర్నమెంటులో పాతిక
రూపాయిల జీతంమీద గుమాస్తాగిరీ సంపాదించాడు
లంచాలు పుచ్చుకోక పోవడమూ, యథార్థంగా
ముక్కుకు మాటిగా పోవడమూ కారణంగా
మాత్రమే ఉద్యోగంపోయిందట తాను స్వయంగా
లంచాలు పుచ్చుకోలేనివాడు తనపై అధికారులకు
సదుపాయాలూ మామూళ్లు ఏంచూపగలడు! కొత్త
సంసారం, అందులో ఇంటియజమానికి ఉద్యోగం
లేని సంసారం, అందులో ఒకచిన్న పిల్ల—ఆ పిల్ల
ఉద్యోగం ఉన్న కొద్ది సంవత్సరాలు అతిగా ము

ఖరిచేడు. అటువంటి రోజుల్లో ఉద్యోగం పోవ
డంతో, మనిషికి ఒక నిత్తి పట్టుదల వచ్చింది ఎంత
దూరమయినా సంభావనలకూ సంతర్పణలకూ భోజ
రయేడు కోమట్లకు లెక్కలు వరిమాని పెట్టేవాడు
దస్తావేజులు రాసేవాడు; జాతకాలు చూసేవాడు
స్వయంగా తనకు విశేషం నమ్మకం లేకపోయినాను.
ఇలా, ఒకటేమిటి, రాత్రిం దివములు అలా ఏదో పని
చేస్తూనే ఉండేవాడు

ఆయన భార్యకూడా అన్నివిధాలా కలిసి
వచ్చిన మనిషే ఆవిడ పొందిక జగత్ప్రసిద్ధి పొందినది
ఆ పొందికని వేరే మాటల్లో చెప్పాలంటే, కేవలం
ప్రాణం నిలబడి ఉండడానికి తగిన కనీసపు ఆహా
రాన్ని మాత్రమే తీసుకొంటూ, చిరుగులుపట్టిన కుట్లే
తప్ప బట్ట కనబడనంత వరకూ ఉపయోగిస్తూ, ఏ
యితరఖర్చూ పెట్టకుండా నిద్రపోయినకొద్ది గంటలు
మినహా ఏదో తృణమో కణమో కలిసివచ్చే పని
చేస్తూ ఉండడం ఆయన కేవలం చెంబు పట్టుకొని,
యాయవారానికి వెళ్ల లేదు ఆవిడ ఇంత జీతానికి అని
వంట లక్కగా నిర్దయంగా ఎక్కడా కుదురుకో
లేదు అంతేగాని, ఇద్దరూ అంత పనీ చేసేవారు

ఏటేటూ ఫలసాయం సరిగారాని భూమిని అమ్మ
గా వచ్చిన కొద్దిపాటి మూలధనంతో వడ్డీవ్యాపారం
ఆరంభించాడు వందా యేభైయేకాదు ఒకటీ
రెండూ అయినా పదీ వడ్డీకిచ్చేవాడు ఇవ్వవ
మయితే, ఎంత తక్కువని ఇచ్చేవాడో, వసూలు చెయ్య
డంలోనూ అంత కట్టుదిట్టంగా ఉండేవాడు
అందరూ అతన్ని శాపనార్థాలు పెట్టేవాళ్లే 'అప్పు
తేదో తెలియక బుద్ధి గడ్డితిని పుచ్చుకొన్నాం, ఇక
మరెప్పుడూ ప్రాణంపోయినా అతనిదగ్గర అప్పు తీసు
కొని రాకూడదనుకొనేవాళ్ళే కాని మళ్లీ అవసరం
కలిగి అతని దగ్గరికి వెళ్లినప్పుడు అతను పాత సంగతు
లన్నీ మరిచిపోయి ఉంటాడనే తమకు తాము నచ్చ్చం
చుకొనే వారు, అతనూ నిజంగానే మరిచిపోయి
నట్లే ఉండేవాడు వాళ్లిద్దం ఏమాట అనుకొనీ,
మాటలేం మనమీదపడి కొట్టేయా! మనడబ్బు మనకి
ప్రధానం! ఇదీ అతని తత్వం

భార్యకి జబ్బుచేసినప్పుడు ఆయన డబ్బిచ్చి
వైద్యం చేయిస్తాననే అన్నాడు. ఆమెమాత్రం ఉచి
తంగా వచ్చే మందుతప్ప, తనకు వంటిమీద స్పృహ

ఉన్నంతవరకూ ఒకదమ్మిడీ అయినా ఖర్చుపెట్టనివ్వ లేదు. ఆమె పోయిన తరవాత, అప్పటికే పన్నెండేళ్ల పిల్ల కూతురికి పెళ్లి చేసేసు. తరవాత నాలుగయిదేళ్ళలో దురదృష్ట వశాత్తు, ఆమెకు వైధవ్యం ప్రాప్తిస్తే అదంతా శంకరశాస్త్రుల్లు ముసలివాడికిచ్చి పెళ్లిచేసిన కక్కుర్తి ఫలితమే అంటారు కొందరు అయినా వాళ్లకి అసలు విషయమేమిటో కావలిస్తే కదూ, తమంటే కిట్టక ఏదో అలా అంటారంతే

కూతురు తిరిగి వచ్చిన తరవాత ఒక ఏడాది పాటు బాగానే ఉంది తన స్థితికి తగినట్టుగా తరవాత కాశీయాత్రకి వెళ్తానంది ఒక వారంరోజులు పాటు ఆలోచించి, ఇక దానికి ఐహిక జీవితంలో మరేమీ అవలంబనం లేదు, ఎప్పటి కయినా ఆముష్మికం చూసుకోవలసినదే కదా అని, వచ్చిచ్చి తగిన పెద్దవాళ్లతో కలిపి పంపాడు ఆ వెళ్లడం కూతురు ఎవరితోనో లేచిపోయిందనీ, యాత్ర అన్నది కేవలం ఒక మిష అనీ, తెలిసింది 'సరే, దాని మొగుడితోపాటు అదీ పోయిందనేసు కొంటా' నన్నాడు శంకరశాస్త్రుల్లు

ఇప్పుడు బాగా పెద్దవాడయి పోవడంచేత ఎక్కడికీ కదలలేడు ఎప్పుడూ ఇంట్లోనే ఉంటాడు, ఉంటాడంటే ఊరికే గోళ్లు గిల్లుకొంటూ కూర్చుంటాడా? పెరట్లో అన్నిరకాల కాయగూరలూ పండిస్తాడు. తనకు ఎక్కువయినవి అమ్మేస్తాడు, ఓపికగా బియ్యపుగింజలు ఒక్కొక్కటే ఏరుకొని, వండుకొని, భోంచేస్తాడు, ఒక్కపూటే రెండవ పూట ఏదో ఒక పండుతిని కొద్దిగా మజ్జిగ తాగుతాడంతే.

ఇప్పుడు మునపటి ఆ వసూలు చేసుకోలే ఓపికా, జ్ఞాపకశక్తి తగ్గిపోవడంవల్ల, కేవలం బంగారం వెండి వస్తువులమీద తప్ప డబ్బు ఇవ్వడం మానుకొన్నాడు అతని దగ్గర డబ్బు తీసుకొని వెళ్ళిన ప్రతివాళ్ళూ అంటూ ఉంటారు. "ఇంత ముసలివాడయేడు. నా అన్నవాళ్లెవరూ లేరుకదా ఎందుకింత డబ్బు కక్కుర్తి చెప్మా?" అని కాని, ఆ కక్కుర్తివల్లనే, తనకు ఆమాత్రం అప్పు ఇయ్యగలపాటి డబ్బు చేరిందనీ, అతడు అందరిలాగే సామాన్యమయిన జీవితం గడిపి ఉంటే, అందరికంటే దరిద్రుడుగానే ఉండునని గ్రహించరు

అతని జీవిత వివరాలు తెలుసుకొన్న తరవాత అతన్ని చూసి ఎలా ఈర్ష్యపడను? మళ్లీ నా జీవితమంతా మొదటనుండీ బ్రతకడానికి సావకాశం ఉన్నా, అతని జీవితం వంటిది ముమ్మాటికీ నాకక్కరలేదు నాకేకాదు, చాలామందికి అలాగే ఉంటుందను కొంటాను

అసలిలో పట్టిన తేనెపట్టు ఎవరికీ లభ్యం కాకుండా పోతున్నదే అనుకొంటే ఎంత ఫలితమో, అతని డబ్బు ఎవరికీ కాకుండా పోతున్నదే అనుకొన్నా అంతే ఫలితం అయితే తేనె పట్టులోని తేనెను సమకూర్చడానికి తేనెటీగలన్నీ కలిసి పడ్డ కంటే ఎక్కువే కష్టపడ్డాడుగాని తక్కువ పడలేదు దానిని సంపాదించడానికి అటువంటి శంకరశాస్త్రుల్లును చూసి ఈర్ష్యపడడం దేనికి? ఇంతకీ అతని ఆస్తంతా మహా ఉంటే ఒకటిన్నర లక్షలు ఆ మాత్రం మొత్తాన్ని అవలీలగా ఏమీ లక్ష్యంలేకుండా ఖర్చుపెట్టే శ్రీమంతులున్న మన వ్యావహారిక జగత్తులో అతన్ని గురించి అంతగా అనుకోడం ధర్మం కాదు కాని, భూగర్భంలో నిక్షిప్తమయి ఉన్న అమూల్యమయిన ఖనిజాల గురించి కలగని ఆలోచన తేనెపట్టును చూసే సరికల్లా కలుగుతుంది ఎలా దీన్ని సంపాదించడమా? దీనిలో ఏ మాత్రం తేనె ఉంటుందా? అని

లోకులు, నాతోపాటు ఎవరేమనుకొన్నా సరే శంకరశాస్త్రుల్లుగారు మాత్రం సంకల్ప సిద్ధుడు. ఆ తృప్తే లేకపోతే ఆయన ఇన్నాళ్ళు బ్రతకనే లేకపోయేవాడు

యజ్ఞఫలము

భాసమహాకవి సంస్కృతనాటకమునకు ఆంధ్రీకరణము

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు

[భాసమహాకవి సంస్కృతములో నిరువదిమూడు నాటకములు వ్రాసినాడని యందు "కిరణావళి" "మకుటతాడితకము" "ఉదాత్తరాఘవము" మున్నగునవి కలవని శ్రీ ఆర్. వి. కృష్ణమాచారిగారు వ్రాసిరి. ఇటీవలనే రాజవైద్య జీవరామకాళిదాసశాస్త్రి గారు "యజ్ఞఫల"మను ఈనాటకమును సంపాదించి ప్రకటించి యిది భాసమహాకవికృతమే యని నిరూపించియున్నారు. ఈ యభిప్రాయమును విమర్శకాగ్రేసరులగు డాక్టరు. పుసలేకర్, ప్రొఫెసరు సిన్హా మున్నగువారు విపుల విమర్శతో దీనిని బలపఱచియున్నారు. ఈ విషయములెల్ల ప్రత్యేకవ్యాసమున నిరూపితమగును. ఇంతవఱకీ నాటకమేభాషలోనికి ననువదింపబడలేదు ఈ తెలుఁగుసేతయే ప్రప్రథమ భాషాంతరీకరణము]

ఇందలి పాత్రలు

సూత్రధారుఁడు
సుమంత్రుఁడు
కాంచుకీయుఁడు
విదూషకుఁడు
చిత్రకేతుఁడు, చిత్రపథుఁడు } గంధర్వులు
రావణుఁడు
మాళవకుఁడు, భవకుడు, దంతిలుఁడు, గోపలుఁడు } వైతాళికులు
దేవతలు
గంధర్వులు
రాక్షసులు

దశరథుఁడు [రాజు]
విశ్వామిత్రుఁడు
వసిష్ఠుఁడు
రాముఁడు, భరతుఁడు, లక్ష్మణుఁడు, శత్రుఘ్నుఁడు } కుమారులు
జనకుఁడు
పరశురాముఁడు

నటి
విజయ
చేటి
మంథర
కౌసల్య, సుమిత్ర, కైకేయి } రాణులు
మధురిక, చతురిక, పుష్పతిక, చంద్రరేఖ } సీత చెలికత్తెలు
సీత, మాండవి, ఊర్మిళ, శ్రుతకీర్తి } వధువులు

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్ర

"శ్రీరాముండు కృపాళుతా భరత
సుశ్రీమంజులా కారుడున్
దాశరథి శుభలక్ష్మణ ప్రథితుడున్
శత్రుఘ్న వీరుండు వి
స్తార ప్రాభవ మాని చంద్ర కృత
యజ్ఞ త్రాత, కోదండ శా
స్త్రా రూఢుండు ప్రసన్నమూర్తి
నిరతోత్సాహుండు మిమ్ము గాచుతన్."

(తెరవంక జూచి) ఆర్యా! ఒకసారి యిటు రమ్ము.

నటి (ప్రవేశించి) ఆర్యపుత్రా! వచ్చితిని ఏమి పని?

సూత్ర ఆర్యా! ఈ సభాసదులు మనము ప్రయోగించు నాటకము చూడ గోరుచున్నారు. వీరి సంతోషము కొఱకై వసంతఋతువునుగూర్చి యొక పాట పాడుము.

నటి సరే (పాడును)

పాట

"క్రొంజివుళ్ళ చేత మిగుల గోములంబులౌ లతల్
మంజులంబులైన తియ్య మామిడిగా సుగంధముల్
రంజకంబు లిట్టి తోట రక్తి నెందుచుండగన్
పంజవేళ మల్లెపూలు పరసమాడు నవ్వులన్"

సూత్ర : బాగు బాగు నీ పాటవలన నందఱు సంతోషించుచున్నారు

(తెరలో) "ఏమి! అందఱు సంతోషించు చున్నారు గదా!"

సూత్ర (విని) ఓహో!

"పుత్రజన నోత్సవంబున భూవిభుండు
తనర, ఋత్విగ్వదాన్య సత్కారములను
వారు లెల్లర సంతోషపఱచి యిదటె
ఇదె సుమంత్రుడు విచ్చేసె, పద లతాంగి!"

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రస్తావన

ప్రథమాంకము

(ప్రవేశము : సుమంత్రుడు)

సుమం ఏమి! అందఱు సంతోషించు చున్నారుగదా!

"పౌరులు తుష్టులైరి మఱి
బ్రాహ్మణు లెల్ల రభీప్సితార్థని
స్తార సుఖాబ్ధి దేలిరి, మోదంబున
శ్రోత్రియపుంగవుల్ సదా
చారులు సత్తమప్రకృతులు సంయము
లందరి తృప్తి సర్వన
త్కారపరంపరన్, దలప
గామ్యము తీరనివార లే రికన్"

కంచుకి (ప్రవేశించి) అమాత్యా! పురజను లను జానపదులను సంయములను సర్వజనములను సర్వవాంఛాపరితృప్తుల నొనరింపు మని నీకు మహారాజాజ్ఞయైనది ఏయొక్కడైనను పెట్టికోరిక కోరినను దీరనివా డుండరాదని మఱి మఱి నొక్కి చెప్పిరి

సుమం మహారాజుమనసు తెలిసి నే నే సర్వము నొనరించితిని.

కంచు మంచిది సుమంత్రా! మంచిది

"జనపతియాంతరవ్యాపయుం
బు నెఱింగి యమాత్యపుంగవుండు శుభంబుల్
పొనరింప ధర్మసంగతి
గను నపవర్గంబు బరమకల్యాణంబున్"

మఱియు, పెద్దపెద్ద రదపెదట నేయోకోర గములచే బద్ధులైయున్నను వారివారి నెల్లర విడిపింపు మని రాజాజ్ఞ

సుమం. బద్ధు లెవ రున్నారు?

"దొంగలు లేరు రాజ్యమున
దుష్టులు లేదను లమ్మవారల
న్యాంగన గోరువారు మఱి
వాసనవారును ద్యూతకారు లె
న్నంగనరారు ముందున కనంగ,
బిత్యాగసుబద్ధుడౌ నృపుం
డంగనలం సురూపకుల నంది
గడించెను దద్యుమత్తతన్"

విదూ (ప్రవేశించి) మహారాజుగారి పుత్రకామేష్టిఫల మిప్పుడే సఫలమైనది ఇప్పట్లు నేను మోదకములు మెక్కుటలో నాజరముకై నేనూ త్రము దయమాపలేదు ఇటువంటి యజ్ఞములు చాలు గానవా నే నప్రతిరథుడ నగు మోదకస్వేరి వసుధును నావంటి విప్రులు భోజనము చేసి తుష్టులగుబోతే యజ్ఞకర్మ సఫలము కాదు

సుమం ఓయీ! సుందరకా! నీకు సువర్ణము చాలినంత లభించినదా?

విదూ ఏమి? నేను సువర్ణమును దినను త్రాగను ముట్టను బంగారము ప్రియముగుటకు నేను రాజు ననుకుంటివా కోమటి ననుకొంటివా?

కంచు ఓ మహాబ్రాహ్మణా! మఱి నీకేది ప్రియము?

విదూ మోదక భోజనము

కంచు నీ వెన్ని మోదకములు తినగలవు?

విదూ మహారథుడగు మహారాజెంతమంది శత్రువులను జంపగలడో యన్ని

కంచు పదివేలమంది శత్రువులను జయింప గలవాడే మహారథుడు

విదూ నేను పదివేల మోదకములను దినగల మహారథుడను

కంచు ఏమి? ఒక్కదినమున నీవు పదివేల మోదకములు తినగలవా?

విదూ ఏమి? ఒక్కదినములో మహారథుడు పదివేలమంది శత్రువులను జంపగలడా?

కంచు పదివేలమందిలో గొంతమంది చనిపోవుదురు కొంతమంది పాఱిపోదురు. కొంతమంది చెల్లాచెదరగుదురు. కొంతమంది శరణుచొత్తురు. వీరిని మహారథుడు రక్షించును

విదూ నేనును గొన్ని మోదకములను మ్రింగుదును కొన్నిటిని చెదరగొట్టుదును కొన్నిటిని జేబుల గొట్టుదును. కొన్నిటిని దయతో రక్షింతును

సుమం బ్రాహ్మణా! వైతండికుడను హేతువాదమున గొప్పవాడవు. నీతో నేమి? నేను నా పని చేసికొని మహారాజా జ్ఞ నందింప నేగుదును (ముందు చూచి) ఓహో! పరిజనుడై మహారాజటకే వచ్చుచున్నాడు.

కంచు' నేను పావనినై పోవుదును. (నిష్క్రమించును)

విదూ: నేను తినగా మిగిలిన మోదకములను దామకోసమటకై పోదును (నిష్క్రమించును)

సుమం: ఆహా! మహారాజా వార్ధకదశయందైన నెంత రమణీయాకృతిలో నొప్పుచున్నాడు! నిత్యము రాజకార్యముల నిర్వహించుచున్నను నాతడు నిత్య ప్రసన్నుడుగనే యుండును

"సతతకలితంబు లొక్కరుని జల్పును,
జూచుకొమన్ స్వకార్యముల్
వివిగము లొక్కవంక, నరి
వీరుల నుక్కడగించు నొక్కటన్
మిత్రులగ దన్పునొక్కటను మిత్రుల,
నొక్కెడ చేటకేశు, ని
ట్లవిరళ కార్యభారమున నందడు
దుఃఖ మొకింతయేనియున్
తరుణ వయస్కువట్లు సతతంబు
నొనర్చును స్వీయధర్మముల్
పరిణతి నందినన్ వయసు పాయదు
తేజము రాజచంద్రునిన్
వరవరచంద్రు పేరు వినినన్ గనినన్
జనకుల్ రతంతయేన్
గురితముతంక బోరు, వినతుర్వ
కలాపము లొక్క వ్రేల్మిడిన్"

(సపరివారముగా రాజా ప్రవేశించును)

రాజా

"కిప్పుడయ మింతయేనియు
గర్రితిని లేదు, సమస్త మానవుల్
విపుల వయార్థ సంపదల
విశ్రుతి గాంచిరి, అన్యవస్తుడు
కృపలత గాంచువారును
రుజాధరతన్ విలపించు వారలున్
నపటను జూపువారును
వకాలమృతిన్ గనువారు లేరిటన్"

"అకాలవర్షంబు గురియు మేఘంబు లెపుడు
ఈతిబాధలు లేక సస్యేందిర కృషి
ఫల మనంత మొసంగును అలఘుపుణ్య
కలిత దైవాన కల్యాణము కలుగబట్టి"

"వేద మధీతమయ్యె, రిపువీరులు
భ్రమ్మిరి, భూప్రజల్ సుఖా
పాదితులైరి స్వీయపరిపాలన
మందున బోలె, నెవ్వరె
య్యది మనంబులన్ దలచి రెల్లర
కయ్యది చేసితిన్, మహిం
జేది యొనర్పగా వలయు నిప్పుడు
నేను మహీజనార్థమై"

"జేవతలున్ బితరులు భూ
దేవతలున్ శరణుగోరు దీనులు నార్తుల్
వివిధముల బూజితు లగు
చే విధి కంక్రవతంబు నిష్ఠను బాయున్"

"పుత్ర జననంబుచేత సంప్రాప్తమయ్యె
మన్మనోరథ మహిత సమ్యగ్వ్య ఫలము,
ఇంతకంటె మన్మనోభీప్సితంబు
లేదు లేశోంతయు; సంతుష్టి లేదు వేఱె"

సుమం (సమీపించి) మహారాజా! జయము

"ప్రజల పాలింప యోగ్యు లాత్మజుల గాంచి
యాత్మభారంబు వారిపై నునుపు పటుప
హృదయభారంబు తొలగిపోయెనుగదా! నృ
పాలచంద్రమ! సంతృప్తి పైకొనె గద!"

రాజా: సుమంత్రా! నిజమే నీవు వెంటనే సర్వార్థిజనమును సఫలాశాచిత్తుల గావింపుము

సుమం: మహారాజా! కావించితిని

రాజా: శ్రోత్రియులను గోహిరణ్య దానములచే సంతోషపెట్టుము

సుమం: మహారాజా! సంతోషపెట్టితిని

రాజా: కారాగృహబద్ధు లగువారి నెల్లర విడిపింపుము

సుమం: మహారాజా!

"ధర్మపరిపాలనంబున ధరణిజనుల
రాజవై నీవు పాలించి రాజిలంగ
స్వర్గసౌఖ్యము లంది యొప్పార జనులు
బద్ధు లెవ్వగు? దుఃఖసంబద్ధు లెవరు?"

రాజా

"పూర్వపుణ్యంబునన్ రాజ్యభూమి పరమ
విస్తృతంబయ్యె, నింతటి విపులభూమి
ధర్మహీనుండు బంధనదండనమున
కర్హుడైనట్టి వాడొకండైన లేడె?"

సుమం

"రాజసింహుండవై నీవు రాజ్య మేల
దుష్కృతం బొనరింపగా దొడగు నెవడు?
మార్గమును నిరభ్ర గగనాన శోభిలంగ
దారి కడ్డము వచ్చునే తమము తలప"

"ఇంతకు బద్ధులైన నరు లెవ్వరు
లేరిక నుంచ బోరు భూ
కాంతుడ! బద్ధమోక్షణము కల్గు
ప్రశంసయు లేదు చూడ నా
వంతయు, ద్వత్ప్రత్యాణపరిబద్ధుడ
నొక్కడ నీవ, కాని నీ
వంతము సేసికొంటి వదె యార్య!
సుపుత్రమహోదయంబునన్."

రాజా: ఓహో నిజమే పితరులఋణము తీర్చుకొంటిని కాని, మతియొక దృఢతరబంధమే నాకు

గలిగినది దానిని గడద్రోచి ముక్తిగను మార్గము మాత్రము కానరాకున్నది.

సుమం ఏమది?

రాజు ఏమందువా? నా శక్తిమీద నెంత బాధ్యత పడినదో!

"చదివించరె నాకు వేదశాస్త్రములు,
వంశ ప్రాభవాచారముల్
మొదలన్ నేర్పరె; వసిష్ఠ
పరమాహాత్ముండు నా ధర్మసం
పద చేకూర్పరె,—రణస్థలిని
దివ్యాస్త్రాన్వితుడన్ గాంచి యా
పద నైబట్టటు క్షితిచెందురిపు
శేవన్—నేను క్షితిశ్లైదన్"

"రాగద్వేష వివర్జితాత్ములె
మహారాజ్యంబు లేలన్ ప్రజా
క్షేమము జూడ ప్రోవ గనగా
సౌఖ్యల్ కదా! కాని నే
నీగంజాలను ధర్మబంధనము,
నే దీప్తిరాగంబు తో
డై గ్లించె ద్విబద్ధతన్, గలదె
ముక్తత్వంబు నాకిదిన్?"

"పృథతరంబుగ బంధింపబడితి బుద్ధి
రాగపాశంబునన్ ద్రెంపగాదు దీని,
మోక్ష మెటుకల్గు బుద్ధి సమోహపాశ
బద్ధునకు? నిట్లు నాస్థితి ధ్యానముగను"

ప్రతీహారి (ప్రవేశించి) మహారాజా! జయము పుత్రోత్సవమైన పిదప కౌసల్యాదేవి మహారాజును జూడ వేడుకపడుచున్నది తాను పెద్దభార్య గాన తొలుత నే తమ్ము సంభావింప మహారాజును గోరుకొన్నది.

రాజు విజయా!

"ఉత్తమవంశ ప్రభవయు
నుత్తమ పత్నియును నా మదుపలాలిత యు
త్యుత్తమ సుందరి దేవిని
నుత్తరిని సుపేక్షసేయ నిదె రమ్మందున్"

చేటి (ప్రవేశించి) మహారాజా! జయము సుమిత్రాదేవి మహారాజ కృపచే గుణశీలమునియు దా నిద్దఱుకుమారుల గన్నతల్లియగుటచే ముందుగా సంభావింప గోరుకొన్న దనియు చెప్పుచున్నది.

"సర్వాంగసుందరులౌ నీ
గర్వికి సుమిత్రకళా సకలసంగతులన్
సర్వత్రకింపద యా నీయు
శోర్వ సుపేక్షింప తన్ని ధ్యానగం బింకన్."

(అంత మంథర, విదూషకుడు ప్రవేశింతురు)

మంథ మహారాజా! అఖిల జానపదాదరయు, రాణులలో గనిష్ఠయయ్యు గుణములలో శ్రేష్ఠయు, తన్వియయ్యు సగౌరవయు, మహారాజ బహుమతయు, అప్రతిరథుడగు కేకయరాజు కూతురును నగుదేవి తానే ముందు సంభావింపదగిన దని నివేదింపు మన్నది

విదూ (తనలో) అమ్మో! ఈరంత వచనోపన్యాసము! ఎంత తర్కసహితము! (ప్రకాశముగా) వయస్యా! ఉపేక్షించితివో గనిష్ఠ యగుదేవి యేమి చేయునో వినదలచితి నని ప్రతివచన మిమ్ము

రాజు (తనలో)

"తనసుతునకు నభిషేకము
గొనగ బ్రతినగొన్న యీమె కోపించినచో
గనవను సింహికవలె నీ
మెను రాణులతోడగూడ మెప్పింపవలెన్
(ప్రకాశముగా) మంథరా!
"పరమనర్మార్థకామ సత్ఫలనమున
సేవనీయలపై భేదభావ ముణ్మి
ముష్పురముగూడ సమముగా ముదముతోడ
నాదరింతు సపుత్రుల నచిరమునను"

అందుచే నందఱును మధ్యమమందిరమున నా రాక నిరీక్షింపుమంటి నని చెప్పుము

మంథ (తనలో) ఏమి! మా రాణిని ముందు గౌరవింపడా? (ప్రకాశముగా) మహారాజా సెలవు ప్రకారమే

(ప్రతీహారి, చేటి, మంథర నిష్క్రమింతురు)

రాజు అమాత్యా! నీవును వచ్చిరమ్ము నేను రాణుల నభినందింతును

సుమం చిత్తము (నిష్క్రమించును)

విదూ వయస్యా! నీవు ముగ్గురు దేవులను సమానముగా మన్నింపరాదు సుమిత్ర యిద్దరు కొడుకుల—కైకేయి యొక్క కొడుకు. కావున, సుమిత్రపై జూపిన మన్ననలో సగమే కైకేయిపై జూపవలయును.

రాజు వయస్యా!

"తనగ ధర్మార్థకామమోక్షములలోన
భేద మెటుంటిదో పుత్రులందు లేదు నాకు,
ఒక్క వేదంబునైనను దక్కవన్న
యతడు విప్రుండె? వైదికుండగునె యతడొకో?"

విదూ (తనలో) ముగ్గురు రాణులు త్రివర్గతుల్యులు నలుగురు కొడుకులు చతుర్వర్గతుల్యులు. విదుగురు సమమే అడినచో నేమనవలయునో! (ప్రకాశముగా) నేను నీకు గనిష్ఠవయస్యుడనైనను నీ పుత్రులతోపాటు సమానముగా భోజనదేయుడను కానిచో నీతో నెన్నడు చేయను. అట్లయిన పురుషార్థములు నాలుగు. నేనును నైదవదు కదా!

రాజు (నవ్వి)
పంచమహా యజ్ఞంబుల
నెంచన్ విప్రుండు పదము నీ రెండిటిలో
మించెదరు మీరు నట్లే
ఎంచబడగ నేల నీకొలంత వయస్యా!

విదూ: ఆయుసుర లేరు ఉన్న నీ మాటకారి తనము తెలిసిపోయెడిదే (ప్రకాశముగా) కొడుకులు పుట్టినదినమన్న యుత్సాహముతో నీ వాకలి నైతము మఱచితివి సూర్యు డస్తమించుచున్నాడు చూడుము

రాజు ఓహో! సంధ్యాకాలము సమీపించినది.

కిరణములనంగు వృక్షముల జ
యన్యన బక్షులు చేరి కూసెడున్
గిరణములన్ సతిస్థలిని నిం
పెడు సర్వకళాంబు డిప్పుడే,
చరమ నగంబునన్ దినదినాంపతి
గ్రక్కును గాంతిపుంజముల్,
పరగు బ్రకాశమున్ రజని
భర్త ముఖామల భూషణంబునన్
మఱియు
హిమకరు తేసుదించి గగనం
బిరకున్ గనుపించు నట్టుగా
విమల సరోజసత్కుముద విశ్రుత
మిత్ర పరీవృతుండు ను
త్తము బహురాజ సంయుత యథార్థ
సుశాసియు రాట ను
త్తము దగురాజునా బరగు దత్త
దమూన విధాన కర్మలన్
(నిష్క్రమింతురు)
ఇది ప్రథమాంకము

విష్కంభము

(ప్రవేశము కాంచుకీయుడు)

కాంచు మహారాజా నా కిట్లాజ్ఞాపించెను "ఓ బాభ్రవ్యా! ధారాగృహముకడ నున్న గ్రీష్మోద్యానమున కేగి యచట బరిజను లెవ్వరు నుండరాదని యాజ్ఞాపింపుము" మహారాజటకు విహారమునకు వచ్చును. రాణులు నందురు పరిజను లుండరాదని యేల యానతో! ఏదైన రహస్యాలోచనము గలదా? రాణులతో గూడి రహస్యవిహారము మహా చెప్పు డును జేసియుండలేదే! నా కిగొడవ యేల? నన్నేమి చేయుమన్న నదియే చేయుదును.

"రాజుల చేష్టలన్నియు గరంబు
దలంప విగూఢ భావవి
భ్రాజితముల్, సుమంత్రులను గ్రాహ్యము
లన్యుల కట్లుగా నవే
యోజన కంక చేసినను నెవ్విధి
నెల్లడిచేయ దోషమౌ;
భ్రాజితబుద్ధి కన్నులను మాసికొనెద
దలపోయ గృత్యమౌ"

(అంత, చేటికలు ప్రవేశింతురు)

ఒక చేటిక ఆర్యా! నలుగురు కుమారులకు నాలుగు కుసుమ జవనికలను మేము సూత్ర మక్కలు లేకయే తయారుచేయుచున్నాము

కాంచు మంచిదే కాని, మఱియొక యుద్యానమున కేగి మీ కోరిక తీర్చుకొనుడు

మఱియొక చేటిక ఆర్యా! ఇంకొక యుద్యానమున విన్నిరంగులు నింత పరిమళము కలిగిన పువ్వు అధికముగా లభింపవు

కాంచు నన నే నేమి చేయగలను? ఇపు డెవరు నిట నుండరాదని మహారాజాజ్ఞ

చేటికలు ఓహో! నివచో పోవుదము
(నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము

ద్వితీయాంకము

(మహారాజు పరిజనములతో ప్రవేశించును)

రాజు (స్వేచ్ఛగా నడచి)
"చేసితి జన్నముల్ ఋషివిశిష్ట
విధిన్ బహుళప్రకారముల్,
దోషికులన్ బ్రదానముల దుష్టిగ
నిచ్చితి గోచితిన్ బ్రజన్,
వీసమునైన శత్రుభయవిహ్వలతల్
గనరావు, నే నిరా
యాసముగా జరాభరత
స్వాంతమునందున శాంతి నందదన్"

మఱియు

"కంటిని సాత్మసౌఖ్యమువకం బె
బ్రజాసుఖ ముత్తమంబుగన్,
యుంటి గుణానురూప ము
మాన్యయశోధనవృత్తి చేత, నే
నుంటి స్వకర్మ పీడక మ
హోన్నతభోగము లెల్ల నంది, నే
కొంటి జనానురాగ మిక
గోరిక నేది యునర్తు వర్తిలిన్"

(ఆలోచించి)

"రాణులను మువ్వురను గూడ రంజిలంగ
జేసి రాజసుతాన్వితశ్రీ నెలంగు
రామచంద్రుని రఘువంశరత్న సదృశు
యౌవరాజ్యాభిషిక్తు జేయం దలంతు"

ఎవ రక్కడ ?

ప్రతీహారి. (ప్రవేశించి) మహారాజా! జయము ఏమాజ్ఞ ?

రాజా. విజయా! అమాత్యుఁడగు సుమంత్రుని బిలువుము

ప్రతీహారి. చిత్తము (నిష్క్రమించి సుమంత్రునితో మరల ప్రవేశించును)

ఆర్యా! ఇటు ఇటు ఇదిగో మహారాజా సమీపింపుఁడు.

సుమం. (చేరి) మహారాజా! జయము

రాజా. అమాత్యా! స్వాగతము రమ్ము కూర్చుండుము

ఇరువురు (కూర్చుందురు)

రాజా. విజయా! నీవు బొమ్ము (పరిజనులను జూచి) మీరును బోయి విశ్రాంతి నందుఁడు

పరిజనులు. చిత్తము (నిష్క్రమింతురు)

రాజా. అమాత్యా! నామనస్సు చింతాబాగ రణపరవశమై యున్నది

సుమం. (తనలో)

"భూరియశంబునుగన్న ను
హారా జిత దౌసు, రిపుభయప్రదు డయ్యున్
బౌరప్రియుఁడై చింతా
భారజ్వరుఁడౌట కేమివచ్చెనొ కట్టా!

(ప్రకాశముగా) మహారాజా!

స్థిరధర్మప్రతిముల్ ప్రజా
ప్రియ మహాదృష్టమ్ము గళ్ళత్రు శౌ
సురతిన్ గాంచిన నీకు
నెక్కడి వయా ఘోరవ్యథల్ దేవ! న
ల్వురు పుత్రుల్ వినయాన్వితుల్
ప్రజల కర్థుల్ క్షేమ పాత్రంబులై
పరగన్ మానసిక వ్యథాభరము
దేవా! యెట్లు కల్గెంగటా!

మఱియు

"కృతసంస్కారులు వినయా
న్వితులున్ జనరంజకులును విశృభక్తులునా
సుతులన్ నల్వుర గనుగొని
పిత కెల్లన్ బాయగవలె వేవేగ ప్రభూ!

వేఁక

"అవిభక్తకుటుంబికి గా
ట్లవిరళదుఃఖంబు గలుగు నటులే నీకున్
సువిశాలరాజ్య మనియెడు
నవిభక్త కుటుంబమందు నది కల్గదొకో ?"

పోనిమ్ము మహారాజా! చింతాప్రతీకార మూహింపరాదా!

రాజా. అందులకే నిన్ను బిలిచితిని

సుమం. సెలవిమ్ము

రాజా

"రైకేయీ తనయుండే
యోకైక ప్రభుత్వ గాఁగ నీవుహి కెల్లన్
సైకమువరమిచ్చితి నవి
వేకంబున దొల్లి దాన విజగందు గటా!"

సుమం. ఐన ?

రాజా

"రాజ్యపాలన యోగ్యుండు రాముఁడె యగు
తజ్ఞ త్రిభువనాకరుండైన కారణమున
యౌవరాజ్యాభిషేకంబు వతని కేను
జేయఁదలచితి సుకరంబె? ఈయది కట!"

సుమం. తమహారాజా! అది దుష్కరము గాదు

రాజా. ఎట్లు ?

సుమం.

"వినయ నయ ప్రవర్తన వివేక
గుణాదికపూర్ణుడైన రా
ముని ముగురమ్మలున్ దముదు
ముద్దులబిడ్డనిగాఁగ ప్రేమ పెం
పున గనుగొంద్రు, జ్యేష్ఠునకు
భూరిగుణంబుల దేజమందు, నా
తని కభిషేకమన్న మ్మ ముదంబును
గాంతురు రాణు లెల్లరున్"

అందుచే నీవు చింతింపవలసిన పని లేదు. ఇంతవ సుమారు లుపనీతులైరి శ్రుతి శాస్త్రాన్వయన పూర్ణులైన పిదపగదా యభిషేకము ఇప్పటినుండియు నీ కీ చింత యేల?

రాజా. పుత్ర రాజ్యాభిషేక వివాదహేతువు నిప్పటినుండి యాలోచించిన నప్పటి కేయుపాయ ముచేసైన దానిని దొలగించుకొనవచ్చునుగదా! వినఁ బొక్కొక్కప్పుడు :

"పరగ ప్రాక్పింతితం బొనుపాయమునను
భావికష్టంబు తొలఁచుకోవచ్చును గద!
వచ్చి పైబడ్డ కష్టమ్ము బాపుకొనగ
త్రోవ వెదకుట యగు ద్విధా దుఃఖకరము"

సుమం. నా కేమి యాజ్ఞ ?

రాజా

"పరిజన భృత్యమంత్రిజన పౌరజనంబులు
రాణులన్ నిరం
తరమును రామునాపయి లసారత
రామనిధేయ చిత్తులౌ
కరణి నొనర్పు, మా భరతు
గాధిత రాగ్రజభక్తియుక్తు సం
ధరితు నొనర్పు, మియ్యది సుమంత్ర!
తొలంచు మదార్త కల్పమున్

సుమం. (తనలో) ఆహా! మహారాజా దూర

దృష్టి! (ప్రకాశముగా) మహారాజా! అట్లే యొనరించెదను. నీవు సర్వము సుముఖముగను కావున నీ కొంతయు విచారింప బనిలేదు! (ముందు చూచి) మహారాజా! ముగ్గురు రాణులును బరిజనసహితముగా నిటకు వచ్చియున్నారు.

రాజా మంచిది. నీవు వెళ్లిరమ్ము నే నన్ను దేయాత్రి పేమంటకుము

సుమం: చిత్తము (నిష్క్రమించును)

రాజా రాణులు ముగ్గురు సపరివారముగా వచ్చియున్నారు. నే నీ గ్రీష్మోద్యానమున గూర్చుండి వారి వందలను రప్పించెదను (నిరూపించి) ముందు కౌసల్య

"యీ దినము త్రియంబు, మునుముందట
వచ్చిన లక్ష్మి, దివ్యకో
భాసము పేరి కోటిసు మధ్యలతా
లలితాంగి, నా దొసందలో (?)
భాసిలు మాననీయ పతిభక్త
తినూభరమున్ గడున్ క్రమా
భ్యాసమునన్ దరించునది యామె
నుపేతు రొనర్ప ధర్మమే?"

తరువాత సుమిత్ర

"వ్రత నియమాళి పరమసంధ్య
కృశాంగి, ముఖాంబుజ ప్రభా
వితత శుభాంగి, యుత్తమ వివేక
వతీమణి, నోట గట్టిగా
పలిక రొంతింగియున్ బలుక,
దర్పవిమోలిత నేత్రి, శాంతదే
వత, బహు సౌఖ్యదాయక, శుభప్రద
యామె నతింప జెల్లదే?"

ఇక కైకేయి ఆమె

"కమల వనంబు మధ్యమున
గన్పడు భానుబింబ మట్లు నె
య్యమున మెలంగుచున్ నను
సముంచిత భంగిని జూచు బూర్వమో
యము, కడ నున్న లతాగ్రమున
నాద్భుత జూడదు తా సపత్నులన్,
సమదమృగేంద్ర మధ్యలవికిం
బోక చిరికిగోదు లోకమున్"

వీరిలో

"తొలిమహిషి రామజనవియు
విలసచ్ఛుభ లక్షణాంగి విశ్రుతనయ సం
కలిత సగర్వయు నగు కో
సలరాజాత్మజయె నిత్యసమ్మాన్య యగున్"

కాని

"దురభిమాన రోషములు ముందునకు గొనదు
సర్వమిత్ర సుమిత్ర యాసత్యముగను
అత్యకామానుసారిణి యహారహంబు
నా యొడంద జయించిన వాతి యామె"

కైకేయి

"ఏ కార్యంబు సెటుంగని
యీ కాంతకు ముక్కునందు దొసగును గోపంబే కాని విక్రమాన్విత
నా కష్టము బాపి యొసుగు నాకున్ గాచెన్."

వినను

"ఈమె రోషము పరిగణియింపరావి
దగును కార్యప్రణయశీల యగుటచేత,
తెలప ఛందోనుబద్ధవృత్తంబురీతి
క్రోధముద్ర నే ప్రసాదసంసిద్ధి గూర్చు"

(అంత ముగ్గురు రాణులు పరిజనులతో ప్రవేశింతురు)

అందఱు మహారాజా! జయము

రాజా రాణులకు స్వాగతము రండు ఈ మణిఖచిత శిలాతలమున గూర్చుండుడు

అందఱు (కూర్చుందురు)

రాజా పరిజనులారా! మీరు పోయి విశ్రమింపుడు

పరి (అవ్వి) చిత్తగు మహారాజా! (నిష్క్రమింతురు)

రాజా ఆహా! గ్రీష్మకాల మధ్యాహ్నసమయమునకైన నీశీతలోద్యాన మెటు లున్నదో చూడుడు

"భువనమృగంబులెల్ల దరుపంక్తుల నీడల
గూర్కు_పట్టుకున్,
ప్రవిమలవాపికాజలచరంబులు హంసలు
కృత్రిమంబులా
పలిదివి దాచు, గోతు లిట
పాదపశాఖల జంక్రమించు, దా
పవుల గలట్టిపక్షు లిట
దారసిలున్ సుఖశైత్య మందగన్"

కాన ఈ యుద్యానవనము చూచినవారి కెల్లరికి సుఖావహమే కాని, నా కిదివఱ కిచ్చు సుఖ మిప్పుట లేదు

రాజా ఏదైనను గాలము ననుసరించియే సుఖముకాని దుఃఖముకాని కలుగును

"చన్నిటన్ స్నానము సం
పన్నము సేయని, కాని మఱి పీరున నా
పన్నము కావున గాలమె
యున్నగ సుఖదుఃఖవితతి నిచ్చు నరులకున్"

కైక ఆర్యపుత్రా! ఈకాలమున మే మేమి చేయవలయు నని నీకోరిక?

కైక. (తనలో) ఈమె మాటలు శిలాక్షరముల వలె నుండును

రాజా ఈ యుద్యానరమణీయతం దిలకింప

చేయుటకే నేను మిమ్ముటను పిలువనంపితిని. ఈచెట్టు నీడను జల్లగా గూర్చుండి సరసముగా మాటాడు కొందము

రాణులు . సంతోషము

రాజు బిడ్డల కుపనయనములు చేసితిని. పదు నైదు సంవత్సరములు వచ్చినవి

కైకే ఔను.

రాజు అందఱును గుణాశ్రయు లగుదురే

కౌస (తనలో) రాముడే సర్వగుణాకరుడు, రాజ్యయోగ్యుడు

కైకే పితృవులను బోసి దక్కువవి కాదు గాదా!

రాజు నిజమే కాని:

"స్వగుణముచే గ్రియున్
ఏతదువంశము దీపితముం బొనర్చు ట
త్యాగనితిగౌరవంబునను నారయ
బుత్రుల కట్టిదో నికన్
సుగుణము సుత్రమాన్వయము
శోభిలజేయునుగాదె పిక్కలిన్
విసుణుల బుద్ధి భారము వివేకముతో
బరికించి చూచినన్"

ఇంతకు వీరిలో నిన్నియు గలవు దేనికిని లోపము లేదు

అందుచే నందఱియందును నాకు సమానప్రేమ గలదు

కౌస: (తనలో) నాకు మాత్రమురామునిపైన్న నె క్కువప్రేమ

సుమి జన్మక్రమము ననుసరించియే నా ప్రేమ భేదము

కైకే నాకు గుణాధికునిపై నెక్కువప్రేమ

రాజు గుణాధికు డెవడు?

కౌస: (తనలో) రాముడే

కైకే అవసరమైనప్పుడు చెప్పెదను

రాజు అందఱు నా దాయభాగమున కర్హులే

సుమి దాయవస్తువులలో శ్రేష్ఠమైన యది జ్యేష్ఠునికే రావలయు నని మనువు చెప్పినాడు

కౌస (సంతోషమున దనలో) మహారాజా దాయవస్తువులలో రాజ్యమే శ్రేష్ఠము

రాజు ఆచారవిషయమున మనువు ప్రమాణము రాజధర్మవిషయమున వాసిష్ఠము ప్రమాణతమము

కైకే వాసిష్ఠ మేమనును?

కౌస (తనలో) రామునికే రాజ్య మిమ్మని

రాజు వాసిష్ఠమున నిట్లు గలదు

"ధనకనకాదికం బయిన దాయము
పుత్రులు పంచుకో దగున్;
గుణముల శ్రేష్ఠు డెవ్వ డగునో దగు
నద్దతికంబు సర్వదా,
యనుపమ సైన్యనాయకత యా
గురుకార్యనకే, నమోగురం
బున నది కాదు, రాజ్యమును బొందగ
నర్హుడు యోగ్యవర్తియే"

కైకే యోగ్యత ప్రతి పురుషుని దృష్టిని భిన్నముగా నుండును ఒకని మనసునకు యోగ్యముగా దోచునదే మఱియొకని కయోగ్యముగా దోచును

రాజు (తనలో) ఏదో వ్యాజమున నా కోరికకు విరుద్ధభావమును కైకే జూపి కార్యసిద్ధి నందుదును (ప్రకాశముగా) కుమారులు నలుగురు యోగ్యులే రాజ్యమును నాలుగు భాగములు చేసి యొక్కొక్కని కొక్కొక్క భాగ మిచ్చెదను.

కౌస (తనలో) రాజ్యమంతయు రామునికే యీదగును

కైకే ఇదియు వాసిష్ఠమతమే యగునా యేమి? ఇట్టి యనాప్తవచనమునకు ప్రమాణ మేమి? ఏక రాజ్యమే కాని సామ్రాజ్యవిభాగము పనికిరాదు

రాజు మఱి రాజ్య మెవరి కీయదగును?

కౌస (తనలో) రామునికే

కైకే యోగ్యతమునకు

రాజు (తనలో) ఇపుడే సర్వము మాటాడుదును. (ప్రకాశముగా కైకేయితో) మన వివాహ కాలమున నేను నీ కిచ్చిన వాగ్దానముమాట జ్ఞప్తి యున్నదా?

కైకే అంతయు జ్ఞప్తి యున్నది

రాజు కావున భరతుడే రాజ్యదాయార్హుడు

కైకే ఏ స్త్రీ పుత్రునకు రాజ్యలాభము కలిగిన సంతోషింపదు?

కౌస (తనలో) ఈ మాట వజ్రపాత సదృశము (మూర్ఛిల్లును)

సుమి మహారాజా! రక్షింపుము కౌసల్య మూర్ఛిల్లినది

(రాజు పైబట్టతో విసురును. కైకేయి పుష్కరిణి నుండి జలము తెచ్చి ముఖముపై జల్లును సుమిత్ర కాలుసేతులు రాయుచుండును)

సుమి: దేవి తేరుకొన్నది (కౌసల్యకు స్పృహ వచ్చును)

రాజు: దేవీ! ఏల మూర్ఛిల్లితివి?

కౌస మధ్యాహ్నవేళ యిటకు వచ్చితిని ఎండదెబ్బ తగిలినది.

రాజు: (తనలో) రాణి దుఃఖకారణము కొలము కూడ బోధపడినది

సుమిత్ర: మహారాజా! వివాహ కాలమున చేసిన ప్రతిజ్ఞ ననుసరించి భరతుడు రాజగును. జ్యేష్ఠు

దగుటవలన రాముడు రాజగును వారివురకు జేరి సగము రాజ్యమీయ దగును

రాజు: నీకొడుకుల కేమిమ్మందువు?

సుమిత్ర: నాకు నా కొడుకులకు నేమియు నక్కఱలేదు

"శ్రీరామచంద్రుడు దాశరథ రత్నవంశమున
రాజ్యమేలుచునుండ రమణ మీఱ
నేను లక్ష్మణునితో నిత్యంబు ప్రియమార
సేవజేయుచునుందు జిత్తశుద్ధి
భరతశత్రుఘ్నులు పరిపూర్ణసుఖములు
పొందుచుందురు సదానందులగుచు
రాజ్యమున్నను బరరాజభయంబును
స్వజనపాలన మహాభార మెుపను,
నది యొసంగు నిరంతర వ్యథల! క్లేశ
సమితి, జెడగొట్టు మానసశమము నదియు
నఖిలమును గాంచిచూడ మహాసుఖంబు
పరమశాంతియె, యదియె సేవాఫలమ్ము"

రాజు: కైకే: ఆహా! సుమిత్రాదేవి త్యాగము శమము లౌల్యరాహిత్యము నతిసంభావనీయములు గదా!

కౌస (తనలో) ఇంతమాత్రమున నాకు సంతోషము లేదు (ప్రకాశముగా) నా సపత్ని యెంత మహానుభావురాలు!

రాజు తల్లిగుణములు కొడుకులకు వచ్చునట ఇట్టియామె పుత్త్రులే భ్రాతృసేవావర్మభూతులగు పుత్త్రులు. వారే ధన్యులు.

సుమి నాకు గావలసిన దిదే

"మానిని గాదు మాప నభి
మానిని గాదు ప్రపంచరంగస
మ్మానిని గాదు నిత్యమృగ
మంజులవాక్ప్రతురాస్యకాదు శో
భావన గాదు ధన్య యగు
నామె సపత్నులచేత భర్తచే
మానిత కీర్తనీయ యగు
మానిని దక్కగ భూతధాత్రిలో"

రాజు ఇంతకు రాజ్యయోగ్యు డెవడు?

కైకే: నామాట పాటించుచో రాముడే రాజ్యార్హుడు

కౌస: సంతోషము. సంతోషము

సుమి నామనసున నెట్లున్నదో కైకేయియట్లే పలికినది

రాజు: వివాహకాలమున చేసిన ప్రతిజ్ఞ గతి యేమి?

కైకే: శుభగతియే.

రాజు: ప్రతిజ్ఞాహాని పాతక మనియే సంప్రదాయము.

కైకే: భవాదృశులగు రాజర్షులకు ప్రతిజ్ఞాహాని యనర్థకము కాజాలదు

ఏలన

"ప్రతిన యుపేక్షితం బయిన
పద్ధతిలో నది తప్పు, లేక యా
ప్రతిన స్వసౌఖ్యలబ్ధికయి
పాడొనరించుట తప్పు, చూడ నీ
గతులను రెండిటన్ బ్రతిన
గాంచని యట్టులు మాప ధర్మసం
గతి యగు నిక్కు, దీని కధి
కారిని నీవ, తలంపు ధర్మమున్"

కౌస (తనలో) అయ్యో! పిడుగుపాటు సంభవింపదుగదా!

రాజు యుక్తమే

కైకే

"ప్రజల సౌఖ్యంబుకోసమే ప్రతిన నీవు
దాట జాతువుకాని స్వార్థమున గాదు,
ప్రతిన తప్పుటవలన లవంబుకూడ
పాప మంటదుగద! మహాభాగ! నీకు"

మఱియు

"గుణములలోపల రాముడే గుణికరుండు
పాలనార్యుండు శతమున్యుపగిది నతడు
భువనసంరక్షణార్థమై యవతరించె
విష్ణుపగిదిని విఖ్యాతకీర్తి పతికి"

ఒక కార్యము విచారించునపుడు కారణప్రాధాన్యము నుపేక్షింపరాదు. నన్ను సంతోషపెట్టుటకై నాకుమారునికి రాజ్యదాయ మిత్తునని నీవానాడు పలికితివి. రామునికి రాజ్యదానము చేయుటవలన నేను ప్రసన్నురాలనగుదును. భరతునికి రాజ్యమిచ్చిన నెంతయో రామునికిచ్చినను నాకంతియే

రాజు భరతుడును గుణవంతుడు, రాజ్యార్హుడుగదా!

కైకే ఔను కాని:

"అనుగుణవంతునికంటె మేలగును సుగుణి
గుణుల గుణవత్తరుడు మేలు కోటిరెట్లు
భాస్వరము రాత్రి వెలుగు దీపంబుపగిది
కాని యది యెంత మధ్యాహ్నభానుముందు?"

వేరొల!

"భరతుడు గుణి యగు గుణవ
త్తరు డగు రాముండు కాన దగు నతడే రా
జ్యరమం గైకొన సుగుణా
భరణుం డతి డతని కన్న బరముడు కలడే!"

కౌస సంతోషము. సంతోషము.

సుమి ఆహా! సపత్ని కైకేయి మహానుభావయు నీతిజ్ఞయు.

రాజు: మేఘములు గర్జించినచో గాని యమృత వృష్టి గురియదు

కైకే: ఆర్యపుత్రా! ప్రణయ సమయమున నైన నిర్వ్యాజముగా నేను సత్యమే చెప్పుదును అదియే మేఘ గర్జనము అయ్యది క్షణమాత్ర మెన్నడును బలుకను. అదియే యమృతవృష్టి ఏలన

"అమృతవర్షము కురిసెడు నట్టిమేఘ
మెపుడు వర్తించు సహజమౌ వృత్తితోడ,
దానిమార్గ నిరోధంబు తనరె నేని
అతివిగూఢను వర్షించు నది నిజమ్ము"

రాజు (తనలో) అధిక ప్రసంగముచేతన మతి దొలగ భీతి కలుగుచున్నది ఈదేవి క్షణములో గోపించును క్షణములో శాంతించును కావున నిక నాకు శంక వలదు (ప్రకాశముగా)

"ప్రాప్త కాలంబునన్ రాజ్యపాలకు డగు
సుగుణవంతుడు నైన సుకుమారు, డపుడు
నియతి పాలింప దొడగును నిశ్చయముగ
సర్వసౌభాగ్యవంతుల గాగ సర్వజనుల"

కైకే: ఆర్యపుత్రా! ఇపుడు మన మనుకొన్నట్లే జరుగఁగలదు మన మట్లే తప్పక యొనరింతము

దాస: మహారాజా! సాయంతన క్రీడల కేగిన కుమారులు నలువురు జ్యేష్ఠ వరు వారు నమస్కరింప వచ్చియుందురు వారిని సంభావింప నే నేగి వచ్చెదను

సుమి: కుమారు లందరు ముగ్గురు తల్లులకు సాయంకాలము వచ్చి నమస్కరింతురు వారికి జ్యేష్ఠ, కనిష్ఠ భేదము లేదు

కైకే: ఔను నేను బోయివచ్చెదను

రాజు: మంచిది

రాణులు (రాజునకు నమస్కరించి నిష్క్రమింతురు)

రాజు:

"ముదిమి గలంగు మానసము
మోదమునందెను తీరి వర్తనన్
బదులుగ కుంత దొక్క రుచి,
వర్తిలు కిన్నరుచుల్ జనాళిలో,
పొదవును జ్యేష్ఠ కార్యసుతు
మన్నతి రక్తి, కనిష్ఠ కీర్తి శ్రియా,
రుచులు విభిన్నముల్; కలుగు
మాటికి దుఃఖము నాకు నింటిలో"

"బహు భార్యాత్వము నరునకు
బహు సౌభాగ్యకరము గాదు పరికింపంగా
బహు మానసరోగంబులు
బహురోగము కూడ నతని బట్టి వలార్చున్."

ఎవరక్కడ?

ప్రతీహారి (ప్రవేశించి) మహారాజా! జయము ఏమి సెలవు?

రాజు విజయా! సుమంత్రుని బిలువుము.

ప్రతీ (నిష్క్రమించి సుమంత్రునితో ప్రవేశించి) ఆర్యా! ఇటు ఇటు.

సుమం మహారాజా! జయము

రాజు అమాత్యా! స్వాగతము రమ్ము కూర్చుండుము విజయా! నీవు బయట కేగి కూర్చుండుము

ప్రతీ చిత్తము (నిష్క్రమించును)

సుమం: ఏమి సెలవు?

రాజు నే నిపుడు కైకేయి మహానుభావత సుమిత్ర యలోలుపత తెలిసికొంటిని

సుమం. ఎట్లు?

రాజు కైకేయి తనయునికే రాజ్య మిచ్చెదనని నా ప్రతిజ్ఞ యున్న నామె గుణవత్తరునకు రాజ్య మీయ దగునన్న న్యాయముచే రామునికే దానిని విడిచిపెట్టినది ఇక, సుమిత్ర తనయులతో రామ సేవానిమగ్నత గోరుచున్నది ఓహో మహానుభావత పర మాశ్చర్యభరితము కదా!

సుమం ఔను కాని,

"భావిన్ సౌఖ్యము గోరి మానిజనముల్
భావించి బాగోగులన్
సేవింపన్ వారంతొంద్రు న్యాయపథమున్
కొందర్యహో కష్టమున్,
దైవాయత్తము లోకమంతయును, తమున్
జంపుగా సదా దైవమే,
జీవుం డెట్టులొనర్చు దొంటి జనిలో
సిద్ధించు నట్లే జనిన్"

అందుచే

"పుత్త్రులు నల్వురున్ సుగుణపుంజము
లద్భుత వీరశేఖరుల్
గాత్రము లెన్న వేఱయిన గాని
మనస్సులు మూడ నొక్కటే
మాత్రము ప్రేమ భంగమును మాత్రము
గల్గగ నీదు రాజ్య మీ
పుత్త్రుల, కెంతవారి యసు ముల్గును
నీకుల జెల్లుపుచ్చుచో?"

కనుక, నీవు రాజ్యప్రదాన చింతను విడువుము. రాముడే రాజగును నీవు సంతోషముగా సంచరించ్చును జను లెల్లరు సంతోషింతురు. ఇక నీ కేమి కావలయును?

రాజు: నే నిపుడదే యాలోచించుచున్నాను

సుమం వసిష్ఠ భగవాను లిట్లు విన్నవించిరి.

రాజు గురుభగవాను లేమని సెలవిచ్చిరి?

సుమం. ఇట్లని, "కుమారులు.

"వేదములెల్ల నేర్చిరి వి
శేషమునన్ శుభవిద్య లెల్ల న
త్యాదరణంబునన్ వినిరి
యౌవనమందె కుశాగ్రబుద్ధిం
వేదిత శస్త్రశాస్త్రబహు
విద్యల గాంచిరి వీరి రాజనీ
త్యాదుల శాసనాదిక వి
ధాతల జేసి యనుగ్రహించెదన్"

విదూ: (ప్రవేశించి) ఓయీ! వయస్యా! ప్రతీహారులు నన్నుం నీకడ కోగా వారితో పోరాడి నీకొక ప్రియవిశేషము చెప్పుటకై యిట వచ్చిపడితిని

రాజు: ఏమి ప్రియము?

విదూ: రామునకు రాజ్యాభిషేక మగునని కౌసల్య నాకెన్నో మోదకములు పెట్టినది ఈసంగతి యంతయు నీకు నివేదించుటకై వచ్చుటవలన నా హృదయభారము మోదకభారము కూడ దగ్గిపోయినవి

రాజు: ప్రతిదినము నీవు మోదకములే తిందువు నీకే రాముడు రాజైనను భరతుడు రాజైనను నీకు మోదకములకు మాత్రము లోటు లేదు చింతింపకుము

విదూ: ఏల చింతింపను? రాముడు రాజైనచో కౌసల్యాదేవి బహుమోదకములచే నన్ను ప్రీతి చేయును భరతుడు రాజైనచో కైకేయి బహుతర మోదకములచే నన్ను సంతుష్టిని జేయును

సుమం: వసిష్ఠభగవానులతో నేమని నివేదింతును?

విదూ: (జనాంతికముగా) అమాత్యా! నేనైన చెప్పిన నావయస్యుడు కోపించును నీ కా సంగతి తెలియదు (రాజుతో) నేను మోదకములతో సంతోషింపవలయుటకు అభిషేకవిధి ప్రారంభింపరాదని వసిష్ఠునితో జెప్పెదను

రాజు: భగవానులు గురుపాదులు నగు వసిష్ఠులతో శీఘ్రమే తాము సెలవిచ్చినప్రకారము చేయుచుంటి మని నివేదించిరమ్ము

విదూ: (అపవారించి) వయస్యునకు క్షోభ కలిగింతును అంతఃపురమునుంచి నాకేమియు దెలియదు కదా! (ప్రకాశముగా) నాకు దెలియని విషయము నీవు చెప్పవు నే వచ్చుగను ఇపుడు నాకే తెలిసినది భరతున కియవలసిన రాజ్యము నా చెలికాడు రామున కిచ్చునట. నే నంతఃపురమున రాణులకు బయట భృత్యులకు పోరాటము కల్పింతును లేనిచో ప్రాయోపవేశము జేయుదు నని యందఱను భయపెట్టెదను

రాజు: అమాత్యా! నే జెప్పినది భగవానులతో జెప్పిరమ్ము

సుమం: చిత్తము (నిష్క్రమించును)

విదూ: ఈ కపట పండితుడు పోయినాడు.

రాజు: (తనలో) చపలుడగు నీవటువు కలహప్రియుడు ఆ కలహముల నెఱుంగడు ఈ మూర్ఖుడు క్షోభ కలిగించునేమో యని శంక కలుగుచున్నది కానిమ్ము (ప్రకాశముగా) సఖా! సుందరకా! ఏదో కథాప్రసంగవశమున రాజ్యదాయ విచారము కలిగినది. ఈ మాట యేమాత్రము నిజము?

అధిక విప్లవకరమైన యా నృపత్వ
మేడ? సుకుమారచేతస్కు డీమదీయ
పుత్రు డేడ? పరిహాసపూర్వక మిది
ఇందు సత్యంబు కలదని యెంచకయ్య!"

విదూ: నిత్యము మా కథాప్రసంగమే వచ్చుగాక!

(తెరలో)

"శక్రపురిన్ జయించి, సురసంఘము
ద్రోలి, వలంచి వీరరాట్
చక్రము రావణాసురుడు శాంతి
గడించియు భంగమందె ని
ర్వక్ర పరాక్రమ ప్రకృతి రామ
చరిత్రము విన్న, నా డిటన్
వక్రగతిన్ నిరూఢు డయి వచ్చి
జరింపుడు జాగరూకులై"

రాజు: (విని) ఓహో! ప్రధానపాత్రుడగు సుబుద్ధి స్వనమువలె నున్నది సుందరకా! నీవుపోయి నా వచనముగా వానితో "నీ మాట వింటిమి సంగతి తెలిసిన"దని చెప్పుము

విదూ: బాబో! నేను చెప్పిన దారిలో నేనే రాముడననుకొని యా రావణుడు నన్ను మ్రింగి వేయగలడు

రాజు: సరే నేనే చెప్పెదను (తనలో)

"ఒక కొంక నివృత్తిం బొం
దొక టుద్భూతంబు నయ్యె, ఒక దుఃఖమె నా
కకటా కొడుకులు లేమిన్,
వికలత హృదికరమ్మయి విపులు చేయు విషములన్"

ఆహా!

"సుతులు జనించినారు వర
శూరులటంచును వార్త చెంద ది
క్ప్రతి సభలో విరోధులను
దివ్యులయందును లేద కొంచి రీ
సుతు లతిబాలకుల్ కలప
కూడదు వయస్యుడు వృద్ధుడైతి నే,
నతి బలవంతు లుద్ధతు ల
హా! యవు డింక కరమ్మ దీనకే"

(నిష్క్రమించును) ఇది ద్వితీయాంకము.

కవిసమ్మానము

శ్రీ జనమంచి రామకృష్ణ

తారాసింగ్ (వ్రాసుకునే బల్ల ముందు పెట్టుకుని వీధిలో వచ్చే పోయే జనాన్ని చూస్తూ) మిత్రులారా, నేను సుదినం ఈ వేళ ఎందుకో ఈ జీవితం అతి మధురంగా తోస్తుంది. స్వప్నాల్లో నే చూశా నా వనితని ఎంత పవిత్రమైన నామం ఎంత తీయనిది చంద్రకళ, చంద్రకళ నా స్వప్నసుందరిని గురించి సున్నితంగా సుకుమారంగా గీతమల్లాను (తలుపు చప్పుడు)

తాతయ్యా తారాసింగ్, తారాసింగ్, రన్నా !!

తారా అదేమిటల్లా ఏండి చేతులు గాలి' ఎగరేస్తూ తన్మయంలో వస్తున్నావు? తాతయ్యా ఈ వేళ ఇంత త్వరగా గాలిపోయి అర్ధరాత్రే మరి రొట్టెలు చేయవూ?

తాత మువ్వేరో కవిత్వపు కట్టలు రాసేసి పారేస్తున్నట్లున్నావే ఇంటాకా రొట్టెలు తినేందుకెవరో వచ్చారు రొట్టెలో నంజుకొందుకు పచ్చడిబద్ద లేస్తూంటే ఒకళ్ళు 'ఓ రేయి, ఆ మరికి కుబేరుడుగారు పిల్లకి పెళ్లి తలపెట్టారుట?' అంటూంటే విన్నాను ఇది నిజమేనంటావా?

తారా నిజమేనయ్యా

తాత: ఆమె అందచందాలని వర్ణిస్తూ ఎవరైతే చక్కని ఇంపైన సొంపైన కవిత్వం చెప్తారో అతని కామె నిచ్చి పెళ్లిచేస్తారుటకదూ?

తారా కాని, ఇంకో షరతుంది తాతయ్యా

తాత ఇంకో షరతా

తారా ఔను, సూర్యాస్తమయం అయే లోపుగా గీతాన్ని పూర్తి చెయ్యాలి

తాత ఓస్, ఇంతేనా, తప్పకుండాను ఇంకో ఓ ఘంటసేపు నాకు తీరుబడే నాలుగు పంక్తుల్లో అద్భుతంగా ఓ గీతాన్ని వ్రాసేస్తాను తారాసింగ్, ఓ మాటు మార్చేదికి ఓ ఘంటలో, రకరకాలైన రొట్టెలు తయారు చేసి ఇచ్చాను అటువంటప్పుడు ఈ గీతం వ్రాయడం ఎంత సేపు చెప్పు? సరే కాని ఒక్క గేయం వ్రాస్తే సరిపోతుందా, లేకపోతే ఇంకా గీతానికి సంబంధించిన షరతులేమన్నా ఉన్నాయా?

తారా కంచాలి వజ్రవైఢూర్యాలని పోదిగి ఎంత బాగా నాజూకైన ఆభరణాన్ని చేస్తాడో అమో స్తుతగానే, గేయంలో ఆమె పవిత్రనామాన్ని ఇమిడ్చి పొందికగా వ్రాయాలి

తాత ఓహో, రొట్టెలపిండితో రొట్టె చుట్టూరా ఆకులూ పువ్వులూ అమర్చినట్లు అంతేనా

అరే తారాసింగ్, లోపల్నించి అప్పుడే ఏమిటి, కవిత్వం ఉబుకి పైకొస్తున్నట్లుగా ఉంది

తారా సరే కాని, తాతయ్యా, ఆ గేయాన్ని సుట్టుకు చక్కని దస్తూరీలో వ్రాయాలి

తాత పెద్ద ఇబ్బంది తెచ్చిపెట్టావే మరి నాకు కలం పట్టటం రాదు రొట్టెలపిండి ముద్దముంటావా, నీ ఇష్టం వచ్చినంత సుళువుగా వయ్యారంగా గాత్రాన్ని

తారా తాతయ్యా, ఎందుకంత వెంగలో తాపు చేస్తున్నావుగా

తాత వట్టిపుణ్యానికి వ్రాయక్కర్లేదులే!

తారా ఒక్క దీనారం వ్రాయడం కంటు నాకొదిలెయ్యకనోయి నీ గేయాన్ని చూసి, ప్రపంచా, అబ్బా, చంద్రకళ, తప్పకుండా తాతయ్యా నే ప్రేమిస్తుంది అని ఈర్ష్యపడాలి

తాత సరే, ఇదిగో ఇంత బాగేయంగురించి ఆలోచించాలి ఉండు ఆలోచిస్తాను. ఇదిగో, ఆమె దీపం, నేను మిడత అని ఆమెతో చెప్తాను తారాసింగ్, నాకు మతిపోతూంది ఖానాలు ఊరికే పడగొట్టుకుంటూ వచ్చేస్తున్నాయి నేను దీపాన్ని ఆమె నాచుట్టూ తిరిగే మిడతా కాదు కాదు.

మొదట ఎట్లా చెప్పాను తారాసింగ్ ? (తలుపు చప్పుడు)

తారా ఎవరు వారు ?

ఫరీద్ (అడుగుల చప్పుడులో దూరా న్నుంచే) నేను, ఫరీదుని

తారా ఓహో హో ఫరీదుగారా రండి, రండి, దయచేయండి, ఏమిటీ వేళ ఇలా దయచేశారు

ఫరీద్ ఏముందండి ? ఇంతదూరం వచ్చాను కదా అని ఓమాటు చూసిపోదామని (లోపలనుండి మూల్గులువిని) అరే, ఎవరండీ అలా మూల్గుతున్నారు ? ఏం పాపం, ఒంట్లో బాగులేదా ? ఏమిటి ఆయన బాధ ?

తారా ఎరగరూ అతణ్ణి తాతబ్బాయి ఈ పక్కకొట్టులో రొట్టెలు చేసి అమ్ముతాడు

ఫరీద్ నే సెరగను లెండి ఔను కాని ఎందు కండి ఆయన ఘడీకోమాటు తలకాయ చేతితో కొట్టు కుంటాడు ? ఘడీకోమాటు గొంతు చేతులూ పైకెత్తి రాగం తీస్తున్నాడు కొద్దిగా మతి చెడిందా ? పాపం, చిన్నవాడేనండీ

తారా (నవ్వుతూ) అబ్బే అతను కవితా వాహినిలో ఈత నేర్చుకుంటున్నాడు

ఫరీద్ ఏమిటేమిటి ? రొట్టెలమ్ముకునేవానికి, కవితావ్యాధయా ? తారాసింగ్ ! చంద్రకళని వశంచేసుకునే నేర్పుతో, నిజంగా కవిత్వం అల్లగల డంటావా ? (దూరాన్నుంచి) అబ్బబ్బా, ఏమిటా గోల నేను కవిత్వం ఆలోచిస్తూ న్నట్లు తెలి యుడూ ఎవరు ? ఓహో మీరా ? ఫరీదుగారూ ! ఎంతకాలానికి మళ్లా కనిపించారు సాయబుగారూ, ఎప్పుడో తిన్న చిమ్మిలికొట్టికి డబ్బు లిచ్చారు కాక (పాడును) "లోన మధుకీలలేపిన దీప మీవు"

ఫరీద్ తారాసింగ్, తను తయారుచేసే రొట్టెల్లాగే వుంటుంది సుమా ! ఇతని కవిత్వం (నవ్వు) ఔనుకాని, నీతో ఓ విషయం మాట్లాడుదామని వచ్చాను ఏమిటి, అది నిజమేనా ఆఖరికి కుకు రుడుగారు చంద్రకళని

తారా ఔనయ్యా, ఏం నీకు, ఆ పిల్లమీద కన్నుపడిందా ? ఈ కానియ్యి మహత్యా మొద లెట్టు కవిత్వం

ఫరీద్ కుకేటుకుగారికి చదవడం రాదు గదా మరలెందుకోయి కూతురికి చదవటం నేర్పా నని, తండ్రి కెంత గర్వం అనుకున్నావ్

తారా ఔనౌను ఆమె చంద్రకళ కాదు విద్యాసుందరి చదువుల సరస్వతి

ఫరీద్ ఔను తారాసింగ్, చంద్రకళ సామా న్యురాలు కాదు నాపాట వ్రాసిచ్చేటందుకు ఎంత పుచ్చుకుంటావు ?

తారా ఎంతో నా, రెండు దీనారాలు .

ఫరీద్ రెండా ? ఒకటందూ, నేనుగాని చంద్రకళని సంపాదించావా, నా డబ్బంతా నీదే

తారా సరేలే

తారి (దూరాన్నుంచి) తారాసింగ్, తారా సింగ్, నాకు కవిత్వం రావడం లేదు ఒక పాదం వచ్చింది రెండోది ఎలాగ ?

ఫరీద్ తెలికైందా ? మరుగ్గా మజాగా ఉండాలా ? లేకపోతే, హుందాగా ఉండాలా ?

తారి తారాసింగ్ రెండో చరణం ఎలాగ ?

ఫరీద్ తారాసింగ్, వీణ్ణి ఇక్కణ్ణించి లేవ గొడితేనే కాని, నాకు భావాలు రావు ఆ మొహం చూడు పైగా గద్యంలో పద్యం వ్రాయడానికి పాహానిస్తున్నాడు

తారా ఫరీదుగారూ ! పోనీ మీకు ఎక్కడ కూర్చోవాలని ఉందో చెప్పండి.

ఫరీద్ ఎక్కడో అక్కడ, కాస్త మెత్తగా ఉండాలి ఇక్కడ మఖ్‌మల్ పరుపులూ గాలీ సులూ లేవే ఎలాగ కవిత్వం వ్రాయడం ?

తారా పోనీ అక్కడ కూర్చోండి !

ఫరీద్ (దూరాన్నుంచి) ఆఁ అమ్మయ్య. కాస్త బాగుంది. తారాసింగ్, ఇదిగో ఇప్పుడే చెప్తు న్నాను ఎవరొచ్చినా సరే, నా దగ్గిరకిమాత్రం రానీ యొద్దు నా బుర్ర ఉండే, కాస్త నా గొడవ ఓర్పులో లేదు అంత సుకుమారమైంది కాస్త కరుకుమాట విన్నానంటే, మనస్సు చిట్లుకుంటుంది పాడు మొహం కనిపిస్తే చాలు ఓ వారంవరకూ మతి చెడి పక్కైపోతాను

తారా : సరేనయ్యా బాబూ .

ఫరీద్: ఐతే మరి నేను కవిత్వంలోకి దిగిపోతాను.

(కొంతసేపు చప్పుడు తర్వాత అడుగుల చప్పుడు)

అప్పలస్వామి: (కత్తిరి చప్పుడు చేసుకుంటూ దూరాన్నుంచే) తారాసింగ్ మనవాడు మొత్తానికి కాబురికి పెళ్ళి తలపెట్టాడే చంద్రకళ, చంద్రకళ, రారాజులు పెళ్లి చేసుకోతగ్గ సౌందర్యవతి

తారా అరే, అప్పలసామి, ఆ కత్తిర్ని ఇటూ అటూ తిప్పకు నా కంట్లో గుచ్చుకోగలదు

అప్పల నా కంతా స్వప్నంలా ఉంది చిన్నప్పుడు నేను పెళ్లిళ్లలో గనిసెట్టు మేళం ముందు గంతేవాణ్ణి. ఇప్పుడా విధంగా గంతాలని ఉంది తారాసింగ్ ఇదిగో నేను ముందే బజానా ఇచ్చేస్తున్నాను ఆమెనే నేను పెళ్లాడానంటే ఈ మంగలి వృత్తి మానేశానన్నమాటే. అను, (కత్తిరి చప్పుడు) నా పద్యం నేను వ్రాసేస్తాను అప్పుడు నేను చెప్పుకుంటే, నువ్వు కలం పట్టుకు గబగబా వ్రాసేయాలి

భావకవి (దూరాన్నుంచి) గాడిదా, బుద్ధి లేదూ, ఈ లోపలరా, దాక్కున్నావు? తారాసింగ్ తారాసింగ్, మంగలి అప్పలసామి లోపలున్నాడా?

అప్పల తారాసింగ్, ఎవరా కేక వేసేది? ఓహో, అరెరె, ఆయన గడ్డం చేస్తూ చేస్తూ వచ్చేశాననుకుంటాను

భావకవి (కోపంగా) తారాసింగ్, వాడు లోపల ఉన్నాడా? చూడు, గడ్డం నిండా ఎట్లా నాట్లు పెట్టాడో పైగా ఓ చంప అట్లానే ఉంచేసి చంద్రకళ మాట వినగానే పరుగెత్తాడు ఏడీ వాడు? కనిపించడే ఏం చేస్తానో చూడు

తారా కొంచెం శాంతించాలి యువకవి గారూ! అత నెప్పుడైనా ఆ విధంగా మిమ్మల్ని సగం సగం గడ్డం చేస్తూ, వదిలేశాడా? అప్పల స్వామి పద్యం వ్రాసే ధోరణిలో ఉన్నాడు అంతే.

భావ పద్యమూ, ఏమిటి? నా కన్పిస్తే బ్రహ్మ రామకీర్తన పాడిస్తాను

ఫరీద్ (దూరాన్నుంచి) తారాసింగ్ ఆ యువకవిగారిని అవతలికి దయ చెయ్యమను కవిత్వం ఆలోచిస్తున్నానని తెలియదూ? పాడు గొడవ

తార అబ్బబ్బా, ఇందాకటినుంచీ ఓ మాట కోసం గింజుకుంటూంటే ఆఖరికి మనస్సుకి తట్టింది కాని, ఆ మాట కాస్తా ఈ పాడు గొడవలో మళ్లీ మాయమైపోయింది.

అప్పల (గట్టిగా) ఆయ్యా యువకవి గారూ, మరోమాటు, ఆ రెండో చెంప గీసేస్తాను లెండి ఇప్పుడు కాదు చాలా కవిత్వం తొందరలో ఉన్నాను దయచేయండి

తారా యువకవిగారూ, కుబేరుడిగారి సంగతి విన్నారా? ఒక పద్యం చంద్రకళమీద వ్రాశారా, చంద్రకళ మీ జీవితాన్ని కాంతిమంతం చేస్తుంది

భావ ఏమిటి, ఒక్క పద్యం వ్రాస్తే చాలా? చెప్పావుకాదు? అదెంతసేపు

తారా మీ పద్యం చక్కని దస్తూరీతో అచ్చులా ఉండాలి

భావ నా వ్రాత అంత బాగా ఉండదే?

తారా నేనున్నానుగా? ఏమిటి సెలవు?

భావ వ్రాసేందుకు ఎంత పుచ్చుకుంటావు?

తారా ఎంతోనా, ఒక దీనారం

భావ అబ్బే, అంత ఇచ్చుకోలేనయ్యా

తారా మీరే అలాగంటే ఎట్లా? ఉత్తమమైన పద్యానికి అంత మొత్తమైనా ఇచ్చించకపోతే బావుండదు

భావ సరే, ఇదిగో

ఫరీద్ అమ్మయ్యా, కాస్తగొడవ తగ్గింది కాని ప్రాస కుదరడంలేదు కళకుతగిన పదాలు ఆఁ వస్తోంది పెళ, తళ, గళ, బళా, యుత ప్రాసలుంటే చాలుగా, అర్థం లేకపోతే పోయే ధ్వనికి, ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు కాని అర్థానికాదుగా బాగుంది

భావ (మూరాన్నుంచి) – ఏయ్, అత్తరు పాయిబూ, వాగకు మంచిభావంకోసం కలంచేస్తున్న సమయానికి ఎందుకా గార్దభస్వరంతో అరుస్తావు? లోపల ఆలోచించుకోలేవూ?

ఫరీద్ మనస్సులో ఆలోచించుకోడం నాకు చేతకాదు

అప్పల (ఓమూలనుంచి) స్, స్, నిశ్శబ్దంగా ఉండలేరూ, భావకవిగారూ మనస్సులో అప్పుడే నా పద్యం పూర్తిచేసేశాను. కంఠతా వడుతూంటే కాస్త మాట్లాడకుండా ఉండలేరూ?

తార (పిట్టలనుంచి) మీ కంఠ మాట్లాడు కోవాలని ఉంటే, దూరంగాపోయి మాట్లాడుకోండి బాబూ.

ఫరీద్ (కోకిల కూలా బులాలా వరసని) బాలాలా (అని తానిరాగం తీసి) కోయిలలా గొంతు లోన కోర్కెలు రేగనటే,

తేద్ ఇలా మొదలెడితే ఎలావుంటుందో

తార ఆc వచ్చింది, వచ్చింది, అమ్మయ్య

(రాగంతో) కాముడి కాంతి లోగొన్న కోకిలమ్మ, గళము సరిచేసి ఫెళ ఫెళా పాడుమమ్మ

ఫరీద్ (కోపంతో) ఏమిటంటున్నావు తారా బ్బాయి! ఉహు, నేనుమాత్రం ఒప్పుకోను మొదట నాకొచ్చిందా భావం, కోకిల నా మనస్సుకి మొదట తట్టింది

తార అమ్మయ్య, ఇందాకటినుంచీ అంత బాగా పాడే పక్షి పేరు జ్ఞాపకంరాక గిలగిల కొట్టుకున్నాను

(రాగంతో) కోకిలా, కోకిలా, కూయవే, కూయవే

ఫరీద్ (చికాకుతో కోపంగా) అంత దొంగలు నా ఎంగిలి తింటారే మీరు బుర్రల్లేవూ?

తారా ఏమిటిది ఫరీద్? కవులూ, ప్రియులూ, మీరే, ఇలా దెబ్బలాడుకుంటే ఎలా? ఈ గొంతెండి పోయిన ప్రపంచానికి మీరు, భూర్భువస్సువర్లోకాల అమృతాన్ని చిలుకుతున్నారు వద్దు దెబ్బలాడకోకండి

అప్పల అంతా వినండి వినండి నా గద్యం పూర్తైపోయింది వినండి

ఫరీద్ వినం, వినం, వినం ఈ కోకిలగురించి ముట్టమొదట ఇటో అటో తేలాలి

అప్ప తారాసింగ్, నేను మర్చిపోకముందే నాగేయం చెప్పేస్తాను త్వరగా వ్రాసేయి బాబు!

(పాడును) రోజా రేకుల చుబుకముదానా,
శ్యామలనీరద ఆకాశంలో
కోకిలగానము చేయవదేమి

ఫరీద్ (అడ్డంగా వచ్చి) అప్పలసామీ, ఏ తే, నీ మనస్సుకి కోకిలే పట్టిందన్నమాట ఇన్నాళ్ళూ ఈ ప్రపంచంలో డబ్బుకోసమే దోపిళ్లు జరుగుతున్నా యనుకున్నాను ఆఖరికి భావాలనికూడా దొంగిలిస్తున్నారు ఇంకెక్కడ దాచుకోడం

అప్పల ఏమిటంటున్నావు? కోకిలా? కాదు నాకే మొట్టమొదట మనస్సుకి తట్టింది. ఎంతచక్కని మాట కోకిల! కోకిల!

ఫరీద్ నేనా, పుట్టమొదట అటువంటి పక్షి ఉందంటూ కనిపెట్టినవాణ్ణి

తార (నవ్వుతూ) పక్షి ఏమి టోయ్, ఫరీదు?

ఫరీద్ కాదు పక్షి, పిట్ట కలిస్తే పక్షౌతుంది నేనే కనిపెట్టాను

భావ మీ చివరిదీ కాదు నాది

తారా కవులారా, మీరందరూ ఒక పక్షి గురించి ఈ విధంగా తగాదాపడి కాలయాపన చేస్తున్నారు చంద్రికా ఒక్కటే ఏనా, ప్రతి వనం, పున్నెల కౌగిలింతలో పులకరించడం లేదా? అందరూ ప్రేమ వ్యాకులై ప్రేమ జపమాలని తిప్పడం లేదూ?

అప్పల బాగా చెప్పావు తారాసింగ్ కోకిల అన్నమాట నా స్వంతం కాదు కాబట్టి, మిగతా వారు వాడుకోడానికి ఎటువంటి అభ్యంతరం పెట్టను

ఫరీద్ నేనుమాత్రం ఒప్పుకోను ఇదిగో, ఇప్పుడే చెప్పేస్తున్నాను కోకిలని ఎవ్వరూ కవిత్వంలో వాడ్డానికి వీలులేదు మీ కందరికీ తెలుసున్నదే పునరుక్తి దోషంబు పొంత పోకండి.

అప్ప తారాసింగ్, ఇప్పట్లో నా తగువు తీరేట్లా కనిపించడం లేదు ఈ విషయంలో నీకు ప్రమేయం లేదు కాబట్టి, నువ్వు ఎలాగో, అలాగ, ఇదమిద్ధం అని పరిష్కారం చెయ్యి

తార ఔను, అప్పలసామి చెప్పింది బాగుంది తారాసింగ్, నువ్వు చెప్పవయ్యా

భావ నాకు ఇష్టమే

ఫరీద్ సరే, అందరికీ ఇష్టమైతే నాకూ ఇష్టమే

తారా కవులారా, ఇందులో నేను పరిష్కారం చెయ్యతగినదేముంది? మీరంతా మీ మీ గేయాలు ఎట్లా వ్రాసినా సరే, అవిమాత్రం అమరత్వాన్ని పొందాలి. పరిమళ భరితంగా ఉండాలి మీ ఇష్టమొచ్చినన్ని పక్షుల్ని వాడండి, కొనుక్కో

చిలుకలు, పావురాలు, ఆ కోకిలమ మాత్రం తరిమేశాం. ఏం? తీరిందా తగవు!

ఫరీద్ ఏమిటి? ఆ కోకిలని ఎవ్వరం వాసి చూసేదూ? విసే చాలా కష్టమే!

దృశ్యం 2

(తారాసింగ్ గదిలోనే కవులంతా కూని రాగాలు తీస్తూ ఆలోచనల్లో మునిగి తేలుతూం టారు)

అప్ప (ఆకస్మికంగా) వచ్చేసింది, దల్బానీ, తారాసింగ్ కాగితం కలం తెచ్చుకో అబ్బబ్బా, భావాలు జలపాతాల్లో పడిపోతున్నాయి ఒక్క నిమిషం కాలయాపన అయిందా భావాలు జారి పాతాళంలో ఇరుక్కుపోతాయి

తారా అప్పలస్వామి, నేను సిద్ధమే నా స్వామీ, కానీ చెప్పు

అప్ప (పాడుతూ)

ప్రణయ తూలిక విసురులో విరిసినట్టి
విరులహారమ్ము కానీయ, నీ వందుకొమ్ము

అబ్బే కాదు, కాదు

"కళల కాణాచి, చంద్రికలు" చ్, చ మర్చిపోయాను

తాత (అతి తొందరగా) అద్భుతము భళా, భళీ, దప్పిక, గతేశాల నూని కాగిపోతూన్నట్లు నా మెదడు ఈ ఆలోచనలతో మరిగిపోతూంది తారాసింగ్, కలం తెచ్చుకున్నావా? ఏమిటూ ప్రాస? కళ బళ

అప్ప తారాసింగ్, తప్పనండి, బాబ్బాబు, ఒక్కసారి రావూ?

తారా అప్పలస్వామి, నాకేం నాలుగు చేతులు లేవు? ఇక్కడ తాతయ్యాయికే వ్రాయనా, అక్కడికొచ్చి నీకు వ్రాయనా, కాస్సేపుండు

భావ (దూరంగా పాడుతూ)

చిరునవ్వాయమునా డే
చిరుకేలు సాచుమా

ఫరీద్ తారాసింగ్, వాళ్లంతా దొంగలు, వా, బాబు, వ్రాసేయి

అప్పల (పాడుతూ) "పత్రికల సందులందు పొంచియున్న" — వ్రాసుకో తారాసింగ్

ఫరీద్ (తన గులాబీలలో, తకధిమి లాలా అంటూ పాడుతూ)

కంటిచేతా లేక
కవితా పాడూనేలో

భావ (పాడుతూ) చిరునవ్వాయమునాడే,

చిరుకేలు సాచుతూ,
చీమ చిటుకన గానె
చేజారిపోతివా ?,

తాత (పాడుతూ)

కాంతిలోకములకనగా నె
గళమునెత్తి, కకకకొయని
కేకలేడ్చినాను

తారా (నవ్వుతూ) నామీద పడికండి కవిత్వజ్వాలలు ఎగిరి నాకు ముచ్చెమటలు పోస్తు న్నాయి ఒకళ్ల తర్వాత ఒకళ్లు అప్పలస్వామి! ఏదీ నీ గేయం చెప్పు

అప్ప: (పాడుతూ)

కళల కాణాచియైన కౌముదీ కళిక
ప్రణయ తూలిక చివర
ప్రసవించె పూమాల
ప్రణయినీ, ప్రణయినీ గళమునే, ప్రణయినీ.

తారా భేష్, ఎంత బావుందయ్యా, ఈ పద్యం నాదైతేనా ?

ఫరీద్ బావుందా, హా, నాకంతా బ్రలు ముకుగా ఉంది

అప్పల ఏమిటంటున్నావు? నా గ్రంథ పాయిలా?

తారా తాతయ్యాయి, ఏదీ ఓమాటు మాత ఎత్తు, ఎటువంటి సువాసనద్రవ్యాలు వేసి పకార్ల రొట్టెని తయారుచేశావో చూస్తాను?

తాత (పాడుతూ)

పవలు రేయనుమాటల మరచిపోయి,
చేతిలో నానిపోగిన పిండి ఖాతి
గుండెపై దబదబా బాదు కొంటి ఫకియా!

తారా భేష్, తాతయ్యాయి, భేష్ యాదుకరే, ఏదీ నీ వంతవరకూ వచ్చింది చెప్పు మరి వ్రాసే స్తాను

భావ అనవరతము, అనుదినమును
ప్రణయింతును శిల్పాలను,
ప్రేమశశాంకధవలో
చంద్రకళాధీనములో
లీలింతును, లీలింతును

తారా ఇదేం కవిత్వం, తమాషాగా ఉందే

భావ అదివాస్తవిక కవిత్వం కాదా?

తారా అత్తరుసాయిబు, నీపాట పూర్తైందా? లేక ఇంకా పెరుగులు పెడుతున్నావా? పేరుకు తగ్గట్టు అత్తరువాసనలతో నింపుతూంటుం దనుకుంటాను

అత్తరు (పరవశంలో మైకే మాటా బులాలో లాలా లా అని పాడి తర్వాత తన గేయం పాడటం మొదలెడతాడు)

నాలో కోర్కెలు రేగ వదేలనో హో
నాలో కోర్కెలు రేగ వదేలనో హో
చంద్రకళ కరగ్రహణమునకై
తపియించితి సారథాలను
నాలో కోర్కెలు రేగన దేలనో హో
నాలో కోర్కెలు రేగన దేలనో హా

తారాసింగ్, చూస్తున్నాతే నువ్వు ఏదిం విరహమం? అప్పటికప్పు డొచ్చింవంటే మన కవులంతా ఒక్కొక్క పాదం వ్రాయడానికి ఒక్కొక్క వారం తీసుకుంటారు

అప్ప ఓహో హో, ఎంతబాగా వ్రాశారండీ, అత్తరు సాయిబుగారూ? నా మంగలికత్తి పీకులా ఉంది మీ పద్యంలోని పదును

తారా మీరందరూ కవులు కవికులానికి చెందినవాళ్లు? ఒకళ్ళ నొకళ్లు ఎత్తిపాడుచుకుంటే ప్రపంచానికి లోకువైపోరూ? మీమీ పద్యాలు వ్రాయించుకోడం ఐపోయింది కాబట్టి, నా కివ్వ వలసిన పారితోషికం వెంటనే వెళ్ళి తెచ్చిఇవ్వండి

మూడవ దృశ్యం

(కవు లందరూ తిరిగి తారాసింగ్ గదికి వస్తారు)

శాంత తారాసింగ్,

తారా ఏమిటి? ఓహో ఎందుకు మళ్లా వచ్చావు శాంతమ్మా?

శాంత ప్, ప్, మెల్లిదిగా మాట్లాడు. నీ పక్కని ఇంకెవరూ లేరుగదా?

తారా ఎవ్వరూ లేరు

శాంత (రహస్యంగా) చూడు, సింగ్, చంద్రకళని నేను గాలిచేట్లా ఉన్నాను నిజానికి చెప్పాలంటే ఆ యువకవి గేయంముందు నా గేయం దివిటీలా ఉంది నువ్వు కొంచెం పెరుగు పెడితివా చంద్రకళ మరేమంటావు?

తారా ఏదీ, ఆ యువకవి వ్రాసింది ఏదీ సరే, ఇంకో దీనారం ఇస్తావా?

శాంత (ఆనందంతో) ఒకటి కాకపోతే రెండు తీసుకో చూడు, ఆ భావకవి దానికంటె మంచి దనుక్కొగా ఉండాలిసుమా? మరి నేను వెళ్ళిపోతున్నాను?

అప్ప (దూరంగా నే) తారాసింగ్

తారా ఎవరు వారు, అప్పలసామా?

అప్ప ఆఁ, నేనే, ఈ సమయంలో నీ సహాయం లేకపోతే, ఆమెను పోగొట్టుకుని భగ్న హృదయంతో పరలోకవాసినైపోతాను

తారా అర్థం గ్రహించానే

అప్ప కుబేరుడు పెద్ద బావాల గురించి అంతగా కోరదు చేయట్ట ఐనా ఎందుకో నాకు ఆ అత్తరు సాయిబు గేయమే, కుబేరుడుగారు మెచ్చు కుంటారేమో అని అనుమానంగా ఉంది పైగా వరస బాగుంది కూడాను ఇదిగో, ఈ దీనారం తీసుకో కొంచెం సరేనా?

తారా అదెంతపని, నీకున్నాముగా మెరుగు పెట్టేందుకు? నువ్వు నిశ్చింతగా వెళ్లిపోవచ్చు

భరద్ తారాసింగ్,

భావకవి తారాసింగ్,

తారా సాయిబూ, భావకవిగారూ, ఇదే మిటి ఇద్దరూ ఓమాటే వచ్చారు?

భరద్ ఏయ్, యువకవీ, ఎందు కొచ్చావు నువ్వు?

భావ నువ్వెందుకు వచ్చావో నేనూ అందుకే వచ్చాను.

ఫరీద్ ఈ పనికంటె కూడ ఎక్కువ ముఖ్యమైనదేది? ఓపూటు నువ్వు వెళ్ళిరావాలి? నింపలోటి కొంచెం రహస్యం మాట్లాడాలి?

భాను అంతకన్నా తొందరైన పనుంది నాకు. నేను మాత్రం కదలను. నువ్వే ఓపూటు వెళ్ళు

తారా ఇదిగో, మీ రిద్దరూ అలా దెబ్బలాడుకోవడం బాగులేదు. ఇద్దరూ కూర్చోండి. మీ కవిత్వంలో నాకు తెలుసు. ఒక్కొక్క దీనారం ఇస్తే చాలు మీ మీ గేయాలకి అద్భుతమైన మెరుగు పెడతాను

భాను ఎలాగైనా తారాసింగ్ ఘటికుడు

ఫరీద్ మన మనస్సులోనిది బాగా కనిపెట్టాడు. ఇదిగో నజరానా, నువ్వు కోరిన దీనారాలు. మరి నేను వెడతాను సిద్ధంగా ఉంచుకుమా

తారా యువకవిగారూ, మీకు తగిన న్యాయం చేస్తాను. మీరు కవులుగారు. మీ ఇష్టం మీ కెంచేసినా సరే. ఓసారి కూర్చుని మళ్ళీ వ్రాయడానికి ప్రయత్నించరాదూ?

భాను ఐతే, అత్తరుసాయిబే బాగా వ్రాశాడంటావా?

తారా కాదు, ఎన్నిమార్లైనా అంటాను. ఉండండి, వెళ్ళిపోకండి. చంద్రకళగారింటికి అందరం కలిసి వెడదాము. అప్పుడు తేలిపోతుంది మీ అందరి కవిత్వంలోని సరస ఫలితం తైనాక్షణం

తారా ముసురుకొన్న మేఘమాలవుండి శశి ప్రియుడు అవతలికి కైటపడుతున్నాడు. ఆహా, చంద్రకళా, చంద్రకళవే నువ్వు. ఈ జీవితాన్ని ఒక రాగంలోకి దించేసి నీ కరస్పర్శకై తపిస్తూ లాడుతున్నాము

యువ తారాసింగ్, అప్పుడే నువ్వే ఆమెని గెలిచినట్లుగా మాట్లాడుతున్నావే

తారా ఔను. నేను కళోపాసకుణ్ణి. వ్యాప్తి కుడ్డ కలిచి గెలవలేనప్పుడు గెలుపొందినట్లు కలగని ఆనందించడం చాలా గొప్ప స, వ పాలకి తోయిలబోతే కళకళలా అది. ఆహా, చంద్రకళా! ఎవరో వస్తున్నారు? కవిప్రియులా, ఓహో, రండి, రండి. అప్పలకాయ. తాతబ్బాయి, అత్తరుసాయిబు, అంతా రండి.

తార. (ఆవేశంతో) ఆహా, నేను నా జీవితం తరించింది, తారాసింగ్

అప్ప పారిజాతపుష్పంలా ఉంది ఆమె దేహం. ఆమె పెదాలు

ఫరీద్ (కంగారుతో) ఈ గొడవలో మరిచిపోయాను తారాసింగ్, నీ దగ్గర కళ్ళజోడు లేదూ? మాయావశ్వారం

నాల్గవ దృశ్యం

(కుబేరుడుగారింటిలో కుబేరుడుగారు, కొమార్తె, చంద్రకళా, స్వయంవరానికి వచ్చిన కవిప్రియులు)

కుబే చంద్రకళ వివాహాన్ని గురించి చేసిన ప్రకటన మీరంతా వినే ఉంటారు. నాకు ఆస్తిపాస్తులతో నిమిత్తంలేదు. కవితాహృదయం కావాలి నా చంద్రకళకి. అప్పుడే సుఖపడుతుంది. కాలయాపనెందుకు? ఏదీ మీ మీ గేయాలు చూపండి

తారా ఓ నవనీతసుందరి, సుందరోజ్జ్వలరూపిణీ, చంద్రకళా, ఇదె నీ చరణదాసులు, నీగళాలంకరణకై ఏర్చికూర్చి పేర్చిన ప్రేమ ప్రసూన పద్యమాలలు

చంద్ర (అతన్ని ప్రేమించినట్లు లాలనతో) అతివ. కోమలీ మమీ పంకముననంటే వ్యాప్తముతైయున్న అంగుళులు కలవాడవు ఓహో, నీవా రచయితవు? కోకిల రాకుమారుడివి!

తారా రాకుమారుణ్నా, నవ్వకళా చంద్రకళా పెన్నుణ్ణి

చంద్ర ఈ గేయం రచించిందెవరు?

తాత రాణీ, నేను తాతబ్బాయిని. గేయం కొంచెం పొడుగలోకి, కొనసాగించాలోచ్చును కాని గొప్పగొప్ప కవులు

కుబే చాలా చాలయ్యా అబ్బా, చంద్రకళా ఏమి టనబోతున్నావు?

చంద్ర చూశారా, ఈ గేయంలోని మొదటి పాదం? 'పలుకులేయను మాటల మరచిపోయా'

తాత (ఆశ్చర్యంగా)

పలుకులేయను మాటల మరచిపోయి
చేతిలోనాని సాగిన పిండి భాతి
గుండెకై దబదబా. ... , ...

కుబే ప్, ఊరుకో

చంద్ర (నవ్వుతూ) నాన్నగారూ, ఈ గేయంలో రొట్టెలూ, కొయ్యి, పిండి, అన్నీ తెచ్చి పెట్టాడండీ (నవ్వుతుంది) ఇదిగో, తాతయ్యాయి, నువ్వెంత బాగా రొట్టెలపిండి రుబ్బినా, కవిమాత్రం కాలేవు!

తాత (తపబడుతూ) అయ్యో కుబేరుడుగారు చంద్రకళా, ఆ పద్యం నేను అద్భుతంగా వ్రాశాను.

కుబే తర్వాత కాగితంచూడు చంద్రకళా

చంద్ర ఈ సంతకం ఎవరిదీ? అప్పలపాయి?

అప్ప అఁ నేనే

చంద్ర చదువుతూ—నా కరగ్రహణము

అప్ప కాదు కాదు (కళలకాకతమైన కాపుదీ కలికట.

కుబే వాళ్ళమాటలు చెవినిపెట్టకమ్మా ఊఁ తర్వాత.

చంద్ర ఫరీద్!

ఫరీద్

ముసుగోసరిల చేయుచూ సుకుళితదరవా
చంద్రకళా, నీ ముంగురులతో
ఆడుకునే పిల్లతెమ్మెర తెంత పరిమళ
భరితాలు, ఏమిటి గెలవు?

చంద్ర (నవ్వుతూ) అత్తరు సాయిబూ, ఈ కాగితంనిండా ఈ నూనెమరక లేమిటి?

ఫరీద్ చంద్రకళా, ఒక్కసారి వాసన చూడు నా గీతికా పూలమాల పరిమళింపు సువాసింపుతో నిండి ఉంది

చంద్ర (నవ్వుతూ) కాగితప్పువ్వుల్లో అత్తరు చేసినట్టుంది

ఫరీద్ చంద్రకళా, ఒక మనవి దయచేసి, నా గేయాన్ని పూర్తిగా చదవమని ప్రార్థన అప్పుడే ఆ గేయంలోని గూఢార్థం, గ్రాహ్యం ఔతుంది కళాపటిమ! గీటురాయి అదే పూర్వాకృతిలోనే సంపూర్ణత కనిపిస్తుంది

చంద్ర (చదువుతు) నాలో కోర్కెలు రేగిన
వేళ నావలో

ఫరీద్ నాలో కోర్కెలు రేగినవేళనావలో

చంద్రకళ కరగ్రహణానికై
సేకరించిన సౌరభాలను

కుబే ఛీ, కోరుకున్న ఏమిటా కరవ. ఏమిటా కూతలు?

చంద్ర (నవ్వుతూ) నాన్నగారూ, ఈ మధు సుజ్ఞానితోమాత్రం నాకు వివాహం వద్దు బాబూ ఈ ఆఖరి పద్యం ఎవరిది

భావ నాది

కుబే ఓహో, యువకవిగారా? మీ కవిత్వం అప్పుడప్పుడు మా అమ్మాయి చదివి నాకు వినిపిస్తూంటుంది బాగా వ్రాస్తారండి బహుశా యీ కవితా స్వయంవరంలో మీరే గెలుపు

చంద్ర ఉండండి నాన్నగారు మాట తొందరపడకండి

భావ (ఆవేశంతో) జీవనవందినీ, హృదయ కుహరాన్ని జ్యోతిర్మయంచేసిన ఓ చంద్రకళా, ఈ పరాగీనుడు నీ అధీనుడు తనియింపును తరియింపును

చంద్ర నాన్నగారు, కవిగారి పద్యం మాత్రం తెనుగాగా ఉంది కొత్త పంథాల వ్రాశారు

కుబే మరి మంచిది ఒకన్నె వరించు తల్లీ

చంద్ర నాన్నగారు కాని

కుబే సందేహం?

చంద్ర ఔను ... అక్కన్న చెల్ల ఉంది నాన్నగారూ?

భావ చంద్రకళ, అది అదృష్టం చెల్ల నాగేయాన్ని అంత చులకనగా త్రోసిపారేయకుమీ ఓగంటసేపు కష్టపడి ఆ అద్భుతమైన గేయాన్ని పొందికగా కూర్చుకలిగాను నీవు నిరాకరిస్తే యావజ్జీవం ప్రేమ జపమాల తిప్పుకుంటూ ప్రవాసజీవనం సాగిస్తాను కరుణించు చంద్రకళా

తారా భేష్ నాగేయం పరీక్షించరూ

చంద్ర ఎవరిది

తారా ప్రేమగాయకుడు, ప్రేమారాధకుడు తారాసింగ్ ది

చంద్రకళా, నీ గళాలంకరణకై ప్రతీక్షించిన తీవ తారల మాలనందుకోవలే ... నా కవిత్వం, నా బలం

నా యౌవనం, నా చిరునవ్వులు ఒక్కటేమిటి? నా సర్వస్వం నీకై త్యాగం చేస్తున్నాను?

కనుకే అమ్మాయి ఏది అతను వ్రాసింది చదువుతా.

చంద్ర (లాలనతో) ఇంకోరు ఎవరినా కూడా వినను తారాసింగే చదవాలి

అప్పు ఐతే తారాసింగే చదవాలన్నమాట ఇంకేం తేలిపోయింది

చంద్ర (గారాబంగా) తారాసింగ్, నువ్వు చదవవూ?

తారా నమస్సులివే
ప్రణయ మధురిమాస్నాత
పూర్ణిమా నిశీథ
పరకాంత ప్రేయసీ
పరుగు లిడినావు
కొంటెతన మొలకేటి
క్రీగంటి చూపులతో
నీతోడ శశిప్రియుడు
దోబూచులాడ
తెరచాటు కలకలై
ధరణి వెంటనో దాగ
నీ కొరకె నాకేల
నీలి మొయిలుల మెరుపు
మరుజీవనందినీ
మంజులభాషిణీ
అకలంకరూపిణీ,
అమృత స్వరూపిణీ

చంద్ర (తన్మయతలో) అబ్బా, ఎంత బాగుంది తారాసింగ్ అవునోయి యీ పులకరింతలు

అప్పు తారాసింగ్, అద్భుతంగా వ్రాశావోయి ఏమంటావు అక్తరుబాయిబు

కనుక తారాసింగ్, చంద్రకళ నేటినుండి నీది ఇద్దరూ, ఒకే మేళవింపులో మీ హృదయ తంత్రుల్ని శ్రావ్యంచుకుని ప్రేమగానంలో జీవించండి

తారా మిత్రులారా, నాదో మనవి ఇదిగో ఈ డబ్బంతా యెవరిది వారు తీసుకోండి మిత్రులారా, ఇంకేం కావాలో కోరుకోండి

అప్పు మీ ప్రేమ ఉంటే చాలు.

తారా దానికేమి కొదవ.

(ఆల్ ఇండియా రేడియో వారి సౌజన్యంతో)

భారతీయుడు - అశరీరవాణి

శ్రీ బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులు

భారతీయుడు

నేను మరుగుజ్జునే ఐన నేమి-నా పి
తామహుని యంత పొడుగ్గరి ధరను లేడు
ఒక్కనరమటు లిపుడు నే నున్న నేమి
ఊర్ధ్వగర్వ మా ముత్తాత ఒక్క చేత!
నా 'మనోవర్తి' మునికి అంత మయినంత
నేని నాఇంటి పెత్తన మ్మూనినంత

నన్ను గని నవ్వుచున్నారు—నవ్వకండి!
నేను రారాజ వంశంపు నిసువునండి!!

నిజము! ఇంటను బయటను నిముష నిముష
మాతతాయుల సంఖ్య మిన్నంటుచుండ
ధర్మపరుడను గనుక, ఈ ధరణి తరణి
నాడును గనుక ఊరకున్నాను నేను

ఎన్నటికేని నేనె
ఇన్నర జాతులకు నెల్ల ఏడుగడనుకా
నున్నానా అవకాశము
మన్నయి పోదా-ఇపుడు ప్రమాదపడిన వో!

అశరీరవాణి

ఓయి కుమార! భ్రాంతి విడుమోయి- పురాతన వైభవస్మృతిన్
నీయిపుడున్న దుస్థితి గణింపక కన్నులు మూసికొంటి విదే
లోయి! నిజమ్ము చెప్పెద మరొక్క- కెవంతును నీవలెన్ విప
త్తోయధి మగ్నుడౌ నతడు తోచదు నేటి జగత్పటమ్ముపై.

నిన్నటిదాక పెత్తనము నీవయి చేసిన అయ్య వక్తి పె
ద్దన్ననుగా నిను మలచె నన్నయథార్థ మెరింగి, ఇంతనై
న న్నిను నీవు దిద్దుకొననౌ తిరగాంసికొమ్ము! ఎవ్వరే
మన్నను ధాత్రిపై తనకుమాలిన ధర్మము లేదు నాయనా!

శేశే ఇంతటనైన నిద్రవిడి-ఉర్వీరాజ్యము దెంత నీ
పాలో అంతయు గెల్చునక్క విరమింపక రాదు పోరాటమున్
ఏలా నీ కుడిచేతితో ఎడమ చేయీలాగు పోరాడగా?
నీలో చక్కని సామరస్య మనుసంధింపక వలెన్ నాయనా!

కాలకును తగ్గ మనుమ డీత డను కీర్తి
స్వప్రతిభచే గడించుకోవలెను తండ్రి!
నిపికాళ్లు స్వపౌత్రుని నిన్ను జూచి
ప్రమద వారాశి తేలిపోవలెను తండ్రి!!

కవి సార్వభౌముడు భానుకరుడు - శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

శ్రీ ఈయుణ్ణి వెంకట వీరరాఘవాచార్యులు

భూమిక

మిథిలాదేశము (బీహార్) గీర్వాణకవిశేఖరులకు, శాస్త్రావతారములే యనదగు ప్రసిద్ధ పండితోత్తములకు జన్మస్థానమై కీర్తి నందినది. విద్వత్కవి వంశముక్తామణియై, ప్రౌఢవైదుష్యభూషితుడై, కవిశేఖరుడై క్రీ శ 16 వ శతాబ్దమున విలసిల్లిన గీర్వాణకవి తల్లజుడు భానుకరుడు. భానుదత్తు డని యీతని ప్రఖ్యాత నామము. జాతి విద్యాగ మహాకవితతో, నేటి తిరుపతి వేంకటకవులవలెను నానారాజసందర్శనము చేసి, తత్తద్రాజాస్థానముల దన కవితాసౌరభమును వెదజల్లుచు, రాజసమ్మానముల నందిన మహామహుడు భానుకరుడు. కవితార్కిక చూడామణి యగు గణపతి మిశ్రుడీతని జనకుడు, మహాదేవ మిశ్రుడు పితామహుడు, ఈ మహాదేవుని యగ్రజుడే మహామహోపాధ్యాయ బిరుదాలంకృతుడగు శంకరమిశ్రుడు. కర్ణభూషణము, భృంగదూతము, శృంగారవనమాల మొదలగు కృతిరత్నములను రచించిన గంగానంద కవీంద్రుడు భానుకరుని పౌత్రిపుత్త్రుడు. శంకరమిశ్రునివలెనే భానుదత్తుడును మహామహోపాధ్యాయ బిరుదభూషితుడు. ఈతని కృతులలో మనకు తెలియవచ్చిన తొమ్మిదింటిలో మూడుమాత్ర మ్ముద్రితములు, తక్కిన యాఱును సూర్యాలోకము నందినవి.

భానుకరుని కృతులు

1. అలంకారతిలకము (కొన్ని నెలల క్రిందటనే ముద్రితము) 1949

2. కావ్యదీపిక (ముద్రితము 1885. అలభ్యము)

3. కుమారభార్గవీయము (అముద్రితము)

4. గీతగౌరీపతి (గీతగౌరీశము)—గీతగోవిందమును బోలె గీతములతో, శ్లోకములతో గూడిన గేయకావ్యము. ముద్రితము 1887

5 చిత్రచంద్రిక (అలభ్యము, చిత్రగూఢ ప్రహేళికా ప్రశ్నాది విచారకము అలంకార తిలకమున నుద్ధృతము)

6 రసతరంగిణి (గంగారామజడీకృతనౌకావ్యాఖ్యతో ముద్రితము, 1885. కాశీ, 1887—88 బొంబాయి) ప్యారిస్ నగర ప్రచురణము, 1884

7 రసపారిజాతము (ముద్రితము లాహోరు, 1939, పితృపాదులగు గణపతిమిశ్రుల కావ్యముల నుండి, తన వివిధ కృతులనుండి వివిధ శీర్షికల క్రింద చేర్చికూర్చిన సంధాన గ్రంథము (*Anthology*)

8 రసమంజరి (ముద్రితము, ఆంధ్రీకృతము, వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిపాదుల తెనుగు టీకతో 1909 మద్రాసు)

9 శృంగారదీపిక (నష్టము)

ఇవి కాక 'పారిజాత' మను ధర్మశాస్త్ర గ్రంథమును, 'ముహూర్తసార' మను జ్యోతిష గ్రంథమును నీ కవి రచించినట్లు తెలియును గాని, యీ యంశము లింకను బరిశీలింపవలసియున్నది.

వాఙ్మయరంగమున దక్షిణాదరము

ఉదాత్తకవితా సురభిళములగు నీతని కృతులు కవిలోకమాన్యములై విలసిల్లినవి. ఈతని కవిత మనోహర మగుటకు తత్పద్యముల పెక్కిటిని యుల్లేఖించుకొనిన యీ క్రింది ప్రాచీన సుభాషితకోశములే ప్రమాణము.

1	పద్యరచన (ఉదాహృతపద్యములు.	185)
2.	పద్యవేణి	(46)
3.	పద్యామృత తరంగిణి	(11)

4. రసిక జీవనము (116)
5. విద్వాత్కర సహస్రకము (9)
6. సభ్యాలంకరణము (57)
7 సారసంగ్రహము (3)
8 సుభాషిత సారసముచ్చయ (88)
9 సుభాషిత హారావళి (11)
10 సూక్తిసుందరము (10)

జగన్నాథపండితరాయలు 'రసగంగాధరము'న చిరంజీవి భట్టాచార్యులు 'కావ్యవిలాసము'న, విశ్వేశ్వర పాండేయకవి 'అలంకార కౌస్తుభము'న, అచ్యుతరాయ పండితుడు 'సాహిత్యసారము'నను భానుకరుని యభిప్రాయమును విమర్శించియు, ప్రమాణీకరించుకొనియు యున్నారు. పండితరాయలవంటి దిగ్దంతి, కవిచక్ర చూడామణి యాతని శ్లోకమును విమర్శించుటయే చాలు నీతని విఖ్యాతికి నిదర్శనము

నానా రాజ సందర్శనము

భానుకరుడు చేసిన ప్రభుప్రశంసలను బట్టి యాతడిరువురు మహమ్మదీయ ప్రభువులను, ఇరువురు హైందవరాజుల నాశ్రయించి, తత్తత్సంస్థానముల యందు మన్నన లందిన ట్లూహింపదగును

క్రీ శ 1540—45 వరకు రాజ్యపాలన మొనరించిన షేర్షా (*Shershah*) ప్రభు వొక శ్లోకమున స్తుతింపబడుటచే భానుకరు డీతని నాశ్రయించినట్లును, క్రీ 16 వ శతాబ్ది పూర్వార్ధమున నుండినట్లును తెలియుచున్నది

భానుకరుడు నైజాం షా ప్రభువును 17 శ్లోకములలో ప్రశంసించియున్నాడు ఈ ప్రభువు అహమద్ నగరమున రాజ్యముచేసిన నైజాం షాహీ రాజవంశమునకు చెందినవాడ క్రీ 1509—58 వరకు రాజ్యము నేలెను (*Boorhan Nizam Shah I*) భానుకరు డీతని వర్ణించుటచే విశేష కాలము గడిపిన ట్లూహింపదగును శ్లోకపంచకమున భానుకరస్తుత్యు డగు హిందూప్రభువు వీరభాను నృపతి ఈతడు రీవాలో రాజ్యము చేసిన 'బఘేల' రాజవంశమునకు చెందినవాడు ఈతని పట్టమహిషి సుకుమారదేవి అగ్బరు చక్రవర్తికి సమకాలవర్తి యగు నీతడు క్రీ 1540—55 లో రాజ్యము చేసెను ఈతనికి విఖ్యాత నీతని తనయుడు, అక్బరీయ కాళిదాసస్తుత్యుడు నగు రామచంద్రప్రభువు 1555—92 వరకు రాజ్యపాలన మొనరించెను

భానుకర ప్రశంసాపాత్రు డగు రెండవ హిందూప్రభువు మహా పరాక్రమశాలియు సమర-సత్పృష్టుడు నగు కృష్ణ నృపతి రసమంజరిలోని రెండు శ్లోకములలో నీ కృష్ణభూపతి వ్యంగ్యముగా ప్రశంసింపబడినట్లు కన్పట్టును క్రీ శ 16 వ శతకమున బూర్వార్ధమున రాజ్యముచేసిన యీ కృష్ణనృపతి విజయనగర చక్రవర్తి యగు మన కృష్ణదేవరాయలే (క్రీ 1509—30 పాలనము) నేటివఱకు వెలువడిన సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రనిర్మాతలెవరును ఈ విషయమును గుర్తించినట్లు కన్పట్టదు

కృష్ణనృపతి ప్రశంసాశ్లోకములు

1 ఆర్యా 'కృష్ణం సమర-సతృష్ణం,
దృష్టవతో (భాన్తి) విష్టరశ్రవసః,
రాజన్య జన్యయాలే,
భుజయాలే పులకముకుళాని
—రసపారిజాతము III 3 ౧౪ పు

2 శార్దూల విక్రీడితము
'ప్రస్థానం రతిమద్విరాత్
కమలినీబన్ధోరపి ప్రేక్షణం,
కాకః కేలివిధిం వినాఽపి
చరణన్యాసః పృథివ్యాముత్,
కిఞ్చ క్లాన్త ముకాల వృత్త
పతనః ప్రత్యర్థి భూమీభృతః,
ద్రష్టవ్యం కి ముతోఽపి కృష్ణ
నృపతే! ప్రత్యర్థి వామభ్రువామ్'
—ర పా III 44 30 పు (=పద్యరచనా
37 పు ౬3 ప)

ఈ క్రింది రెండు పద్యములయందును వ్యంగ్యమర్యాదచే కృష్ణనృపతి శౌర్యోన్నతిసూచితమైనట్లు కన్పట్టును

3 'చక్రే చద్దరిమాత్తి ప్రదీపకలికా
ధాత్రా ధరామణ్డలే,
తిష్యత్యై వకరా ద్దశాఽపి చరమా
ప్రాయః సముత్సీలతి,
తద్ భ్రామః శిరసా నతేన నహసా
-ప్రీకృష్ణ నిష్పత్తికాం,

స్నేహా స్తత్ర తథా యథా న భవతి
త్రైలోక్య మధ్యం తమః '
—రసమంజరి, కాశీ పద్య 73 పు (ర పా V
48 వ 40 పు '(శ్రీకృష్ణ'కు '(ప్రాణేశ'— పాఠా)

4 'భేదో వాచి దృశో ర్గళం, కుచతటే
స్వేదః, ప్రకమ్పోఽన్తరే,
పాణ్డు ర్గణ్డతలే, తథా చ పులక
వ్రాతో, లయ శ్శ్వసితే,
అలస్యం నయనద్వయే, చరణయో
స్తమ్భః సముజ్జృమ్భతే,
తత్కిం రాజపథే (వ్రజేన్ద్ర)లనయా
కృష్ణ స్త్వయాఽఽలోకితః?'
—(ర మం ౧౭౦ ప 89 పు)

పై పాఠము 'మకరంద' వ్యాఖ్య ననుసరించినది అనంతపండితుని 'వ్యంగ్యార్థకౌముది' నిబట్టి యీ పాఠము కన్పట్టుచున్నది —

రెండవ పాదము
పాణ్డు ర్గణ్డతటీ, వపుః పులకితం,
లీనం మన స్తిష్ఠతి,
అలస్యం నయనశ్రియ, శ్చరణయో
స్తమ్భః, సముజ్జృమ్భతే,
తత్కిం రాజపథే విహారసరణీ—
పాలో ఽయ మాలోకితః?'

పై పద్య తురీయచరణమున కనంత పండితుని వ్యాఖ్య

'తత్కిం = తర్హి కిం, రాజపథే = రాజమార్గే, అవతారే విహారసరణీపాలః = వేంకటగిరిరాజః, ఆలోకితః = దృష్టః

యద్వా — విహార = ఆక్రీడ, అమరీ = ప్రాప్తాకీర్తి విహారః, స చాసౌ సరణీపాలః, సుస్వహా దానవాది విదారకత్వాదితి భావః ఏతాదృశః శ్రీకృష్ణః—ఇత్యర్థః'—(288 పు)

పై రెండు శ్లోకములయందును కృష్ణభూపతి వ్యంగ్యముగా సూచింపబడినట్లు కన్పట్టును.

కృష్ణదేవరాయలు స్వవిరచితసంస్కృతకృతుల పేర్ల నాంధ్రవల్లభుడనిచే నొక సీసమున బల్కించి నాడు అందు మదాలసచరిత్ర, సత్యావధూప్రీణనము, సకలకథాసార సంగ్రహము, జ్ఞానచింతామణి యను గీర్వాణకృతులని కొక, రసమంజరి ముఖ్య మధురకావ్యరచన మెప్పించుకొంటి గీర్వాణ భాష" నని ఆముక్తమాల్యదయందు (I. 13) నుడివించియున్నాడు పై కావ్యము లన్నియు లభింప లేదు కాని, పైని పేర్కొనబడని 'జాంబవతీ పరిణయ'మను సంస్కృతరూపక మొకటి లేఖకదోష జుష్టము, త్రుటితముగా నాతని రచనము లభించినది శా నాంధ్రగీర్వాణముల మద్దండిపండితుడై కవిరాజై, ఆంధ్రగీర్వాణ కవిలోకవరాంగపు డైన యీ రాజకవి యాస్థానమున సంస్కృతాంధ్ర కవిమాండాములు లెందరో యుండెడివారు అందు మైథిలు డగు భానుకరు డొక డని నా విశ్వాసము వీరిరువురును సమకాలికులగుట, భానుకరుడు కృష్ణనృపతి పరాక్రమ కృత్యముల వర్ణించుట, ఇరువురును రసమంజరి యను నామముతో గృతులను రచించుటయు దీనికి సాధకము

ఒకవేళ భానుకరుడు కృష్ణరాయల ప్రోత్సాహమునను రసమంజరినామముతో సాహిత్యకృతిని రచింప దానినిమించు నుద్దేశముతో గృష్ణరాయలు కూడ నానామముతోడనే మరియొక సాహిత్యగ్రంథమును రచించియుండనోపు లేక తన్నామగంధలోభమున నా పేరుతో నొక 'మధురకావ్యము'ను గృష్ణదేవరాయలు రచించి యుండవచ్చును భానుకరుని కృతులను, రాయల కృతులను లభించినంతవఱకు దుల నాత్మకముగ గవేషణ మొనరించినచో గొన్ని కొన్ని కవితాసామ్యములు లభించునని తోచును కృష్ణరాయల సంస్కృతకృతులు చాలవఱకు నష్టమ్ములగుట శోచనీయము రాయల గీర్వాణకవితాశైలిని దెల్పుటకై యసమగ్రము 'జాంబవతీ పరిణయ' రూపకమునుండి రసికవినోదమునకై కొన్ని శ్లోకము లుదాహరింపబడును

కృష్ణదేవరాయల గీర్వాణ కవిత

అహాలసిస్మిత గర్భమర్థవచసా
నీలేతి కింపన్నిత్యహో,
రుక్మిణ్యా వదనే రుషా పటుతల—
భ్రూవల్లయం(?) వేల్లయన్,
హైపా తన్వి తవేతి లోమలతికాం
హస్తాబ్జపాతేన స్పృశన్,

అతిప్రాధ్వసంతానవయా పతధి సా—
క్లిష్ట వారిః పాతు వః'
—(జాం.ప. I 6)

2. 'పరాపాప్యూర్యపోఽయం, గజతతి
శేషా, మృగపతి
క్రతోఽయం, సంఘాత ప్రయుణ శర
భాణా మయమయమ్,
గణో ఖల్లాకానా మయమిహ
విశాయః కరటినాం,
సమూహో వ్యాఘ్రాణా మయ
మిహ మృగాణాం సముదయః'
—I 30

3. ఉల్లోలేతుంగ మున్నమయ్య
వదనం నిష్పన్నకర్ణద్వయం,
జీహాస్యార్థ ముదస్య పూర్వ
మపరం చానమ్య గాఢా న్తరః,
వేగోద్రేకవశా విలక్ష్యచరణ
న్యాసః క్షితౌ భూయసా,
వల్గన్ వోల్మిన్న చ ధావతి
ప్రతిపదవ్యాకృష్ట కర్ణో మృగః'
—I 33.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచిక

(Bibliography)

1 హరిభాస్కరుని 'పద్యామృత తరంగిణి' (కలకత్తా 1941)

2 పి వి గోడ్బలి 'భానుకరుడు'—ఆంగ్ల వ్యాసము (*New Indian Antiquary Oct—Nov 1944*)

3. భానుకరుని 'రసమంజరి'—వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి గారల యాంధ్రవ్యాఖ్యతో (1909 మద్రాసు)

4 రసమంజరి (అనంతపండితుని 'వ్యంగ్యార్థకౌముది'తో *Benares Sanskrit Series Nos* 83, 84, & 87 *Benares* 1904)

5 కృష్ణదేవరాయలు 'జాంబవతీ పరిణయము'—ప్రథమాంకభాగము — ఈ వే వీ రాఘవాచార్యునిచే పర్యవేక్షితము (సంస్కృత సాహిత్య పరిషత్పత్రికా, *October*, 1934 *PP* 1?9-68 *Calcutta*)

6 భానుకరుని 'రసపారిజాతము' (—లాహోరు 1939)

7 కృష్ణదేవరాయలు, 'ఆముక్తమాల్యద'—(వావిళ్ల 1914 4 వ ముద్రణము మద్రాసు)

అఖండయాత్ర

★

శ్రీ వేముల వేంకట అప్పారావు

బ్రదుకు బాటునిండఁ బరమావధిని జేర
బయట వెడలినాఁడ భయమువీడి—
ఎదను వ్రీలఁజేయు సొదలైన, నా ప్రళ
యాగ్నులైన నన్ను నాపలేవు!

దినముల్, రేలు నిరంతరాయముగఁ—భీతిన్, దుఃఖమున్, సంశయ
మ్మును, గష్టమ్మును, నష్టమున్ వదలి, 'ముందుం దేమిరా నున్నదో'
యనుభీతిన్ దిగఁద్రొక్కి, విఘ్న సముదాయంబున్ బ్రతారించి-పో
దును నిమ్నోన్నతభూ నభస్థ్సలులయందున్ గాలిలోఁ దేలుచున్

మోదము ఖేదమున్ గడచి ముక్కుకు సూటిగ నేక ధాటిగాఁ
బోదును, లోకమే మఱచిపోదును, జీవనదీనదాల్ సము
ద్రాదులు, నింగిముట్టు శిఖరావళి కల్గిన పర్వతాలు, వ
న్యాదులు నా ప్రయాణమున కడ్డమునిల్చిన రూపుమాపెదన్.

అనుదిన మస్మదీయ సదనాంతర శాంత రసాధి దేవినై,
ననుఁ దన బాహుడోలిక ననారతమున్ సుఖనిద్ర పుచ్చు భా
ర్యను, దన గర్భ సంజనితులైన సుతాసుతులన్ త్యజింతు—నా
చనదు సుదీర్ఘ యాత్రకు విషాదముచూపెదరా ని పాపకుల్!

"ఎచ్చటి కేఁగుచుంటి?" వని, యెవ్వఁడొ నన్ గని ప్రశ్నవైచినాఁ
డెచ్చటినుండి వచ్చితినొ, యెందుకొ, తాను గ్రహించినన్ గదా—
యెచ్చటికేఁగఁ గావలెనొ యానరుఁడన్నది యర్థమౌట! ఈ
పిచ్చిజగానఁ బూర్తిగ వివేకము చచ్చినదేమొ చెప్పుమా!

ఆకటి చిచ్చు నాయుదరమందునఁ బుట్టదు, తృప్తినేని-యీ
ప్రదేశముతో నభస్థ్సలికిఁ దిన్నగఁ బోయి, సుధాంశుఁ బిండి, త
ల్లోక గతామృతాంబు పరిలోభుఁడనై తనివారఁ ద్రావి, స్వ
ర్లోక చరత్ సురాంగనలతో నటరాణ్ణవమూర్తి నయ్యెదన్!

శాంతి విధాన సౌఖ్యమునకున్ దెగనుబ్బుచు, దుఃఖమున్నచో
భీతిని జెందుచున్ జటుల భీకరనాట్యము సల్పునేని నా
చేతము నేనచీల్చి మసిచేతును, లోతుగఁ ద్రవ్వినట్టి పెన్
గోతులలోనఁ బూడ్చెదను- ఘోర కఠోర కుఠార ధారినై

శీతల కాలమందు నఖచేతులుఁ గాల్లఁ దుషారఘోర వా
తాతతశమ్ములైన తతి, ధారుణి బ్రద్దలువాఱు గ్రీష్మ భీ
ష్మాతప వేళలందు, వియదంబుదమాల్ భువిపై నటించు న
ర్ఘాతరుణమ్ములందు ననిశమ్ము గమింతుఁ బురోభిగామినై.

నేనన్నాళ్లుగ నీ ప్రయాణగత పాండిత్యమ్ములన్ నేర్చినా
నో నాకే తెలియంగరాదు-బుధవంద్యుల్ నేను నాతల్లి గ
ర్భానన్ జేరినదాది యీ పృథుల యాత్రన్ జేయుచున్నానటా,
శ్రీనాయాత్ర అఖండయాత్ర యటఁ! యున్నీ! నొంత దౌర్భాగ్యమో!!

●

అంతస్థులు

★

శ్రీ పన్యాల రంగనాథరావు

1

విశ్వం తన చిన్ననాటి స్నేహితుడైన సుందరానికి ఉత్తరం రాసినప్పుడు, దానికొక సమాధానమంటూ వస్తుందనిగానీ, ఆ సమాధానం తన కెంత అనుకూలంగానూ, ప్రోత్సాహకరంగానూ ఉంటుందనిగానీ ఎన్నడూ నమ్మలేదు

సుందరం, తనకన్న రెండేళ్లు చిన్నవాడు కూడాను అయితే నేం ? ముప్ఫయి ఏళ్ళకే దాదాపు వెయ్యిరూపాయల జీతగాడైనాడు భారతదేశానికి కేంద్ర మనిపించుకుంటున్న ఢిల్లీ పట్నంలో మకాం వేశాడు తనకు కావలసినంత అధికారం ఉంటుందని వేరే చెప్పనక్కరలేదు ఈ ఉత్తరమే తార్కాణం

అదృష్టం అందరికీ ఎన్నడూ కలిసిరాదు సుందరంవంటివారిని, లక్ష్మిచేపడుతుంది తనవంటి వారికి ఉన్న దరిద్రంతోపాటు మరికొంత కలిసి వస్తూ ఉంటుంది

దీనంతటికీ కారణం అంతస్థులు కాకుంటే మరేమిటి ? సుందరం ఉంటున్న అంతస్థులో, ప్రవేశించటానికికూడా తనకు అర్హతలేదు, ఆర్థికంగా

అసలీ దరిద్రంవల్లనే మూడేళ్ళపాటు తను ఇంటరులో చేరటానికి వీలులేకపోయింది తనకు కూతురుని ఇచ్చుకున్న మేనమామే, తన చదువు సాగటానికి దిక్కవక తప్పలేదు ఇటువంటి సమయంలో తను చదువు సాగించటం, విశ్వానికి బొత్తిగా ఇష్టం లేకపోయినప్పటికీ, మామయ్య బలవంతంవల్లా, ప్రాధేయంగా లీల మాసిన చూపువల్లా విశ్వం, మూడేళ్ల విరామం తర్వాత, మళ్లీ చదువుకు వచ్చాడు

ఇది దాదాపు ఒక పుష్కరం క్రితంమాట అప్పుడే తనకి సుందరంతో స్నేహమయింది. తనూ సుందరం దాదాపు అయిదేళ్లపాటు, పట్నంలో బ్రహ్మచర్యం వెలిగించారు. విద్యార్హతచేత విశ్వం తరగ

ఇల్లు చేరుకున్నాడు ఇప్పటి స్థితికీ అప్పటి స్థితికీ, తనమట్టుకు తనకేమీ మార్పు కనిపించలేదు సుందరం మట్టుకు రెండేళ్లపాటు విదేశయాత్రకూడా చేసి సరాసరి ఢిల్లీకిపోయి, మంచి ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాడు

సుందరంవంటి వాళ్లకి, మంచిమంచి ఉద్యోగాలు, లడ్డుండల్లాగా దొరుకుతై అయితే ఏ మాట కామాటే చెప్పుకోవాలి అటువంటి ఉద్యోగాలు దొరకాలంటే, అందుకు కావలసిన అర్హతలు కూడా ఉండాలి మరి సుందరం విదేశయాత్ర చేసి వచ్చాడు సుందరం నాన్నగారికి, వెనక కాంగ్రెసులో పనిచేసి ఉండటం మూలాన, మంత్రులతో చిక్కని పలుకుబడి ఉంది సుందరం ఉద్యోగానికి అన్ని హంగులూ సమకూర్చుకోగానే, టక్కున లడ్డుండ కాస్తా నోట్లో పడింది

సుందరం గురించి, విశ్వానికి ఎప్పటికప్పుడు అనోటా అనోటా, సమాచారం వస్తూ తెలుస్తున్నప్పటికీ, తను ఏమయిందీ సుందరానికి ఏ సంగతీ తెలీలేదనటానికి ఈ ఉత్తరమే సాక్ష్యం అంతస్థులమీద ఉన్న సుందరాన్ని ఇందుకు తప్పుపట్టవలసిన పనిలేదు

విశ్వం చదువుకి స్వస్తిచెప్పాక ఇంతవరకూ అనేక అవతారాలు ఎత్తాడు వీటన్నింటిలోనూ, తనకు అభిమానపాత్రమైనది కథకుడి అవతారం. ఈ అవతారమే తన సహజమైన అవతార మనిపించింది విశ్వానికి ఉత్తమకథకుల జాబితాలోకి కూడా అతను ఎక్కకపోలేదు. అయితే, తన కథలను ఆదరించినట్టుగా, దేశం తన్ను ఆదరించలేదు ఇందుకు, కథకుడిగా తనకు అలవడిన సంస్కారంవల్ల, విశ్వానికి దేశంమీద జాలికలిగిందేకాని, కోపంరాలేదు.

అయితే, ఈ సంస్కారం విషయంలో తను అనేక అంతస్థుల పైకెక్కిన విషయం, తెలిసిరాటానికి, సుందరమే కారకుడైనాడు.

సుందరం ఎంత సంస్కారం పొందిఉండక పోతే, తన ఉత్తరానికి సమాధానమంటూ రాస్తాడు, అని కూడా విశ్వం పొరపాటు పడ్డాడు. ఇట్లా పొరపాటు పడటానికి కారణం లేకపోలేదు.

"నువ్వు పెద్ద ఉద్యోగంలో ఉంటున్నావని విని చాలా ఆనందించాను. ఎప్పటికప్పుడు నీ గురించి భోగట్టాలు తెలుసుకుంటూనే ఉన్నాను. నాటి నంచీ, నేటి-దాకా, నాకు స్థిమితంగా, ఎటువంటి ఆర్జనకూ అవకాశం చిక్కలేదు. తెనుగు దేశం, నాకు ఒక కథకుడిగా పోలెడంత పేరు మాట గట్టి ఇచ్చింది. ఆ మాట విప్పుతే, నన్ను కట్టుకున్న కళా, నా నాలుగేళ్ల పిల్లవాడూ, ఏడుపు ముఖం పెట్టి కనిపించారు. నన్నేం చేయమంటావు? నీ పలుకుబడిలో, నాకింత ఆసరా కలిగించకపోవనే ధైర్యంతోనే, ఈ ఉత్తరం-అసలిది నీకు సరిగా అందుతుందో అందదో కూడాను-రాశాను. దీన్ని కేవలం నా అక్షయ పాత్రగా పరిగణించవనీ, మన కాలేజీ రోజులు నీకు జ్ఞాపకం ఉండక పోవనీ నా విశ్వాసం."

విశ్వం, తను రాసిన ఈ ఉత్తరంలో ఆఖరు వాక్యం, ఉద్దేశపూర్వకంగా రాసినదే! ఆ వాక్యం ఒక కొల బద్దగా పెట్టుకునే, సమాధానం రాక పోవచ్చుననుకొన్న విశ్వం సమాధానం రావటంతో, పప్పులో కాలు వేశాడు.

"విశ్వం! నీ ఉత్తరం నాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించింది. నీకింత కాలం ఉద్యోగం లేదంటే నమ్మలేక పోయినాను. కథకుడుగా నీకు లభించిన కీర్తిని అక్కడే విడిచిపెట్టి నువ్వు తక్షణం బయల్దేరి రా. నీకు ఉద్యోగం కావాలంటే, దొరక్క పోదు."

ఈ ఉత్తరం అందాక అంత దూరం వెళ్లటమా మానటమా అని క్షణం పాటు విశ్వం సందేహంలో పడక పోలేదు. కాని, తను ప్రయాణం కట్టటానికి, తనకు కావలసినంత ఉత్సాహమూ లీల ఇచ్చింది. మర్నాడే విశ్వం, వంద రూపాయలు అప్పు చేసి, ఢిల్లీకి ప్రయాణం అయినాడు.

2

విశ్వం ప్రయాణం చేస్తున్నంతకాలమూ, తను తలపెట్టిన పని ఎంతవరకూ సమంజసమని ఆలోచించసాగాడు. ఎందువల్లనంటే, ఈ పని చేయటం కోసం, తన జీవితంలో అతి ముఖ్యమైన ఒక నియమం భంగపరుచుకోవలసి వచ్చింది. ఇంతవరకూ ఎవరినీ ఏదీకూడా అర్థించి ఎరగడు విశ్వం. ఇప్పుడు— ఇంతదూరం ఎందుకు వెళ్ళవలసివచ్చిందో ఊహించటం అంత కష్టం కాదు.

తండ్రికి ఎటువంటి ఆర్జనా లేదు. రెండేళ్ళ బట్టీ, ఈ కుటుంబభారమంతా బలవంతాన తనే నెత్తిమీద వేసుకోక తప్పలేదు. ఒక విధంగా తన కన్నా తన తమ్ముడు నయం. వాడు ఒక పెష తన చదువు సాగించుకుంటూ, మరో పెష, ఇక్కడా అక్కడా ఏవో ట్యూషన్లు చెప్పుకొని, ఆ వచ్చిన డబ్బులతో చదువు సాగించుకొంటున్నాడు. కానీ పరకా మిగులంటే కూడా నారా తెచ్చిపడేస్తాడు. పుట్టుకతోనే, వాడికి కష్టాలు నాటివైన దారిద్ర్యంలోనే పుట్టాడు. తన కట్లా కాదు. తల్లితండ్రీ గారాబం కొద్దీ తన్ను చిన్నప్పుడు పువ్వుల్లో పెట్టి పెంచుకొచ్చారు. ఫలానా లోపం అనే విషయం వొంటికి నాటకుండా తన్ను పెద్దవాణ్ణి చేశారు. తన యథార్థాన్ని తనే హఠాత్తుగా గుర్తించుకోవలసి రావటంతో విశ్వం, మొదట్లో ఉక్కిరిబిక్కిరైనాడు. ఇక తన చెల్లెలంటది? దానికి పెళ్ళీడు వచ్చేసింది. ఈకాలం చదువులేని ఆడపిల్ల ఎందుకూ పనికిరాదు. తన చదువుకే మూడు చెరువుల ఎండగొట్టాడు తన తండ్రి! తన తల్లి పేదవాళ్ళ ఇంట్లోనే పుట్టింది. పేదవారి చేతిలోనే పడింది. ఈ పేదకుటుంబాన్ని ఈడ్చుకు రావటం ఆమెకే చేతవును. ఈ పరిస్థితుల్లో పుట్టిమునిగినట్టు తనకు పెళ్ళి జరిగిపోయింది. దీనంతటికీ కారకుడు తన మేనమామ. తన కూతురికి ఈడు మించిపోతున్నదని తొందరపెట్టి అమ్మనీ నాన్ననీ వొప్పించాడు. లీలనే చేసుకోవాలని చిన్నతనం నుంచీ తనకు కోరికఉండేది. మామయ్య తన కూతురికి చదువు చెప్పించలేదు. తను ఉద్యోగం చేసుకొంటూ లీలకు చదువు చెప్పించుకోవాలని విశ్వం ఆశయాలలో ఒకటి. ఏ ఆశయమూ ఫలించనట్టుగానే అదికూడా ఈనాటికి ఫలించలేదు. ఇప్పుడు, నాలుగేళ్ళ పిల్లవాడిని పెట్టుకొని, చదువుకొమ్మంటే [illegible]దా?

"నా చదువు ఇవ్వడంత ముఖ్యం కాదు ముందు పిల్లవాడి సంగతి ఆలోచించండి" అన్నది కూడాను ఒక సందర్భంలో!

విశ్వం, తను చదువుకొంటున్న రోజులలోనే సాహిత్యంతో పరిచయం చేసుకొన్నాడు. ఏ ముహూర్తాన మొదటి సారి కాగితం మీద కలం పెట్టాడో గాని అతిత్వరలోనే విశ్వానికి ఒక కథకుడుగా పేరొచ్చింది. ఆర్థికంగా ఇది అంత లాభించక పోయినా, తన చేతికొచ్చిన ఈ విద్య, ఎప్పటికైనా తనకు ఒక ఆసరా చూపించక పోదనే విశ్వం గట్టిగా నమ్మాడు. ఇది కేవలం మూఢ నమ్మకం కాదనికూడా నమ్మాడు.

కొన్నాళ్ళ కిందట, తనకు తెలిసినవాడొకడు ఒకపత్రిక పెట్టాడు. దానికి సంపాదకుడుగా ఆ పత్రిక పెట్టిన వాడి పేర చెలామణీ అయినప్పటికీ, పత్రిక నడిపించే భారం తన మీద వేశాడు. ఈ భారాన్ని విశ్వం అమితఉత్సాహంతో నిర్వహించినమాట నిజం. ఇదే తిన్నా పోషిస్తుందని, మొదటి రెండు మూడు సంచికలకు నిద్రాహారాలు లేకుండా కష్టపడి పేరు తెచ్చిన వాడు తనే. పత్రిక పెట్టిన వాడు, మొదట్లో తనకు నెలకు యాభై రూపాయల చొప్పున ముట్ట చెప్పేవాడు. అదే పది వేలుగా విశ్వం స్వీకరించాడు. ఆ తర్వాతనే గట్టి చిక్కు వచ్చింది. పత్రిక యజమాని ఆమోదించేవాటినీ, యజమానే స్వయంగా ఇచ్చేవాటినీ వేయవలసి వచ్చింది. ఆ విధంగా వేసే కథల్లోనూ వ్యాసాలలోనూ, సాహిత్యం ప్రయోజనం, కళా నశించి బూడు మిగిలేది. తన ఆశలన్నీ పటాపంచలు చేసుకొని విశ్వం బయట పడ్డాడు. ఇప్పుడా పత్రిక అందమైన ఫోటోలతో, ప్రణయ కథల పత్రికగా వెలువడుతూ, ఆ యజమానికి ఒక పెద్ద మేడా, ఒక కారూ తెచ్చి పెట్టింది. తన అంతస్థులో ఉన్న సాహిత్యానికి, ఈ దేశంలో, డబ్బు చేసుకొనే యోగ్యత ఇంకా పట్టలేదు.

ఆ తర్వాత విశ్వం ఒక రేషను దుకాణంలో పనిచేయటం, వేరే కథగా రాయవలసి వుంటుంది. ఆ రేషను దుకాణంలో చాటుగా పుట్టల్లాంటి బియ్యం ఎంతపడితే అంతా దొరకటం, రేషనుమీద మాత్రం పశుగ్రాసంగా కూడా పనికిరాని బియ్యం లభ్యం కావటం ఇట్లా జరుగుతూ ఉండటానికి, పాలకులే చేతనైనంతగా దోహదం చేయటం, విశ్వానికి అసహ్యం వేసి బయటపడ్డాడు. తన మూడో అవతారంలో విశ్వం, రెండుమూడు పెద్దషాపులలో ఉత్తరాలు రాసిపెట్టడం. ఇదికూడా ఆట్టే నచ్చ లేదు. అయినప్పటికీ తను సుందరానికి తెగించి ఉత్తరం రాసేవరకూ ఈ పనే చేస్తూవచ్చాడు. రేడియోకి నాటకాలు రాయడంవల్లా, పత్రికలు పంపే పదిపదిహేనులవల్లా, అంతా కలిపి నెలకో యాభై అరవై అయినా తన సంసారం ఈదటానికి పదిరోజులకు కూడా సరిపోయేదికాదు. బాధ్యతలు ఎక్కువవుతున్నకొద్దీ, విశ్వానికి, తనమీద తనకే నమ్మకం క్షీణించసాగింది. ఇక ఉద్యోగంకోసం, గట్టిగా అర్థించకపోతే లాభంలేదు. తనమీద ఆధారపడ్డ వారికి తిండిపెట్టగలగడంలో తన నియమం భంగం అవుతే వొచ్చిన నష్టమేమీ లేదు. అడుగుతేగాని అమ్మయినా పెట్టదుకదా?

సుందరం, చదువుకొనే రోజులలోనే ఎంత పైఅంతస్తులలో విహరిస్తూ ఉండినప్పటికీ, తన విషయంలో అభిమానంతో మెలగటం విశ్వం బాగా ఎరుగును. సుందరంతో తన ఉండిన మైత్రి, స్నేహంగా పరిగణించాడు విశ్వం. ఇప్పుడు సుందరం తన్ను ఆహ్వానించటంలో, విశ్వం స్నేహాన్ని మాత్రమే చూడగలిగాడు. ఆ స్నేహాన్ని ప్రతికల్యపరీక్ష చెయ్యటానికి మాత్రం విశ్వం అంతరాత్మ సమ్మతించలేదు.

3

విశ్వం ప్రయాణం చేస్తున్నప్పుడు తెచ్చిపెట్టుకున్న ఉత్సాహమంతా, ఢిల్లీస్టేషనులో కాలుపెట్టడంతో పటాపంచలయినట్టు తోచసాగింది. తను ఏ నాటికి ఢిల్లీ చేరుకోబోతున్నదీ సుందరానికి ముందే ఉత్తరం రాశాడు. సుందరం స్టేషనుకు వస్తాడనీ ఆర్ద్ర స్నేహంతో తన్ను ఆహ్వానిస్తాడనీ ఊహించాడు విశ్వం. కాని స్టేషనంతా కలయచూసినా సుందరంజాడ కనపడలేదు. తనకు హిందీ కూడా రాదు. బహుశా సుందరానికి ఏదో అర్జంటుపని తగిలి ఉండవచ్చునేమో! అంతపెద్ద ఉద్యోగస్తుడు, స్టేషనుకి వస్తాడని అనుకోవడం తనదే బుద్ధిపొరపాటు.

సుందరం ఎడ్రసు తెలుసుగనక, టాంగా ఒకటి మాట్లాడుకొని, సుందరం ఉంటున్న ఇల్లు చేరుకొనేసరికి పదకొండు గంటలయింది.

ఇంటిముందు ఒకపక్కగా అందమైన కారొకటి ఆగిఉంది. పక్కనే మేడకు మెట్లు

న్నాయి. దానిమీదనున్న జోడుమాస్తే, సుందరం మేడమీద కాపరముంటున్నాడని స్పష్టమయింది!

ఇంతలో మైనుంచి ఎవడో కిందకు దిగి, తన వెక్కించుకుచూసి, తన్ను ఎగాదిగా పరీక్షించి, "కౌన్ హై!" అన్నాడు వాడు హిందీలో ప్రశ్నించినా అరవకట్టులో కనిపించాడు

"మిస్టర్ సుందరం!" అన్నాడు విశ్వం

"మీరు తెలుసువారుదానా? సామి వెలిల పోయివుండారు అరమణికల్లా వస్తురు మీరు వచ్చి కూర్చోంకేయి" అన్నాడు

పీను నిస్సందేహంగా సుందరం పనివాడు

"ఇంట్లో ఇంకెవరూ లేరా?" అన్నాడు విశ్వం సందేహంగా

"అమ్మ పట్నం పోయి ఉండారు సామిదా ఉండారు నేను వారి కుక్" అన్నాడు 'కుక్'

కింది భాగంలో ఎవరో పంజాబీవాళ్లను న్నాడు విశ్వం అంతస్థుమీద అంతా దివ్యంగా ఉంది ఇటువంటి 'పెద్ద వాళ్ల' యిండ్లలో ముందు కాపరం ఉంపటం చేర్చుకోవాలి ముందు హాలూ, హాలులో సోఫాలూ, గోడలకు పెద్ద పెద్ద చిత్ర పటాలూ, ఒక వైపు పెద్ద రేడియో, కింద తివాసీ, ద్వారాలకు రంగు రంగుల తెరలూ ఇవన్నీ తనకు అలవక్క పోయినట్టుగా కనిపించ సాగాయి 'కుక్' తన పెక్కింత ఎక్కడికి తీసుకు పోయాడో, తన్ను ఈ అగానంలో వొదిలి! అనుకుంటూండగానే 'కుక్' చేతిలో కాఫీతో వచ్చాడు

"మీరిది పుచ్చుకోండి సార్ సామి ఫోను చేస్తిరి మరో పది నిమిషాలలో వస్తుండారు"

పది నిమిషాలకు సుందరం రానే వచ్చాడు. అతని వెనక మరో ఇద్దరు పెద్ద ఉద్యోగులే అయి ఉండొచ్చు—సుందరం వస్తూనే,

"హలో! విశ్వం! నీకోసమే ఎదురు చూస్తున్నా! జస్ట్ వన్ మినిట్ వీళ్లను పంపేసి వస్తాను!" అంటూ ఏదో కాగితాలు తీసుకుని వారికిచ్చి, బయటకు వెళ్లి వాళ్లను పంపేసి తిరిగి వచ్చాడు సుందరం

విశ్వానికి శ్వాస నిలిచినట్టయింది

సుందరం ఆప్యాయంగా సమీపించి, పోఫాలో తన పక్కనే కూర్చోని,

"ఎన్నాళ్లకు కనిపించావోయ్ విశ్వం! అయితే పోనీ నీ కోసం స్టేషనుకి వెళ్దామనుకుంటూండగా, అర్జంటు పని తగిలింది. నీ కోసం కారు పంపించాను. కారులో వొచ్చావా?" అన్నాడు.

"లేదు" అన్నాడు విశ్వం కొస్త ఊపిరి బిగపట్టి

"అదేం? కారు రాలేదా యేమిటి? డ్రైవర్!" అంటూ కేక వేశాడు సుందరం

"పోనీలెద్దూ వాను నన్నెలా పోల్చుకుంటా డని! మనం మళ్లా చాలా కాలానికి కలిశాం చాలదూ?" అన్నాడు విశ్వం

సుందరం వేసిన కేకకి, డ్రైవరు పత్తా లేడు కాని, 'కుక్' వచ్చాడు

"మాదూ, అయ్యగారికి స్నానానికి నీళ్ళూ— ఆయన కా గదిలో అన్నీ అమర్చు," అన్నాడు సుందరం

సుందరం ఇచ్చిన ఆతిథ్యం విశ్వానికి తాత్కాలికంగా ఎంతో సంతృప్తి కలిగించి ఉండొచ్చు, కాని, ఈ వాతావరణం విశ్వానికి గొంతులో పలక్కాయలాగ ఉంది. తన మామూలు జీవితంలో ఉండవలసిన స్వేచ్ఛ ఇక్కడ తనకు లభ్యం కావడం లేదు ఏపని చేసినా, చేయాలనుకున్నా, స్నానమూ, భోజనమూ, కాలకృత్యాలు తీర్చుకోవటమూ—ప్రతీ చిన్న విషయానికీ కూడా, ఏదో ఒక నియమం ఉన్నట్టుగానూ, ఆ నియమం ప్రకారం ఆ పనులు చేయకపోతే, వాచీముల్లు వెనక్కు తిరిగిపోతుందేమో అన్నంత అనుమానం కలగడమూ జరుగుతోంది

"నా భార్య పుట్టింటికి వెళ్లిందిలే ఇది ఇంకా ఆరో నెల ప్రస్తుతం నే నొక్కణ్ణే ఉంటున్నాను. నాన్నగారూ, అంతా పట్నంలోనే ఉన్నారు. ఆయన ఇక్కడి కెలా వస్తారూ! ఏదన్నా మిని స్టర్లతో పనివుంటే వస్తూపోతూ ఉంటారు. అంతే" అంటూ సుందరం విశ్వానికున్న కొన్ని సందేహాలు, తను కోరకుండానే తీర్చాడు

తనకోసం వేరేగదిలో ఒకపక్క వేయించాడు. పడుకోబోయేముందు, రాత్రి ఇద్దరూ ఒక గంట

పిల్చి పాటే మాట్లాడుతున్నారు. పనకటి కాలేజీ రోజులూ, అప్పటి మిత్రులూ, అన్నీ ఒకసారి జ్ఞాపకం చేసుకుంటున్నారు ఎన్ని మాట్లాడినప్పటికీ, సుందరం, విశ్వం ఉద్యోగ ప్రసక్తి తీసుకురాకపోవడం, విశ్వానికి కొంచెం ఆశాభంగం కలిగించింది. అసలు ఆ ప్రసక్తి తనే ముందుగా తీసుకురావాలో 'ఏమో—ఈ వాతావరణంలో అనుకున్నాడు కూడాను

తనకూ తను కొంతకాలంనుంచి ఎరిగిఉన్న ఒక స్నేహితుడికీ—మధ్య ఏదో ఒక గోడవంటిది ఉండటం బాధగా ఉంది ఈ గోడ పెట్టింది ఎవరు? తనా, సుందరమా? లేక, ఈ వ్యవస్థా? ఇదిమాత్రం తేల్చుకోవాలని విశ్వం తనలోతనే పరిశోధన ప్రారంభించాడు.

తను వచ్చిన పనేదో త్వరలో తేలిపోతే, భవిష్యత్తు నిర్ణయించుకోవచ్చునన్న ఆదుర్దా విశ్వానికి ఉండటం సహజమే ఇటువంటి ఆదుర్దాలకు సుందరం ఆర్థికవ్యవస్థ అతన్ని అతీతుణ్ణిచేసిన విషయం విశ్వం గుర్తించాడు

"ఇక్కడ ఏమున్నాయ్ ఛాన్సు " అనబోయినాడు విశ్వం

సుందరం మాటలోనే అడ్డువచ్చి,

"ఆలోచిద్దాం లెద్దూ కొన్నాళ్లు ఉండాలి కదా మరి! అన్నట్టు, నువ్వు ఏం పని చేస్తావో చెప్పు ముందు!" అన్నాడు సుందరం సిగరెట్టు ముట్టిస్తూ.

తన వ్యవహారం సుందరానికి కొంత వేళాకోళంగా ఉన్నట్టు తోచసాగింది విశ్వానికి తను ఏవిధంగా మథనపడ్తున్నదీ గుర్తించే యోగ్యత సుందరానికి లేకపోవచ్చునని విశ్వం మొదట్లో భావించలేదు.

"నీ ఉత్తరం చూడగానే, నాకోసం ఏదో ఉద్యోగం సిద్ధంగా ఉందనిపించింది సుమా! చెప్పొద్దూ!" అన్నాడు విశ్వం కసికొద్దీ. తనవంటి వాడికి కొత్త ఓర్పు హెచ్చుస్థాయిలోనే ఉండాలన్న మాట విస్మరించి.

"నేనావిధంగా రాసినట్టు నాకు జ్ఞాపకం లేదే! ఉద్యోగాలు మనకోసం అంటూ సిద్ధంగా ఉంటాయనుకోటం బుద్ధి పొరపాటు! మనమే సృష్టించుకోవాలి ఈ కాలంలో"

సుందరం అన్న ఈ మాటలలో సత్యం ఎంతేనా ఉంది. ఇది సత్యంతో కూడుకున్న మాటే అని బాధపడి విశ్వం ఒక నవ్వు నవ్వేశాడు కాని, ఈ ఉద్యోగాలలో లొసుగులు ఈవిధంగానే ఉంటవి కాబోలు అని స్ఫురించటంతో విశ్వంలో ఒక చిన్న మంట బయల్దేరింది

విశ్వం, హాలు నాలుగువైపులా కలయచూడటం గమనించి, సుందరం—"ఇది గవర్నమెంటు ఇచ్చిన ఇల్లేను. అసలు నా కివ్వతలపిన బంగళా ఇంకా ఖాళీ కాలేదు. అందాకా ఈ కొంపలో ఉండమన్నారు చాలా ఇరకాటంగానూ—ఎందుకూ పొందకుండానూ ఉంది" అంటూ తన అసంతృప్తి వెల్లడిచేశాడు

ఇది 'కొంపా'! ఇరకాటంగా ఉందా! తనవంటివాడు కాలంవెళ్లపటానికి ఇందులో, కావాలు లేదే! అంతస్థుల భేదం!

ఆ రాత్రి అంతటితో వారి చర్చ ముగిసింది.

4

నాలుగురోజులు దాటినా కూడా సుందరం, ఇదమిద్ధంగా ఏ విషయమూ తేల్చడం లేదు విశ్వానికి ముళ్లమీద నడకగా ఉంటున్నది ఈలోపున విశ్వం తన భార్యకు ఉత్తరం రాశాడు. సుందరం చాలా ఆదరించాడనీ ఉద్యోగం దొరికే సూచనలు ఎక్కువగానే కనిపిస్తున్నాయనీ ఈ నాలుగు రోజులలోనూ సుందరం తనకు వీలయినప్పుడల్లా, విశ్వాన్ని పట్నమంతా తిప్పాడు జంతర్ మంతర్ చూపించాడు బిర్లామందిర్ చూపించాడు చాందినీచౌక్ అంతా తిప్పాడు కన్నాట్ ప్లేస్‌లో అనేక పెద్ద పెద్ద దుకాణాలకు తీసుకువెళ్తే, అక్కడివారు సుందరానికి చాలామంది సలాములు చేయటం, 'కోకాకోలా'లు ఇప్పించటం విశ్వానికి ఆశ్చర్యం వేసింది

ఒకనాటి సాయంకాలం, 'రాజ్ ఘాట్'కి వెళ్లారు. సుందరం అక్కడ ఎవరితోనో తన సాటివారితో మాట్లాడుతుంటే, విశ్వం, కొద్దిదూరంలో 'వినోభాజీ' ప్రార్థనోపన్యాసం వింటూ, గాంధీ ఆత్మకు శ్రద్ధాంజలి ఇస్తున్నాడు.

"నీతో నాకు అనేక విషయాలలో అభిప్రాయ భేదాలు ఉంటే ఉండొచ్చుగాక. నీ విశ్వాసాలు నీవి నా విశ్వాసాలు నావి. అయితేనేం? నువు మహోన్నతుడివి నువు జీవించిన కాలంలోనే నేను పుట్టి ఉండటం—నువు మాఊరికి కొన్నేళ్ళకిందట వచ్చినప్పుడు నిన్ను చూడగలగటం నా అదృష్టంలో ఒక భాగం కొన్ని కోట్లమంది జనంమీద నీ ప్రభావం ఒక వెలుగు వెలిగిందంటే—అది నీకే సాధ్యమయింది నీకివే నా జోహారులు" అనుకున్నాడు విశ్వం

ఇంకోరోజు, సుందరం మరికొంతమంది పెద్ద వాళ్ళతో కలిసి, 'కుతుబ్ మీనార్'కి పిక్నిక్కి పోతూ, విశ్వాన్నికూడా తీసుకువెళ్లాడు చరిత్రాత్మకమైన ఇటువంటిస్థలాలు చూస్తున్నప్పుడల్లా విశ్వానికి, తన లీలా, పిల్లవాడూ పదేపదే జ్ఞాపకం వస్తూ బాధించ సాగారు

వారంరోజులు గడిచినై ఒకనాటి రాత్రి సుందరం ఇంటికి వస్తూనే,

"ఇదిగో నోయ్, నీ 'ఎపాయింట్ మెంట్' ఆర్డరు రేపు నాతోకూడా నిన్ను తీసుకువెళ్తాను జాయిన్ అయిపో," అన్నాడ

"ఎక్కడ—ఏ ఆఫీసులో! ఏం పోస్ట్!" అంటూనే విశ్వం కాగితం చూసుకున్నాడు

విశ్వం చదివేలోపునే—సుందరం అందుకొని,

"మా ఆఫీసులోనే ఖాళీ వచ్చిందిలే ఒకసారి అడుగు పెట్టేశావంటే, మెల్లిగా తన్నుకురావచ్చు" అన్నాడు

తను ఆశించినటువంటి ఉద్యోగానికి కనీసం మూడువందలైనా జీతముంటుందనుకున్న విశ్వం, ఈ ఉద్యోగానికి కేవలం నూటయాభై మాత్రమే జీతమనీ, అమాంబాపతులతో కలిసి రెండొందలు కిట్టాయనీ తెలిసేసరికి ఆశాభంగమయింది ఈ నోట్ల సుఖ్యంపు రోజులలో రెండువందలు రెండురూపాయలకు సమానం! అయితే ఈమాత్రం తన దేశంలో దొరికే ఆస్కారం కనిపించలేదేమరి! అయినా, సుందరం అన్నట్టు, ఇందులో పాతుకుంటే పైకి రాలేకపోదుని ఎక్కడుంది?

మర్నాడు ఆఫీసుకి బయల్దేరే ముందు తనకిట్లా మంచి ఉద్యోగం దొరికినట్టూ త్వరలోనే పెద ఉద్యోగం కాబోతున్నట్టూ, తన లీలకు ఉత్తరం రాశాడు విశ్వం అయితే ఈ ఉత్తరం కొత్త తొందరపడి రాసిన విషయం ఆఫీసులో చేరితేగాని విశ్వానికి తట్టలేదు.

సుందరం గడుసువాడే! విశ్వంమీద ఏదో కసి ఉన్నట్టు అతన్ని సరాసరి తనకింద, తన అజమాయిషీలో ఉండే ఉద్యోగంలోనే వేసుకోవటం విశ్వానికి నోటమాట లేకుండా చేసింది విశ్వం, సుందరం చేస్తున్నంత పెద్ద ఉద్యోగాలు, వేలకు వేలు వెయ్యి రూపాయలూ, ఎన్నడూ కోరలేదు అయితే, సుందరం, తన్ను కేవలం తనకిందే వేసుకుంటాడని మాత్రం విశ్వం ఎన్నడూ ఊహించ లేదు ఏ మొండి ధైర్యంతో విశ్వం ఈ ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాడో ఆనాటినుంచే విశ్వానికి నిజమైన దుర్దినాలు ప్రారంభమైనై

5

"నువ్వు నాకు ఒక ఉద్యోగమంటూ ఇప్పించినందుకు నేను నీకు కృతజ్ఞత చూపించవలసి వుంటుంది అయితే నీకు నామీద ఎన్నడూ లేని ఈ కసి ఎందుకు? మనం చాలాకాలం నాటి స్నేహితులం సమానమైన హోదాలో చదువుకున్నాం అయితే నీకున్నంత పెద్ద ఉద్యోగం కోసం నేను రాలేదు మన ఇద్దరికీ అంతస్థులభేదం చాలా ఉందన్నమాట నేను గుర్తించకపోలేదు నా ముఖానికి ఇంతకన్నా ఎక్కువ ఆదాయం తెచ్చుకో గల తాహతు లేదను నమ్ముతాను, కాని ఆ ఉద్యోగం కాస్తా నీకిందే ఉన్నట్టుమాని, నన్ను నీ బానిస చేసుకోవటంలో నీ చాతుర్యమేమిటి? ఏ ఉద్దేశంతో నువ్విట్లా అన్యాయం చేశావు? లేక, నీకసలు ఇటువంటి అభిప్రాయమే కలగలేదా?" అంటూ విశ్వం, సుందరాన్ని నిలవేసి అడగాలనుకున్నాడు కాని, ఎన్నడూ లేనిది తన కీనాడు పిరికితనం ఆవేశించింది తనకున్న సంస్కారంతో తను ఈ పరిస్థితిని సులభంగానే ఎదుర్కోవచ్చు "నీ కిందా ఉద్యోగంచేయటం! మహాభాగ్యం! మన స్నేహం ఇలా ఉండనియ్యి నాకు సెలవిప్పించు" అంటూ ఇంకొకడైతే అనగలిగేవాడేమో! కాని, అటువంటి 'కడ పరుష మాట' అనటంవల్ల, ఉన్న ఆధారం కాస్తా పోగొట్టుకోవటంతప్పు, లాభమేమీ లేదు. పెదవులంగా

మాట్లాడి, పొట్ట పోషించుకునేపాటి ధైర్యం తనకు లేదు అని రూఢి చేసుకున్నాడు విశ్వం

"చూడూ! నువ్వు కాపరం పెడితే బాగుంటుందనుకుంటాను. ఏం?" అన్నాడు సుందరం ఒక రోజున

"కాపరం! బాగా చెప్పావు! ఈ జీతంతో నేనేం చేయగలను! ఏదన్నా హోటలుకి పోదామనుకుంటున్నాను" అన్నాడు విశ్వం

"మంచివాడివే! నిన్నిక్కడినుంచి పొమ్మంటున్నా ననుకొంటున్నావేమిటి? కొంపతీశావు! నా అభిప్రాయం అన్నది కాదు," అంటూ సుందరం తన పొరపాటుకి నొచ్చుకున్నాడు

"నువ్వలా అనుకోనవసరం లేదు సుందరం! నేను మాత్రం ఎంతకాలం ఇట్లా నీ యింట్లో తిష్ఠ వేయగలను! రేపు నీ పెళ్ళాంపిల్లా వస్తారు. అసలే ఇలు చాలదంటున్నావు కూడాను!" అంటూ విశ్వం ఊరుకోకుండా కొత్త ఎత్తిపొడిచాడు

"ఆ మాటకేంలే. నే నంటున్నది మరేం లేదు. ఇక్కడ ఇళ్ళకు చాలా ఇబ్బంది. అందువల్ల చేసుకోరా వచ్చింది జారవిడుచుకోవట మెందుకూ? కింది భాగంలో ఉంటున్న పంజాబీవాళ్ళ యింట్లో, ఒక గదీ, వరండా మీదకట్టిన 'బార్సాతి' గదీ అద్దెకిస్తామంటున్నారు. నీకోసం 'ఫిక్సప్' చేద్దామనుకుంటున్నాను. ఆ తర్వాత తీరా నాకో ఇంకా కావస్తే అంతులో ఎలాగూ 'అవుట్ హౌస్' ఉంటుంది" అన్నాడు సుందరం

సుందరాన్ని మనం నిందించవలసిన పనిలేదు. ఎందువల్లనంటే, తన స్నేహితుడికి, తన శక్తిలో ఉన్నంతవరకూ సహాయపడాలనే సానుభూతితోనే సుందరం ఈ విధమైన ఏర్పాట్లన్నీ చేస్తూ ఉండివచ్చు. కాని, సుందరం చేస్తున్న ప్రతీ పనిలోనూ, విశ్వానికి అంతస్తులే కనిపిస్తున్నాయి. ఇప్పుడు ఇంటివిషయంలో ఈ అంతస్తుల భేదం స్పష్టంగా ఉండనే ఉంది

సుందరం, తనకూ, తన భార్యకూ, తన పుట్టబోయే పిల్లకి ఇంత ఇంద్రభవనం మల్లే ఉన్నటువంటిది ఏర్పాటుచేసుకుంటున్నప్పుడు, విశ్వానికీ, విశ్వం భార్యకూ, నాలుగేళ్ళ పిల్లవాడికీ—ఇంకా బహుశా విశ్వం కుటుంబానికంతకీ కూడా, కిందిభాగంలో ఒక గదీ ఒక తాత్కాలికమైన పంచా ఎట్లా సరిపోతుందని సుందరం ఊహించాడో విశ్వానికి అంతుపట్టలేదు

ఉద్యోగం విషయంలో విశ్వం, సుందరంతో అనదలచిన మాటలు ఎట్లా అనలేకపోయినాడో ఇంటి విషయంలోనూ కూడ అట్లాగే నోరెత్తలేకపోయినాడు

సుందరం, తన పలుకుబడి బాగానే వినియోగించి, ఆ గదికి అద్దె ముప్ఫయిరూపాయలకు మించకుండా నిర్ణయించాడు

కాని, విశ్వం, వెంటనే తన కుటుంబాన్ని రప్పించదలచుకోలేదు. ఒక నెల్లాళ్ళపాటు, ఈ కొత్త జీవితం రుచిమరిగాకనే ఏ నిర్ణయమైనా చేసుకోవాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. తన 'సొంత ఇంటి'కి మార్చిన నాటిరాత్రి కూడా, విశ్వం, ఇన్నాళ్ళకి మళ్ళీ ఒక కథ రాశాడు. ఆ కథలో ఇటీవల తను పొందిన అనుభవాల ఛాయలు కొన్ని పడకపోలేదు. ఆ రాత్రి అతనికి సుందర్ కొత్త కేలికై బాగా నిద్ర కూడా పట్టింది

పంజాబీల చంటిపిల్ల ఏడుపుతో ఒకరాత్రిప్పుడు విశ్వానికి మెలకువయింది. మళ్ళీ ఎంత ప్రయత్నించినా నిద్రపట్టలేదు. రాత్రి బహుశా రెండుగంటలు దాటి ఉంటుంది. అంతవరకూ తనకు పట్టిన నిద్రకు మనసు ప్రశాంతంగానే ఉన్నట్టు తోచింది. కాని, ఈ సరికొత్త వాతావరణంలో నిద్రపట్టం కష్టంగా తోచింది. రాత్రి కథ రాయటంవల్లా, మనసులో ఉంటున్న బాధ కొంత ఆ కథలో కొంతవరకు వ్యక్తం కావటంవల్లా, వచ్చిన పట్టిన నిద్ర కేవలం తాత్కాలికమయిపోయింది విశ్వానికి

విశ్వం అట్లా పడుకునే ఆలోచనలో పడ్డాడు. అతనికి, తన కుటుంబం యావత్తూ జ్ఞాపకమొచ్చి కలవరపడుతోంది. తమ్ముడేం చేస్తున్నాడో! పిల్లవాడి ఆరోగ్యంగురించి లీల ఉత్తరమే రాసింది కాదు. ఇల్లు ఎలా గడుస్తున్నదో! దినం ఎట్లా గడపటమనే సమస్య ఎదురైనప్పుడు, ఇంకే సమస్య గురించీ ఆటే ఆలోచన పోదు. ఇందులో కేవలం తన సుఖం మాత్రమే చూసుకొంటున్నట్టవుతున్నదా? తను ఏ సుఖం పొందినా, తనవారిని సుఖపెట్టాలని

విశ్వం, ఇంతదూరం వచ్చాడో, ఆ సుఖం కాస్తా మాయమయినట్టు తోచసాగింది

పాపం సుందరం ఒక విధంగా మంచివాడే తను చేయగలిగిందేదో చేస్తూ ఉండగలగటం సుందరం వంటి వ్యక్తిలో గొప్పగుణం కాక మరేమిటి? ఆ చేయ గలిగిన పద్ధతిలో లోపముంటే ఉండవచ్చు లోపాలు లేని మనిషికి ఎన్ని లేవు? అయితే సుందరం స్నేహాన్ని ప్రదర్శించటంతో, తన మనసు కష్ట పడుతున్న సంగతి సుందరం గ్రహించలేదనుకోవచ్చు సుందరం చేస్తున్నది సహాయంగా పరిగణించటంతో 'ఇదిగో! నువ్వు పని ఇట్లా చేస్తున్నందువల్ల, నా మనసు కష్టపడుతోంది నా అభిమానం దెబ్బ తింటోంది' అని అనగలిగే శక్తి తనకు లేకుండా పోయింది ఎంత ఆలోచించినాసరే, ఈ విషయంలో సుందరంలో మంచితనమే తనకు కనిపిస్తున్నదిగాని, అతనిలో లోపం కనపడటం లేదు సుందరానికి తను ఉంటున్న అంతస్థులోంచి అతనికి కనుపించేది, విశ్వానికి తన అంతస్థులోంచి వేరవిధంగా కనిపిం చటం సహజం మానసికంగా తన్ను హింసించాలని సుందరం అభిప్రాయం ఎన్నటికీ కాకపోవచ్చు కాని, యథార్థం ఆలోచిస్తే, తను పడుతున్నది మాన సిక వ్యథే!

తను మధ్యతరగతిలో కింది వర్గానికి చెందిన వాడనీ, ఈ వర్గానికి చెందినవారు, సాంఘిక వ్యవ స్థలో నిలవటానికి చేసే ప్రయత్నంలో, పైకి ఎగ బాకనూ లేరనీ, కిందకు దిగజారనూ లేరనీ, ధనిక వ్యవస్థలో తనవంటివారిది గబ్బిలాల జీవితంగా ఉంటుందనీ కథకుడైన విశ్వం గుర్తించకపోలేదు అయితే, తనకే సంభవించిన ఈ పరిస్థితిలో తనపై ప్రత్యేకత చూపించుకోగలిగాడు గనక?

ఈ సంఘంలో తనవంటివారు పడుతున్న మానాలు కష్టాలే తనూ పడుతున్నాడు ఈ కష్టా లేమీ లేకుండా, సమాజంలో ప్రతివ్యక్తీ కూడా, సరిసమాన భాగ్యస్థితులుగల వ్యక్తి అనీ, పరస్పర గౌరవ మర్యాదలూ హక్కులూ కలవాడనీ, సమాజం యావత్తూ కూడా గుర్తించగలిగే సామ్యవాదంలో తప్ప, ఈ అంతస్థులు తొలగిపోతున్న సత్యం గ్రహిం చాడు విశ్వం సుందరం ఉన్నటువంటి అంతస్థులు నిర్మించటానికి ఈ సమాజం పోలెడంత అవకాశం ఇచ్చింది ఇక సుందరంలో ఉన్న లోపమల్లా ఎక్క డంటే—ఈ అంతస్థుల భేదాన్ని, అంత చదువుకున్న వాడైనా, ప్రపంచాన్ని చూసినవాడైనా, గుర్తిం చక పోవటం అతను ప్రపంచాన్ని భౌతికంగా మాత్రమే చూడగలిగాడుగాని, తనలాగా నైతిక దృష్టిలో చూడలేదు సుందరం ఏనాడైతే తన బుద్ధి అనుభవమూ క్రమంగా వినియోగించి, ఈ అంత స్థుల్ని గుర్తిస్తాడో అప్పుడే, దిగివస్తాడు కనీసం ఈ యథార్థం సుందరం ఇదివరకు గుర్తించి ఉన్న ట్టయితే, తన్ను—అంటే విశ్వాన్ని—సరాసరి తన కిందే 'బానిస'గా చేసుకొని ఉండడు ఈ అంతస్థుల భేదంవల్లనే, సుందరం, స్నేహాన్ని ప్రదర్శించగలిగి నప్పటికీ, స్నేహానికి ఉండవలసిన—చూపవలసిన— గౌరవం ఉంచనూలేదు—చూపనూ లేదు

ఈ ఆలోచనలతోనే విశ్వం ఎప్పుడు నిద్ర పోయినాడో గాని, మళ్ళీ మెలకువ వచ్చేసరికి, ఉదయం ఎనిమిది దాటింది

6

లీల ఉత్తరం రాసింది పిల్లవాడికి నాలుగైదు రోజులై జ్వరం వస్తున్నదనీ, వాళ్ళ నాన్నగారికి మళ్ళీ పట్టుకుపోయి లేవలేకుండా ఉన్నారనీ, పూటగడవటం అతికష్టమయిపోతున్నదనీ, పాపం మరిదే, తిక మకలుపడుతూ, బండి లాగుతున్నాడనీ, తన చెల్లెలి సహాయమే లేకుంటే ఏమయ్యేదాన్నో అనీ, అమ్మకి ఎప్పుడూ తనగురించే విచారంగా ఉంటున్నదనీ

ఇంతకన్న ఆశాజనకమైన ఉత్తరం వస్తుందని విశ్వం ఎన్నడూ ఆశించలేదుగాని, కనీసం, అంతా క్షేమంగా ఉన్నారనివస్తే చాలనుకున్నాడు ఈ పరిస్థితిలో తను చేయగలిగేదేమిటో స్పష్టంగా కని పించటంలేదు ఒకసారి పోయివస్తే? శెలవూ డబ్బూ రెండూ కావాలి శెలవు సుందరాన్ని అడిగితే ఇవ్వకపోడు కాని ముందటికాలంఅంటే జీతంలో సగం ఇంటికి పంపాలా, తన ప్రయాణానికి ఖర్చు చెయ్యాలా? ఇదివరకు చేసుకొచ్చిన అప్పు వంద రూపాయలూ తీర్చలేదు!

మనిషికి కొంతవరకైనా తెగింపుంటూ ఉంటేనేగాని బతకటం కష్టం. తెగించి ఊరికి వెళ్ల

కుండా ఉంటేనే మంచిది ఆ ప్రమాణానికి అయ్యే ఖర్చుతో మరికొంత కలిపి, జీతంలో సగం, ఇంటికే పంపిస్తే వాళ్ళు ఏదో రకంగా బ్రతుకుతారు అంతే గాని, ఈ విషయం సుందరంతో చర్చించి లాభం లేదు

మొదటి తారీఖు రాగానే, జీతం కూడా ముట్టింది విశ్వం, ముప్ఫయి రూపాయలు ఇంటికి అద్దె ఇచ్చి, మరో నలభై, హోటలుకి ఇచ్చాక తిన చేయి ఖర్చుకి ఇంకో ముప్ఫయి ఉంచుకొని, మిగతా నూటపది రూపాయలు ఇంటికి మనియార్డరు చేస్తూ, లీలకి, తమ్ముడికి ఉత్తరాలు రాశాడు అవాటే, తను రాసిన కథ కూడా పత్రిక్కి పంపించాడు

ఆఫీసులో పని అంత మెదడుతో కూడుకున్నది కాదు బండచాకిరీ బోలెడంది

అయితే ఇందులో పేచీ ఎక్కడ వస్తున్న దంటే, సుందరం చేసే ప్రతీ పనిలోనూ, ఆడే ప్రతీ మాటలోనూ ఏదో అధికారం చెలాయిస్తున్నట్టుగా తోచసాగింది విశ్వానికి ఇది రాను రాను భరించడం కూడా కష్టమవుతోంది అదీకాక, సుందరం కొత్త 'చేయికర్ర' చేసుకుంటూ ఉండటం విశ్వానికి చాలా అసహ్యం వేసింది లంచాలు పుచ్చుకోవటం, ఇవ్వటం తమాషాగా ఒక చక్రం తిరిగినట్టు తిరుగుతుంది దీనికి సుందరం ఎట్లా అలవాటు పడ్డాడో పరమాత్ముడికే తెలియాలి ఈ విషయం సుందరంతోనే, తన స్నేహాన్ని పురస్కరించుకొని ప్రస్తావించినా, అతనికి కోపమూ రావచ్చు మొండితనం కలగవచ్చు ఎవరి ఖర్మం వారిది

ఒకనాడు సుందరం, తనతో-'చూడు విశ్వం-నువ్వు మొన్నటి ఫైలుమీద రాయకూడని విషయాలు చాలా రాశావు ప్రభుత్వోద్యోగంలో అటువంటప్పుడు జాగ్రత్తగా ఉండాలి నీకు తెలీకపోతే నన్ను అడగాలి అంతేగాని, నీకు తోచింది న్యాయం అనుకుని రాసిపారెయ్యకూడదు దానివల్ల ఎంత నష్టం వచ్చిందో చూడు ఖస్ ఖస్ కసకలు, కొంత కాలానికి తేయింపసంలో, మనకు పాతిక వేల రూపాయలు రావల్సిఉంది అంటే ఆ డబ్బంతా ఖర్చు చేయాలని కాదు కొంత అదా చూపటానికి మనం ఇక్కడుంటున్నది!" అంటూ వెళ్లిపోయినాడు

ఈ మాటలతో విశ్వానికి యథార్థం బోధపడ్డది తన బుద్ధి ప్రయోగించి, ఆ ఫైలులో తనకు తోచిన దేదో రాయటంవల్ల, సుందరం ఈ వ్యవహారంలో చేసుకుందా మనుకున్నా అయిదు వేల రూపాయలూ కంట్రాక్టరుకే దక్కాలి అయితే, ఇప్పుడు సుందరం వ్యవహారం బయటపడకుండా, ఆ అయిదు వేల రూపాయలూ ప్రభుత్వానికి అదాగా ఉన్నట్టు చూపించి ఊరుకున్నాడు

తెల్లవారి లేస్తే ఇటువంటివి లక్ష జరుగుతున్నాయి ఇటువంటివి చూస్తూ బయటకు రావటం ఎన్నాళ్లు! తనవంటివాడికి దొరక్క దొరక్క ఈ దిక్కుమాలిన ఉద్యోగం దొరికిందేమిటి? లంచాలు బాగా పట్టగలిగే వారికీ, పై వాడు ఏమన్నా పడి ఉంటూ ఉండేవారికీ ఈ ఉద్యోగాలు

"పిల్లవాడికి జ్వరం తగ్గినా, రోజూ కొద్దిగా వస్తూనే ఉంది వాడు మీకోసం బెంగపెట్టుకున్నట్టు కనిపిస్తూంది రాత్రులు పలవరిస్తాడు మీ నాన్నగారికి ఇప్పుడు కొంచెం నయంగానే ఉంది మీరు పంపిన డబ్బుతో ఈ నెల గడుస్తుంది మీరు ఊరికి వెళ్ళటానికి చేసిన అప్పు మీ తమ్ముడు తీర్చాడు. ఎట్లా తీర్చాడో ఎవరికీ చెప్పడు"

ఈ ఉత్తరంలో తను బెంగపెట్టుకోటానికి ఉంది సంతోషించటానికీ ఉంది అవమానం పొందటానికీ ఉంది తనకన్న తన తమ్ముడే అనేక రెట్లు నయం!

ఈసారి తమ్ముడి ఉత్తరంకూడా లీల ఉత్తరంతోపాటు వచ్చింది.

. "నువ్వు ఇక్కడి పరిస్థితులగురించి బెంగ పెట్టుకోకు అంతా తేరుకుమే—నీ ఉద్యోగం మట్టుకు స్థిరంగా ఉండేటట్టు చూసుకో ఏ పరిస్థితులలోనూ కూడా, అది వొదిలిపెట్టెయ్యకు నువ్వు కోరితే, వొదినెనూ, పిల్లవాడినీ తెచ్చి దిగపెట్టటానికి నేను సిద్ధంగా లేకపోలేదు అన్నట్టు ఈ నెల పత్రికలో నీ కథ చదివాను"

తమ్ముడికి ఇప్పుడున్నటువంటి ప్రపంచ జ్ఞానం, తమ్ముడి ఈడులో తనుఉండినప్పుడు తనకు లేకపోయినందుకు విశ్వం చింతించలేదు రోజు రోజుకీ ప్రపంచమే మారిపోతోంది. పరిమాణాలు ఎక్కువవుతున్నాయి ఏనాటి పరిమాణాలకు

తగ్గట్టుగా ఆనాటి బుద్ధికూడా వికసింపచేసుకోవటం లోనే ఉంది మనిషి అభ్యుదయం అంతానూ.

తనకథ పడిన పత్రిక తనకు ఎందుకు రాలేదా అని ఆలోచిస్తూ ఉండగానే సుందరం వచ్చి నిజం బయటపెట్టాడు.

"నీ పేర ఒక పత్రిక వచ్చిందోయ్, ఇంత నీ అనుమతి లేకుండా, పత్రికేకదా అని చూపటం తటస్థించింది. అయితే అదీ మంచికే అయింది చూడూ! నువు కథలు రాయటం బాగానే ఉంది. రాయగలిగే వాడు రాస్తూ ఉండాలికూడానూ. నువుకూడా ప్రభుత్వోద్యోగివి గనక చెప్తున్నా. మనకో నిబంధనల ప్రకారం మనం అసలు ఏదీ ఇట్లా రాసి అచ్చువేయించరాదు. ఒక కథ రాస్తే, దాన్ని పత్రికకు పంపేముందు పర్మిషన్ తీసుకోవలసివుంటుంది. లేకుంటే ఎంతేనా పేచీ వస్తుంది. అది నా చేతిలో ఉన్నపనే. అమకో మనోక దరఖాస్తు పెట్టు పర్మిషన్ ఇచ్చినట్టు నేను చేసిస్తానులే."

ఇది విశ్వం ఇదివరకు ఎరిగి ఉన్నదే అయితే, ఈ కథ, రాజకీయాలకు సంబంధించినవాటికి కాకుండా, మామూలుగా ఒక కథ రాసినా, ఉంటుందనిమాత్రం విశ్వం ఊహించుకోలేకపోయినాడు. మనకు స్వతంత్రం అంటే వచ్చిందనుకుంటున్నాంగాని, ప్రభుత్వం మారలేదనీ, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్య వ్యవస్థకి తగ్గట్టుగా ప్రభుత్వోద్యోగాల నిబంధనలు పరిణామం పొందలేదనీ విశ్వం గుర్తించాడు.

ఇప్పుడు తను కథలు రాయటానికి ముందు 'పర్మిషను' పుచ్చుకోవాలి. ఇదైనా మళ్లా, తన స్నేహితుడు—సుందరం—ఇవ్వాలి! సుందరం అనుమతిస్తేనే తను కథలంటూ రాయగలిగేదన్నమాట! ఈస్థితిలో తను సాహిత్యసేవకు తిలోదకాలన్నా ఇవ్వాలి. లేదా ఉద్యోగానికైనా పాట పాడెయ్యాలి. అంతేగాని, ఈ పర్మిషనూ వ్యవహారం విశ్వానికి నచ్చలేదు.

7

విశ్వానికి ఈ చాకిరీ నచ్చటం లేదన్న విషయం మొదట్నుంచీ తెలుస్తూనే ఉంది. దీనికి కాలపరిమితి కూడా, మరో నెల్లాళ్ళలో పూర్తి కాబోతుందని, విశ్వం ఉద్యోగంలో ప్రవేశించినప్పుడే తెలుసుకున్నాడు. సుందరం ఆ విషయం ఎందుకు దాచాడో, ఇప్పుడు సుందరం, దీని కాలపరిమితి మరో మూడు నెలలకు పెంచటానికి చేస్తున్న ప్రయత్నంవల్ల బోధపడుతున్నది విశ్వానికి. ఇప్పటికి రెండు నెలలపైగా ఈ బంప చాకిరీ చేయటమే కాక, సుందరానికి అయిదువేల రూపాయలు నష్టం తీసుకురావటంతో సుందరానికి బాగా దూరమైనాడుకూడానూ. ఇప్పుడు సుందరం—తనతో పూర్వపుస్నేహంతో గానీ, ఆ ధోరణిలో గానీ, ఆ ఆప్యాయంతో గానీ మాట్లాడటం లేదు. పైగా ఒకవేళ ఏదన్నా అవసరమొచ్చి, సుందరం మాట్లాడినా, అది తన మనసుని, విశ్వాన్ని తింగా కష్టపెడుతున్నది. సుందరం అంతకన్నా ఎక్కువ సంస్కారయుక్తంగా ఎందుకు మాట్లాడడో విశ్వం తరిచిచూస్తే మళ్లా అతనికి అంతిమ్మలే కనిపించసాగాయి.

ఈ ఉద్యోగంలో తను, ఇంతవరకూ సాధించిందేమిటి? ఏం సాధించాలనుకున్నా, ఇంత త్వరలో తేలే విషయం కాకపోవచ్చు. కాని, దాని సూచన అన్నా కనిపించకపోవటంతో అర్థం లేదు. పైగా, తను చేసే ప్రతీ పనికీ అడ్డుపుల్లలు అధికమవుతున్నాయి. ఇవి భరించటం చాలా కష్టం. ఇదిలా ఉండగా, ఈ ఉద్యోగంవల్ల, విశ్వం, తన వాళ్ళకు దూరమైనాడే గాని, దగ్గర పడే సూచన లేమీ కనపటం లేదు.

ఈ మధ్యనే తనకొక రోజు తల భారమై, జ్వరం లక్షణాలు తగిలి లంఖణాలతో ఉంటే – సెలవు చీటీ పంపించటం—"ఈ మాత్రానికి సెలవేమిటోయ్! రెండు 'ఆస్ప్రిన్'మాత్రలు తిను" అంటూ సుందరం తన్ను ఆఫీసుకి రమ్మని ప్రత్యేకంగా కబురుచేయటం జరిగిందికూడాను! అంటే, తనకు కనీసం సెలవు, కావలసినప్పుడు దొరకటం—సుందరం అధికారంలో కష్టమని కూడా బుజువైంది.

ఇటువంటి చాకిరీ చేయటానికి సిద్ధపడేవాడు ముందుగా తన ఆత్మాభిమానం చంపుకోవాలి. ఇట్లా ఆత్మాభిమానం చంపుకోవటం కనీసం తనవంటివానికి చేతకాని పని. తన ఆత్మాభిమానాన్ని అప్పుడప్పుడు గాయపరిచేటంతవరకూ ముందుకు సాగాడు విశ్వం. కాని, ఇప్పుడు పూర్తిగా దాన్ని చంపుకుంటేగ

గాని, ఇందులో సాఫల్యం సాధించటం సాధ్యపడదని విశ్వసించాడు తనకు చేతకాని పని చేయటానికి— అందులో, ఆత్మాభిమానం చంపుకోవటానికి, తెగించేటంత ద్రోహం మరొకటి లేదు

ఆనాటిరాత్రి, విశ్వం, ఇవే ఆలోచనలతో ఒక కథ రాయాలని మళ్లీ సంకల్పించాడు కాని, అది కథగా రావటం మానేసి, ఒక ఉత్తరంగా పరిణమించింది ఇది అనుకోకుండా జరిగినటువంటిది ఆ ఉత్తరం సుందరానికి ఉద్దేశించింది

8

"మైడియర్ సుందరం! ఈ ఉత్తరాన్ని నాపై అధికారిగా ఉన్న సుందరానికి కాకుండా, నా స్నేహితుడైన సుందరానికి రాస్తున్నాననుకొంటావనే నా విశ్వాసం ఈ ఉత్తరాన్ని నీకు ఎందుకు రాస్తున్నానో నన్నడక్కు నిజానికి నేను ఈరాత్రి, ఒక కథ రాయాలని కూర్చున్నాను తీరా చూస్తే ఇది ఇలా ప్రారంభమైంది అయితే ఇదీ ఒక కథలాగే తోచవచ్చు కనక దాన్ని ఇంతటితో ఆపేయకుండా పూర్తి చేస్తున్నాను

నాకు స్నేహితులంటే పరమ గౌరవం నా స్నేహితులలో నిన్నే అందరికన్నా ఎక్కువగా భావించుకొంటూ ఉంటాను నువు నాకు చేసిన సేవకీ, చూపిన సానుభూతికీ అంతకన్నా ఉత్తమమైన పద్ధతిలో నా కృతజ్ఞత తెలియచేసుకోవడం నాకు చాతకాదు

నేను సహజంగా కథకుణ్ణి ఈరాత్రి కథ రాద్దామంటే, ఇది ఈ ఉత్తరంగా పరిణమించటానికి కారణం కథ రాస్తే అది ప్రకటించుకోటానికి, నా పాటివాడివైన నీ అనుమతి, అధికారపూర్వకంగా పొందాలి ఆ మాటకూడా నువ్వే పాపం— నామంచికే ఆలోచించి అన్నావు కాని, నాకది సరిపడదు నా స్వేచ్ఛని ఈవిధంగా నేను ఇంకొకరి చేతిలో బంధించివేయలేను అందువల్ల, ఈ ఉద్యోగంలో ఉండిన ఆఖరు క్షణంవరకూ నాలో ఉన్న కథకుడు నిద్రపోతూ ఉండాలి

మనం సరిసమానమైన హోదాలో ఉంటే స్నేహితులం. ఈ స్నేహానికి భంగం రావడం నేను భరించలేను నేను చాలా సెన్సిటివ్‌గా ఉంటున్నానని అనుకొంటున్నావా? నిజమే అందుకే నాలాంటివాళ్లకి ఇటువంటి ఉద్యోగాలలో స్థానంలేదని గుర్తించాను. నీతో నా కుండిన స్నేహాన్ని పురస్కరించుకొని, నాకొక ఉద్యోగం చూసిపెట్టమంటూ నీ కుత్తరం రాశాను. నా ఊహకు అతీతంగా పాపం నువు నన్ను ఆదరించి, నీ అభిమానంతో నన్ను ఉక్కిరి బిక్కిరి చేశావు నిన్ను నేను తప్పుపడ్తున్నాననుకోకు స్నేహితుడనేవాడు నీ అంతస్థులో ఉంటే, నువ్వు చేసినదానికన్నా ఎక్కువ ఎవడూ చేయలేడనుకో అయితే ఒక యధార్థం చెపుతాను నువ్వు కేవలం నీకింద నన్ను వేసుకుంటావని మాత్రం నే నెన్నడూ కలలోకూడా ఊహించలేదు నన్ను స్నేహితుడిగా ఆదరించిన వాడివి, స్నేహాన్ని గౌరవిస్తావనే విశ్వసించాను అయితే, నువు చేసిన ఈపనిలో, మన స్నేహానికి అగౌరవం కలిగిందని నువు గుర్తించకపోవచ్చు, అంతస్థుల భేదంవల్ల, అది, కిందనుంచి నేను గమనించాను పైనున్నవాడివి, నీ కట్టే కనపడదది

నాకు ఆత్మాభిమానం చాలా ఎక్కువ నీ అధికారాన్ని నేను గౌరవంగా చూసి, దానికి అణిగిపోయినప్పుడు నా ఆత్మాభిమానాన్ని చాలా మట్టుకు గాయపరుచుకున్నాను

చూస్తూ చూస్తూ నేను అన్యాయానికి తల వొంచలేను న్యాయంగా నేను రాయవలసిన దేదో రాస్తే, దానిమూలంగా అయిదువేలరూపాయలు ప్రభుత్వానికి ఆదా కనిపించింది. ఆ ఆదా నువు చేసినట్టే రికార్డులో నిక్కించుకొన్నావంటే, నువు అధికారివి గనక నేను కాదనను అయితే ఆదా జరుగుతున్నప్పుడే, 'ఆదా చేయటానికే మనం ఉన్నాం' అని నువ్వప్పుడు నాతో అనటంలో, నాకు కించిత్తు నైచ్యం కనిపించింది బహుశా ఆ సొమ్ము నీ స్వకార్యార్థం ఉపయోగించాలని నువు ఉద్దేశించి ఉండవచ్చును. ఈ పద్ధతి నాకు నచ్చదు. నేను ఉద్యోగరీత్యా ఇక్కడ అతి అల్పుణ్ణి నామాట ఎవరు పాటిస్తారు?

నాకు ఒకరోజు సెలవు కావాలంటే నువు అభ్యంతరం చెప్పావు. బహుశా అభ్యంతరం చెప్పవలసిన అవసరం ఉందని నీకు తోచిందేమో. కాని,

ఈ చర్య, మనిషిశక్తిని దుర్వినియోగపరుచుకుంటు న్నట్టుగా నా కర్థమయింది.

ఇదీకాక, ప్రతీ చిన్న విషయంలోనూ నేను నీకు తలవొంచి ఉండవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది నిన్ను నేను, స్నేహితుడిగా ఎంచుకోవటం మూలాన, నా ఆత్మాభిమానం బాగా దెబ్బ తిన్నదేగాని, నీ స్థానంలో నాకు తెలియనివాడు ఇంకొకడున్నా, నేను బాధపడవలసినవాణ్ణే నా స్వభావమే అంత ఈ బాధను నేను తట్టుకోలేను

'ఉద్యోగమంటే, తీరికూర్చొని సుష్ఠుగా భోంచేయటమా?' అని నువ్వు ప్రశ్నిస్తావు కాని, తీరికూర్చొని సుష్ఠుగా భోంచేయటంమాట ఎలా ఉన్నా, ఉద్యోగమంటే ఇప్పుడున్నంత హీనంగా లంచగొండివ్యవహారంగా, అధికారమదాంధతగా, మానవత్వరహితంగా వ్యాపార ధోరణిగా ఉంటుం దని మాత్రం నేను అనుకోలేదు

ఇంతెందుకూ? నా అంతస్థు వేరు అది చాలా పైమంది నేను, నీ దృష్టిలో చాలా దిగువ ఉన్నా నన్నమాట నిజం మానసికంగా, సంస్కారంగా నే నెంతో పైమెట్టులో ఉన్నా యథార్థం నువ్వు గుర్తించ నవసరంలేదు కూడాను దానివల్ల నీకూ నాకూ కూడా ప్రయోజనమంటూ ఏదీ ఉండదు

పోనీ, నేను ఇక్కడికి నీ సహాయమూ అని వచ్చి, నా వాళ్లకు చాలా దూరమైపోయినాను. నా తమ్ముడు నన్నీ ఉద్యోగం వొదులుకోవద్దన్నాడు పాపం! వాడికేం తెలుసు నావంటి వాడి మానసిక బాధ! ఈ పరిస్థితిలో నేను నా కుటుంబాన్ని ఇక్కడికి రప్పించనూ లేను నేను వెళ్లనూ లేను నావంటివాళ్లు ఇక్కడ అనేక వందలమంది ఎలా బతుక్కొస్తున్నా రంటే అది వేరే మాట అంటూ నావంటివాళ్లెలా అవుతారు! అందరికీ ఆత్మాభిమానాలు లేవని కూడా నే ననలేను వాళ్ళ పరిస్థితులు భిన్నమై ఉండి వచ్చును వాటికి తట్టుకోగలిగేవారు నిలబడుతు న్నారు తట్టుకోలేని నావంటివాళ్లు, ఈ వ్యవస్థలో ఇముడ్చుకోలేక పాతాళంలో పడిపోతున్నారు కాని, నే నింత హీనంగా పాతాళంలో పడిపోనని ధైర్యం నాకుంది నన్ను లక్ష్మి కటాక్షించకపోయినా సర స్వతి కాస్త వోరకంటితో చూస్తోంది ఇదివరకెలా జీవితం గడిపానో అలాగే గడపగలనని నమ్మకం, పరి స్థితులు అనుకూలంగా ఉంటే, ఇంకా గౌరవంగానే బతగ్గలనని నా ధైర్యం

ఇక్కడితో నా చాకిరీ కాలపరిమితి కూడా పూర్తికాబోతున్నది రేపు జీతంపుచ్చుకుని, నా మానాన నేను పోతున్నాను నన్నెదో ఉద్ధరించాలని మాత్రం ఈ ఉద్యోగం అనవసరంగా పొడిగించి, ప్రభుత్వానికి కలగబోయే ఆదాయం కలగకుండా చేయకు అవసరమే ఉంటే, మరో 'స్నేహితుణ్ణి' వెతుకో మన స్నేహంమాత్రం ఈ విధంగా కాపా డుకుంటే ఇదే చాలు

అసలు, ఈ నాలుగు ముక్కలూ నీముఖం ముందు చెప్పే అధికారం నాకుంది అయితే, నా అధికారం మన స్నేహంనుంచి వచ్చినది ఇంత మట్టుకూ ఈవిధంగా తెచ్చిఉన్న ఈ స్నేహానికి ఇంక అధికార మేముంటుంది? అదీకాక, గాయ పడ్డ నా మానాభిమానాలతో, నీముఖం ముందు, నామనసులో ఉన్న ముక్కలు చెప్పలేకపోయి నాను అందువల్లనే ఈ ఉత్తరం ఇలా పరిణమిం చింది

నే నింత పొడుగాటి ఉత్తరం రాసినందుకు నన్ను క్షమించు ఉన్నవిషయం కాస్తా రాసేస్తే, నేను, ఇన్నేళ్లు నామీద పట్టిన బూజుదులుపుకొన్న ట్టవుతుంది నీ ఎప్పటి సానుభూతితోనే దీన్ని చదువుకొని, నన్ను అర్థంచేసుకోటానికి ప్రయ త్నించు ఇదే నిన్ను నేను కోరబోతున్న చిన్న కోరిక

నీ విశ్వం

సరా—ఈ ఉత్తరంతోపాటు, నా రాజీ నామా ఉత్తరంకూడా జతపరిచాను ఉద్యోగ కాలపరిమితి అయిపోయింది గనక, దాని అవసరం లేదు అయినా అవసరం ఉంటుందేమో అని, పంపిస్తున్నాను స్వీకరించు—

అంతస్థుల భేదంవల్ల, ఈ ఉత్తరానికి సమా ధాన మీయటని నువు అనుకోవచ్చు. నీ సమాధానం కోసం నేను ఎదురు చూడనులే అయితే, ఎటు వంటి సమాధాన మివ్వాలి? అని మాత్రం నువ్వు కాస్త ఆలోచించినపక్షంలోమాత్రం ఈ వ్యవ స్థలో ఒక పెద్ద విప్లవం రావటానికి సిద్ధంగా ఉండమకో—నీ విశ్వం,"

హేమంతము

శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ

చేలగట్టులఁ బచ్చపూల సింగారాల
నొలికించు జనపచెక్కులు తమంత,
కాలిబందము వచ్చెకానికి; దట్టమై
కొనలుసాగెను గట్టు మినపతీగ,
పురుగుపట్టిన దొండ పెరటిలోనఁ జిగిర్చి
పూలపిందెలఁ గ్రొత్త పొలుపుఁ దాల్చె.
చచ్చిన కాకర చచ్చినట్లెయుండి
తుదిమొదల్లుగ నాకుఁ దొడిగికొనెను
'కడచిపోయినదే మేలు కాలమన్న'
నానుడికిఁ గూర్చి మృష, యధునాతనముగఁ
జేలఁ బెరడుల హేమంతసిరులు చాలఁ
గూర్చుకొనెఁ దెల్గుపల్లెలు కొసరి కొసరి

1

పరికిణీజీరాడ శిరమెత్తి యాటకై
మునికాళ్లఁ గన్నియ చనినయట్లు,
పల్యంకికను బాల పరిణయమ్మున సిగ్గు
బరువుచే శిరము ను వంచినట్లు,
పదిమందిలోఁ బ్రౌఢ భర్తను శీర్షమ్ము
దాచిదాచక తొంగి చూచినట్లు,
బంగరు మై తీగ భాసింప సౌధాంత
రమున జవ్వని కురు లార్చినట్లు,
శల్లెడల స్త్రీత్వమే మది నల్లు కొనఁగ
విఱుగఁబండిన కేదారవీథికాలి
దండములతుది కంకెలు నిండుఁ దాల్చె
రమ్యహేమంతమే ఋతురాజ మనఁగ!

2

ముద్దుగ దిద్దిన పెద్ద ముత్తైదువు
నుదుటి కుంకుమబొట్టు కుదురనంగ,
నవయౌవనమ్ము నందడిసేయు యువతీల
లామమ్ము బింబాధరమ్మనంగ,
పచ్చరావేదిక భాసిల్లు నరుణారు
ణమ్ము భాస్వత్ప్రవాళమ్మనంగ,
పొడుపుకొండ ఇనుండు భూమిపై దీయించు
కొనిన ఛాయాచిత్రమనఁగ మెఱసి
కర్కికారఫలమ్ము లోకమునఁ గల్గు
రాగమును బూని హేమంత రాత్రులందు
కాముకీ కాముకుల నేత్రకమలములను
మానసమ్ములఁ గల రాగమహిమ మించి!

3

చిఱుచలికే వంచె చీకటి పడకుండ
ముదుసలి దుప్పటి ముసుఁగు పెట్టి,
అసురసంధియ నాడియాడి వచ్చినబిడ్డ
యడుగులు కడుగగా వడఁకిపోయె,
పాత్రమ్ముతో దీపమునకు ముందుగ నున్న
బాలుఁడు గురువుపైఁ జాలఁగినిసె
రాత్రి వంటకము నీరాడి యారంభించు
వనితకుఁ బతి తలపునను మెదలె
సంద్యపొద్దుల నిశలను జనులనెల్ల
స్వీయశక్తి ప్రభావ విశీర్ణమాన
మానసులఁ జేసియును సౌఖ్యమూను నిద్ర
నంతరించెను హేమంతచక్రవర్తి!

4

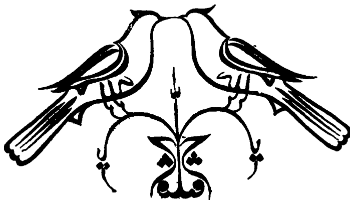
పెనువాన జల్లువచ్చినయట్టు లొకసారి
భూనభోంతరమును మూసివేయు,
సన్నని చినుకులు జాఱి నట్లొకమారు
మేనెల్లఁ జిఱుతడిఁ బూనఁజేయు

చినుకులు చిదురలై చెదరి నల్లాకపరి
మోమెల్లఁ దకితోడ ముంచిమొత్తు
ముత్తెపు బిందువుల్ మొనసినల్లాకతేప
దేహమ్ముపైనఁ గదించుకొనును,
సర్వవిధముల వర్షమ్ము సాగనుచు
జనము భ్రమియింప గారడీ సలిపి, మింట
హిమముగుడికట్టి, చినుకులై, హెచ్చుచిదుర
లగుచు, బిందువులై పరిహాసమాడె!

5

కడుపులోనికిఁ గాళ్లు ముడుచుకు ముద్దమై
వీధి పంచ శయించు బిచ్చగాడు
చినిగిన గొంగళి చిన్న పిల్లకుఁ గప్పి
పేరుచుఁజలిఁ దూఁగు పేదతల్లి
ఆకటి దయ్యమ్ముసోఁకగా సదవద
మైయుండి, గజగజలాడు శిశువు
చలికప్పు నుతునకు సంతరింపఁగ లేక
యవియు గుండియఁ జూచునట్టి తండ్రి
యగుచు హేమంత మెంతో దయాదరిద్ర
మయ్యె, నల్లెడ బీదల యార్తరవము
తోఁచు నన్న విధమ్ముగా నాఁ చియాఁచి
నన్న రొదతోడి శీతువు సంచరించె!

అభ్యంజనం బాడి యాఁటినతల చిక్కు-
నవరింపఁగాఁబోని చానయట్లు
పగతుఱఁ జెండాడఁ బదును బెట్టించిన
యాంధ్ర సైనికుని మహాసియనఁగ
అనుభవ జ్ఞానమ్ములను బండి బరువెక్కి-
చలియించు వృద్ధుని దలయుఁబోలె,
విద్యా నగర రాజవీధి రాసులు పోసి
వెలకిచ్చు మాణిక్యముల విధాన
తెలుఁగునేలను బండెంచఁ గలిగె కంది
మొక్కలను, ధూమపత్రమ్ములుక్కుమిగులు
కొన్నకంకెల, మిరప కండ్లనొప్పె వేడ్క-
ననుభవజ్ఞుండు హేమంత పాలికుండు!

కాళిదాసమహాకవి - జీవిత 'సమస్యలు'

★

శ్రీ పి. గణపతిశాస్త్రి

సమస్య అనే పదం ఈ రోజుల్లో (*Problem*) 'కష్టచిక్కు' అనే అర్థంలో వాడుతున్నారు. పూర్వం అది 'పరీక్షార్థం ఇచ్చిన పద్యపాదము' అనే అర్థంలో వాడేవారు. నేటి తెలుగువార్తా పత్రికల పరిభాష దీని అర్థం బాగా మారిపోయింది. ఆర్థిక సమస్య, సాంఘిక సమస్య మొదలైన పదాలలో ఈ అర్థపరిణామం ఇంకా బాగా స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. వ్యాసకర్తలు సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి ఈ పదం ఈ అర్థంలోనే వాడుతున్నారు—కాళిదాసు కవితలో అలాంటి 'సమస్య'లేమైనా ఉన్నాయేమో కొంచెం చూదాము.

రచయిత తాను తన కాల పరిస్థితులు దాటిపోలేడని, ఈ పరిస్థితులకు తన రచనలకు ఎంతో కొంత విడదీయరాని సంబంధం ఉండితీరుతుందనీ కొందరు వాఙ్మయవిమర్శకులంటారు. ఇది చాలావరకు నిజం అయితే ఈ దశ కాలపరిస్థితుల అవగాహనలోను, వీటివల్ల బయలుదేరే సమస్యల సమన్వయంలోను అనేకమైన అంతరాలు ఉన్నాయి. ఒక రచయిత రచన సమానకాలీన సమస్యలు ఒక తాత్కాలికమైన సంకుచిత దృక్పథంతో పరిష్కరించవచ్చును. మరి ఒక రచయిత ఆ సమస్యలన్నీ బాగా విశాలదృష్టితో పరిశీలించి మరి ఒకవిధంగా సమన్వయించి, పరిష్కారమార్గం సూక్ష్మంగా స్ఫురింపజేయవచ్చును.

అంతేనేగాని కేవలం తెలవిడిచిన సాముచందంటిది సారస్వత మార్గంలో సాధ్యంకాదు. ఒకవేళ తెలిసిగాని, తెలియకగాని రచయిత లెవరయినా ఇలాంటి సాము ప్రారంభించినా—దీనికి సారస్వత గౌరవం దక్కదు. నిజానికి పలాయనవాదం (*Escapism*) గాని, 'కళకోసమే కళ' (*Art for art's sake*) అనే వాదంగాని మన సంస్కృత సారస్వత సంప్రదాయంలో లేనేలేవు. ఇలాంటి సమయంతా ఇటీవలనే పాశ్చాత్య వాఙ్మయాల్లోనుంచి మనదేశానికి దిగుమతి అయింది. ఆ దేశాల్లో ఇలాంటి వాదాలు బయలుదేరడానికి అనేకమైన కారణాలున్నాయి—అయితే మన కిప్పుడీ ఇది అప్రస్తుతం—

'కాళిదాసకవి రసమయ కవితాప్రతినిధి' అన్న అరవిందుని అభిప్రాయం ఈ వ్యాసాల్లో ఇంతకు పూర్వమే వ్రాశాను. వాల్మీకి కవిత ధర్మప్రధానమయినదనీ, వ్యాసకవిత మేధాప్రధానమయినదనీ, కాళిదాసకవిత రసప్రధానమయినదనీ అరవిందుని అభిప్రాయము. కాళిదాసకవిత్వాన్ని గురించి ఆయన '*Aesthetic*' అనే పదం వాడారు. 'రసమయం' అన్న పదం ఈ ఆంగ్లపదానికి చాలావరకు సరిపోతుంది. కాని ఈ ఆంగ్లపదానికి పాశ్చాత్య సౌందర్య సిద్ధాంతాలలో అనేకమైన అర్థచ్ఛాయలు ఏర్పడుతూ వచ్చాయి. రసపదానికి కావ్యానుభూతి జన్యమైన ఆనందమని అర్థం. మన ఆలంకారికుల ఆనందానుభూతి ప్రధాన కావ్యప్రయోజనం అని ఒత్తిచెప్పినా—వీరి నిర్వచనంలో సాంఘిక ప్రయోజన ధర్మసూత్రం అంతర్గర్భితంగానే ఉన్నది. అలంకార శాస్త్ర రచనాకాలంలో గర్హ్యాగర్హ్యాలను గురించీ, విధినిషేధాలను గురించీ ఈ నాటి వరి కున్నన్ని అనుమానాలుగాని, అభిప్రాయభేదాలుగాని ఉండేవి గావు. ఒక సాధారణ ధర్మసూత్రసరణి ననుసరించి ఆ రోజుల్లో అందరు ఆలోచించేవారు. అందుచేతనే కార్యాకార్యదృష్ట్యా రసానుభూతిలో వచ్చేమార్పులను గూర్చిన చర్చ అలంకార శాస్త్రంలో అంత ప్రధానంగా కనబడదు—

అయితే ఒకొక్కొక్క సమయంలో ఈ ధర్మాచరణలో కొన్ని లోపాలు సంభవించడము, ఆయా కాలాల్లోని కావ్యాలలో ఆ ధార్మిక దృష్టి వికృతం కావడము సంస్కృత వాఙ్మయంలో కూడా అరు

దక్కడ సకృత్తుగా కనిపిస్తుంది. కాళిదాసకవిత ప్రధానంగా రసమయమే, అయినా దీనిలోని ధర్మసమస్య వ్యంగ్యంగా స్ఫురిస్తూనే ఉంటుంది.

కాళిదాసకృతు లన్నిటిలోను, తత్రాపి రఘువంశకుమార సంభవాల్లోను, విక్రమోర్వశీయాభిజ్ఞాన శాకుంతలాల్లోను మాత్రమే ఈ సమస్యా ధ్వని బాగా వినిపిస్తున్నది. కాళిదాస కృతులలో కనిపించే సమస్యలు రెండు విధాలుగా విభజించవచ్చును. ఒకటి జీవన భోగసమస్య రెండవది ప్రేమభావసమస్య. ఈ రెండు కాళిదాసకృతులలో పరస్పర సమ్మిళితములై కనిపించవచ్చును గాని ఒక్కొక్క కావ్యంలో వీటిల్లో ఒక్కొక్కటి ప్రస్ఫుటంగా ధ్వనించి ఉండడంవల్ల ఇవి రెండు సమస్యలని వర్గీకరిస్తున్నాను.

మొత్తంమీద కాళిదాసకావ్యా లన్నిటిలోను అందులోను రఘువంశ శాకుంతలాల్లో ఈ జీవితభోగ సమస్య మరింత స్పష్టంగా కనబడుతుంది. ఇంద్రియగోచరమైన సౌందర్యం (*Sensuous Beauty*) కాళిదాస కవితలో ప్రతిఫలించినంత మహోజ్జ్వలంగా మరి ఇతర సంస్కృతకవులలో ఎక్కడా స్ఫురించదు. ఇది ఈ కవితలో గల ప్రత్యేక గుణం.

రఘువంశంలో ఇందు మతీ మరణానంతరం వసిష్ఠుడు అజుని ఓదార్చే సందర్భంలో శరీరధారులకు మరణమే ప్రకృతి అనీ జీవితమే వికృతి అనీ ప్రబోధించాడు. అటువిమ్మట "క్షణమైనా ఊపిరి విడుస్తూ జీవించగలిగిన వ్యక్తి చాలా అదృష్టవంతుడు సుమా!" అని వసిష్ఠుడు అజునితో నొక్కి వక్కాణిస్తున్నాడు. ఇందుమతీ మృతివల్ల నిరాశోపహతుడైన అజునిగురించి అన్న ఈ వసిష్ఠుని సూక్తి చాలా సందర్భోచితంగా సరిపోయింది. అయితే విశేషంగా కాళిదాస కవితపరిశీలించిన వారికి రెండోవాక్యం వసిష్ఠసూక్తిగానే కాక కవి హృదయాంతర్గత భావంగా స్ఫురించి తీరుతుంది. నిజానికీ వాక్యం కాళిదాసకవికి జీవితసౌందర్యానుభూతిపై గల మమకారాని కంతటికీ తార్కాణంగా తీసుకోవచ్చును. అయితే—మరణమే జీవిత ప్రకృతి కనక ముందువెనుకలు చూచుకోకుండా భోగలాలసలో మైమరచిపోవడమే కాళిదాసాభిప్రాయమని అనుకోకూడదు. నిజాని కటువంటి ఉన్మత్తలాలసతో గల ఒడిదుడుకులన్నీ, ఈ మహాకవి సాకల్యంగా పరిశీలించినవాడే—కనకనే ధర్మపరులైన రఘువంశీయులలో చిట్టచివర ఉదయించిన అగ్నివర్ణునిలో ఈ ఉన్మత్త భోగలాలస వల్లకలిగిన దుష్ఫలితాలన్నీ వర్ణించనిదే కాళిదాసు తన కావ్య సమాప్తి చెయ్యనేలేదు. ఇలాగ అగ్నివర్ణునిలో కలిగిన దుష్ఫలితాలవల్లనే కవి భోగలాలసాదోషాలు పాఠకుల హృదయాలను హత్తుకొనేటట్లు ధ్వనింపజేస్తున్నాడు. అంతేకాని కవి కంఠోక్తిగా ఈ విషయం ఖండించలేదు. ఒక్కచోటమాత్రం "స్వాదుభిస్తు విషయైర్హృత స్తతో దుఃఖమింద్రియగణో నివార్యతే" అని మాత్రం అంటాడు. "స్వాదువు లయిన విషయాలచే ఆకర్షించబడిన ఇంద్రియసమూహాన్ని తిరిగి మళ్లించడం చాలా దుష్కరం" అని దీని అర్థము. ఇంత తటస్థంగా చెప్పిన కవి స్వీయోక్తినిబట్టి జీవిత సౌందర్యానుభూతిపై కవికి గల ఆసక్తి, అనాసక్తి అత్యంత మనోహరమైన సమ్మేళనంతో పాఠకులకు స్ఫురిస్తున్నాయి.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో ఈ సమస్య మరింత స్పష్టంగా కనబడుతుంది. ఈ నాటకంలో పాఠకులకు అనేక విధాలుగా వ్యంగ్యాలు ధ్వనిస్తాయి. ఒక విధంగా చూస్తే ఇది భోగపరుడైన దుష్యంతుని జీవితానికి అనాసక్తులైన అరణ్యవాసుల జీవితానికీ గల తారతమ్యం చిత్రించే రూపకంలా కనబడుతుంది. శకుంతల తాపసకన్యక. తాపస ధర్మాచరణం ఆమె చేసే ప్రతిఅడుగులోను ప్రతిధ్వనిస్తూంటుంది. ఇక దుష్యంతుని పంథాయే వేరు. ఇతడు బహుభార్యాసక్తుడు. అంతఃపురంలో ఇతనిచేత ఒకప్పుడు అతిగా ఆదరింపబడి, ఆ తరవాత ఉపేక్షింపబడిన హంసపదిక వ్యంగ్యంగా ఇతన్నిగురించి పాడిన పాటవల్లనే ఇతని భోగపరాయణత పాఠకులకు చక్కగా తెలిసిపోతుంది.

వ్యాసభారతంలోని దుష్యంతునికీ, కాళిదాస శాకుంతలంలోని దుష్యంతునికీ ఎక్కడా పోలిక కనబడదు. భారత దుష్యంతుడు ఆశ్రమాన్నించి తిరిగి వచ్చిన తరవాత అసలు శకుంతల గోలే మరిచిపోతాడు. కాని అశరీరవాణి అతనికి అసరాగా నిలబడి 'శకుంతల నీభార్య సుమా!' అని హెచ్చరిస్తుంది. ప్రభువులు పక్కదారితొక్కి

కళ్ళాడు ఆ శరీరవాణి వారిని హెచ్చరించడమూ, మళ్ళీ వారు సరియైన పంథాలో నడుస్తూండడమూ, ఆ కాలంలో ఒక పరిపాటిగా ఉండేది కాబోలు!

అయితే కాళిదాసు మాత్రం దుర్వాస శాప వృత్తాంతం ఒకటి కల్పించి, దుష్యంతుని స్వభావానికి, చాలావరకు మెరుగుపెట్టాడు కాని అతని బహు భార్యాసక్తికి మాత్రం ఎక్కడా లోటు రానివ్వలేదు పతి తిరస్కరించినా తపస్వినియై అతనినే అనుసరిస్తూ కాలంవెళ్ళబుచ్చిన శకుంతల దగ్గర విలపించినప్పుడు—దుష్యంతుడు దివిటీ ముందర దివ్వెలా వెలవెలబోలేదు—ఉదాత్తమైన శకుంతలా దుష్యంతుల తారతమ్య ప్రదర్శనవ్యంగ్యంలో కవి భోగపరాయణులలో గల లోపాలు వేలెత్తి చూపిస్తున్నట్టే కనపడుతుంది

అభిజ్ఞానశాకుంతలం మరి ఒక విధంగా కూడా పరిశీలించవచ్చును కాళిదాసమహాకవి దేశకాల నిర్ణయం ఇంతవరకు స్పష్టంగా జరగలేదు గాని, ఇతడు తన నివాసభూమి సర్వ సంపత్సమృద్ధమైన కాలంలో జన్మించిన వాడై ఉండవచ్చు నన్నది పాఠకులకు స్పష్టపడి తీరుతుంది విమర్శకు లనేకులు గుప్తసామ్రాజ్యం సర్వోచ్ఛ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు కాళిదాసకవి ఉద్భవించి ఉండవచ్చునని అన్నారు—ఏది ఎలాగ ఉన్నా కాళిదాస కవితలో భారతదేశ చరిత్రలో సర్వ సమృద్ధమైన ఒక స్వర్ణయుగం ప్రతిఫలించిన విషయంలో అభిప్రాయభేదం ఉండనక్కరలేదు

అయితే కాళిదాస కవి ఆ కాలంలో మితిమీరిన భోగాసక్తిలో మైమరచిన తాత్కాలిక నాగరక జీవితాన్ని వ్యంగ్యంగా అధిక్షేపిస్తూ తన కావ్య నాటకరచన కుపక్రమించినట్లు కనబడుతుంది అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో ఆశ్రమ నగరజీవితాల తారతమ్య పరిశీలన చాలా నిశితంగా జరిగింది దీనికి శకుంతల వెంటవచ్చిన కణ్వశిష్యుల మాటలు తార్కాణంగా ఇవ్వవచ్చును వీ రిద్దరు కేవలం ఆశ్రమవాసులు. మొట్టమొదటగా కణ్వుని ఆజ్ఞానుసారం వీరు దుష్యంత నగరానికివచ్చినట్లు కనిపిస్తారు. వీ రిద్దరి శ్లోకాలు నాగరక జీవనంలోగల భిన్నత్వం చక్కగా వివరిస్తాయి—

"మహాభాగః కామం నరపతి రభిన్నస్థితి రసౌ
న కశ్చి ద్వర్ణానా మపథ మపకృష్టోఽపి భజతే
తథాపీదం శశ్వ త్పరిచిత వివిక్తేన మనసా
జనాకీర్ణం మన్యే హుతవహపరీతం గృహ మివ"

ఇది కణ్వశిష్యులలో మొదటివాడన్న శ్లోకము దీని అభిప్రాయం ఇది "ఈనరపతి మహానుభావుడు. ఇతడు ఒక క్షణమైనా ఏమరకుండా తన రాజ ధర్మం నిర్వహిస్తున్నాడు వర్ణాలలో అధమవర్ణస్థులు కూడా చెడుమార్గం తొక్కిపోవడంలేదు—అయినా వివిక్త మనస్సుతో ఇదంతా పరిశీలిస్తున్న నాకీ జనాకీర్ణమయిన నగరం అగ్గిదగిలిన్న భవనంలా భాసిస్తున్నది" నగరం అగ్నిపరీతమైన గృహంలా ఉన్నదన్న ఈ ఉపమానంలో కాళిదాసెంత సూక్ష్మంగా నాగరికజీవన భిన్నత్వం మన కళ్ళకు కడుతున్నాడో ఊహించుకోవచ్చును

రెండవ శిష్యుడన్న శ్లోకంకూడా ఆశ్రమ జీవితానికీ, నాగరక జీవితానికి గల తారతమ్యం స్పష్టంగా ప్రతిఫలింపజేస్తుంది

"అభ్యక్త మివ స్నాతః
శుచి రశుచి మివ ప్రబుద్ధ ఇవ సుప్తమ్
బద్ధ మివ స్వైరగతి
ర్జన మిహ సుఖసంగిన మవైమి"

"స్నానంచేసినవానికి ఒళ్ళంతా నూనె రాసుకున్నవ్యక్తి, శుచిఅయిన వానికి అశుచిఅయిన మనిషీ, మేలుకొన్నవానికి నిద్రపోయేవాడు, స్వేచ్ఛావిహారికి ఖైదీ కనబడినట్టుగా నాకీ సుఖాసక్తులయిన జనం కనబడుతున్నారని దీని భావము ఇక్కడ కవి ఆశ్రమవాసులయి నిర్లిప్తులయిన జనానికీ, నాగరికులయి సుఖలిప్తులయిన జనానికీ తారతమ్యం చూపించడానికి నాలుగు ఉపమానాలు ఉపయోగించాడు ఈ నాలుగు ఉపమానాలు వాడడంలో చాలా అంతరార్థం ఉన్నది. ఇవి సుఖనిర్లిప్తుల శారీరక మానసికపరిస్థితులు చాలా సూక్ష్మంగా ప్రదర్శించే ఉపమానాలు ఈ రెండు శ్లోకాలకాక మొత్తం అభిజ్ఞానశాకుంతలం అంతా నాగరక జీవనంపై ఒక వ్యంగ్యావహేళనంగా తీసుకోవచ్చును.

ఇంతకుపూర్వం కాళిదాసవాఙ్మయంలో కాళిదాసకవితలో కనబడే అనాసక్త జీవితం ఎదుర్కొనలేని ఒట్టి వైరాగి ధోరణికాదని ఇతని జీవిత భోగా

సక్తిలోనే అంత లీనమైన విరక్తిశ్రత కూడా ఉన్నదని సూచించాడు. ఈ దృష్టితో చూచినప్పుడే కాళిదాస జీవన సౌందర్యభుక్తిలోగల పరిపూర్ణత బాగా అవగాహన అవుతుంది. అయితే కాళిదాసకవితలో ఒక వైచిత్రి కనిపిస్తుంది. ఈ కవి తన కాలంలో గల విశృంఖల భోగానుభవాతిరేకాలలోగల దోషాలు ప్రత్యక్షంగా గ్రహించి ఉంటాడని అనుకున్నాను. అయినా కేవలం వైరాగ్యధర్మం ఉపదేశించక తన కవితలో సర్వత్ర జీవిత భోగసౌందర్యం ప్రతిఫలిస్తూంటాడు. ఈ విలక్షణమైన రక్తివిరక్తుల సమదృష్టి సమన్వయం కాళిదాసకవితకొక అతి సౌందర్యం ఆపాదించింది.

కాళిదాసు కవితలో ప్రేమభావ పరిశీలన, దానికి సంబంధించిన 'సమస్యలు' కూడా ఉన్నిస్తున్నాయని అనుకున్నాము. నేటికాలంలో ఈ ప్రేమపదానికి చాలా చిత్రవిచిత్రమైన అర్థవిభేదాలు ఏర్పడుతున్నాయి. కేవల శారీరక కామన మొదలుకొని శారీరక మానసికమిశ్రమైన అనేక విధాలైన మానసిక ప్రవృత్తులన్నిటినీ ఒకటే మంత్రంగా మన రచయితలీపదం వాడుతున్నారు. కాళిదాసు కవితలో ఈ సమస్యాపరిశీలనం చాలా సూక్ష్మంగా నడిచింది. ఇతని కావ్యాలన్నిటిలోను ఈ ప్రేమభావ పరిశీలన ఒక విలక్షణమైన క్రమికపరిణతి పొందినట్లు కనబడుతుంది. ఆయా కావ్యాలలోను నాటకాలలో ఈపరిణామం ఎలాగ పెరిగిందో చూదాం.

ఋతుసంహారం ప్రధానంగా ప్రకృతివర్ణనపరమైన కావ్యం. కాళిదాసీ కావ్యం తన ప్రేయసిని సంబోధిస్తూ రచించాడు. ఇందులో ప్రకృతివర్ణనకు వచ్చిన ప్రాధాన్యం ప్రేమభావానికి రానేలేదు. దీనిలో కవి ప్రేమ అంకురావస్థలో ఉన్నది గాని అంతకంటె పరిణతి పొందలేదు.

ఈ విషయంలో దీని తరవాత పరిగణింపదగిన కావ్యం మేఘదూతము. ఈ కావ్యరచనా కాలానికి కవి కేవలం వ్యక్తిగత భావాభివ్యక్తి విడిచిపెట్టి యక్షుని విరహగుహలో స్వీయభావప్రకటన చేస్తున్నాడని పూర్వవ్యాసంలో వ్రాశాను. కాని కవి ఇక్కడ యక్షప్రేమ సామాన్యమానవ సాధారణమైన ప్రేమగానే వ్యక్తీకరించాడు గాని దీనితో ఆధ్యాత్మిక సమస్యలు గాని ధార్మిక సమస్యలు గాని జతిపరచలేదు. మేఘసందేశంలో మానవసహజమైన సరళ ప్రేమభావం చక్కగా అభివ్యక్తమై సంపూర్ణ పరిణతి పొందింది.

మేఘసందేశంలోని కాళిదాస కవితను గురించి ఇక్కడ ఒక విషయం చెప్పవలసి ఉంది. కాళిదాస కవితా స్వరూపం ఎక్కువగా నేటికాలంలో (Lyric) 'భావకవిత'కు సమానమైనదని కొందరు విమర్శకులు అంటారు. కాని కాళిదాస మేఘదూత ప్రేమకవితకు ఇది సరిగా అన్వయించదు. పాశ్చాత్య విమర్శక సాహిత్యంలోని (Classic) సంప్రదాయ కవిత (Lyric) భావకవిత మొదలైన విభాగాలు మన ప్రాచీన సాహిత్యానికి అన్వయించవు. నేటి కాలపు మన భావకవితపై ఆంగ్ల భావకవితా (Lyrical Poetry) ఛాయలు బాగా పడ్డాయి. ఆంగ్ల భావకవితలో ఆదర్శమయ ప్రేయసీ వేషం అత్యధికంగా కనిపిస్తుంది. అనేకమైన సాంప్రదాయిక కారణాలవల్ల ఆంగ్ల సాహిత్యంలో ఈ విలక్షణమైన దృక్పథం ఏర్పడింది. క్రైస్తవమతసంస్కృతిప్రభావంవల్ల ఆ రోజుల్లోని పాశ్చాత్య సాహిత్యంలో శారీరక సంపర్కంమీద ఒక విలక్షణమైన విముఖభావం ఏర్పడింది. కేథలిక్ మతప్రాబల్యం ఉన్న దేశాల్లో ఈ విముఖభావం మరింత ఎక్కువగా విజృంభించినట్లు కనిపిస్తుంది. అసలు క్రైస్తవమత సంస్కృతిలోనే శారీరక భోగాలపై ఒక విలక్షణమైన విముఖభావం ఏర్పడింది. జీసస్ సిలువ చిహ్నం ఎక్కువగా ఈ అభిప్రాయ ప్రతీకమైన చిహ్నంగా ఏర్పడి ఉండవచ్చును. క్రమేపి ఇటీవల వచ్చిన పాశ్చాత్య వాఙ్మయ రచయితలు కొందరు ఈ భావంమీద ఒక పెద్ద విప్లవం లేవదీసి తమ రచనల్లో శారీరక భోగానికి, కామ ప్రవృత్తికి అగ్రతాంబూలం ఇచ్చారు. డి. హెచ్. లారెన్స్ (D H Laurence) ఈ వర్గానికి చెందిన ప్రముఖ రచయిత. అయితే ఇది బాగా ఇటీవల కాలంలో వచ్చిన తిరుగుబాటు. ఆంగ్ల భావకవితాయుగం ఉచ్ఛస్థితిలో ఉన్న రోజుల్లో ఈభావనాజగతివిహారం బాగా విశృంఖలంగా సాగింది. ఆ కవితా ఛాయల్లో పడిన నేటి మన తెలుగు భావకవితలో కూడా ఆ ఆదర్శ ప్రియాన్వేషణ జరిగింది.

అయితే భారతీయ సంస్కృతిలో—తత్రాపి కాళిదాసకాలీన భారతీయ సంస్కృతిలో ఇల్లాంటి దృక్పథం ఎన్నడూ ఏర్పడలేదు. విజ్ఞానికి భావ

తీయ సంస్కృతిలో చక్కని ఐహికాముష్మిక సమన్వయం కనిపిస్తుంది. మనవారు ఐహికాముష్మికాలెప్పుడూ పరస్పర విరుద్ధాలని భావించలేదు. వారు పరస్పరసమన్వితమైన మానవజీవితంలో ఈ రెండింటికీ సముచితమైన సమాన స్థానగౌరవాలు ఇచ్చారు. అయితే భారతీయ చరిత్రలో ఒక్కొక్కప్పుడీ సమన్వయం మరచిపోవడము, దానివల్ల జాతికి అనేకాఘాతాలు తగలడం జరిగితే జరిగిఉండవచ్చును. అది వేరే విషయం.

మేఘసందేశంలో అంతిమా మానవసమాజమైన ప్రేమభావం సర్వాంగసుందరమై సమాజపంథాలో నడిచింది.

కాళిదాస కవితలో వచ్చిన ప్రేమభావ పరిణతి దృష్ట్యా చూస్తే ఈ తరువాత విక్రమోర్వశీయ, మాళవికాగ్నిమిత్రాలు తీసుకోవాలి. రచనను బట్టి పరిశీలిస్తే రూపకాలన్నిటిలోను విక్రమోర్వశీయం అన్నింటికన్నా ముందు రచించిన రూపకంగా కనబడుతుంది. దీనిలో కాళిదాసు కవిత యౌవనోద్రేకంతో ఉరకలు వేస్తూంటుంది. ఈ నాటకంలో నాయకుడు ఊర్వశిని వలచి ఆమె వియోగంలో అలలు, నదులు మొదలైనవన్నీ ఊర్వశీరూప పరిణామాలని భావిస్తూ ఉన్మత్తుడై పోతాడు. విక్రమోర్వశీయ మాళవికాగ్నిమిత్రాలు రెండింటిలోను ప్రేమ, మానవలోక పరిధుల్లోనే సంచరిస్తుంది. విక్రమోర్వశీయంలో యౌవనావేశంలో వెల్లివిరిసిన అనురక్తి మాళవికాగ్నిమిత్రంలో బాగా స్తిమితపడిపోయింది. ఈ నాటక కథావస్తువంతా కేవలం ఒక అంతఃపుర ప్రేమగాథ మాత్రమే. దీని రచనాకాలంలో మన కవి చీకు, చింతా లేకుండా కేవలం జీవన భోగపరాయణుడై హాయిగా కాలక్షేపం చేస్తున్నట్టు కనిపిస్తాడు.

ఈ తరువాతి క్రమంలో పరిగణింపదగినవి రఘువంశాభిజ్ఞాన శాకుంతలాలు. రఘువంశ రచనాకాలానికి మహాకవి జీవనదృక్పథంలో చాలా తీవ్రమైన పరివర్తన జరిగినట్టు కనబడుతుంది. రఘువంశ మహాకావ్యం ఉదాత్తమైన ధార్మికదృక్పథంతో రచించిన కావ్యమని వెనకటి కాళిదాస విమర్శక వ్యాఖ్యాతల ప్రశంస. రఘువంశ రాజులలో చివరివాడైన అగ్నివర్ణునిలో ధర్మవిరుద్ధమైన యథేచ్ఛాభోగప్రవృత్తి వల్ల, తద్వారా ఏర్పడిన రాజధర్మ పరిత్యాగంవల్ల కలిగిన ఫలితాలన్నీ కవి పాఠకులకు కళ్ళకు కట్టినట్టు ప్రదర్శించాడు. రఘువంశంలో మొదట వర్ణించిన రాజుల చరిత్రలన్నీ మహా ధర్మశిఖరాల్లాగ అత్యుచ్చస్థితికి వెళ్ళిపోయాయి. కాని చివర బయలుదేరిన అగ్నివర్ణుడు తన రాజ్యధర్మాలన్నీ మంట గలిపివేసి నిత్యము అంతఃపుర భోగాల్లో మునిగి తేలుతూ తన రాజధర్మాలను పూర్తిగా తిలోదకాలిచ్చాడు—చివరికి అత్యంతలాలసవల్ల ఇతని శరీరంలో రాజయక్ష్మరోగం అంకురించింది. రఘువంశంలో అనూచానంగా వస్తున్న యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకం జరగకుండానే అగ్నివర్ణుడీ రోగంతోనే మరణించాడు. చివరికి ఇతని రాణులలో గర్భవతి అయిన ఒక రాణీ గర్భానికి జరిగిన పట్టాభిషేకంతో రఘువంశీయుల ఆదర్శ చరిత్ర అంతిమాధ్యాయం ముగిసిపోతుంది.

అయితే ఇక్కడ కవి రాజధర్మ నిర్వహణానికి భోగలోలుపత వల్ల కలిగిన దుష్పలితాలు మాత్రమే ధ్వనింపజేశాడు. కాని అంతకంటె విస్తృతమైన మానవ జీవితంలో ధర్మాచరణకు, విశృంఖల భోగాసక్తివల్ల కలిగే దుష్పలితాలు ప్రదర్శించలేదు. ఈ విధమైన మార్మిక సూచన ద్వారానే సువిశాల మానవజీవిత భోగ సమస్యా పరిష్కారం కూడా కవి ధ్వనింపచేస్తున్నాడని మనం ఇక్కడ గ్రహింపవలసి ఉన్నది.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో కవి ప్రేమపరిణతి ఇంకొక విధంగా ఒక అంతస్తుపైకి వెళ్ళినట్టు కనిపిస్తుంది. మేఘసందేశంలో మిగిలిన కవి స్వీయవ్యక్తిచ్ఛాయలు మాళవికాగ్నిమిత్రంలోకి వచ్చేసరికి చాలా వరకు లోపించిపోయాయి. రఘువంశంలోను శాకుంతలంలోను కవి మానవజీవనంతో పెనవేసుకున్న అనురాగ సమస్యలన్నీ బాగా తటస్థుడై పరిశీలిస్తున్నాడు.

శాకుంతలంలోని ప్రేమభావం మానవలోక సరిహద్దులు దాటి దివ్యలోకోన్ముఖమైనది. శకుంతల జనని మేనక. ఈమె గంధర్వ స్త్రీ. విశ్వామిత్రుని తపస్సమాధి లోకభయంకరంగా పరిణమించింది. దీనితో భయభ్రాంతుడైపోయిన దేవేంద్రుడు దీనిని తపోభంగం చెయ్యవలసిందని మేనకను పంపించాడు. మేనకా హావభావాలకు వశ్యుడై తపోభ్రష్టుడైన విశ్వామిత్రునికి శకుంతల జనించింది. తరువాత పశ్చాత్తప్తుడైన విశ్వామిత్రుడీ శకుంతలను పక్షుల రక్షణకు వదిలి తన

దారిని తాను వెళ్ళిపోయి ముక్కూమూతీ బిగించుకుని కూర్చుని మళ్ళీ తపస్సులో పడ్డాడు తరవాత ఈమె ధర్మనిరతుడై ఆశ్రమధర్మం అవలంబించిన కణ్వుని దగ్గిర పెరిగింది ఈ విధంగా శకుంతల పూర్వచరిత్ర పరిశీలిస్తే ఈమె జీవనాళాల్లో ధర్మధ్వంసకమైన విప్లవోద్రేక చిహ్నాలున్నాయని అనవచ్చును కనకనే ఈమె ఆశ్రమనియమా లతిక్రమించి తనంతట తానుగా గాంధర్వ వివాహానికి అంగీకరించింది ఇక దుష్యంతుని విషయం ప్రత్యేకంగా చెప్పనే అక్కరలేదు ఇతని కింతకు పూర్వమే అంతఃపురంలో కొంతమంది రాణులున్నారు ఇతగాడు మృగయావినోదసందర్భంలో మునికన్యా వ్యామోహంలో చిక్కుకున్నాడు ఇతడుకూడా ఆశ్రమమర్యాద లతిక్రమించాడు. 'గౌతమి' వంటి వృద్ధస్త్రీ ఆశ్రమరక్షకురాలుగా ఉన్నా ఆమె ప్రేక్ష్యం లేకుండానే గాంధర్వవిధి ప్రకారం శకుంతలకు కంకణం కట్టాడు

అభిజ్ఞాన శాకుంతలం పంచమాంకంలో శకుంతలను రాజు తిరస్కరించినప్పుడు గౌతమి రాజుతో అన్న చిన్నశ్లోకంలో* కవి ఈ విషయాలన్నీ ధ్వనింప చేస్తున్నాడు

"నాపేక్షితో గురుజన
స్త్వయానయా న పృష్టో బంధుః
ఏకైక మేవ చరితే
భణామి కిం మేకైకస్య?"

*నీ కీమె వివాహవిషయంలో గురుజనుల అభిప్రాయం అపేక్షింపలేదు, ఈమె అయినా తన బంధువులను అడగలేదు ఈ విషయంలో ఒక్కరుగానే వ్యవహరించిన మీ కిద్దరికీ ప్రత్యేకంగా నే నేమి చెప్పగలను?" అని దీని భావము ఈ శ్లోకం ప్రస్తుత పరిస్థితి మాత్రమే గాక శకుంతలా దుష్యంతుల స్వైర గాంధర్వవిధిని తీవ్రంగా అధిక్షేపిస్తున్నట్లు ధ్వనిస్తున్నది

ఇటువిస్మృత శకుంతలా దుష్యంతు లిద్దరు గాఢ వేదనాపరితప్తులై పునీతులయినారు. వీరిద్దరు తిరిగి మారీచాశ్రమంలో కలుసుకున్నారు ఇది భూ స్వర్గలోకాలకు మధ్యమార్గంలో ఉన్న దివ్యాశ్రమ ప్రదేశము. ఇక్కడ వీరి కలయిక భూ స్వర్గలోకాల మంగళోద్వాహంలా మనకన్నులకు స్ఫురిస్తున్నది. ఇక్కడ శకుంతలా దుష్యంతుల ప్రేమ కళ కళా కాగి చల్లారిన క్షీరతరంగంలాగ స్వర్ణమయమై ప్రశాంతంగా స్థిమితపడింది. వీరిద్దరికీ కలిగిన సర్వదమన భరతుడు భారత చక్రవర్తిఅయి తన నామధేయం సార్థకపరుచుకున్నాడు

శాకుంతలం చదివి ముగ్ధుడైన గెటే మహాకవి తన శాకుంతల ప్రశస్తి కవితలో శాకుంతలంతో స్వర్గ మర్త్య లోకోద్వాహం జరిగిందని ప్రశంసించాడు ఈ ప్రశంసకు ఈ ప్రేమపరిణామమే ప్రధానాభిప్రాయము. అనేక విధాలుగా ప్రపంచ ప్రశంసలందుకొన్న అభిజ్ఞాన శాకుంతల గౌరవానికీ, కాళిదాస కవితా మహత్త్వానికీ ఈ పరిణామప్రదర్శనం ఒక ముఖ్యకారణమని అనాలి

ఇక కుమారసంభవ కావ్యం తీసుకుందాము దీనిలో కాళిదాసీయ ప్రేమపరిణతికి పరమావధి కనిపిస్తుంది దీనిలో నాయికా నాయకు లిద్దరు జగత్పితృకారకులయిన పార్వతీ పరమేశ్వరులు. సతీదేవి దక్షాధ్వరధ్వంసానంతరం హిమవంతుని ఇంట పార్వతిగా జన్మించింది కుమారసంభవంలోని కాళిదాసీయప్రేమ పరిశీలనగాంభీర్యం అనితరసాధారణమైనది పార్వతీ పరమేశ్వరు లిద్దరు మానవత్వస్పర్శలేని కేవల దివ్యస్వరూపులు కాని కావ్యంలో మాత్రం వీరిద్దరు సామాన్య మానవమాత్రులవలె కష్టసుఖాలన్నీ అనుభవిస్తున్నట్లే కనిపిస్తారు దేవతలు మన్మథుణ్ణి ప్రార్థించి, పరమేశ్వరుని తపోభంగం చెయ్యవలసిందని ప్రార్థించారు కాని చివరికి దేవతల ప్రయత్నం విఫలమైపోయింది శివుని మూడవకంటి చిచ్చులోపడి మన్మథుడు భస్మమైపోయాడు అయినా పార్వతి పట్టువిడక పంచాగ్నిమధ్యంలో నిలబడి ఘోరతపస్సు చేసింది కామదహనంవల్ల వీరి అనురాగంలో సామాన్యమానవకామప్రవృత్తి భస్మీభూతమైపోయిందని కవియిక్కడ సూచిస్తున్నాడు కాని చివరికి ఈశ్వరుడు బ్రహ్మచారి వేషంతో పార్వతిభావపరిశీలనంచేసి ఆమె వివాహోన్ముఖుడైనాడు పార్వతీపరిణయానంతరం బ్రహ్మాదులు మన్మథుని సేవ స్వీకరించవలసిందని పరమేశ్వరుణ్ణి ప్రార్థిస్తారు. మన్మథుడు మళ్ళీ నవమన్మథుడైనాడు. అయితే ఈశ్వరు డిక్కడ స్వేచ్ఛా కటాక్షంతో మాత్రమే మన్మథుని

సేవాభాగ్యం కలిగిస్తున్నాడని కవి పాఠకులకు స్ఫురింపజేస్తున్నాడు

అయితే ఈశ్వరుని స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి కూడా కేవలం విశృంఖలమైనదికాదు. ఈ ప్రవృత్తికి మూలహేతువు లోక సంరక్షణమే గాని కేవలం భోగం కాదు అయినా ఈ భోగవర్ణనకోసం కాళిదాసు కుమారసంభవం కావ్యం చివరిసర్గ అంతా ప్రత్యేకించాడు.

ఈ విధంగా కుమారసంభవంలోని భోగ వైరాగ్యాలు, మానవతత్వదివ్యత్వాలు పరస్పర సమ్మేళనంలో తమ ప్రత్యేకత్వాలు విడిచి అర్ధనారీశ్వర మూర్తులై అద్వైతతాదాత్మ్యంలో లీనమైపోయాయి! బహుశః ఈ అభిప్రాయం ప్రధానంగా స్ఫురింపజేయడానికే కాళిదాసు కావ్యం పరమేశ్వరభోగవర్ణనంతోనే ముగించి ఉంటాడని తోస్తుంది అయితే కథ ఇంత అసంపూర్ణంగా ముగించడంవల్ల కావ్యనిర్మాణానికి లోటు వచ్చిందని భావించ నవసరంలేదు పార్వతీ పరమేశ్వరుల వివాహంతోనే తదనంతరం జరిగే కుమారజననము, తారకాసురవధ అవశ్యం జరగబోయే సంఘటనలుగా కవి ధ్వనించి ఉండవచ్చును. కాని ఈ ధ్వని మరీ సూక్ష్మమై సహృదయస్ఫూర్తి కలిగించడం లేదనిమాత్రం అంగీకరించాలి

కనకనే సుప్రసిద్ధ చరిత్ర విమర్శకులు కొందరి కావ్యరచన పూర్తికాలేదని విమర్శించడం జరిగింది కాళిదాస కవితను లోతుగా తరిచిచూచినవారికి చారిత్రిక విమర్శ యుక్తియుక్తంగా కనబడదు

ఒక సమగ్రదృక్పథంతో పరిశీలించినప్పుడు కాళిదాసకవితలో స్ఫురించే సమస్యలు వాటి విషయంలో కవి ధ్వనింపచేసిన దృక్పథము ఈ వ్యాసంలో దిఙ్మాత్రంగా సూచించాము కాని ఈ మహాకవి కవితలో ఇది సమస్య, ఇది కథ, ఇది రచనాసౌందర్యము అని ప్రత్యేకంగా వేరుపరిచి పరిశీలించడం చాలా కష్టము ఇతని కవితలో ఈ విషయాలన్నీ ఒకే ఆకృతిలో నిలిచి అవిభాజ్యమైన అర్ధనారీశ్వరసౌందర్యంతో కన్నులకు మిరుమిట్లు గొలుపుతూంటాయి!

విపరిణామము

★

శ్రీ బూదరాజు రాధాకృష్ణ

నాడు ప్రాతస్సమీరగానమ్ము నిత్య
నూతనమ్మగు మంగళగీతి నాకు,
మధు మధూళీ రసప్రాయమగు సువస్తు
సారబిందువు లమృతభాజనము లపుడు

తామ్రపల్లవ తరుణ పత్రముల క్రింది
కర్ణికా భద్రపీఠభాగమ్మునుండి
నవ్య వాసంతవనశోభనమ్ము చూపు
పూర్ణసౌందర్యవతి యగు పూవునపుడు

మధుర మధుబిందు సంపర్క మందియుంట
నవ్యలావణ్య భారావనతను నాడు,
ఈడువచ్చినదని పుట్టినింటివారు,
పాలద్రోలి రటంచు జ్ఞాపకము నాకు!

నాడు హిందోళరమ్ముల పాడుచున్న
కామినుల గానశక్తికి కరిగి, ఏక
ధారగా జాలువారె కుందమ్ము, లట్టి
సంఘమరణము పెండ్లికి సదృశ మగుట!..

ప్రత్యూషఃకాల పవమాన భాషణములు
కాలు నాజ్ఞలు తెల్పు బాకాలు మాకు;
జీర్ణమై నేలపైరాలు పర్ణకోటి
యముడు పంపిన శవవాహనములె మాకు

రక్తబంధము విడని మారందపాన
మత్త షట్పదగణము సంబంధి మాకు,
వెనుక వెనుకల మమ్ముల ననుసరించి
తిరిగిపోయెను వేరొక దిక్కు లేదు!

పాలుగారెను మా దేహభాగ మెల్ల
తెల్లనెత్తురు టేకుల తెరలె నపుడు
కాయమును త్రుంపగల్గెను గాని, సతుల
కలవి కాలేదు మా శరీమళము చంప!

రాలిపోవుచు రత్నగర్భకు శిరోవళి
పేశ మొనరించు మమ్ము గ్రహించి శయ్య
లందు పీడింతురే-మా పరార్థబుద్ధి
నైన రాదయ్యెనా నరజాతి కెల్ల?

కంటకమ్ములు పాదము లంటి నవ్వ
నాగరీకుల నెత్తురు లాగు ననుచు,
స్వీయదేహాలకే తివాచీలు చేసి
కాలుచు మాజాతికే నరుల్ కూల్తురేమి?

తనకు రత్నాల తొడుగులు తార్చుజాతి
[illegible]నాశమగు వేళ కిటకిల నవ్వునేమి
పరభృతరుతాలలో వని--ప్రకృతి యేని
కరుణజూపదు దీనసంఘములమీద!

భారతనారి

★

శ్రీమతి వట్టికొండ విశాలాక్షి

ఆప్పుడు ఇంతకాలానికి భార్య చనిపోవటం, తల్లి మంచానపడటం, మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకుందా మన్నా కానిపరిస్థితులు రావటం ఏ టన్నిటి మూలానా నన్ను రమ్మని చెప్పించుకున్నారే కాని ఇంతకు ముందెప్పుడైనా రమ్మన్నారా? ఎక్కడ గతిలేనప్పుడు నేను కావలసివచ్చి నన్నుమాట కేమమాత్రం మనిషినికాదు? నాకుమాత్రం మానాభి మానాలు లేవా? నాకైనా జ్ఞాపకాలు అనేది పూర్తిగా నశించలేదే! వారు చేసినవన్నీ ఎలా మరచి పోగలను? కష్టాలవల్ల మనస్సెంత పాడైపోయినా బాధలుమాత్రం తప్పకుండా జ్ఞాపకం ఉంటవి ఒక సారి వెళ్ళగొట్టిన తరువాత మళ్ళీ ఆ భర్తతో కలసి ఉండటం మాటలా? ఒకవేళ మనం తలవంచుకున్నా లోకం తలవంచగలదా? ఇప్పుడు కూడా లోకానికి వేరుగానే ఉన్నప్పటికీ కనీసం కష్టపడుతున్నా ననే సంతృప్తిఅయినా ఉంటుంది మళ్ళీ మేము కలిసిఉంటే ఎంత అనుమానంతో ఎంత శోధించాలని చూస్తుంది లోకం? లోకంమాట అలా ఉంచి ఎవ రైనా ఒకరకమైన జీవితానికి అలవాటుపడిన తరు వాత మళ్ళీ ఇంకొక రకమైన జీవితాన్ని గడపా లంటే ఎంత కష్టమో ఆలోచించండి దుస్తులు మార్చుకున్నంత తేలికగా పూట కొకరకమైన జీవితా నికి అలవాటుపడలేము ఏదోవిధంగా గతాన్ని విస్మ రించి అక్కడకు వెళ్ళానే అనుకోండి అప్పుడు మాత్రం వారు నన్ను అక్కడే ఉంచుకుని సుఖ పెడతారని ఏమిటి నమ్మకం? అంటే! అవసర మయితే తిరిగిరావటానికి కూడా సిద్ధపడే పోవాలన్న మాట తెలిసీ కూడా నే నీపని చేయలేనప్పు పోనీ మరల ఆ దాస్యకూపంలోపోయి పడేకంటే అంత తిండిలేకపోతే పదిమంది చిన్నపిల్లలకు చదువు చెప్పుకోనైనా బ్రతుకుదాం అనిపిస్తుంది, ఒకొక సారి. కాని ఇదివరకు బ్రతికిన బ్రతుక్కి చిన్నపిల్లలకు చదువుచెప్పుకోని బ్రతకటమా? అది మాత్రం తోటి నలుగురిలో తేలికకాదు? పాతబాధలను భరించలేను కొత్తబాధల కంటకంటే అలవాటు పడ లేను అయినా మరల అక్కడకు వెళ్ళి ఆ బాధ లనుభవించేకంటే ఈ బాధలకే ఒప్పుకొని ఇక్కడే ఉండటానికి నిశ్చయించుకుందామంటే ముందు మా అన్నయ్య ఒప్పుకుంటాడా? తను నన్ను బాగా పోషించినా లేకపోయినా తన భార్యకు పిల్లలకు చాకిరీచేస్తూ మెదలకుండా ఇంట్లో పడుండ మంటాడు లేకపోతే మాట్లాడకుండా అక్కడికే వెళ్ళమంటాడు అంతేగాని నేను వేరేవుండి నా అంతట నేను స్వతంత్రజీవనం గడుపుకోవటానికి ఆయన అంగీకరించలేడు అదంతా ఆయనకు తల వంపులుగా వుంటుంది

ఏమిటోనబ్బ! మన భారతనారీమణులను గురించి మనగొప్ప నాయకులంతా పెద్దపెద్ద ఉప న్యాసాలిస్తుంటారుగాని అదంతా ఎంతవరకు నిజ మంటారు? 'మా భారత నారీమణులు ప్రపంచనారీ లోకాన్ని తలదన్నగల సౌశీల్యాన్ని పొందియున్నా రని పూర్వంనుంచీ కూడా అలాంటి సాంప్ర దాయాన్నే పాటిస్తూవచ్చారనీ 'అంటారు ఆదొక్కటేనా 'మా భారతదేశపుస్త్రీలు విదేశాంగ రాయబారులుగా ఉన్నారనీ, మంత్రులయారనీ, ఇంకా ఏమేమో చెప్తారు కాని ఈ చెప్పేదంతా మన భారతదేశపు స్త్రీలకు ఎంతమందికి వర్తిస్తుందనేదే కొంత హృదయంలో బాధిస్తుంటుంది పైన మన దేశనాయకులు చెపుతున్నదంతా వర్తించే స్త్రీలు మనదేశంలో వేళ్ళమీద లెక్క పెట్టతగినంత మందికన్నా ఎక్కువ ఉండరు. ఏ ఒక రిద్దరినిబట్టో దేశం మొత్తం ఆ విధంగా ఉన్నదనుకోవటం ఎంత అన్యాయం? సామాన్యస్త్రీ సమాజమంతా ఏవిధంగా ఉన్నదో ఎవరివరకు వారు తమ జీవితాన్ని పర్యా లోచించుకుంటే చాలదూ?

ఎక్కడిదాకానో ఎందుకు? నావరకు నన్ను చూడండి. నేను పుట్టటమే అంతమంది ఆడపిల్లల మధ్య పుట్టిని పైగా మా నాన్న గారిది అంత స్థితి గల సంసారంకూడా కాదు నేను పుట్టి భూమిమీద పడినప్పటినుండీ ఇంతే ననుకోండి నా కష్టాలు అలాంటి పరిస్థితుల్లో నన్ను బాగ చదివించి విజ్ఞాన వంతురాలను చేయాలనిగాని, మంచి సంబంధం తెచ్చి వివాహం చేద్దామనిగాని అనుకోటానికి అవకాశం లేదుగదా? నిజంగా నేను చిన్నప్పుడు ఎంత చురుగ్గా ఎంత ఉత్సాహంగా ఉండేదాన్ననీ మా అన్నయ్య ఉండేవాడా ఆయన్ను నాకంటే రెండు సంవత్సరాలుముందు బడిలోకి పంపించినా ఆయన కంటే తరువాత పోయినదాన్ని నేనే చదువులో ఎంతో ముందుకు పోతుండేదాన్ని అయినప్పటికీ మగపిల్లవాడు ఒక్కడేకదా అయన్నే కాస్త అభివృద్ధిలోకి తీసుకువస్తే బాగుంటుందని వచ్చినా రాక పోయినా అవి అమ్మి ఇవి అమ్మి ఆయన చదువు కోసమైనా ఖర్చుపెట్టారుగాని నాకుమాత్రం చదువు చెప్పించనేలేదు పెద్దదాన్నయిన తరువాత లోకంలో నలుగురితోపాటు ఏదో మంచి సంబంధం రావటం కష్టమని తెలిసిన్యాకేమీ చూసుకోకుండా మాకంటే కాస్త ఆ స్తివిషయంలో పరవాలేదు లెమ్మని ఇచ్చి వేశారీ సంబంధానికి మాకంటే వాళ్ళు పెద్ద భాగ్య వంతులమనీ, తమకు తగినట్లుగా మేము మాపలేక పోతున్నామనీ పెళ్లయిన మరుసటిరోజునుంచి మా అత్తగారు ఎప్పుడు బాధిస్తూనే ఉండేది కొడుకు కూడా ఆ అమ్మమాటకు తల ఊపటమే కాని మా పరిస్థితులు సరిగా అర్థం చేసుకోగలిగేవాడు కాదు అక్కడికీ మావాళ్లు వాళ్ళకున్నంతలో మా అక్క చెల్లెండ్రందరినీ సమానంగానే చూస్తూఉంటూ ఈ రోజులకు నిజం చెప్పవలసివస్తే వీళ్ళ ఒత్తిడికి తట్టుకోలేక నాకే కొంచెం ఎక్కువగా ముట్టచెపుతూ ఉంటారు అయినా వారికి సంతృప్తిలేదు ఆ పని చేతగాదని ఈపని చేతగాదని నన్నూ, దానిమీదగా అది పెట్టలేదని ఇది పెట్టలేదని మా వాళ్ళనూ ప్రొద్దస్తమానము తిట్టిపోస్తుండటమే పని నిజంగా ఆదేమిటో గాని నన్ను నిలువునా నిలబెట్టి వెయ్యి తిట్టినా ఏదో ఒకవిధంగా సరిపెట్టుకుపోయేదాన్ని కాని మావాళ్లను మాత్రం ఒక్కమాటన్నా, తరవాత నాకెంత కష్టమైనా రానీ, ఆ తృణానమాత్రం సహించగలిగేదాన్ని కాదు. దాని మీదట తగాదా ఇంకా పెద్దదవుతుండేది

నాకు సాధారణంగా ఇక్కడ జరిగే తగాదాలు పుట్టింట్లో చెప్పే అలవాటుండేది కాదు కాని కొత్తగా కాపురానికివచ్చి పుట్టింటికివచ్చిన రోజుల్లో మావాళ్లు నన్ను మరీ గుచ్చిగుచ్చి అడుగుతూఉంటే ఎప్పుడో ఒకసారి మాటల సందర్భంలో కొంచమైనా చెప్పక తప్పేదికాదు అప్పుడు మా అమ్మ అనేది 'మమ్మల్లను అంటే నీకెందుకు కోపం? నీవు మాట్లాడ కుండా పూరుకో మా ఎదుటమాత్రం అనరుగదా? ఒకవేళ అంటే మేమే చెపుతాం జవాబు. నీ ఎదుట ఏదన్నా అన్నా గానీ నీవు పట్టనట్లుగా ఊరుకో, అంతగా అయితే, నా ఎదుట అంటే ఏం ప్రయోజనం మా వాళ్ల ఎదటనే అనరాదా? అను. నీవు కోపం అని తెలిస్తే వాళ్లు ఇంకా ఎక్కువ చేస్తారు నీవు పట్టనట్లుగా పూరుకుంటే అనీ అనీ వాళ్లే పూరు కుంటారు' మా అమ్మ నాకీ విధంగా చెప్పటం నా కెంతో బాధగా ఉండేది నేను తనకోసం అని నాకు ఎక్కువవుతున్న కష్టాలను కూడా సహిస్తూ తనమీద మాటపడకుండా కాపాడుతుంటే చివరకు ఇదేమిటా ఇలా అయిందనిపించేది ఆమె అలా చెప్పటంలో అభిప్రాయం మంచిదే కావచ్చు తను మాలాగ నేనెరిగిన కష్టాలు పడకుండా ఉండ టానికే కావచ్చు కాని నేను సహించే దట్లా? నేను మా తల్లిదండ్రుల మెప్పు పొందటంకోసమని ఆవిధంగా రోషానికి పోతే అనుకోవచ్చు, అలాకాదుగదా? నిజంగా ఎంతో బాధపడే ఆ విధంగా వాళ్లను ఎదుర్కొనటం, మనం అత్తగారింటికి పోయి అక్కడ మన జీవితాన్ని వాళ్లమీద ఆధారపడి గడు పుతూ ఉంటాం కాబట్టి సమంజసమైనా కాక పోయినా మనల్ని ఒక మాట అనే అధికారం వారికి గాని పడిఉండవలసిన బాధ్యత మనకుగాని ఉంటుంది ఏదో వాళ్ళకున్నంతలో కలో గంజో తాగి వాళ్లంతట వాళ్లు బ్రతుకుతున్నప్పుడు అనవసరంగా మాటి మాటికీ వాళ్లను తూలనాడుతూ ఉంటే ఏ స్త్రీ అయితే మాత్రం ఎలా సహిస్తుంది? ఎంత ఈ రోజు ఒకళ్ల చేతుల్లో పెట్టినా మనలను పుట్టినప్పటినుండీ పెంచి పెద్దవాళ్లను చేసింది తల్లిదండ్రులే కదా మన ఉనికి ప్రారంభంనుంచీ కూడా వాళ్లను చూచి సంతోషిం

చటం కానీ, వాళ్ళవల్ల సుఖపడటం కాని, ఒకటే ఏటి జీవితానికి కావలసిన సమస్తము వాళ్ళవల్లనే కదా సమకూరింది మనకు ఇంకొక రకమైన మనుష్యులతో పరిచయం కలగగానే ఇంకొక ఇంట్లో అడుగుపెట్టగానే పూర్వ సంస్కృతులన్నీ ఒక్కసారిగా మరచిపోవాలంటే సాధ్యమా ? 'నీకెందుకు నీకు పట్టనట్లుగా ఊరుకో' అని మా అమ్మచెప్పుతుండేది కాని నా క్షేమం కోరి అదలా చెయ్యగలం? ఆమె నాకు చెప్తుండేది కాని మేమంతా ఇంత మందిమి పెరిగి పెద్ద వాళ్ళమైనా ఈ రోజుకి కూడా మా నాన్న ఏదైనా తమాషాకు మా అమ్మ— పుట్టినింటివారి నేదైనా అంటే ఆమెకి ఎంతో కోపం వస్తుంది నిన్న గాక మొన్న కాపురానికి వచ్చిన నాసంగతి చెప్పే దేమున్నదింకా ?

మా వూరికీ వారి వూరికీ చాలా దూరం కావటానో ఏమో వారి పనులు, ఆచార వ్యవహారాలు, అభిప్రాయాలు అన్నీ మార్పుగానే వుండేవి మేము సాధారణంగా అంట్లు తోమినా, అన్నాలు వడ్డించినా కూర్చొనే చేస్తాం మా అత్తగారు అలాకాదు ఆమె అలాంటిపనులన్నీ వంగోని చేస్తూ వుంటుంది నన్ను ప్రతిసారీ వెక్కిరిస్తూనే ఉండేది 'మహలక్ష్మివా ఏం కూర్చొని చేయటానికి?' అని ఒకొకసారి చాలా గట్టిగా కోపంగా కూడా చెప్పేది కాని నా కెందుకో అలా వంగోని అంట్లు తోమబోయినా అన్నాలు వడ్డించబోయినా వీలుగా ఉండేది కాదు మానటానికి కూడా అదొక తరహాగావుండేది నేను మార్చుకోలేకపోయేదాన్ని, తనకు పని కావటం ప్రధానం గాని ఇవన్నీ ఎందుకా అని చాలా విసుగ్గావుండి 'మా వూళ్ళో అందరం ఇలాగే చేస్తాం' అని చెప్పేదాన్ని ఒకొకసారి. 'మీ ఇంట్లో ఏ అలవాటైతే ఆ అలవాటేనా ఏం, మార్చుకో నక్కర్లేదా ?' అని కొడుకుకూడా నన్నే కసిరేవారు దాదాపు ఇంట్లో ప్రతి చిన్న విషయం వారికి పట్టనిదంటూ వుండేదికాదు ప్రతిదీ పట్టించుకోవలసిందే తీర్పేమో తల్లిపైపు అక్కడ నా అన్నవాళ్లు ఎవరు లేకపోవటాన నా విషయం ఎవ్వరికీ తెలిసేది కాదు పెళ్లైనంతవరకు ఇంట్లో తగాదాలు బయటకు పొక్కనిచ్చేవాళ్లం కాదు. ఆవిషయంలో మాత్రం అందరం ఒకటిగానే నడుచుకునేవాళ్లం మేము పైకి అంతగా పోట్లాడుకోకుండా వుండటం ఇరుగుపొరుగువాళ్లకు ఏమంత బాగా వుండేదికాదు. మా తగాదాలను రెచ్చగొట్టటానికి వాళ్ల సర్వ శక్తులను ధారపోస్తుండేవాళ్లు నన్ను ఒకటి రెండుసార్లు కదలించి చూచారు కాని లాభంలేకపోయింది. మా అత్తగారి దగ్గిర మాత్రం కొన్ని కొన్ని పనిచేస్తూ వుండేవి అదంతా గ్రహించి ఎక్కువగా నేనే సరిపెట్టుకు పోతుండేదాన్ని

ఒక పండుగకు ఇళ్ళలుక్కుంటున్నాము పొరుగింటావిడ ముగ్గు గొట్టంకోసమని వచ్చి 'కోడలం వచ్చినా ఇంకా మా వదినకు అలకటం తప్పలేదే' అన్నది

'ఆఁ తప్పద్దీ, ఆడకు పోయిన్నాదే తప్పేది' అన్నది మా అత్తగారు పోనీ నేను వూరికే కూర్చుంటే ఆ పొరుగింటావిడ అలా అమాట అన్నా ఈమె విసుక్కున్నా కొంత అర్థం ఉన్నది నేను అడ్డాలు సర్దను, ముగ్గు వెయ్యను, కందిమండెల మంట పెడుతూ ఒకదాన్నే వంట చెయ్యటం, ఈలోగా ఎవరైనా వస్తే అన్నాలు వడ్డించటం ఆమెకంటే నాలుగువంతులు నాకూ పని ఎక్కువగానే ఉన్నది అంతకంటే ఇంకా నేను మాత్రం ఏమి చేయగలను నేనూ మనిషినే కదా ఎంత పనిచేస్తున్నా మాకోడలికి అన్నం వండటం కూడా చేతగాదు అని ప్రచారం చేస్తుండేది మా అత్తగారు. ఎప్పుడైనా అలా కొంచెం బయటకు పోతే సరి 'అన్నం కూడా వండవటకదా ? ఏం చేస్తావు?' అని అడిగేవాళ్లు నన్ను ముఖానపట్టుకుని కోపంవచ్చి ఆమె నన్ను ఏపనీ చెయ్యనివ్వదు ఆమే చేసుకుంటుంది అని చెప్పేదాన్ని, మొదట. తరువాత నిజమే చెప్పేదాన్ని తొండి తిన్నదానికి సరిపోను పెళ్లైనంతవరకు బండచాకిరిచేయించుకుందామనే దృష్టి తప్ప ఈ మనిషి ఎంతవరకు చేయగలుగుతుందా, ఏయే పనులు చేయగలుగుతుందా, అనే ఆలోచనే వుండేది కాదామెకు మాపుట్టినింటివాళ్లు ఎక్కువ భాగ్యవంతులు కాకపోయినా బస్తీకి పక్క వూరు కావటాన ఏమో వడ్లు దంచుకునే అలవాటే లేదు మాకు మాకే కాదు మా వూళ్ళో మాకంటే తక్కువ పరిస్థితుల్లో వున్నవాళ్ళకుకూడా ఆ అలవాటే లేదు అందువల్ల నాకు రోకలి ఎలా పట్టుకోవాలో కూడా

తెలిసేదికాదు ఎప్పుడైనా పండుగలకు పిండి కావలసివస్తే మరస చేయించుకొస్తుంటేవాళ్లు మావాళ్లు. ఎప్పుడైనా ఒకోకసారిమాత్రం ఇంటి దగ్గరనే పిండికొడుతుంటే వాళ్లు పూర్వం పోటు వేసిన అలవాటువల్ల మా అమ్మ, అక్కయ్యలు కొట్టేవాళ్లు సరదాకు నేను కూడా పోయి రోకలి తీసుకుంటే నాలుగుపోట్లు వేయగానే ఎంతో సాలి వచ్చేది వంటనే నీకు చేతగాదులే ఎవరిచేతిమీద వన్నా వేసివు రోకలిఅంటూ, నా చేతులో రోకలి తీసుకునేవాళ్లు అలాంటిదాన్ని అత్తవారింటికి వెళ్ల గానే వడ్లుదంచమంటే ఏమి దంచగలుగుతాను ?

నేను అత్తవారింటికి వెళ్లిన రెండవనాటే యిరవైరోజులకు పదిపద్దెనిమిది మానికలు వడ్లు గుంటలోపోసి రోకలి తీసుకోమన్నది నన్ను, మా అత్తగారు తినొక రోకలితీసుకుని దంచుతూ నా గుండెల్లో గుభేలు మన్నది నేను వడ్లు దంచాలి విస్తాంతిపోయి స్తంభాని కానుకుని అలాగే నిల బడ్డాను అట్టానుంచుంటావేమే? నీకు కాదూ చెప్పేది రోకలి తీసుకోమని ? అన్నదామె ఇక నీ విష యంలో నోరుమూసుకొనివుంటే లాభంలేదనిపిం చింది అలాగే ధైర్యం తెచ్చుకుని గోళ్లు గిల్లు కుంటూ ఆమె ముఖంవైపు చూడటానికి కూడా భయ మేసి తలవంచుకునే నాకు చేతగాదు అన్నాను 'అకే చేతనాద్దిలే తీసుకో తీసుకో ' అన్నదామె మళ్ళీ ఆచేతులోకీ ఈ చేతిలోకీ రోకలి గబగబా మార్చుకుంటూ, కాలితో వడ్లు గుంటలోకి ఎగదోసు కుంటూ అంతటితో నాలో అదివరకున్న ఓపిక కూడా పోయినట్లయింది రోకలి తీసుకోబోతే చేతులకు నరాలుగాని ఎముకలుగాని వున్నట్లు తోచ లేదు తప్పేదిలేదని అన్నవాటిల్లోకి చిన్నరోకలి ఏరి తీసుకున్నాను ఒక వరసకూడా పూర్తిగా పడ్యాకముందె విపరీతంగా సొలివచ్చి రోకలి దింపాను కొంచెం ఆగి కొంచెంసేపు, మళ్ళీ కొంచెం ఆగి కొంచెంసేపు వేస్తూవుంటే మొదటి సారి వేసినంతసేపు కూడా ఒక్క బిగువున వెయ్య లేకపోతున్నాను నోరు ఎండిపోయి మంచినీళ్లు త్రాగటం జాస్తిఅయినకొద్దీ అసలు రోకలే నా స్వాధీ నంలో లేకుండాపోయింది ఇక ఏమైనాసరే అమ్మని చేతిలో రోకలి గోడకు అనించిపెట్టి అరుగు కానుకుని కూర్చున్నాను.

'ఇట్లా కూర్చుంటే ఇక నాతో నలిగినట్టే ఒడ్లు' అన్నదామె

'అయితే ఏంచేయమంటారు ? నా కసలే అల వాటులేదు' అన్నాను అరిచేతులు ఊదుకుంటూ.

'ఇన్నాళ్లనుంచీ తేరగాదూ నేనూ దంచిపోసిన బియ్యంవుంటే తిని కూర్చుంటిరి మరి ఎల్లకాలం అట్టాట్టా అమర్తది కూర్చోని తినటానికి అలవాటు లేదంటే అలవాటుచేసుకోవాల మా అందరికిమాత్రం పుట్టంగానే అలవాటైందా ? ఇట్టాగే ఎయ్యంగా ఎయ్యంగా అలవాటైంది నీకూ అంతే—' అని ఆమె అంటూండగానే తేరగాడు వచ్చాడు ఇయాళ చిన్నదొరసాని గారి చేత ఒడ్లు దంపిస్తున్నట్టుందారే— అన్నాడు వాడు నా వాలకం చూచి

'ఆఁ దంపిచ్చం ఆమెనీ నిన్నూ కూర్చోబెట్టి పెడ్తాం మిమ్ముల్నందర్నీ కూర్చోబెట్టి మేము తెచ్చిపెట్టలేమయ్యా, ముందు నువ్వుకూడా రోకలి తీసుకో బగబ ఒక వరసవేసి ఆంవాత కూడు తిందువుగాని— అంటూ ఆమెకూడా రోకలి గోడకు అనించి పెట్టి వడ్లగుంట చుట్టూ గాచుకుంటూ లేవయ్యా లే లే అన్నది నేనుకూడా ఒకసారి చేతులు మాచుకుని రోకలి తీసుకున్నాను

'అబ్బ' దొరసానిగారి చేతులు ఎఱ్ఱగా ఎట్టా కందిపొయ్యినయ్యో చూడు పెద్ద దొరసానీ పాపం బొబ్బలుకూడా పొక్కినియ్యి ఆమెయ్యె అయ్యెగనక చితికి లేనా ? ఇకాబాద బగవంతుడికి దలిచూల్చిందే అయ్యె చితికితే ఇక రోకలి పట్టుకోటానికి యీలు గాదుగా ?—అన్నాడు వాడు నేను అలాగే పోటు వేస్తూనే ఉన్నాను

'ఊఁ యీలుగాదు కొట్టుద్ది మా కందరికీ పొక్కలేదంటావా? అయ్యేం జాస్తయ్యేం ? రొండు మూడు రోజుల్లో కాయలు గాచిపోత్తై, తరవాత ఇక వాటి తెలవదు ' అన్నదామెకూడా రోకలి తీసు కుంటూ

'అయినా ఇసుమంటి పన్లు మాబోటి మోట్లోళ్ళకి చెయ్యాల్సిందే కాని మీబోటి దొరసాన్లు చెయ్యలేరులెండి. నాకెందుకు చెప్తారు' అన్నాడు వాడు ఒకిగా ఒక చేతులోనుంచీ ఇంకొక చేతిలోకి రోకలి మార్చుకుంటూ

'ఏం ? మాబోటి దొరసాన్లంటే మేము మాత్రం తినక్లేదా ? మీరేనా తింటాది? పొట్ట

అన్నంతవరకే ఎటువంటి దొరసానులకైనా తప్పదు ఎటువంటి దొరగార్లకైనా తప్పదు' అన్నదామె.

'అయినా వెనకటి కాలపోళ్ళు మీలాంటోళ్ళు, వీళ్ళు ఈ కాలప దొరసాన్లు వీళ్ళెవరండి మామట్టికి మాలోనే ఎంతో తేడా వుంటది—వెనకటోళ్లకి ఇప్పటోళ్ళకీ మా ఇల్లెల్లొళ్ళకదాన్ని పరమటిచ్చాం ఏదో పాలను బుట్రావుంది ఒకళ్ళకి కూలికిపోకుండా వాళ్ల పొలాల్లో వాళ్ళేసేకుని బతుకుతారు గదా అవి వాళ్ల పొలం వాళ్లు కొన్నుకుపోను తైజావ గోంగోర తప్ప రొండోగి నోట్లో పెట్టుకోటానికి దొరకదు అరుగాలం అటే ఆ కైదలు అయినా అరుగాలం ఎంత శ్రారీకష్టే వస్తై ఇప్పుడు బుట్టిన పిల్లలైనా సరే ఇట్టా దోలానికి దుప్పటికట్టి ఆ దుప్పట్లో పడేసి పొలాని కురికితే మళ్ళీ యింటికొచ్చే ఆ టప్పని పాసుకుచేది లేకపోతే ఒసిగట్టుకొనైనా బయలేరాల పొలం తీకపోయి అక్కడ ఏ చెట్టు కొమ్మకో ఒక పైపంచ కట్టేడ్ను ఆ పంచలో పాలేసి అంతకంటే ఇంకా కొత్తె వుహ తెల్పిన పిల్లల్ని కాపలా పెట్టేడ్, మనం పొలం పన్లో పడేది ఆడోళ్లు మొగోళ్లు ఆ మాదిరిగా కట్టపడితేగాని ఆ కైద జావకూడా దొరకదు మా చెల్లెలు మా అన్నదమ్ముల్లమట్టిన ఒక్కతే కాటాన కొత్తె పొలము బుట్టా పంపకుండా గారాబంగానే పెంచాం చెప్పొద్దు ఎటొచ్చీ ఇక్కడ కొత్తె సుకపడిపోయిందాయె అక్కడ నెయ్యింబకళ్లు పొలానికి తెరిమి ఎట్టికాకిరీ అంతా చేయించేటప్పటికీ సన్నాకేది కాకైపోయిందిగా అంతకుముందు మాలో కందల్లోకి అదే కొత్తె సాయంగా వుండేది ఇప్పుడేముంది? మామాత్రం అన్నా లేదుగా? ఈ దొరసాన్ని జూసినప్పుడల్లా నాకదే మనసులో కొట్టుంటది—అంటూ వాడుకూడా పోట చాలించి చమట తుడుచుకుంటున్నాడు. నేను కొంచెంసేపు వేసి ముచ్చట్లో ఎప్పుడో చాలించి వాడిమాటలు వింటూ అలాగే కొంకలిపట్టుకొని నిలబడివున్నాను

'ఏమమ్మ అట్టాగే నుంచుంటివేం ఇందాకట్నుంచీ' అన్నది మా అత్తగారు 'నా యూళ్లో ఇకుకుంటే పనులన్నీ ఎరగర్లేంది, ఆ దొరసాని—కొత్తది పాపం గబగబ చేసే రెండుమూడు వరస లేని పోతా'—అన్నాను.

నువ్వు జేసేపని నువ్వు జేసుకుద్దూ. నువ్వు కూడా ఇంట్లోపని లెక్కడ సదిరిస్తా కూకుంటావు ఇక పదయిపోయి అన్నంతిని ఇంకొకకట్ట పచ్చిగడ్డి తీసుకురా—అన్నదామె వాడు అన్నం తిని పచ్చిగడ్డికి వెళ్లాడు బొబ్బలు చితికి చేతులుమంటలు పుడుతున్నా అట్లాగే ఆ వడ్లు బియ్యంచేశాం ఆ రోజు మొదటిరోజే కాదు నా చేతులకు బొబ్బలు పొక్కటం ఎప్పుడు దంచినబియ్యం అయిపోయి మళ్లీ వడ్లుపోసి దంచబోయేటప్పటికి ఎప్పటికప్పుడు కొత్తగా బొబ్బలు పొక్కవలసిందే ఆ బొబ్బలు చితికిన చేతులతోనే వడ్లు దంచవలసిందే ఆమె చెప్పినట్లు కాయలుకాచినా బాగానే ఉండేది ఎన్నిసార్లు దంచినా, నా చేతులు కాయలుకాచేవి కావు, ఎందువల్లనో మరి మరి ఆ వడ్లుదంపుడు తప్పుకోలేక ఎప్పుడు మా యింటికి వెళ్దామా అనిపించేది అక్కడ వుండగా మా యింటికివస్తే అక్కడికి వెళ్ళటం అంటేసరి భయంగా వుండేది

చేయించుకున్నప్పుడు అలా చాకిరీ చెయించుకున్నా తీరిక సమయంలోనైనా ఎక్కడికైనా పోనిచ్చేవాళ్లా అంటే అదీలేదు వూళ్లోనే సభలనీ, అవనీ ఇవనీ ఏవైనా జరుగుతుండేవా? ఎక్కడికి పోనిచ్చేదికాదు ఎక్కడికి వస్తే ఎవరు ఏమి చెప్పి వుంపుతారో, ఎక్కడేమాట వినకపోతుందోనని భయపడుతుండేవాళ్లు ఏదైనా సినిమాలకి వచ్చేవా కొంచెం నాకెల్లోకెళ్లి చూద్దాం అంటే వీలుపనిచ్చేది కాదు సరిగ్గా ఆ బజార్లోకి వచ్చేటప్పటికి 'పాలు పొంగిపోతిని పాలు చూస్తుంటు' అనో, ఏదో ఒకటి అలాంటి పనులే నాకు అప్పజెప్పి తినింకే పని మీదనన్నా అక్కడ లేకుండా వెళ్లిపోయేది అబ్బ చెప్పుకుంటే ఒకటా రెండా ఇలాంటివెన్నైనా వుంటవి

ఆ వూళ్ళో మహిళాసంఘం వున్నది బయటకువచ్చి పనిచేయగలిగినవాళ్లు ఆ వూళ్లో అన్నివేల మందిలో ఇద్దరుమాత్రమే ఉన్నారు వాళ్లు మమ్మల్ని కూడా మహిళాసంఘంలో చేర్పించాలని వచ్చారొకరోజు ముందు మా అత్తగారి వడిగారు మనకు ఆకష్టాలున్నై ఈ కష్టాలున్నై ఇవన్నీ పోవాలంటే మనం అంతా ఒక సంఘంగా ఉంటే మంచిదనిచెప్పి ఆమెను సంఘంలో చేరమన్నారు.

'మాకు నంగాలు వద్దు, ఏమీ వద్దు ముక్కెల్లి ట్టా వుండ నియ్యండమ్మా చాలు—అన్నదామె

'మీ కిష్టం లేకపోతే మీరు చేరవద్దులెండి, మీ కోడల్ని అయినా చేర్పించుకుంటాం' అన్నారు వాళ్లు

'మా కోడలాశ 3 నే నాకటివా ఏం ? నేనే చేరకపోతే మా కోడలెట్టా చేరుద్ది? బలేవాళ్ళేమీరు, ఇవాళ సంగంలో చేరమంటారు, రేపు మీ మాదిరిగా ఇల్లిల్లు పట్టుకుని తిరగమంటారు మా కయిన్నీ ఏం తెలవవులే పోండి పోండమ్మా' అన్నది, ఆమె విసురుగా పాపం వాళ్ళేమనుకున్నారో ఏమో తెల్లబోయి

అ— కోపపడితే ఎలాగండీ కాస్తమాత్రం ఏం పనిపాటల్లేక ఇలా తిరుగుతున్నామంటారా ? ఇప్పుడు ఇంటికివెళ్లి మీలాగానే మా కోడలినాగానే అన్ని పనులు మేమే చూచుకోవాలి ఇంకా కొంత కాలం పోతే ఇలా అనేవాళ్ళే సుంచుసుంచుగా చేరుతారు లెండి' అని వాళ్లు ఒకసారి చూచి వాళ్లు వెళ్ళిపోయారు ఎప్పుడైనా మహిళా సంఘానికి చందాలు ఇక్కడ కావలసివస్తే ఆ యింటివరకనుంచీ జీనికైనా వాడు కోడలికని తీసుకువెళ్లిన డబ్బు లోదే అప్పుడెప్పుడు ఒక రూపాయి అర్ధరూపాయి ఇస్తా ఉండేదాన్ని అది నా డబ్బే అయినప్పటికి మళ్ళీ మా అత్తగారింట్లో ఎవ్వరికీ తెలియకుండా చాలా రహస్యంగా ఇస్తుండేదాన్ని మనకు అక్కడ మానం ఉన్న సంఘానికి మనడబ్బు మనం ఇచ్చుకునే అధికారంకూడా లేదన్నమాట ఒక సంఘానికే కాదు నా కవసరమైన ఖర్చులకు నాకనుకుంటున్నా కూడా నా రందరికీ కష్టంగానే ఉండేది అదేమి మరి ఎప్పుడైనా పూలల్పి వస్తే పిలిచి తీసుకుంటుంటే 'ఇవాళ ఏం పేరంటం వచ్చిందనో, ఏమన్నా పండగా పబ్బమా ? అవి నాలుగు అయిపోయినదాకా అంతేలే' అని తనలో తనే గొణుక్కుంటుండేది పెండ్లై ఇన్ని సంవత్సరాలైనా వారి డబ్బు జీనికి ఇవ్వకపోగా నా డబ్బు నన్నుకూడా సంతోషంగా స్వేచ్ఛగా ఖర్చుపెట్టుకోనిచ్చేవాళ్లు కాదు

ఒక డబ్బేమిటిలే శాస్త్రమంత్రంగా వుండేకూడా చూడలేకపోయేవాళ్లు. సాధారణంగా వారిని కొకసారి తలంటుకోవటం అలవాటు నాకు ఇంత తొందరగా ఎందుకు అంటుకోవాలా ? అని కోపం చూపిస్తా ఉండేదామె కుంకుడుకాయలు కొట్టుకుంటుండేదానా ? 'తెచ్చిపోస్తావుంటే కొట్టిపోస్తా వుండండి మీ కేంపోయిందిలే అన్నిటికీ తేనుండగా ?' అనేది అలా ఒకసారా రెండు సార్లా? ప్రతి తలంటుకీ ఏదో ఒకమాట మార్పుతో మొత్తంమీద తలెందుకు అంటుకోవాలా ? అనే భావాన్నే సూచిస్తావుండేది అక్కడికి వారాని కొకసారి అంటుకునే అలవాటును పది పదిహేను రోజులవరకు కూడా మార్చుకున్నాను అంతకన్నా ఇంకా నేను చేయగలిగేదేమున్నది ? ఆమె కసలు నన్ను చూస్తావుంటేనే ఎప్పుడు ఏదో ఒకటి అన బుద్ధి అవుతూనే ఉండేది

ఒకసారి ఇంట్లో బియ్యము పప్పు అన్నీ అయిపోయేవి అయిపోయిన సంగతి మా యిద్దరికీ తెలుసు అయిపోయినవని చెప్పబోతే 'అయిపోతే నష్టం చేయమంటావు?' అనేది అందుకని ఒకసారి పైపనంతా చేసి గొయ్యి రాజేయ్యకుండా కూర్చునే దాన్ని 'చేతులు ముంగు పెట్టు కూర్చున్నావేం? తినరా?' అనేది 'పొయ్యిమీద ఏం పెట్టేది మరి?' అనేదాన్ని ఏమో ఏమి పెడతావ కాకేసుకు కూచున్నావేంట్లె ఎరగనా?' అంటూ చేట తీసుకుని పారుగింటికి పోయేది ఎక్కడన్నా బియ్యం తీసుకొస్తాను పొయ్యి రాజేసి ఉంచమని చెప్పటానికి కాబోలు ఈ ఉపోద్ఘాతమంతా అనుకుని పొయ్యి రాజేసేదాన్ని ఇలాంటివి ఒకటా రెండా ప్రతి దినము ఎన్నో సంఘటనలు జరుగుతుండేవి

మన బంగారం మంచిదైతే కంసాలి ఏం చేయగలడని ఒక సామెత అలాగే అన్నీ చేసుకున్నవాళ్లు మంచివాళ్లైతే అత్తలు ఆడబిడ్డలు ఏం చేయగలుగుతారు? వాళ్ళ అలవాట్లప్రకారం కొన్ని కొన్ని మాటలు అంటున్నా చేసుకున్నవాళ్లైనా ఆదరంగా చూస్తావుంటే వాళ్లను చూసైనా కొంతవరకు మరచిపోవటానికి వీలుంటుంది. ఇప్పుడు వచ్చిన బాధలన్నీ చేసుకున్నవాళ్ళ దగ్గరనుంచే ప్రారంభమైనవి అసలే అంతంత మాత్రపు సంసార మనుకోండి దానికి తగ్గట్టూ పొలము బుట్టా కూడా చూచుకోకుండా,

LUX
LUX

ఏవో ముక్కాలు ఇచ్చుకుంటే వచ్చే ఆదాయాన్ని కూడా ఇంట్లోకి సరిగ్గా ఇవ్వకుండా చీట్లాటలకనీ, వాటికనీ, వీటికనీ అన్ని దురభ్యాసాలకు ఖర్చుపెట్టుకుంటూ పైగా తమలో వున్న బలహీనతలను ఇతరులలో కూడా వెదకి చూపటం, ఎవరు ఏది చెప్తే అదంతా కూడా నిజమేననుకోవటం, ఇంట్లో ఉన్న కాసేపు వాళ్ళతో పోట్లాడుతూ కూర్చోవటం ఇదంతా అత్త, ఆడబిడ్డలకు మాత్రం అలుసు కాదూ? నాకైనా మాత్రం అలుసు కాదా?

కాపురానికి వెళ్ళిన కొత్తల్లో ఎక్కువ పనులు తగులుతుండేవి కాదుగాని తరువాత తరువాత ఆమె ఏమీ పట్టించుకోవటం పోవటం, పనులన్నీ నేనే చేసుకోవలసిరావటం జరుగుతూ వచ్చింది వారు నాతో సరిగా వుండకపోవటంవల్లనైతే నేమి, ఒకవైపున అత్తగారితో పోట్లాటలవల్లనైతే నేమి జీవితమే చాలా చీకాకుగా ఉండేది సాధారణంగా ఎప్పుడు ఏవో పనులతోనే ప్రొద్దుపోతూ వుండేది ఎప్పుడైనా తీరిక చిక్కినప్పుడు వీటన్నిటిని గురించి ఆలోచించి ఆలోచించి మనస్సు మరీ పాడైపోతుండేది ఆ ఆలోచనలేవీ జ్ఞాపకం రాకుండావుంటానికి ఉపయోగపడుతుందేమోనని తీరిక దొరికినప్పుడు ఏదైనా పుస్తకం చదవటం మామూలుగా పెట్టుకున్నాను అప్పుడు దీపావళి దగ్గరకొస్తూ వున్నది ఆ రోజు పండగ పనులతో పగలంతా ఒళ్లు విరగ్గొట్టుకుని పని చేశాను రాత్రిపూట భోజనాలైన తరువాత గదిలో చదువుకుంటూ పండుకున్నాను ఎప్పుడైనా మా అత్తగారు చావడిలో పడుకుంటూ వుండేది ఈ ఇంట్లో ఏమి జరుగుతున్నా ఆమెకు తెలియటానికి అవకాశం వుండేదికాదు వారు గది తలుపులు నెట్టుకుని లోపలకు వచ్చి పండుకున్నారు నేను చదువుకుంటూనే వున్నాను

'మా అమ్మ అంటుందంటే అనదు మరి? ఇంత ప్రొద్దుపోయినా లాంతరువత్తి అంత పెద్దదిగా వుంచితే?' అని కసిరారు.

మా అమ్మ మీరు అనందికేనికి? నన్ను చూస్తే సరి ఏదో ఒకటి మీకు అనబుద్ధి అవుతూనే వుంటుంది—అన్నాను

లాంతరు తగ్గించి ముందు నీవిట్రా అన్నారు ఎందుకన్నాను.

'ఎందుకో తెలుసుకుని ముందురా లేచి.' అన్నారు విసుగ్గా నేను పుస్తకం చేతోపట్టుకునే వెళ్లాను నా చేతిలో పుస్తకం లాక్కుని ముందు కాళ్లు పట్టమన్నారు అలాగే చేస్తూవున్నాను. పుస్తకం తెరచిచూచి ముఖం చిట్లించుకుని ప్రతి పుస్తకంమీద సత్యంపేరు వ్రాస్తావెందుకు? అంటూ అనోక మోస్తరుగా చూచారు వారైపు ఆ చూపు నా మీద అసహ్యభావాన్ని స్ఫురింపజేస్తూ వున్నది ఎందుకో నామీద నాకే జాలివేసిందా క్షణాన నేనేమైనా తప్పు చేసివుంటానేమోనని ఆత్మవిమర్శ చేసుకోవటానికి కూడా నా మనస్సు అంగీకరించలా ఏమి? అన్నాను వెంటనే అమాయికంగా 'ఏమా? ఎందుకు వ్రాస్తావని అడుగుతున్నాను ప్రశ్నకు ప్రతిప్రశ్న కాదు నేను కోరుతున్నది జవాబు' అంటూ పళ్లునూరుతూ చూపులు బీభత్సంచేశారు

నేను వ్రాయలేదే. అది ఆయనగారే వ్రాసుకున్నారు—అన్నాను

నీ పుస్తకంమీద అతని పేరెందుకు వ్రాశాడు? అన్నారు ఇంకా ఏదో దీర్ఘంగా ఆలోచించుకుంటూ

ఇది నా పుస్తకం కాదు ఆయన పుస్తకమే

అతని పుస్తకాలు నీ దగ్గర కెందుకు వస్తవి?

ఆయన భార్య నాకు బాగా తెలిసినామె ఆమెను ఏవైనా పుస్తకాలు ఇవ్వమంటే ఇది ఇచ్చింది.

ఇకనుంచీ ఆ పుస్తకాలేవైనాసరే ఇక్కడకు తీసుకువచ్చావంటే నేను వూరుకునేదిలేదు ఇదే చెప్పటం ఎప్పుడైనా మీ వూరు వెళ్లినప్పుడు వాళ్ల ఇంటికి వెళ్లినట్లు తెలిసినా ఎక్కడైనా అతనితో మాట్లాడినట్లు తెలిసినాసరే అంతటితో వొదలనిండే.

ఇదంతా ఏమిటో నాకు బోధపడటంలేదే ఆయన చేసిన తప్పేమిటి? నేను చేసిన తప్పేమిటి?

అదేమిటో మీకే తెలియాలి 'ఇంతకూ మీరు నేను చెప్పినట్లుగా నడుచుకోదలచుకొన్నారా లేదా?'

'ఇలాంటి విషయాల్లో మీరు నేను చెప్పాన

మివ్వవలసిన అవసరం నా కేమీ కనపడటం లేదు పైగా ఇలాంటి వాటివల్ల లోకంలో లేనిపోని నిందలకు తావివ్వటమే అవుతుందని నా అభిప్రాయం '

'చేసిన తప్పును దిద్దుకోవటానికి బదులు ఇంకా ఎదురు చెపుతున్నావా? సిగ్గులేక? అతనితో మాట్లాడకుండా ఉంటావా ఉండవా? ఏదో ఒకటే చెప్పు నాకు ఉంటాననో, ఉండననో—'అని వేలు చూపించారు

'నేను తప్పేమీ చేయలేదు సరిగదా దీని మూలాన తప్పు చేసినదాన నవుతానేమోనని భయపడుతున్నాను మీరు నన్ను ఏమిచేసినాసరే, ఈ విషయంలో మాత్రం నేనే బాగా ఆలోచించుకుని ఏదైనా నా యిష్టం వచ్చినట్లుగా నడుచుకోవలసిందే కాని ఇప్పుడు మీకు నేను చెప్పేదేమీ లేదు—అని అనీ అనటంతోనే ఏమీ ఆధారం లేకుండా నిలపెట్టిన పుస్తకంలాగా పోయి వెనక్కుపడ్డాను కొంచెంసేపటికి ఎడమకాలితో ఒక్క తన్ను తన్నినట్లుగా జ్ఞాపకం వచ్చింది అది నా జీవితంలో మొదటితన్ను నా కింక భూమ్యాకాశాలు తెలియలేదు నా బాధల్లో మిగిలున్న భాగం కాస్తా అయిపోయిందా రోజుతో నా శరీరమంతా భగ్గుమండి బూడిద కాలేగు సమయం వచ్చినప్పుడు ప్రతీకారం చేయటానికా? అన్నట్లు ఎఱ్ఱగా కాలిన ఇనపముక్కలాగా అయిపోయింది నా హృదయమంతా కాలిన ఇనపముక్క కుంపటలసినంత వేడిగా మారిపోయింది. నా కన్నులలో ప్రళయరుద్రమూర్తి తాండవమాడుతున్నట్లుగా ఆశ్చర్యంగా నిశ్చేష్టితురాలనై వారివైపు చూస్తూ అలాగే నిలబడ్డాను. కళ్లవెంబడి బాష్పకణాలు నిప్పుకణాలలాగా రాలుతూ ఉన్నవి నాకు అసలు పెండ్లికాకముందు అయిన తరువాత కూడా భర్తలు భార్యలను కొట్టటాన్ని గురించి తీవ్రంగా ఆలోచించేదాన్ని చిన్న పిల్లలుగా వున్నప్పుడే ఎవరైనా కొడుతూవుంటే అంత అవమానంగానూ, అసహ్యంగానూ వుంటుందే పెద్దవాళ్ళయిన తరువాతకూడా అంతంత పెద్దవాళ్లు అంతంత పెద్దవాళ్లను పట్టుకుని కొడుతూవుండటం తలుచుకుంటే అదొక రాక్షసకృత్యంలాగా అనిపించేది. ఎంతో సహించరానిదిగా ఉండేది. ఒక్కసారి కొట్టినతరువాత ఇంకా ఆ భర్తముఖం ఎలా చూస్తారా, అనిపించేది ఇంకా అతనితో కలిసి వుండేదానికన్నా ఎందుకు చావరా అనుకునేదాన్ని అవన్నీ తలుచుకుంటే అసలు పెండ్లే వద్దనిపించేది, పెండ్లి కాకముందొకసారి అయినా వాళ్లు కొట్టటానికి కూడా వీళ్ళ లోపాలు కూడా వుండవచ్చును గదా ఆ లాంటి పొరపాట్లేమీ రాకుండా చూచుకుంటే ఎందుకు కొడతారు? తప్పు చెయ్యకుండానే వుండాం, అనుకున్నప్పుడు పెండ్లి కావాలనే అనిపించేది నాతరకు నేను పెండ్లికాకముందు అయిన తరువాత కూడా ఆలోచించి ఆలోచించీ, తప్పు చేయకపోతే కొట్టరుకదా ఒకవేళ చెయ్యకుండా వున్నా కొడతారా, ఆ కొట్టిన మొదటిసారితోనే అతనికి ఎక్కడా వుంటానికూడా వీలు లేకపోతే చెప్పి నా పోదామనే నిర్ణయానికి వచ్చాను అంతకుముందు కొట్టకపోయినా కొడ్తాను కొడ్తాను అని చెప్పినా చెప్పేవారు అప్పుడు చెప్పనైనా చెప్పకుండానే అంతపనీ చేశారు. అంతకుముందు కొడితే నన్నప్పుడిట్లా 'కొడతారు, ఎందుకు కొట్టరు? కొట్టినా ఎన్నిసార్లు కొట్టొచ్చారేంటి అనేదాన్ని ' ఎన్నిసార్లైనా కొడతాననేవారు అలా ఎప్పుడు జరగదని ఖచ్చితంగానే చెప్పేదాన్ని

వారి మాట కొంతవరకు చెల్లించుకున్నారు ఇక నా మాటే మిగిలున్నది ఏం చెయ్యటమా? అని ఆలోచించాను ఏమి చేయవలసినదీ ఇదివరకే అనేకసార్లు ఒక నిర్ణయానికి వచ్చికూడా సమయం వచ్చేసరికి మళ్లీ ప్రశ్న వేసుకోవటంలో కర్తవ్యానికి దూరమౌతున్న నా బలహీనత కళ్ళకు కట్టినట్లు కనపడింది నాకు తెలియకుండానే నా చిన్నప్పటి ఆలోచనలకు ఏదో ఒక గుదిబండలాంటి బాధ్యత అడ్డు తగిలింది వారాపని చేయటానికి ఒక నిమిషంకూడా నాకు నేను చిన్నదాననుగానే వున్నాను మరు నిమిషానికే ఒక ముసలమ్మనైపోయానేమో ననిపించింది అలాగే చూస్తూ నిలబడినానే కాని ఏమీ తోచలేదు నా చూపులు వారి కళ్లల్లో గుచ్చినట్లో ఏమో 'ఏమిటా చూపు ఇంకా అనుమానం తీరలేదా? మళ్లీ తగలాలా' అన్నారు చెయ్యెత్తుతూ

'అనుమానం నా కెప్పుడూ లేదు. మీకే అనుమానంగా వున్నది. మీరు కానిచ్చే దేదో ముందు

కానివ్వండి అందర సుమానాలు తరువాత తీరుస్తా' అన్నాను

'ఇంకా సాగదులోతుతనం పోలేదా!' అంటూ మళ్లీ చెంపమీద కొట్టారు. ఒక మెరుపు మెరిసి నా కళ్లు బయర్లు కమ్మినవి. అంతటితో నాతో పాటు నా ఆలోచనలు కూడా స్తంభించి పోయినవి నాకు తెలియకుండా నేనా మంచం మీదకుపోయి ఒత్తిగిలాను

'జాగ్రత్త! ఒళ్లు దగ్గర పెట్టుకొని బ్రతుకు' అంటూ ముసుకు పెట్టుకున్నారు వారు. మళ్లీ నాకు కొంచెం స్పృహ వస్తుంటేటప్పటికి 'జాగ్రత్త ఒళ్లు దగ్గర పెట్టుకు బ్రతుకు' అన్నమాట నా చెవుల్లో గింగురు మంటూంది. ఈ మాట వారు పెడుతున్న గురకకు తాళం వేస్తున్నట్లుగా ఉన్నది. ప్రకృతి మాత్రం ఊఁ ఊఁ ఊ అంటూ విరామం లేకుండా మూలుగుతూనే ఉన్నది. ఆ మూలుగులోనే నా జీవితాన్ని గూడా విశ్వంచేయా లనిపించింది. వెంటనే ఆ భావన పిరికి తనంగా తోచింది. నేను సాధించా లనుకున్న విషయం సాధించలేననుకున్నా. తొందరపడి పుట్టి నింటికి వెళ్ళినా వాళ్లు తేలికగానే మాస్తారుకదా? ఈ ఒక్కసారికి సహించుదా మనుకున్నా. ఇంకా ఏమో ఆలోచిస్తూనే వున్నాను

ఇంతలో కాకులు కాకా మంటూ గోల పెట్టటం ప్రారంభించినవి. రయ్యి రయ్యిన ఇంట్లోకి తెల్లనికాంతులు ప్రవేశించుకున్నవి. అబ్బ! తెల్ల వార్లు నిద్రలేకపోయినా లేవక తప్పదుకదా! అను కుంటున్నాను

'పొద్దు పొడిచినా ఇంకా లేవలేదమ్మా, ఎవ రన్నా మాస్తే నవ్వి పోదురే' అని అంటూ వున్న దప్పుడే మా అత్తగారు, ఏకో చప్పుడు చేస్తూ ఎలాగు తప్పేది లేదుగదా అని వెంటనే లేచి బయ టకు వచ్చాను. ఆ రోజు కూడా మామూలు పనిపాట లన్నీ అలవాటుగా చేసుకు పోతున్నానే కాని కొంచెం బెదురుతో అవసరమయ్యే పనులు పొద్దై పోతూనే వున్నవి. పొయ్యిమీద పప్పుగిన్నె పెట్టి పొయ్యికెదురుగా కూర్చుని కాయగూరలు తరు గుతూ వున్నాను.

'అయ్యొయ్యొ, ఇంకా ఆ దూడ ఏడవలేదా! అది చస్తే మాత్రం మీకేం లే? వాకిగా తిప్పలు' అంటూ ఆమె నీళ్లు తాగుతున్న పసిదూడను చెవ్వి పట్టుకుని అవతలకు లాగుతూ వున్నది నేను తలెత్తి చూచేటప్పటికి.

'నేను చూడలేదండీ' అన్నాను. అయితే మాత్రం ఆమె అంతమాత్రానికి పూరుకుంటుందా!

'ఎదురుగానే వుంటే ఎట్టా చూళ్ళేదమ్మా, అంతా ఉపద్రవం, ఎవరన్నా ఇంటే నవ్విపోదురే, ఆయనేమో అట్టా చూస్తున్నాడు నువ్వే మున్నా ఇట్టా తయ్యారై పరిపోతది. రెండు గంటలే సమయానికి నాలుగైతే దేవుడే అట్టా సమకూరుస్తాడు కానాల, నేనెంత ఏకాలు పోకాలు యినుకుంటే మాత్రం ఏం లాభం? ఎవళ్లకేపేది వాళ్లు చూస్తానే వుంటిరి!' అని ఆమె అంటూ వుండగానే ఈ విషయంఅప్పుడే పొరుగింటామె చెవిన ఎప్పుడు పడిందో ఏమో నిప్పుకోసం వచ్చినట్లుగా గంటె ఒకటిచేత్తో పట్టు కుని 'ఏందీ!' అంటూ వచ్చింది ఉత్సాహంగా, ఇక మళ్ళీ మొదలు పెట్టిందామె పాట

'మా పనెట్టా వుందనుకున్నావేం? వాడే మాన్నా వున్నదికాస్తా అట్టా నాశనం చూస్తా కది లిస్తే మేదకి దోకొస్తాడు. ఈ పెత్తేమన్నా పలక రించే యోశే లేదు' అని ఆమె ఏమేమో సాధిస్తూ వుంటే అవి వింటూ పొయ్యిమీద పప్పుగిన్నె మాట మరిచేపోయాను

'పొయ్యిమీద ఏం తగలేశావేం? కాటు కంపు కొడతావుంది' అన్న దామె అప్పుడే ఆ వాసన ఎలా పట్టిందో ఏమో

'పప్పులో ఎసరు తగ్గిపోయినట్లున్నది' అంటూ పప్పుగిన్నె మీద మూత తీసేటప్పటికి మాడిపోయిన వాసన ఇంకా గప్పుమని వచ్చింది

'ఇంకేం లేకుకో నా పప్పు! చూశావమ్మా చూడు ప్రతి పని యింతే నేను కాసేపు ఎక్కడ లేకపోతే అక్కడిట్లా నాశనంగా వాల్చిందే వనుకో రామరామ ఒక్క పనిగూడ చేత గాదు గదా! ఆ అమ్మ ఎట్టా పెంచిందో ఏమో కూరి కని మందికొంపలమీదికి పెత్తే సరవుకుంటారమ్మా ఒకొకళ్లు ఇంత సారంతిలేకుండా [illegible] కోడ ళ్లని ఏ యింట్లోనన్నా చూశావటమ్మా! చెప్పు!'

అని ఒక చెయ్యి నడుమున పెట్టుకుని ఒక చెయ్యి మూతిమీద పెట్టుకున్నది ఆశ్చర్యంగా

'ఇప్పుడు నేనేం చేశానని నన్నింతగా సాధించటం? ఎవరికైనా పొరపాటు రాకుండా ఉంటుందా? చేసేవాళ్లెంత పాడుచేస్తున్నా బాగానే వుంటుంది. నావల్లమాత్రం ఏ కొంచెం పొరపాటువచ్చినా గొంతు పట్టుకుంటారు అసలైనా గాని ఎక్కడో వున్న వాళ్ళ జోలి ఏమి వస్తుంద మీకు మాట మాట్లాడితే!' అన్నాను కూరగాయలు తరుగుతూనే 'ఇట్టా ఎదురుకూతలు కూసే వాళ్లింకేం కాపురం జాస్తారమ్మ ఇన్నిటికీ వాడు మంచాడు గామటే వాడే సరైనవాడైతే అంత చచ్చినట్టే పడుంటేవాళ్లు' అన్నదామె కొడుకు ఇంకా నన్ను రాచి రంపానపెడితే బాగుండునన్నట్లుగా 'పెద్దాళ్ళు ఏదయినా విసుక్కున్నా నువ్వు వూరుకుంటే పోద్దిలే అమ్మాయి' అన్నది పొరుగింటామె నాదే తప్పన్నట్లుగా

'ఒకరి కష్టాలు ఒకరికేం తెలుస్తాయిలేండి ఎవటి వాళ్ళకు ఎన్నైనా చెప్పవచ్చు తమదాకా వస్తే గదా తెలిసేది' అన్నాను

'అంత ఆమె నలుసటువంటిదన్నా కనబడితే ఆ అబ్బాయైనా కాస్త తిన్నంగా వుండేవాడేమో అదీ లేదాయె అంతేలేవదినా ఒకొకళ్ళ రాతలట్లున్నా తీరవు కష్టాలు' అన్నది పొరిగింటామె నా అత్తగారితో

'అయ్యో అంతమాత్రం రాత అటువంటి మొగాలకే అటువంటి గీతలవ్వేది ఆ గీతుంటే మాకీ సంబంధమే అయ్యేది కాదుకో ఎందుకక్కడ' అన్నది మా అత్తగారు నొసలుమీద చేతితో కొట్టుకుని

'ఎండెక్కింది పొయ్యి రాజెయ్యాల' అంటూ పొరుగింటామె వెళ్లిపోయింది

మా అత్తగారి కొడుక్కు తగ్గట్టుగానే క్రిందటి రాత్రి జరిగిన సంఘటనవల్ల మేము ఎడముఖం పెడముఖంగా వుండటం ఆమెకు మరీ సంతోషమైంది ఆ రోజంతా కూడా మాటమాట్లాడితే నా మీదకు ఒంటి కాలిమీద తగాదాకు రావటం సాగించింది. ఆ సంఘటన జరగకముందు అంత ఇష్టంలేకపోయినప్పటికీ మనిషన్న తరువాత ఎవరో ఒకరితో ప్రొద్దు పుచ్చుకోవాలి కాబట్టి నాతో వాదనవ్వనల్లా నేనే వారి దగ్గరకువెళ్లి కూర్చోవటం ఏదో పిచ్చాపాటి నాలుగు కబుర్లు చెప్పుకోవటం జరుగుతుండేది ఆ సంఘటన జరిగినప్పటినుండి మాత్రం వారిని చూస్తే నాకే చాలా సిగ్గుగా వుండేది అవమానంగాను, అసహ్యంగాను కూడా వుండేది ఎక్కువ తెలివి తేటలు, చదువు, చక్కదనము, లేకపోయినప్పటికీ అంతకుముందు ఒకరకమైనజాలివుండేది వారిమీద తరువాత అది కాస్తాపోయింది ఇంకా నేనే వుద్రేకంతో వారి దగ్గరకుపోయి మామూలుగా కబుర్లు చెప్పగలను? నామీద అపనమ్మకం ఏర్పడిన తరువాత నేను కబుర్లు చెప్తేమాత్రం వారు సంతోషిస్తారని ఎలా అనుకుంటాను? ఈ విధంగా నే మూగానుండావుంటే ఇలా అలవాటైపోయి ఇంకా ఎక్కువ ప్రమాదానికి గురికావలసివస్తుందని భయపడి ఎప్పుడైనా చూచాయగా మాటలు అందించబోయే దాన్ని కాని వారుమాత్రం ఆ అవకాశం ఇచ్చేవారు కాదు తమకు ఏవి కావలసివచ్చినా తమ తల్లినే అడిగి కావలసినపనులు చేయించుకుంటుండే వారు ఆమెకూడా నన్నంటకుండా తననే అడుగుతున్నందువల్ల ఎప్పటికంటే ఇంకా ఎక్కువగా ఉండి కొడుకు నోట్లోమాటనోట్లో ఉండగానే ఎప్పటికప్పుడు అమర్చిపెడుతూ వుండేది ఆమె కొడుకుతో కబుర్లు చెప్పుకుంటూ కొడుక్కు కావలసినవన్నీ అందిస్తూ అక్కడే ప్రొద్దుపుచ్చుకుంటుండేది ఆమె చేయవలసిన పనులుకూడా నేనే చేయవలసి రావటంవల్ల ఎప్పుడైనా వారికి అలా కనిపించుదామన్నా వీలులేకపోయేది ఈవిధంగా వాళ్ల తల్లీ కుమారుల మధ్య వాత్సల్యం అభివృద్ధికావటం మా దాంపత్య ప్రేమ సన్నగిల్లిపోవటం జరుగుతూ వచ్చింది

ఒకొకసారి ఎవరైనావచ్చి ఒక్కగానొక్క కొడుకుంటే అంత ఆపవలెనంటిదన్నా కనపడకపోయెనే పాపం! అనేవాళ్లు వాళ్లామాట అనటంతోనే ఆమెలోఉన్న అసంతృప్తి జ్వాలలన్నీ ఒక్కసారిగా ప్రజ్వరిల్లేవి. ఆ రాతుంటే మాకీ సంబంధమెందుకయ్యేది కాదు అనేది ఆమె ఉక్రోషంగా ఆమె మాట అన్నప్పుడల్లా నేనేమీ తప్పు చెయ్యకుండానే నా మీదకు తప్పులన్నీ ఇలా ఎందుకు వచ్చిపడుతున్నాయో

అని చాలా విచారపడేదాన్ని. ఆమె మాత్రం నాకు సంతానం లేదని ఎంత బాధపడేదో చెప్పటానికి వీలు లేదు. నిజంగా ఆమెకు బాధ అనేది ఏదైనా వుంటే ఇదేనని చెప్పాలి. ఏ విధంగానైనా సరే తన కొడుకు పుట్టాలి, తాను ఎత్తుకోవాలి. ఆమె జీవితంలో అదే కలవరం. లేకపోతే చేసిన శ్రమలైతేనేమి, అనుభవించిన బాధలైతేనేమి అన్నీ వ్యర్థమేనని ఆమె నమ్మకం. అందుకోసం ఆమె ఏది చేయటానికైనా జంకదు గొంకదు. ఈ మా ఎడబాటును ఆధారం చేసుకుని ఆమె కొడుక్కి నూరిపోయవలసినవన్నీ నూరిపోసింది. ఇక వది నీతో కాపురం చేయదనే కాదు, ఇక దానికి పిల్లలు పుట్టరనే కాదు, భార్య మీద భర్తకు విరక్తి కలగటానికి ఏవేవైతే అవసరమో అవన్నీ రంగరించి పోసింది. కొడుకు ఆ తల్లి మాయ మాటల్లో పడి నాతో వున్న సంబంధం ఇంకా ఎక్కువై పోసాగింది. నేనా ప్రమాదాన్ని గుర్తించకపోలేదు. చేసి ఇల్లు దాటిపోతే సమాజంలో నాకుండే స్థానాన్ని తెలుసుకోకపోలేదు. అయినా చేయ గలిగినంతవరకే కదా నేను చేసేది. ఏ మానవుడైనా ఏలాంటి పరిస్థితుల్లోనైనా తనకున్న సర్వశక్తులను వినియోగించుకోగలడే కాని అంతకన్నా ఏం చేయ గలడు? ఆ రాత్రిమాత్రం ఏదో ఒక అభాండమైన నేరాన్ని నా నెత్తిమీద మోపవస్తే అప్పటికింకా నిజంతో కూడుకున్న నా నిర్మల హృదయాన్ని బూటకపు లౌకికత్వాలు ఆవరించకపోవటాన ఉన్నదున్నట్లుగా నా హృదయంలోని విష యాన్ని విప్పి మామించి సత్యంతో నా కెలాంటి సంబంధము లేదనీ, మాట్లాడకుండా వుండవలసిన అవసరం నాకేమీ కనిపించటం లేదని, అంత గట్టిగా చెప్పానే కాని ఇంతదాకా వస్తుందనుకున్నానా? పోనీ అప్పుడేదో ఆ క్షణాన అలా అన్నానే అనుకోండి. తరువాత ఎంత ప్రయత్నం చేశాను వారి మనస్సును మామూలు పరి స్థితుల్లోకి తీసుకురావటం కోసం? తను పలుకరించక పోయినప్పటికీ ఏదో ఒకవంక పెట్టుకుని నేనే పలక రించినప్పటికీ పలికేవారు కాదు. ఒకొకసారి నేను మంచినీళ్లు తాగుతూవుంటే వారికి జాలయ్యేదో ఏమో నాకుకూడా ఇవ్వు అనేవారు. ఏముంది సిగ్గు లేకపోతే సరి. అంత పెళ్లాంతో మాట్లాడకుండా వుండలేని వాళ్లు మూడురోజుల కొకసారి గుటకలు

చేసుకోవటం ఎందుకు మరీ — అలా ఆమెలో ఆమె గొణుక్కుంటూ వుండేది. అలా అనగానే వారు అడి గినమాత్రం నేనెందుకిచ్చానా అనిపించేది. వారి కెలా వుండేదో ఏమో మళ్ళీ కొన్ని రోజులవరకు ఆ మంచినీళ్లు కూడా అడిగేవారే కాదు. ఆ రోజుల్లో రాత్రిళ్లు గడపటం మరీ కష్టంగా వుండేది. ప్రొద్దు క్రుంకుతూవుంటే సరి భయంగా వుండేది. ఎప్పటి లాగే ఇద్దరం ఒక గదిలోనే పండుకుంటుండేవాళ్లం. ఎరగనివాళ్ళకు మేము బాగానే వున్నట్లు కనపడేది. మేము మాత్రం మాట్లాడుకోనైనా మాట్లాడుకునే వాళ్ళం కాదు. సాధారణంగా ఎప్పుడూ వూళ్లోనే వుండేవారు కాదు. ఉన్నప్పుడైనా అలాగే జరిగేది. నేనే ఒకొకసారి బ్రతిమాలేదాన్ని. ఒకొక రాత్రి మరీ పట్టుపట్టి అడిగేదాన్ని నామీద వారికంత కోపం ఎందుకని. వారినుంచి ఏమీ జవాబే వచ్చేది కాదు. అయినప్పటికీ ఏదో ఒకటి చెబుతూనే వుండేదాన్ని.

'నేను సత్యంతో మాట్లాడకుండా వుంటానని మీకు వాగ్దానం చెయ్యలేదనా? సరే అలాగే చేస్తాను లెండి. మనం ఇలా చెయ్యటంవల్ల మనం ఇతరులకు లేని అనుమానాలకు తావిచ్చినవాళ్ళ మౌతామని ఆరోజు మీకు వాగ్దానం చేయలేకపోయాను గాని ఏమీ లేదు. ఆయనతో మాట్లాడకుండా వుండటమే కాదు మా వూరికే పశ్చీటం మానెయ్యమన్నా మానే స్తాను. మనస్ఫూర్తిగా చెబుతున్నాను. నేనింకెప్పటికీ సత్యంతో మాట్లాడను.'

అని అంటూంటే ఎందుకో నా గొంతు వణక సాగింది. నేను సృష్టిగా ఏపని పడితే ఆపని చేయటానికి తయారవుతున్నా నేమో నటిస్తించి శరీరమంతా చెమటలు పట్టిపోయింది. నేనలా వాగ్దానం చేయటానికి లోపల బాధపడుతున్నా నటిస్తున్నట్లున్నారు.

ఇకముందు నీవు నా ఎదుట ఎలాంటి వాగ్దా నాలు చేయవద్దు. నాకు నిజంగా నీతో జీవితం గడ పాలని లేనే లేదు. నీవు ఉన్నా ఒకటే, లేకపోయినా ఒకటే. నాకు ఇంకా పోతేనే శ్రేయ స్సును చేకూర్చినదాన వౌతావు — అన్నారు. నేను తప్పు చేశానో లేదో తెలుసుకునే సమర్థ తైనా వుండాలి మనిషిలో. లేకపోతే ఒకవేళ చేసి వుంటానని అనుమానమే వుంటే నా తప్పును దిద్దు కోటానికైనా ప్రయత్నం చేయాలి. అది ఇది కాకుండా

ఏదో ఒక నేరాన్ని మోపైన చేసి బయటకు నెట్టాలని చూచేవాళ్లతో ఇంకా సంసారం కలసివుండ గలను ఇవతలకు వచ్చినా తప్పులే నానే ఉద్దేశంతో అక్కడే వుందామని ప్రయత్నం చేయటమే కాని నా కసలు ఆ మనుష్యులన్నా, ఆ ఇల్లన్నా విరక్తి కలిగింది ఏమైనా సరేనని అలాగే జీవితాన్ని గడుపుతూ వున్నాను

ఒక రోజు ఉదయం భోజనాలైన తరువాత మా అత్తగారు ఎక్కడికో బయటకు వెళ్లింది వారు నా మెళ్ళో గొలుసు ఇవ్వమన్నారు ఎందు కన్నాను

ఎందుకేమిటి తీసి ఇవ్వక—అన్నారు

అంత చెప్పకూడదా ఏమిటి?—అన్నాను

అప్పులున్నవి కావాలి

అయితే మా అమ్మను రానివ్వండి ఆమెకూడా ఇవ్వమంటే ఇస్తాను లేకపోతే అడిగి చెప్ప కుండా ఇచ్చిందంటుంది నా కెందుకు వచ్చిన గొడవ ఇదంతా?

మా అమ్మ ఏదన్నా అంటే నేనే చూసుకుంటానని చెప్పు దీనిలో మా అమ్మ పెత్తనం ఏమున్నది? నీవే మర్యాదగా ఇస్తావా లేక నన్ను చెయ్యి చేసుకోమంటావా—అని గదిమారు

మీకు అప్పులుంటే నా గొలుసు కావాలంటే ఇంకేదైనా అమ్ముకోకూడదా? మీరు ఇంటిఖర్చుల కోసం ఏమి వాడారని మీకు ఇన్ని అప్పులైనవి? అనవసరంగా ఇంత బంగారం తీసుకు వెళ్లి నాశనం చేస్తానంటే ఎట్లా? నాకు మాత్రం చేతులమీదుగా ఇవ్వటానికి ప్రాణం ఒప్పటంలేదు —అన్నాను

బాగా ఎదురు మాట్లాడటం నేర్చుకున్నావే—అంటూ తలమీద ఒక దెబ్బ కొట్టి గొలుసు లాక్కున్నారు. నాకు కళ్లంబడి నీళ్లు బొటబొట కారినవి

ఇంకా ఏడుస్తున్నావా సిగ్గులేక ఇదివరకు అనేదానవుగా—ఎన్ని సార్లు కొడ్తారో కొట్టమని, ఇప్పుడేం చేస్తున్నావు ఏడుస్తూ కూర్చొన్నా? అంటూ చెప్పులు తొడుక్కు వెళ్లిపోయారు

అప్పుడు పూర్తిగా తెలిసిపోయింది భార్య తప్పు చేయకపోయినా భర్తకు ఈ సంఘంలో కొట్టే అవకాశం ఉన్నదని అంతకుముందు వారు నేను ప్రత్యేకంగా మాచుకున్నాను కాని తరువాత మాత్రం అదొక అలవాటుగా అప్పుడప్పుడు భర్తల చేత దెబ్బలు తినే స్త్రీలల్లో నేను ఒకదాననైపోయాను కదా, అనుకున్నాను నా జీవితం ఈవిధంగా అవుతుందని ఎన్నడూ అనుకోలేదు అన్ని విధాల అనుకూల దాంపత్యంలో ఉన్నా సంతోషసౌఖ్యాలు లేకపోవచ్చుగాని, అన్ని విధాల నాకంటే వెనక పడిఉన్న భర్తచేత అవమానింపబడటం మాత్రం అసంభవమనిపించేది నేననుకున్నదంతా వ్యతిరేక మైనది నాడు ఇలా జరిగిన పక్షంలో చేయాలను కున్న పని అంతకంటే చేయలేకపోతున్నానే భర్త నిలవనివ్వకపోతే పుట్టింటికి వెళ్లితే అక్కడ గౌరవ మర్యాదల సంగతి తెలిసే వున్నా మరీ నీచమైన బాధల నుంచి తప్పించుకోటానికైనా పుట్టినింటికి వెళ్ళవచ్చు కాని సంఘం? సంఘంలో ప్రతి మనిషి తను పడు తున్న బాధలే అందరు పడాలని కోరుతూ వుండటం సహజం తనకు ఆత్మాభిమానాన్ని కాపాడుకోటా నికి సాహసం లేకపోగా ఎవరైనా అలాంటి పనికి పూనుకున్నా వాళ్ళను తిప్పి తన స్థానంలోకి తీసుకు వచ్చేదాకా నిద్రపోదు అబ్బ ఏమి సంఘం? నిజంగా ఈ సంఘాన్ని తలచుకుంటే చిత్రవధచేసే పాపిష్టను చూచినంత భయంగా ఉంటుంది

భర్త ఇష్టమైనవాడైనా సరే కాకపోయినా సరే జీవితాన్ని సమర్పించవలసిందేనని శాసిస్తుంది సంఘం ఇంతకంటే ఘోరం ఏమున్నది? భర్తంటే ఏమాత్రం ఇష్టంలేకపోయినా తెలిసినా స్త్రీని సంఘం నీచురాలుగా చూస్తుంది భర్త భార్యకు గానీ, భార్య భర్తకు గాని నచ్చినారో లేదో అదంతా సంఘాని కనవసరం ప్రతి స్త్రీకి ఒక భర్త కావాలి భర్త చెప్పినదల్లా భార్య చేసి తీరాలి అలా చేస్తున్నప్పటికీ భర్తకు ఏ ఇతర కారణాలవల్లనైనా సరే కోపంవచ్చి తిట్టినా కొట్టినా కూడా కిక్కురుమనకుండా భర్త పాదాలక్రింద ప్రాణాలు వదలవలసిందే ఇది సంఘాదర్శం ఈలాంటి సంఘాదర్శాలలో దారి తెన్ను కానరాక జీవితాన్ని విరమించుకుందామన్నా దానికీ సంఘం నిందిస్తుంది 'కాసు కాలుతూవుంటే కన్య ఎదురు చూస్తూ వుంటుందనీ, అదిపోతే దానంటివాళ్లు లక్ష తొంభైమంది వస్తారు, చచ్చి ఎవర్ని సాధించాలను కుందో అనీ, లోకం ఇష్టంవచ్చినట్లుగా ఆడిపోసు కుంటుంది ఏమి చేయటమా అని ఆలోచిస్తూ ఉన్నాను

పొద్దుపోకినా ఇంకా పనిలోవి లేవ్వా పెట్టక పోతే ఎప్పుడపుద్దమ్మా మరీ బూటకంగా ఉందే —అని అంటున్నది దూర్పింట్లో మా అత్తగారు 'గొలుసు అడుగుతుంటే కాబోలు ఏమి చెప్పదా భగవంతుడా అనుకుంటూ బయటకు వచ్చాను

వాళ్ళమ్మాయి పేరంటానికి పోతుందట కానీ నీ గొలుసు ఎరువివ్వవే—అన్నదామె. నేనేమీ మాట్లాడకుండా గోడకానుకుని అలాగే నిలబడ్డాను.

పాపం సంతోషంతో మాట్లాడలేను. ఇంత

లోకి అరిగిపోద్దా ఏం ? అన్నది మళ్ళీ లేదన్నాను గొంతు పెకలించుకుని

లేదు ఏమైంది—అన్నది ఆదుర్దాగా

అప్పు ఉన్నకట కావాలని చెవిత్వవన్నా కూడా బలవంతాన తీసుకెళ్లారు

ఎవరు వాడేనా తీసుకెళ్లింది అయ్యొయ్యొ, ఇంకా నేనేం లేద్దునే, నీ కట్టా చేతులొచ్చినియ్యే వాడి కియ్యటానికి ? నేనింకా చావలేదుగా ? బతికే వుంటినిగా, వాళ్లో మాత్రం అనగూడదటే, కొంప నిలువునా ముంచితివిగదే అన్నదామె గుండెలు బాదుకుంటూ, కాసేపుండి తెప్పరించుకుని—ఎంత పోయిందే—అన్నది మళ్ళీ

చాలపోయిందన్నాను 'చాలా పోయిందీ? చాలా పోయిందంటే చాలాపోయింది ఎంత ఒయ్యారంగా చెపుతున్నదో మాకు చాలపోయిందని అవున్లే ఒయ్యారంగాక మీకేమమ్మా నీదేం పోయిందిలే నీ అబ్బగాడి సొమ్మైతేగా నాకేం నాది కాదుగదా పోతే పోయిందనుకున్నావు ఇంతే చాలు అడగనే అడిగాడు నా మొగుడేగదా అని ఎగిరి గంతేసిచ్చావు ఇట్టాగన్నా వాడి మంచి సంపాదించుకుందామని చూశావు అట్లే కనక మీ అయ్య చేయించి నదైనల్లైతే గోరంతా ఒక్క కాలిక్కా తీసుకురాక పోయావు ఇక తింగురుగాన్నే ఉండండి' అంటూ 'ఇక నువ్వు పోమ్మా మా యింట్లో కొలువులుంటే నగలు రాలేదు లేవంద ఎందుకు? ఒకొక మహాతల్లి పాదం పెట్టిన నక్షత్రం అటువంటిది ఈ మహాతల్లి మా యింట్లో ఎప్పుడైతే అడుగుపెట్టిందో అప్పట్నుంచీ అన్నీ వరసన ఊడ్చుకుపోవటమే అప్పుడే అయింది మా పని ఇంకెంత ఊడ్చుకుపోవాలో ఒకొక గొడ్డొచ్చిన యాళ బిడ్డొచ్చిన యాళ అంటారిదే కాబోలు నా కూతుళ్లు ఎక్కడ పాదం పెడితే అక్కడల్లా బంగారం అయిపోతుంటుందంటే ఇంత దరిద్రప మొకందీ, గొడ్డుబోతుదీ మా కెక్కడ దాపరించిందో మరి' అంటూ యీ వరసన ఒకటే పాట పాడటం మొదలు పెట్టిందామె. ఎంతసేపు చూచినా ఊరుకుంటుం దేమో అంటే ఊరుకోదు. నాకు విసుగు వచ్చి, చీట్లాటలు, తాగుళ్లు, తిరుగుళ్లు అన్నీ కప్పిపెట్టి, నా గొంతు కోసిందికాక పైగా నాకు ఇదెందుకు ఎప్పుడూ అట్లా ఏడుస్తారు? అంటూ లోపలకు పోయి పండుకున్నాను

ఆ రోజునుంచీ మరీ కక్ష పట్టిందామె నా మీద ఇక ఆ ఇంట్లో నాకొకనిమిషం ఒకయుగంగా గడుస్తూ ఉన్నది. ఎన్నాళ్లు చూచినా వారు ఇంటికి రాలేదు. వారసలు నామీద అలా అనుమాన పడటానికి కారణం ఆ తియుసుతో నటకొండి. అక్కడ ఒకావిడ ఉన్నది తాను వారిని పూర్తిగా తన స్వాధీనంలో వుంచుకోటానికని కల్లిబొల్లి ఖబుర్లన్నీ కల్పించినిహాన్నక్కుస్తూ వున్నది నామీద విరక్తి కలిగించటానికని ఇంటికి వస్తే తల్లి కూడా అలాగే

నాకూ అసలు మనిషితో స్వయంగా ఆలోచించుకో గలిగిన శక్తి లేకపోవటం వల్లనే ఇలాంటి ప్రమాదాలకు గురి కావలసివస్తూ వున్నది అక్కడకు వెళ్లి వచ్చారంటే సరి ఏదో ఒక తగాదా తీసుకురావలసిందే అక్కడకు వెళ్లి వచ్చినప్పుడల్లా ఏదో ఒక తగాదా జరుగుతూ వుందని ఎక్కడికి వెళ్లి వస్తున్నా సరే, ఆ చెప్పుల మోత వినపడితే చాలా భయంగా ఉండేది ఒకొకసారి ఆ చెప్పుల అడుగులు నా హృదయంలోనే పడుతున్నంత బాధగా ఉండేది వీరు వస్తారంటే భయంగానే వున్నప్పటికి ఇంట్లో పోరు మరీ ఎక్కువై పోవటాన వారు వస్తేనైనా కొంత పోరు తగ్గిపోతుందేమోనని ఎదురు చూస్తూ వుంటే ఎంత కాలానికి రానేలేదు

ఏమీ తోచక మళ్ళీ పుస్తకం చదువుకుంటున్నాను ప్రక్కనే ఇంకొక పుస్తకం వున్నది కాసేపటికి పొరుగింటి అమ్మాయి వచ్చి నా ప్రక్కనే కూర్చున్నది నేను చదువుకుంటున్న పుస్తకం చూసేని ఏమిటమ్మాయి అన్నాను ఏమీలేదు ఊరికే వచ్చాన మరి, ఇప్పుడే మేము కాపురాన్నాంగా ? అన్నది 'ఊఁ సరేలే' అన్నాను మళ్ళీ నేను చదువుకుంటున్నాను ఆ అమ్మాయి కొంచెం సేపుండి లేచిపోయినట్లుంది నేను మరల రెండవ పుస్తకం తీసి చదువుకుంటున్నాను అంతలో చెప్పులు కూడా చప్పుడు చెయ్యకుండానే ఒక్కసారి లోపలకు వచ్చారు వారు నేను ఉలిక్కిపడి లేచి నిలబడ్డాను నా చేతిలో పుస్తకం తీసుకున్నారు 'నీ కెన్నిసార్లు చెప్పాలి? బుద్ధిలేదు? చదివిన పుస్తకమే ఎన్నిసార్లు చదువుతావు? కనీసం వాడి పుస్తకమైనా చూడకుండా ఉండలేకన్న మాట వాడితో నీవు ఎన్ని మాయమాటలు చెప్పావు? ఇక వదినతో మాట్లాడవనీ, మా వూరికి కూడా పోవనీ చెప్పలా? నన్నువదలకు పోనిచ్చి మళ్ళీ ఇదేంపని? అసలు నీ మనసుతో లేకుండా వుండాల గాని నిర్బంధంవల్ల నీ అలవాట్లను

ఎందాకా మార్పుకో గలవులే—అన్నారు ఒక్క సక్కన

చదువుకోడాని కింకేమీ పుస్తకాలు లేకపోవటంగాన, మాట్లాడటానికి కూడా ఎవ్వరూ లేకపోటంగాన చదివిన పుస్తకమే చదువుకున్నాను కాని అంతకంటే ఏమీలేదు అంత మంచి ఆయనమీద కూడా ఎందుకు వేస్తారు నిందలు —అన్నాను సహించలేక

అవును ఇప్పుడైతేసరి అల్లాగే ఉంటుంది వాడు అంత మంచివాడేం ఈ రోజునుంచీ నీ వసలు వాడి కళ్ళకు కనపడ్డావంటే ప్రాణం తీస్తా నీమనస్సంతా ఎవడిమీదనో పెట్టుకుని వాడితో కాసుంటున్నట్లుగా నటించుదా మనుకుంటున్నావు కాబోలు అవన్నీ నా దగ్గర సాగవు పో ముందు—అంటూ బయటకు నెట్టారు నే నింకో గదిలోకి పోయి వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్నాను

ఏయ్ ఇట్రా అన్నారు మళ్ళీ గద్దిస్తూ నేను జల్లకపోయినా ఏదైనా వచ్చేటట్లున్నారని నేనే మళ్ళీ ఆ గదిలోకి వెళ్ళాను, పెద్దపులి బోనులోకి పోతున్న మేకపిల్లలాగా

[సశేషం]

చిత్రకారుడు శ్రీ బంకిం సర్కార్ శాంతినికేతనం

కలగూరగంప

నన్నెచోడ కవికాలము— ఒక మనవి

నన్నెచోడకవి నన్నయకంటె ప్రాచీనుడని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారును, కీ. శే. నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారును చాల కాలము క్రిందట చెప్పియుండిరి. తరువాతి పరిశోధకులు ఈ కవి రాజ శిఖామణి నన్నయకు తరువాతి వాడనియే నిశ్చయించుచు వచ్చిరి.

ఇటీవల శ్రీ దేవరపల్లి వెంకట కృష్ణారెడ్డిగారు తాను పది సంవత్సరముల కాలములో చేసిన పరిశోధనకు ఫలముగా 'నన్నెచోడకవి చరిత్ర' అను పేర విపుల విమర్శ గ్రంథము వ్రాసి నన్నెచోడుడు నన్నయకు గొంతెము పూర్వుడును, సమకాలికుడును కావలయునని నిరూపించిరి. దానిలో వారు పెద చెరుకూరు శాసనమును, నన్నూరుపాడు శాసనమును, కుమార సంభవాంతర్గతములగు కొన్ని పద్యశిష్ట కాలములను ఆధారముగ గొని కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడుడు క్రీ. శ. 1028-58 ప్రాంతపువాడని సిద్ధాంతీకరించిరి.

అంతట శ్రీ నేలటూరు వెంకటరమణయ్యగారు 1951 సెప్టెంబరు భారతిలో 'నన్నెచోడకవి కాలము—ఒక సూచన' అను వ్యాసమున నన్నెచోడుడు నన్నయకంటె ప్రాచీనుడను తన నమ్మకమును దృఢపఱచు కొన్ని విషయములు చెప్పి నన్నెచోడుడు క్రీ. శ. 940—70 ప్రాంతపు వాడని చెప్పుచున్నారు. ఆ విషయములందు నాకు తోచిన సందేహముల నిట తెలుపుకొనుచున్నాను.

బద్దెన

బద్దెన నీతిశాస్త్ర ముక్తావళిలోను, దత్తమండల భాగయనియు, కమ్మనాటి తెనుగుభాష కాదనియు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు సూచించియున్నారు. కమ్మనాటి బొమ్మిడి శాసనమందలి 'జటాచోడ' వంశములో 'నన్నిచోడ [న్ను] ధీః' అను దాత యుండినట్లు కనిపించుచున్నది. ఆ శాసనము నూదనిపాడు దానమును తెలుపుచున్నది. ఈ 'నన్నిచోడ సుధీ' పండిత కవి మాత్రమే గాక దాత, రాజుగా గూడ నున్నాడు. 'శాకే—నిధి దివి వ్యోమ తుషా సమ్మితే' అనగా ఇది శా. శ. 1009 (క్రీ. శ. 1087) కాలము అగుచున్నది. కాని ఈ నన్నచోడ సుధీ తండ్రి పేరు శాసనములో స్పష్టముగా లేదు. బల్లరాజని చెప్పుటకు ఆధారము లేదు. పైగా ఈ 'సుధీ' కమ్మనాటి వాడు కనుక ఇతడు కుమార సంభవ కర్తయగు పాకనాటి నన్నెచోడకవి కాడు. ఇతడు నన్నెచోడనరేంద్రుడను బద్దెనకవియగునేమో తెలియదు. నీతి పద్యములు రచించిన బద్దెనకు 'నన్నెచోడ నరేంద్రు'డను నామాంతరమున్నట్లు బద్దెన నీతి పద్యములవలన తెలియుచున్నది. కావున నీతి కర్త బద్దె భూపతియు, శాసన దాత నన్నెచోడ సుధియు ఒక్కరేయనుటకు వీలున్నదో లేదో పరిశీలింపవలసియున్నది.

మల్ల ప్రభువు

నన్నెచోడుడు తన కుమార సంభవములో

' జంగమ మల్లయ పేర సత్త్వసం
తానము లొప్పనిల్పుదు ముదంబున
దత్ప్రభు సాక్షి పెంపునన్.'

* * *

"గురువున కిష్ట దైవమునకుఁ బతికిఁ
  గృతి చెప్పి పుణ్యమునఁ
పరమును దేజముఁ బడయ
  ధర్మ్యజగంబుల నిశ్చయంబు దు
ర్గురువును నిష్టదైవమును
  దూర్పునిశేశుడు వావనాడుగా
కొరనకు నిట్లుసేసురాని
  రయుక్కట లాభము లెన్నియన్నియుఁ "

అనియు చెప్పియున్నాడు ఇందలి గురువు, ఇష్టదైవము, నిశేశుడు అను పదముల మూలమున 'మల్లయ్య' అను గురు నామ సామ్యమును గ్రహించి శబ్దశక్తి ధ్వని మూలమున గురువు జంగమ మల్లయ్య, ఇష్టదైవము శ్రీశైల మల్లయ్య, నిశేశుడు త్రైలోక్య మల్లయ్య అని శ్రీ రెడ్డిగారు నిరూపించిరి పై పద్యములో 'నిశేశ' విషయమున కనుకూలముగ సాయ మిచ్చు 'సోమ మనుష్యరూప మల్లికార్జునుఁ' అను సోమేశ్వర త్రైలోక్య మల్లయును శ్రీ రెడ్డిగారు చూపిరి దీనివలన నన్నెచోడుని కాలములో నున్న వాడు సోమేశ్వర త్రైలోక్య మల్లయ్య అని యే తెలంపవలయును కవి తాను తొలుత చేసిన ప్రతిజ్ఞకు అనుకూలముగ గూఢ వస్తుమయ కావ్య నిర్మాణమందు కృతకృత్యు డైనట్లు శ్రీ రెడ్డిగారు నిరూపించిరి గూఢ వస్తుధ్వని మాపుట ప్రాచీనాలంకారిక సమ్మతము

శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు తన వ్యాసములో 'త్రైలోక్యమల్ల' పదము బిరుద నామముగాని వ్యక్తి నామము కాదనియు, 'త్రైలోక్యమల్ల' బిరుదును బట్టి 'సోమేశ్వర' వ్యక్తిని ఊహించుటకు వీలులేదనియు, కళ్యాణి చాళుక్యులకు పాకనాటి తెలుగు చోళులు సామంతులు కావనియూ, వైదుంబ వంశజుడను భువన త్రినేత్రుడనువాడు నన్నెచోడుని సంహరించి క్రీ శ 972 లో పాకనాటిని ఆక్రమించి యుండు ననియు, నన్నెచోడుడు ధ్వనింప చేసిన 'నిశేశుడు పూర్వ చాళుక్యరాజగు ఇమ్మడి యుద్ధమల్లుడనియు, అందువలన నన్నెచోడుడు క్రీ శ 940—70 ప్రాంతములోనుండి యుండవలెననియు చెప్పుచున్నారు.

అయితే వీరు 1951 జనవరి భారతిలో ప్రకటించిన 'రాజరాజ నరేంద్రుడను వ్యాసములో "క్రీ శ 1044 నకో ఆ మరుసటి సంవత్సరమునకో కళ్యాణ చాళుక్య చక్రవర్తి త్రైలోక్య మల్లాహవమల్ల బిరుదాంకితుడగు మొదటి సోమేశ్వరుడు వేంగిరాజ్యమును జయించెను అది మొదలు క్రీ శ 1050 పర్యంతము వేంగి మీద అతని అధికారము చెల్లినది రాజ రాజ నరేంద్రుడు కళ్యాణి చాళుక్యుల కరిగా పాలెను' అని నిర్ణయించి యున్నారు అట్లగుచో పాకనాటిమీద కళ్యాణి చాళుక్యులకు ఎన్నడును అధిపత్యము లేదనుట శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు చెప్పినట్లు సత్యముగాదు ఇందు పూర్వ వచన వ్యాఘాతము కలదు ఇంతియేగాక ఆకాలమున (క్రీ శ 1048–57) పాకనాటికి చక్రవర్తి యెవరో అను విషయమును శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు శాసనాధారముతో నిరూపింపలేదు

'ఉదయాద్రి ప్రభు శృంగం శేక్కు నట్లు' అనగా ఉదయగిరి ప్రభువుయొక్క ప్రభుత్వము అనగా పాకనాటి ప్రభుత్వముమ స్వీకరించినట్లు గ్రంథాధారముతో శ్రీ రెడ్డిగారు చెప్పుచున్నారు '(ద్వ్యదశార్ధార్ధనయను) ఉదయ్యదయాగము' అను గీతపద్యమందలి 'పాకనాటి ఉరుపదియొక్క వేయి' ఇత్యాది శిలాశాసనములను శ్రీ రెడ్డిగారు లెక్కతో నిరూపించి ఉదయగిరి పాకనాటి లోనిదని నిరూపించిరి ఇంతేగాక 'వస్తు కవిత—ఉదయ పర్వత శిఖరాగ్రా రోహణ వర్ణన' అను కవి సూచనను గూడ చేర్కొనిరి పెద చెరుకూరు శాసన వాక్యము 'కందుకూరి పురవరేశ్వర పాకనాంటి విషయ ఏక వింశతి సహస్ర గ్రామాధినీ వల్లభ మల్లిదేవ చోడ' అనువానిని కందుకూరు పాకనాటి రాజ్యమునకును, ఈ మల్లిదేవ చోడుని తాత ముత్తాతయగు నన్నెచోడ కవియొక్క ఉదయగిరి పాకనాటి రాజ్యమునకును దగ్గఱ సంబంధమున్నదిగాని, కడపజిల్లాలోని పసెమటి పాకనాటికి, కందుకూరి తూర్పు పాకనాటి రాజ్యమునకు సంబంధముండియుండదని స్పష్టమగుచున్నది.

పాకనాటి నన్నెచోడుడు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చెప్పినట్లు కళ్యాణి చాళుక్యులకు సామంతుడు కాడని అంగీకరించినను ఈ క్రింది విషయము మరువరాదు కంచి ఆరవ చోడులకు తూర్పు తెలుగు చాళుక్యులకు మధ్య నన్నెచోడుని పాకనాటి రాజ్య

మున్నది పశ్చిమమున కళ్యాణి చాళుక్యుల కర్ణాటక రాజ్యమున్నది అరవ చోడులకును కళ్యాణి చాళుక్యులకునుమధ్య కొన్ని యుద్ధములు జరిగినవి ఆ యుద్ధములలో తూర్పు చాళుక్యులు తమబంధువులగు కంచి అరవ చోడులకు సాయము చేయకుండుటకై కళ్యాణి చాళుక్యులు తెలుగు చోడులకును, తూర్పు చాళుక్యులకును మధ్య యుద్ధములు కల్పించి తంత్రములు పన్నియుండ వచ్చును అట్టి సందర్భములలో రాజ్య తంత్రముల ప్రకారము నన్నెచోడుడు ప్రధానముగ కళ్యాణి చాళుక్యులకు సామంతుడు కాకపోవచ్చును కాని కళ్యాణి త్రైలోక్య మల్ల సోమేశ్వరుడు ప్రబలుడు కాబట్టి వాని మూలమున తనకు లాభము రావచ్చునని తలంచి అతనికి ప్రతికూలము కాకుండ అనుకూలముగ నుండుటకు యోచించి అతని కీర్తి సామర్థ్యములు తనకు తోడ్పాటుగా నుండునని తలంచి అతనిని తనకు 'కూర్చుని జేసు'నిగ కవి చెప్పికొనెనని చెప్పుటకు అవకాశము లేకపోలేదు అన్నిటికి శాసన ప్రమాణములు చూపినప్పుడే ఈ విషయమునకు శాసన ప్రమాణము లేదన వీలుండును

ఒక గ్రంథములోని ఒక విషయమును ఆధారముగగొని ఒకనిర్ణయము చేయుట కుపక్రమించితి మేని, అందులకు ఉపోద్బలకములును, గ్రంథస్థములును, శాసనానుకూలములును అగు వితర విషయములను గూడ గమనింప వలయును గాని ఏకదేశ మంత్రము గ్రహించి ఇతర ప్రధాన ప్రమాణములను త్రోసి రాజనుట యుక్తముకాదు విలయన కావ్యమందలి 'జంగమ మల్లయ సేర సప్త సంతానము లొప్ప సల్పుదుమదంబున దత్ప్రభు 'నాజ్ఞసెంపున్నన్' అను ప్రభువు నాధారముగాగొని గురువు ఇష్టదైవము, విశేషుడు వీరి ముగ్గురికి కొలనాను సామ్యము స్వీకరించి విశేషుడుగనుండు త్రైలోక్య మల్ల సోమేశ్వరుడే తన ప్రభువని కవి చెప్పికొనుచుండగ అతడు కాదు 'ఇమ్మడి యుద్ధమల్లు'డని గ్రంథేతర రాధారములో నెవ్వొకనిని గ్రహించుటలో ఔచిత్యము లేదు. యుద్ధమల్లుండు అను నామముగూడ బిరుదముగ చెప్పవచ్చు, ఇమ్మడి యుద్ధమల్లుని కాతకు 'మల్లపరాజు' అను పేరున్నట్లు బెజవాడ శాసనములో కలదని చెప్పవచ్చు, అటులే ముమ్మడిగు రెండవ (ఇమ్మడి) యుద్ధమల్లునికిగూడ 'మల్లణ్ణు' అను పేరుగలదని శ్రీ సంకట రమణయ్యగారూహించుచున్నారు. కాని బెజవాడ శాసనమునందీ విరోధము గలదు

'స్వస్తి నృపాంకుశాత్యనవత్సల సత్యత్రిణేత్ర వి
స్తర శ్రీ యుద్ధమల్లు న్దన వద్యవిఖ్యాత కీర్తిన్
ప్రస్తుత రాజాశ్రయుణ్డు త్రిభువనాభరణుణ్డు సకల
వస్తునమేతుణ్డు రాజసల్కి భూవల్లభుణ్డర్థిన్'

ఇందు ఇమ్మడి యుద్ధ మల్లునికి 'రాజసల్కి' అను అసలు పేరున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది ఇది 'భీమ సల్కి' వంటి వ్యక్తి నామము కాగా శ్రీ సంకట రమణయ్యగారన్నట్లు రెండవ యుద్ధ మల్లునికి 'మల్లణ్ణు' అను అసలు పేరు లేదని చెప్పక తప్పదు. కాబట్టి ఈ రాజసల్కి కుమార సంభవ కృతిపతి కాదు ఇక్కడ కూడ రెడ్డిగారు చెప్పినట్లు ('యుద్ధ బిరుదు వదలిన) 'మల్ల' శబ్దమే శ్రీ సంకటరమణయ్య గారికి తోరకమగుచున్నది ఎట్లయినను 'రాజసల్కి' అను అసలు పేరుండుటవల్ల 'మల్లణ్ణు' అన బిరుదు పేరు యుద్ధమల్లుండు అను బిరుదము నుండి జనించి దనుటకు వీలులేక పోలేదు ఇట్టిదే త్రైలోక్య మల్ల బిరుదమునుండి పుట్టిన మల్లయ్య పేరు కూడ శ్లేషలో 'మల్ల' శబ్దము సమయానుకూలముగ 'శెట్టి–మల్లయ్య' అను రెండర్థములను సాధించుననుట నిరాక్షేపము కావున శ్రీ రెడ్డిగారి వాదమే గ్రంథాధార సమ్మతము లేనిచో చారిత్రికుల వాదమునకు కూడ ఈ 'మల్ల' బిరుద నామ దోషము సంక్రమించుచున్నది.

మఱియు నన్నెచోడుడు తన గురువును కథానాయకునిగా ప్రవేశపెట్టి వర్ణించిన ఘట్టములో 'త్రైలోక్య పూజ్యుణ్' అని యొక చోటను, 'సోమ మనుష్యరూప —మల్లికార్జునుణ్' అని మఱియొక చోటను పేర్కొనియున్నాడు ఇంతియేగాక నాగబంధమందలి 'సోమశేఖర విస్ఫురితరమా దయా రస యుతా' అను సమాసములో తన గురువు సోమదేవుని దయా పాత్రుడుగా నన్నట్లు కవి చెప్పి కొనియున్నాడు ఇయ్యది శివస్తోత్ర పరమైనను శబ్దశక్తి ధ్వనిచేత త్రైలోక్య మల్ల సోమేశ్వర ప్రశంస కూడ నగుచున్నది శ్రీశైల మల్లయ్యను గ్రంథాధారముచే నిరూపించినట్లు తత్ప్రభువు త్రైలోక్య మల్లయ్యను గూడ గ్రంథస్థాధారముచే నిరూపింప వలసి యున్నది. శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారట్లు చేయక గ్రంథేతర రాధారములతో కాలాంతర

మును స్వతంత్రాంతరమును సాధింపబూనుట సముంజస ముగాగాని, యుక్తాయుక్తముగాగాని దోపదు భాకి పేట శాసనములో 'త్రైలోక్య మల్లమహాధీశాత్ శాసనబద్ధం, అను బిరుదనామము సోమేశ్వరభక్తి నామముగా వాడబడి యున్నది

బల్లయ

శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు పేర్కొన్న మందాడ గ్రామ శాసన దాతయగు 'పాకనాటి బల్లయచోళ మహారాజు' కే ఈ కమ్మనాటి బొప్పిడి శాసనమందలి పాకనాటి బల్లి భూపతియైనచో దీనికి నన్నెచోడు ఏమి కొడుకున్నట్లు సూచించుటకు వీలులేదు ఇచ్చట శాసన భాగము శిథిలమైయున్నది ఈ బల్లయచోడ మహారాజునకు నన్నెచోడుసెను కొడుకున్నట్లు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు ప్రమాణము చూపలేదు బల్లయనామము మాత్రము గ్రహించి అతనికి 'నన్నెచోడు' అని కొడుకుండునని—అతడే కుమారసంభవ కావ్యకర్త, అతడే పాకనాటి కధిపతి, అతడే త్రైభువన శ్రీ త్రిభువన సేనునిచే జంపబడినవాడు అని చెప్పుట ఊహాతీతముగా నున్నది

ఈ జటాచోడ వంశము వారు కూడ ఒరయూరి పురాధీశ్వరులుగా నుండి దశవర్మ కాలము నుండి పొత్తపి పాకనాటి కధీశ్వరులైనట్లు, కమ్మనాటి నివా సులైనట్లు కమ్మనాటి బొప్పిడి శాసన వాక్యములు తెలుపుచున్నవి ఇట్లే క్రీ శ 902 ప్రాంతమున కృష్ణా తీరమున బీచుపల్లి శాసనములో కూడ నొక చోడబల్లి దేవుడున్నాడు అతనికి కూడ నన్నె చోడుడని కుమారుడుండవలయునని శ్రీ మానవల్లి రామ కృష్ణ కవిగారును, కీ శే నడుకుదుటి వీరరాజు గారును సూచించియున్నారు అట్లే ఇది ఊహకు చెందినదే గాని సోపపత్తికము కాదు గ్రంథాధార చరిత్రతో సమన్వయ పఱచు చోడబల్లి కొడుకు నన్నె చోడుసెను పెద చెరుకూరు శాసన చరిత్రను నమ్మకపోవుట చిత్రముగా నున్నది

శైవ మతము

తెలంగాణా యందలి వేములవాడ శాసనములో 'త్రిభువన మల్ల సామన్త చూడామణి శ్రీ మదరి కేసరి' కాలమున (పాతి) మల్లికార్జున భట్టారకుడు ఒకడు కలడు గాని ఇతడు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు చెప్పినట్లు కాలా ముఖ శైవ మతమునకు చెందినవాడని చెప్పుటకు కాన సాధారము కనబడలేదు ఇందలి 'మల్లికార్జున, ముక్తిలింగి, విద్యాసనరాది భట్టార కాళసాములు' అను పాఠము గమనింపదగియున్నది ఇందలి భట్టారకా' అను బహువచనముపై సుబ్బరి వ్యాఖ్యల కన్వయిం చుచున్నది కావున ఈ భట్టారకులు కాలాముఖులన వీలులేదు మల్లికార్జునుడు, ముక్తిలింగి, విద్యాసనుడు మొదలగువారి ప్రత్యేక నామములు

తెంకణము

'తెంకణాధారిణి పెన్న పరినాడు లోనిదని శ్రీ వెంకట రమణయ్యగారు చెప్పుచున్నారు అనగా తెంకణ దేశమనునది అనంతపుర మండలమందలి తాడి పత్రి సమీపమునుండి పూర్వ వాహినియై ప్రవ హించు పెన్నానదీతట ప్రాంతమని చెప్పుట కవ కాశమున్నను తెలంగాణా ప్రాంతమందలి అలంపుర శాసనములో "హాల బాలియ తెంకణాదిసయ [స] కలిమత్తును" "మరాజను డొం. చెలివిం తెంకలు కొట్టమత్తును"

అను తెంకణభూమి వాడబడియున్నది దీనిని బట్టి తెలంగాణా ప్రాంతములో కూడ తెంకణ దేశ భాగమున్నట్లు తెలియుచున్నది ఇట్లే కళింగ దేశ ప్రాంతములో 'తెంకణాలు' సంస్థానమున్నది కావున ఇవి యన్నియు ఒకప్పుడు తెలుగు జాతికి చెందిన పూర్వదేశములై ఆ పూర్వ నామములతో వ్యవహరింపబడినట్లు తలంప వచ్చును అదియును గాక 'తెంక (ణ) శబ్దమునుండియే క్రమముగా 'తెకగు'—'తెలగు', 'తెనుగు—తెనుగు' దేశ భాషా పదము పుట్టినదా అను జిజ్ఞాస కలుగుచున్నది

ముగింపు

పరిశీలింపగా శ్రీ రెడ్డిగారు వ్రాసిన నన్నె చోడకవి చరిత్రలో అన్ని నిగమములైన ఉపపత్తులచే ఈ కవి క్రీ శ 1088—58 ప్రాంతములో నుండెనని నిరూపితమగుచున్నది గర్వకవిత్వము వ్రాయునల వాటు నన్నెచోడునికి గలదు

'అసిధార భాస్వన గజ—యకాంత కాంతరద,
దళవాతి ఖడ్గలతిక—యమైత్ర సంపదః'

'శరీరాల మాదు' అను చంపక మందిలి నీ జంపె రగడ—ఖడ్గ బంధము

ఇది 'జయచంద్ర చంద్రుల (విక్రమశక 1111 రేఖల) లో ధ్వనించుచున్న శుద్ధపక్షమున, తిగవంటె కర్త (8 కృత్తిక) నక్షత్రమున, జయశంకరేశ్వర మందలి శైత్రమాస విస్తారమును (జయజయ ధ్వని) 3—జయతిథియు, 3—జయ (మంగళ) వారమును ఖడ్గధారాబంధమందు స్థిరముగా అతిశయించెను' అను విక్రమశక కాలమునకు సరియగు శ్రీ శ 15-8-1054 తేదియగుచున్నది దీనిలో స్వల్ప కాలవ్యత్యాసము కూడ లేదు ఇట్లు యుక్తి కవి 'దైవజ్ఞునట్లు' ప్రతిజ్ఞ నిర్వహణము తుల్యతారకముగా, తిరముగా జేప చూపినప్పుడు ఈ విషయావళిని సంపూర్ణముగ విస్మరించి గ్రంథమందలి 'మల్ల—ప్రభు' కాలమును రెండవ యుద్ధమల్లుని కాలముతో నిర్ణయించుటకు వీలులేదు, ఈ గర్వకవిత్వ పద్యకాలము కూడ యుద్ధమల్లుని కాలముతో సమన్వయము చేయగలిగినప్పుడు శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారి వాదములోని సత్యము గోచరించును అంతవరకు తుల్యతిథి వార నక్షత్రాది విషయములన్నియు సమన్వయ పడని గర్వకవి నన్నెచోడుని యొక్క ఖడ్గబంధ రగడ కాలమును త్రోసివేయుటకు వీలులేదు.

ఇది గాక ఈ కవిరాజ శిఖామణి ప్రాచీన ప్రయోగ భాషా చరిత్ర కాలమును శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు సకారణముగ జూపనిదే ఈ గ్రంథ ప్రాచీనత క్రీ శ పదియవ శతాబ్ద ప్రాంతమునకు వీలులేదు శ్రీ రెడ్డి గారు చెప్పినట్లు కవి మార్గము నాశ్రయించి స్వరిగా, సూక్ష్మముగా, వక్రోక్తిగా, యుక్తిగా తన కాలమును ఆయా చోటుల నిరూపించెనని తలంపవలయును ఆ విషయము లన్నియు నిట నుల్లేఖించుట ప్రసక్తము కాదు

శ్రీ పిన్నంరాజు వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

మన ప్రాచీన వాద్య యంత్రములు

వాద్య విద్యా వేత్తలగు మన ప్రాచీనులు వాద్య యంత్రములను నాల్గు భాగములుగా విభజించి యున్నారు 1, తతము అనగా తంత్రీ గతము 2, అనద్ధము అనగా చర్మబద్ధము 3, సుషిరము అనగా రంధ్రము గలది 4, ఘనము అనగా లోహ నిర్మితము

తంత్రులు గల వాద్య యంత్రమును సాధారణముగ వీణయందురు సంగీత దామోదరమున దీనికి 29 రకముల భేదములు విస్తృత వివరణము గలదు ఆ గ్రంథములో చెప్పిన భేదములు వాని పేరులు నివి అలాపణి, బ్రహ్మవీణ, కిన్నరి, లఘుకిన్నరి, విపంచి వల్లకి, జ్యేష్ఠ, చిత్ర, ఘోషవతి, జయ, హస్తిక, కుబ్జిక, కూర్మి, సారంగి, పరివాదిని, త్రిశవి, శతచంద్రి, నకులోష్ఠి, ఢంసవి, ఔదుంబరి, పినాకి, నిశ్శంక, శుష్కల, గదావారణహస్త, రుద్ర, స్వరమండల, కపిలాస, మధుస్యంది, ఘోణ

నారద కృత సంగీతమకరందమున 19 విధములైన వీణలుల్లేఖించబడి యుండెను సారంగదేవుని అభిప్రాయములో వీణలు 11 విధములేయని తెలియుచున్నది

వీణాదండము బోలు కర్రవలనను, తీగ, నరములతో అల్లిన త్రాడు, జనుము, లేక నూలు మొదలైన ఉపకరణములతో తయారు చేయబడును వీణను నిర్మించుటకింకను ప్రధానోపకరణము "అలాబు" అనునది కలదు అలాపణి వీణ నిర్మాణ పద్ధతి సంగీత దామోదరమున నిట్లు వ్రాయబడియున్నది

శతవిస్తీర్ణా పరిణద్ధి మన్యచ్ఛిద్రేణ సంయుతః
దశయష్టిమితో దండః ఖాదిరో వైణవోఽథవా॥

అధః కరభవా నూర్ధ్వ గ్రంథవల్యాకృతి శోభితః
నవాంగులాద చ్ఛిద్రోపరి చంద్రార్ధసన్నిభాం
నివేశ్య చుంబికాం భద్రాలాబు ఖండం నివేశయేత్
ద్వాదశాంగుల విస్తారం దృఢపక్వం మనోహరం ॥

తుంబికావేశ మధ్యేన దం చ్ఛిద్రేతు నిర్మితం
అలాబు మధ్యగాం డోరీం కృత్వా దృఢాంతు కార్యకాం॥

తథా సంవేష్టయిత్వా తిస్యగ్భ్యా కార్యకాం భ్రామయేత్తతః
యయా సాగ్రనిశ్చ లాలా బుర్బంధశ్చ కరభోపరి॥

పంచాంగులిషు సంత్యజ్య తాలాబుం స్వల్పాంచ బంధయేత్
శేషాంత నిర్మితా పట్టమయీ సూత్ర కృతాథవా॥

సమా సూక్ష్మా దృఢా తత్ర తంత్రీ జేయా విచక్షణైః
ఏతల్లక్షణ సంయోగా దలాపణీ ప్రకీర్తితా॥

2 అనద్ధము లు.

చర్మాచ్ఛాదిత వాద్యమును పూర్వ కాలమున ఆనద్ధమని అవనద్ధమనియు చెప్పెడి వారు విభిన్న సంగీత గ్రంథములలో దీనికెన్నియో భేదములు చెప్పబడెను. ఆనద్ధ వాద్య యంత్రములలో గొన్నింటి పేరులివి—మురజము, పటహము, ఢక్కా, విశ్వకము, దర్పవాద్యము, ఘనము, పణవము, సరుహ,

లావజము, జాహావము, త్రివళి, కరటము, కమఠము, ఘుల్లి, ఢేరి, కుడుక్క, హుడుక్క, ఝుపసమురళి, ఢుక్కళి, దొండి, శాపము, డమరు, ఢమకి, మడ్డు, కుండలి, స్తుంగము, దుందుభి, అంకము, మర్దలము, అణీకస్థము ఇందు దుందుభి ఢేరి మొదలగునవి రణ వాద్యములు సంగీత శాస్త్రకారుడైన భరతుని అభి ప్రాయములో మర్దల మృదంగమే సర్వోత్కృష్ట వాద్యము మర్దల నిర్మాణ విషయమున గూడ శాస్త్రములో వ్రాయబడెను దీని మధ్య భాగము స్థూలమై ముఖములు రెండును దర్మాచ్ఛాదితములై యుండును ఇది ఒకటిన్నర మూరల పొడుగు గలదై ఎడమ ముఖ వ్యాసము 12—13 అంగుళములలోను కుడినైపు ముఖమున ఒకటి లేక అర అంగుళము తక్కువగా ఉండును రక్తచందన దారువుతో నిర్మితమైన మర్దలమునుండి గంభీర ధ్వని కలుగును భస్మము, ఎర్రమన్ను, మృత్తిక, అన్నము గుజ్జు జిగురు మొదలగునవి మిశ్రణచే తయారైన ప్రలేపమును దక్షిణ ముఖమున లేపనముచేసి ఎడమ ముఖమున పూరిక యుపయోగింతురు అన్ని విధములైన వాద్య యంత్రములు మర్దలము, మృదంగముతో గూడి యున్నప్పుడే రక్తి కట్టును

3. సుషిరములు

పిల్లన గ్రోవి మొదలగు రంధ్ర యుక్త వాద్యము లను సుషిరములని యందురు సంగీత విద్వాంసుల నేక విధ సుషిరములను వర్ణించియున్నారు అందులో—

వంశి, పావ్యరి, మురళి, మాగుడి, తిత్తిరి, భృంగశాహాళము, శాహాళము, కక్క, భృంగిక, స్వరనాళి, భృంగము, కాపాలిక అనునవి కొన్ని విధములు

ఈ వాద్య యంత్రములు వేణువు వోలు కలి గిన కర్ర, రక్తచందనము, శ్వేతచందనము, హస్తి దంతము, స్వర్ణ రౌప్య తామ్రములోహ స్ఫటికాదులచే తయారు చేయబడును వంశి, వర్తులమై సరళమై పర్వ దోష శూన్యమై యుండవలెను దీని గర్భ రంధ్రము కనిష్ఠికాంగుళితో తుల్యమై యుండును దీని అగ్ర భాగమునుండి రెండంగుళముల దూరమున నున్న ఫూత్కార రంధ్రమునుండి 5 అంగుళముల దూరమున 7 ఛిద్రములు ప్రతి యొక రంధ్రము మధ్య రెండంగుళ ముల వ్యవధానముండుటయు నావశ్యకము ఈ ఏడు రంధ్రములను చిన్న చిన్నవై యుండును

మాతంగముని మహానంద, నంద, విజయ, జయాది వేణువుల పొడుగు శ్రేష్ఠమని చెప్పినాడు వీనిని తయారు చేయు విధము పైన చెప్పిన దానికంటె కొంచెము భిన్నముగా నుండును.

వేణువును ఫూత్కార ఛిద్రముపై పెదవి యుంచి ఊదవలెను నిబిడత్వము, ప్రౌఢత్వము, సుస్వరత్వము, శీఘ్రత్వము మాధుర్యము నునవియైదును ఫూత్కార గుణములు శీత్కారము, బహుళత్వము, స్తబ్ధత్వము, విస్వరము స్ఫుటిత స్వరము లఘుస్వరము అమధురత్వము నను నవి ఆరును అవగుణములు

వృథావాదన, ప్రయోగ బాహుళ్యము అల్పత్వము అనునవి వేణు పూదు వాని దోషములు స్థాన, లయాభిజ్ఞత, గమక నిపుణత, స్ఫుటస్వరము శీఘ్రహస్తత్వమునవి గుణములు ప్రముక్తి, బద్ధముక్తి, యుక్తి, సుస్థానము, సుస్వరత్వము, అంగుళి సారణ మనునవి అంగుళి ప్రసారణ క్రియా గుణములు

4 ఘన వాద్యములు

కరతాళము మన్నగు ధాతు నిర్మిత వాద్యము లను ఘనవాద్యములందురు ఇవియు అనేక విధములు అందులో

కంసతాళము, కాంస్యవనము, జయఘంట, సుక్తిక కంఠిక, పటవాద్యము, పట్టఘోషము, ఘర్ఘరము ఝుంఝుతాళము, మంజీరము, కర్తరి, ఉష్కాకము మున్నగునవి కరతాళ విషయమున సంగీతశాస్త్ర మున నిట్లు వ్రాయబడి యున్నది

త్రయోదశాంగుళవ్యాసౌ సద్ధకాంస్య వినిర్మితౌ
మధ్యముష్టి సమాకారౌ తన్మధ్యే రజ్జుగుంఫితౌ॥
పద్మినీ పత్ర సదృశౌ కరాభ్యాం రజ్జు యంత్రితౌ
కరతాళావుభౌ వాద్యౌ వాద్య పాటే ముంకృతి॥

ఇరువది వాద్య విధ ప్రబంధములను యీ విద్యా ప్రవీణులు ఏర్పరచిరి వాటి పేర్లు యతి, ఉభయ, ఉంతవళి, అవచ్ఛేదము, జోడని చండని పదము, సమహంసము, ఝంకారము, పైహారము, తుటుకు, ఊస్వరము, ఢెంకారము, మలపము, మల పాంకము, ప్రహరణము, అంతర, దురక్వరి, యవనిక పుష్పాంజలి కాని సంగీత దామోదరములో 12 ప్రబంధములే చెప్పబడినవి అందులో కొన్నిటిది పేరులు పైన వ్రాసిన వానికంటె భిన్నములై యున్నవి

సంగీత దామోదరములో

'యతి ర్ధోధవ్య వచ్ఛేదో గజరో రుపలం ధృవం
గనపః సారిగో నీచవాదళ్చ కళిత స్తథా
ప్రహరణం వృందనంద ప్రబంధా ద్వాదశస్మృతాః॥

ప్రబంధ భేదములనబడు వాద్యముల వివిధ స్వరము లుత్పన్నమైనవి. (కల్యాణ్)

శ్రీ తటవర్తి సూర్యనారాయణ

గ్రంథవిమర్శనము

ఆంధ్రవ్యాకరణసంహితా సర్వస్వము

[మొదటి సంపుటము]

కళాప్రపూర్ణ శ్రీవజ్ఝల చినసీతారామశాస్త్రి ప్రభృతులకు రిజిస్ట్రారు, ఆంధ్రయూనివర్సిటీ, వాల్తేరు
వెల 25 రూపాయలు

ఇది, ఆంధ్రశబ్దచింతామణికీ, అథర్వణకారికలకు, బాలవ్యాకరణానికీ, ఇంకా ఇతరాంధ్ర వ్యాకరణాలకు, శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్యాఖ్యానరూపంగా రచించిన వ్యాకరణగ్రంథము

తెలుగులో వ్యావహారికవాదం బయలుదేరిన తరవాత, గ్రాంథికాంధ్రవ్యాకరణాభినివేశం చాలా వరకు సన్నగిల్లింది కాని వ్యావహారికభాషకు ఇంతవరకు ఒక సమగ్రమైన వ్యాకరణం బయలు దేరనేలేదు అందుచేత వ్యావహారిక రచయితలందరు తమకు తోచిన మార్గాలలో వ్యావహారికరచన సాగిస్తున్నారు

ఇక గ్రాంథికాంధ్రం చూస్తే అది విశ్వవిద్యాలయంలో విద్యార్థుల ప్రశ్నపత్రాలలోను, అక్కడక్కడ కొందరు గద్యపద్యరచయితల వ్రాతలలోను మాత్రమే మిగిలి ఉంది

మనకింతవరకు వచ్చిన తెలుగు వ్యాకరణాలన్నీ చాలా సంక్షిప్తంగా ఉన్నాయి ఇంతవరకు వచ్చినభారతాది గ్రంథాల పద్యభాషకుకూడా కేటిలో సమగ్ర సూత్రీకరణం కనబడదు నిజానికి ఏ వ్యాకరణమైనా బయలుదేరినపుడు అది అంతకు పూర్వమే ప్రసిద్ధులయిన గ్రంథకర్తల భాషకైనా మార్గదర్శకం కావాలి తెలుగు వ్యాకరణాల విషయంలో చాలాఅసమగ్రంగానే ఉన్నాయన్న విషయం గిడుగురామమూర్తిపంతులు గారు చాలాకాలంక్రిందటే సప్రమాణంగా నిరూపించారు ఉదాహరణకు ఆంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రకారం చూస్తే నన్నయ్య భారత ప్రయోగాలే అసాధువులని కొట్టి వెయ్యవలసి ఉంటుంది. అయితే నన్నయ్య వ్యాకరణంప్రకారం అతని భారతప్రయోగాలు కుదరక పోయినంత మాత్రాన పెద్దలోపమేమీ లేదనీ, పాణినిసూత్రాలకు అతీతమయిన పాణినీయసూత్ర ప్రయోగాలే కనిపిస్తున్నాయనీ శ్రీసీతారామశాస్త్రిగారు సమర్థిస్తున్నారు.

కాని సంస్కృతవ్యాకరణంలో ఇల్లాంటి ప్రయోగాలకన్నిటికీ ఒక నిర్దిష్టమయిన వ్యవస్థ ఏర్పాటైఉంది పాణినీయసూత్రాలప్రకారం కుదరని ఈపాణినిప్రయోగాలు చాలా తక్కువ ఆంధ్రశబ్దచింతామణి ప్రకారం కుదరని నన్నయ్య ప్రయోగాలు అసంఖ్యాకంగా కనిపిస్తున్నాయి ఈదృష్టితో చూస్తే మనకున్న వ్యాకరణాలతో ఇంత వరకు వచ్చిన సుప్రసిద్ధాంధ్రకవుల ప్రయోగాల కన్నింటికీ లక్షణసమన్వయం కుదరడంలేదు

శ్రీ శాస్త్రిగారే తమ వ్యాఖ్యానాల్లో అనేక స్థలాలలో ఆంధ్రశబ్దచింతామణికీ, అథర్వణకారికలకు, బాలప్రౌఢవ్యాకరణాలకు, ఇంకా ఇటీవల బయలు దేరిన వ్యాకరణాలకు మధ్యన బయలుదేరిన పరస్పర వైరుధ్యాలెన్నో ఎత్తి చూపించి, తమ వ్యాకరణ పాండిత్యబలంతో అవ్వన్నీ సమన్వయించడానికి ప్రయత్నించారు

అయితే ఈ పూర్వాంధ్ర వ్యాకరణాల కన్నింటికీ కలిపి, పాణినీయాని కున్నంత విస్తృతి గాని, ప్రామాణికతగాని లేకపోవడంవల్ల కొన్ని కొన్ని సిద్ధాంతాల విషయంలో పాఠకులు ఇదమిత్థం అని నిర్ణయించుకోవడానికి వీలుపడడంలేదు

ఉదాహరణకు 'సంహితైక పదే నిత్యా నిత్యా ధాతూపసర్గయోః, నిత్యా సమాసే వాక్యేతు సా వివక్షామపేక్షతే' అనే సంస్కృతి వ్యాకరణ సంహితా నియమం తీసుకుందాము ఈ అనుశాసనం తెలుగు సంధిలో సర్వత్ర అనువర్తించదని శ్రీశాస్త్రిగారు నిరూపించారు కాని శాస్త్రిగారు తమ గ్రంథపీఠికలో తద్ధితాది విషయాలలో సంస్కృత వ్యాకరణ సూత్రాలే తెలుగుకు అనువర్తిస్తాయనీ, సంస్కృత వ్యాకరణ పరిశిష్ట విషయాలకే తెలుగు వ్యాకరణ కర్తలు సూత్రాలు రచించారనీ వ్రాశారు.

ఇక్కడ సంస్కృత సంహితాను శాసనం తెను సులో అనువర్తించే విషయం సమగ్రప్రయోగ పరిశీలనచేసి తేల్చుకోవలసిన విషయం ఇంతవరకు వచ్చిన వ్యాకరణాలలో ఈ విషయంలో సమగ్రపరిశీలన జరగలేదు శాస్త్రిగారు చేసిన సమన్వయాలు కూడా సంక్షిప్తంగా ఉన్నాయిగాని సమగ్రంగా లేవు ఈ పరిస్థితిలో ఈ సమన్వయానికి సరిపోని ప్రాచీన కవిప్రయోగాలు అపప్రయోగాలేనా అని పాఠకులకు సందేహం కలగడం సహజమే ఇంక ప్రసిద్ధ ప్రాచీన కవులలో వీరు ప్రామాణికులు—వీరు అప్రామాణికులు అని కొట్టివెయ్యడం కూడా అంత తేలికైన పని కాదు ఇల్లాంటప్పుడు — శ్రీ శాస్త్రిగారు కొంతమంది ప్రాచీన కవుల ప్రయోగాలు ప్రత్యేకించి అపప్రయోగాల నిర్ణయించడం వ్యాకరణసంప్రదాయదృష్ట్యా యుక్తియుక్తం కాదు.

అయితే ఈ చేసినదంతా ఆంధ్ర వ్యాకరణ ప్రాథమిక సంప్రదాయాలను గురించి చేసిన విమర్శ ఇదంతా గతానుగతికంగా వచ్చిందని విడిచిపెట్టి, కేవల సాంప్రదాయికాంధ్రవ్యాకరణదృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు—శాస్త్రిగారి ఆంధ్రవ్యాకరణ సంహితాసర్వస్వమువంటి సమగ్ర వ్యాకరణగ్రంథం తెలుగుభాషకు * ఇంతవరకు లేదన్నను బయలుదేరలేదని చెప్పాలి

శాస్త్రిగారు సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్ర వ్యాకరణాలు కూలంకషంగా మథించినవారు ఈ వ్యాఖ్యానంలో దొర్లిపోయే అనేక సంస్కృతాంధ్ర శబ్దాల సాధుత్వాసాధుత్వ నిర్ణయాలలో, వీరి కూలంకష పాండిత్యము, చిరకాలానుభవము, ప్రయోగ విశేష పరిజ్ఞానము ప్రస్ఫుటంగా గోచరిస్తాయి

గ్రాంథికాంధ్ర వ్యాకరణ సంప్రదాయాలు, ప్రయోగ విశేషాలు, సూత్రకర్తల లోపాలు మొదలయిన భాషావిషయాలు తెలుసుకోదలిచిన వారందరికీ ఇది అవశ్య పఠనీయమయిన ఉత్తమగ్రంథము

ఇది ఇంతవరకు పూర్వం వెలువడిన గ్రాంథికాంధ్ర వ్యాకరణాల కన్నింటికీ మహాభాష్యంవంటిదని చెప్పవచ్చును

అయితే శాస్త్రిగారి భాష్య రచనతో తృప్తిపడక అపూర్వమయిన తమ పరిశ్రమను వినియోగించి భాష్యరూపంలో వెలువరించిన తమ అభిప్రాయాలు సూత్రీకరించి గ్రాంథికాంధ్రాని కొకసమగ్ర వ్యాకరణం రచింపగలరనీ,* ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయానికా వ్యాకరణం ప్రచురించే గౌరవం దక్కగలదనీ ఆశిస్తున్నాను

ఆంధ్రవ్యాకరణ సంహితాసర్వస్వం రాయల్ సైజులో * సుమారు వెయ్యి పుటల గ్రంథం. చింతామణ్యాది వ్యాకరణసూత్ర సూచికలు, విస్తృత విషయసూచికలు మొదలయిన వాటితో గ్రంథ ముద్రణం ప్రశంసనీయంగా ఉన్నది

ఇంతటి ఉత్తమ వ్యాకరణగ్రంథం ప్రచురించిన ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు ఆంధ్రభాష కొక అమూల్యాలంకారం చేకూర్చారు

ఆంధ్రభాషాభిమానులందరికీ ఇది అవశ్యం పఠింపదగిన అమూల్య వ్యాకరణ గ్రంథము

నా ట కం

[అనువాద నాటకం]

శ్రీ వి వరసరాజు, ప్రకాశకులు దేశి కవితా మండలి, విజయవాడ 2, వెల రూపాయి పావలా

అన లిటి హంగరీ కవి ఫెరన్స్ మొల్నార్ వ్రాసిన నాటకం ఈ నాటక రచనాచమత్కృతికి ముగ్ధుడై పి జి వుడ్‌హౌస్ అంతటి రచయిత దీనికి "The play is the thing" అని పేరుపెట్టి ఇంగ్లీషులో కి తర్జుమా చేశాడు ఆ ఇంగ్లీషులోనుంచి శ్రీ వి వరసరాజుగారు చేసిన తెలుగుఅనువాదమే ఈ 'నాటిక'

ఊర్వశి, మధు, అనే ఇద్దరు యువతీయువకులు పరస్పరము ప్రేమించుకుని వివాహం చేసుకుందామని నిశ్చయించుకుంటారు అయితే ఇంతకు పూర్వమే ఊర్వశికి నాట్యం నేర్పిన కాలంలో బాగా జోస్తీగా తిరిగిన కాముడాజనే అసామి ఆమెనొక హోటల్లో కలుసుకుని సరసాలాడడం మొదలుపెడతాడు కాని ఊర్వశి తన పెళ్ళి నిశ్చయం అతనికి చెప్పి తిరస్కరిస్తుంది. ఈ హోటల్లో పక్కగదిలోనే మధు, అతని సన్నిహిత మిత్రులు రఘుపతి, రామానుజం మకాంచేసిఉంటారు. మధు ఈ సంభాషణ విని,

నిర్ఘాంతపడి ఊర్వశితో తెగతెంపులు చేసుకోడానికి సిద్ధపడతాడు కాని రఘు, రామానుజులు, మధుమీద జాలికొద్దీ అట్టే రభస జరక్కుండా ఈ వ్యవహారం సానుకూలపరచి పెళ్ళి జరిగించాలని నిశ్చయించి, మధుతో ఆసంభాషణ అంతా ఒక నాటకం రిహార్సల్లోదని చెబుతారు స్వయంగా అప్పటికప్పుడు ఒక చిన్న నాటకం వ్రాసి, ఊర్వశీ కామరాజు లిద్దరిచేతా ఆ నాటకం ఆడిస్తారు. పాపం మధు భావకవి ఆ అమాయకు డిదంతా నమ్మి, చివరికి ఊర్వశి పాణిగ్రహణోన్ముఖు డవుతాడు ఇదే ఈ నాటకంలో కథ

ఈ కథ సామాన్యంగానే కనిపిస్తుంది కాని ఫిరన్స్ లారెన్స్ మాత్రం ఇదంతా మూడంకాల్లో ఇమిడ్చి, అత్యద్భుతంగా నడిపించుకుపోయాడు ఈ రూపక రచనావిధానం అంతా సరికొత్తగా అతి సున్నితమైన హాస్యధోరణిలో సాగిపోతుంది

దీనికి డి వి నరసరాజు గారు చేసిన అనువాదం కూడా చాలా చక్కగా నడిచింది కిరి సంభాషణలు మంచి చురుగ్గా హుషారుగా సాగిపోతాయి రచనకు, ప్రదర్శనానికీ, ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు ప్రథమ తాంబూలం అందుకున్న కిరి 'నాటకా'న్ని గురించి, ఇంతకంటె ఎక్కువగా వ్రాయడం అనవసరం

అయితే—ఒక యువతికి ముందుగా ఒక ఆసామితో బాగా దగ్గిర సంబంధం ఏర్పడడం, తరవాత ఆమె ఇంకొకర్ని పెళ్లాడాలని అనుకోవడం—పాత గోల బయటపడడం—మధ్యవర్తులు కలుగజేసుకుని వ్యవహారం చెయ్యిదాటిపోకుండా చూడడం—లాంటివి పాశ్చాత్యసంఘానికి నప్పినంతగా మనకు నప్పవు ఇందుచేత తెలుగుజనానికి ఈ నాటకం కొంత విడ్డూరంగా కనబడుతుంది

ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్తు మన సంఘ వ్యవస్థకు బాగా హత్తుకుపోయే స్వతంత్ర నాటకాలుగాని లేకపోతే—అనువుపడ్డం అలాంటి అనువాదాలుగాని ప్రోత్సహించడం మంచిది.

సింహగడము

[నాటకము]

కురఛి నరసింహము. బి. ఏ., బి. యి డి. ప్రకాశకులు అరుణాశ్రమము, నడకుదురు. కాకినాడ తాలూకా, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

ఈ నాటకంలో ప్రధానేతివృత్తం సింహగడ విజయము ఈ విజయం సాధించిన వీరుడు తానాజీ మాలుసురే ఇతను శివాజీకి నమ్మినబంటు తన చాకచక్యంవల్ల సింహగడదుర్గరక్షకుడైన రాయాజీ ఘోరేసరుని తన పక్షానికి తిప్పుకుంటాడు ఈ కథలో ఉదయభానునికీ, కమలకుమారికీ మధ్య నడిచిన వ్యవహారం కూడా కలుస్తుంది రచయిత ఇదంతా ఆరుఅంకాలలో కుదించారు

సాంప్రదాయిక పద్ధతి ననుసరించిన పద్యాలు, పాటలు, గ్రాంథిక భాషారచన మొదలైనవన్నీ ఈ నాటకంలో కనిపిస్తాయి

చారిత్రిక రూపకాలు వ్రాసేటప్పుడు ఆకాలపు ప్రజల మనోభావాలు స్ఫురింపజెయ్యడంలో చాలా జాగ్రత్త పడాలి శివాజీకాలంలో హైందవ ధర్మాచరణావేశం ఉంటే ఉండవచ్చును గాని, ఈనాడు బయలుదేరిన అఖిలభారతజాతీయావేశంలాంటివి ఆరోజుల్లో కనబడవు అందుచేత ఈ నాటకంలో చాలాచోట్ల మరాటీవీరులు 'భారత వీరత' మొదలైనవాటిని గురించి ప్రస్తావించడం సముచితం కాదు రచయిత ఇక్కడ ఈనాటి భావాలు ఆనాటి వ్యక్తులకు హత్తించినట్లు కనిపిస్తుంది

ఈరచయిత నాటకరచనకంటె పద్యరచన కొంత బాగుంది ఈ క్రింది పద్యాలనుబట్టి కిరి రచనా పద్ధతి గమనించవచ్చును

"ఓహో! ఆహవలక్ష్మియే మనకుఁ
ప్రత్యక్షాన మిచ్చెందహో
సాహిత్యమ్ము వరించి, శాత్రవ కర
గ్రస్తంబులౌ దివ్యలన్
వ్యూహమ్ముల్ పచరింపుడీ రిపుల
కాయుర్దీపమార్పన్నికో
త్సాహావేశ పరాక్రమ ప్రళయ
రుద్రస్ఫూర్తి వర్తింపుడీ!
ప్రాణమ్ముల్ తృణతుంగురమ్ములు
తటిత్ప్రాయంబు తాత్రీలు, కో
దాణిన్ శాత్రవముక్త సేసి
శివరాట్ప్రాత్సాహ గేలించి, గీ
ర్వాణ ప్రస్తుత తేపుమీర
శివజీపాదోపజీవుల్ పరి

ప్రాణోద్యోగు లటంచు శాశ్వత
సువర్ణఖ్యాతి దీపింపరే!"

TWELVE PEAS IN A POD

[కథల సంపుటి]

మార్సెల్లా హార్డీ ఆథర్స్ అండ్ ఆర్టిస్ట్స్ ఎసోసియేషన్ 16 శాండ్ సన్స్ గార్డెన్ స్ట్రీట్ ఢిల్లీ. మదరాసు వెల: 2 రూపాయలు

ఇది భారతదేశ పరిసరాలపై ఆంగ్లభాషలో రచించిన 12 కథల సంపుటి

పైదేశీయులు అన్యదేశాలలో చాలాకాలం నివసించినా ఆ దేశీయుల ఆచారవ్యవహారాల అంతరాంతరాలు పరిశీలించి ఎన్నదగినసాహిత్యసృష్టి చెయ్యడం చాలాకష్టం అసలాయాదేశీయుల జీవితాంతర్యం వారి దైనందిన వ్యావహారిక భాషలో అంతర్లీనమై ఉంటుంది అందుచేత విదేశభాషల్లో అన్యదేశీయుల జీవితపరిసరాలు చిత్రించడంలో కొంత క్లిష్టత ఏర్పడుతుంది

కాని ఈ రచయిత్రి రచనలలో అంతటా చక్కని భారతీయ జీవన పరిశీలన కనిపిస్తుంది కథలు చదువుతూంటే ఇవి ఎవరో భారతీయులు వ్రాసినట్లే ఉంటాయి గాని పైదేశీయ దృష్టి ఛాయలు ఏటిలో కనబడవు ఇది ఈరచయిత్రి కథలలో ఎన్నదగిన ప్రత్యేక విశిష్టత

ఈసంపుటికి పీఠిక రచించిన మంత్రి జాన్ మాథ్యూరస్ గారు వ్రాసినట్లు ఈమె కథల్లో సున్నితమైన స్వభావపరిశీలనము, చిత్రణము ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగిన గుణాలు ఈ జాతి రచనలకు *Twixt Here and there, Renunciation, The Goldsmith Finishes His work* అన్నవి ఉదాహరణలుగా తీసుకోవచ్చును

ఈమె వ్రాసిన కథ లన్నిటిలోను, *One night in a Barn, A question of Authorship* అన్నవి రెండు ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగిన ఉత్తమ కథలు

మిగిలిన వాటిలో చాలావరకు చిత్రకాల తరగతికి చెందుతాయి వీటిలో *The call of the eights* ఎన్నదగిన చిత్రణం కవిత్వోక్తమైన ఒక సన్నివేశం తీసుకొని రచయిత్రి అన్నిక పథాంకు తీసుకొనిపోయిన మార్సెల్లాహార్డీ రచనాకౌశలం దీనిలో గమనించవచ్చును

ఆకర్షకమైన ముఖచిత్రంతో ముద్రణాదికం ప్రశస్తంగా ఉన్నది

ఈ ఉత్తమాంగ్ల కథాసంపుటి ప్రచురించిన ఆథర్స్ అండ్ ఆర్టిస్ట్స్ సంఘంవారు అభినందనీయులు

శబ్దసింధు

[హిందీ-తెలుగు నిఘంటువు]

సంకలనకర్త వాగిసత్యనారాయణగారు. ప్రకాశకులు విజయ భారతీ పబ్లికేషన్స్, రాజమహేంద్రవరము వెల 13 రూపాయలు

ఇదిడెమ్మీసైజులో 1378 పుటలుగల పెద్దనిఘంటువు దీనిలో 75 వేల పదాలున్నాయి సాగివారు సామాన్యంగా హిందీలో వాడబడే సంస్కృత, పార్సీ, ఉర్దూ, అరబ్బీ మొదలైన భాషలపదాలన్నీ సేకరించి, అకారాదిక్రమంలో ఇందులో చేర్చారు ఇదిగాక, ఇందులో ఇంకా 5 వేల హిందీ జాతీయాలుకూడా చేరి ఉన్నాయి

హిందీ జాతీయ భాషగా మారిన ఈ నాళ్లలో అందరూ ఈభాష తప్పకుండా చదవవలసిన అవసరం ఏర్పడింది తెలుగులో ఇంతవరకు ఇంత పెద్ద హిందీ—తెలుగు నిఘంటువు బయలుదేరలేదు ఇది హిందీభాష చదివేవారికి బాగా ఉపయోగిస్తుంది ఇంత పెద్ద నిఘంటువు తెలుగులో ప్రకటించడానికి శ్రమపడిన ప్రకాశకులు, సంకలనకర్తలైన వాగి సత్యనారాయణగారు హిందీభాష చదివేవారికి చక్కని సౌకర్యం కలిగించారు

విక్రమ ప్రకృతి

[పద్య కావ్యము]

రూమిజాల పద్మనాభస్వామి, శారదా విద్యాలయ వాలిలోన్నత పాఠశాల, త్యాగరాజనగర్, మదరాసు వెల లేదు

ఇది జయపురమార్గంలో తగిలే కొండవారి ప్రకృతిసౌందర్యంవర్ణించే ఏకాశ్వాస పద్యకావ్యము

ఈ కావ్యంలో అక్కడక్కడవచ్చే ప్రకృతి వర్ణనలతోబాటు శైలవర్ణ బస్సులు, మొదలయినవాటి గొడవలుకూడా అక్కడక్కడ దొర్లుతూంటాయి ఇందులో కేవల ప్రకృతివర్ణనలే కాక, జయపుర రాజ్యంలో నివసించే మనుష్యుల సాంఘిక వర్ణన కూడా కనిపిస్తుంది

విక్రమప్రకృతిలో పద్యాలన్నీ సాంప్రదాయికమార్గంలో సాఫీగా నడిచిపోతూంటాయి పదప్రయోగము, సమాసాలకట్టుబడి, చక్కని జాతీయ మార్గంలో నడిచాయి అయితే వృత్తరచనలో ఈ రచయిత కంతగా చెయ్యితిరిగినట్టు కనబడదు ప్రధానంగా ప్రకృతివర్ణనపేరమైన ఈ కావ్యంలోని వర్ణన అక్కడక్కడ ఉదాత్తమార్గం విడిచి, చాలా తేలకంగా తేలిపోతూంటుంది అయితే ఈ క్రింద ఉదాహరించిన వర్ణనవంటివి అరుదుగా ఉన్నా, దీనినిబట్టి ఈ రచయిత ఉత్తమస్థాయి ఏ అంతరువు దాకా వెళ్లింవో గ్రహించుకోవచ్చును

"కుసుమగ మంచిగంగపు జిబ్లి
నా ళ్లను గప్పకొంచు o
పద కలవారిపోల్కి మదవారణ
కుంభ విరాజి యాత్తికా
ప్రనగళ ఖ్యాతమానలయి
పాటలు పాడుచు నచ్చుటచ్చుటన్
మెదలుచు నుందురందు గను
గీటుగ ఖిల్లపురంధ్రికామణుల్"

భక్తి తత్త్వము

శ్రీ నిర్వికల్పానందస్వామి ప్రకాశకులు సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి వెల 12 అణాలు

నారద భక్తిసూత్రాలు సంస్కృత భక్తి తత్త్వంలో ప్రామాణిక గ్రంథం నిర్వికల్పానంద స్వామిగారు ఆ గ్రంథంలోనివిషయం సంగ్రహంగా క్రోడీకరించి తెలుగులో తేటతెల్లంగా వివరించారు

ఇది క్రౌను సైజులో 50 పుటల గ్రంథం అయినా మాత్యంగా నారదభక్తి సూత్రంవిషయం అవగాహన చేసుకోగోరేవారి కిది బాగా ఉపయోగిస్తుంది

గౌతమ బుద్ధ

(జీవిత చరిత్ర)

చెరుకూరి వీరయ్య ఎమ్ ఏ ఎల్, ఎల్. బి, ప్రకాశకులు పి ఆర్ అండ్ సన్స్ విజయవాడ. వెల 1-8-0

రచయిత దీనిలో గౌతమబుద్ధుని చరిత్ర సంగ్రహంగా వ్రాశారు. అయితే ఉన్నంతలో దీనిలో ప్రతి ప్రకరణంలోను, బుద్ధుని జీవితచరిత్ర విశేషాలు సర్వతోముఖంగా స్ఫూర్తిగా వచ్చాయి

దీనిలో వాడిన భాష గ్రాంథికమే అయినా చాలా చక్కగా సరళంగా నడిచింది

రామనామ ప్రభావము

శ్రీ కుందుర్తి వెంకటనరసయ్య ప్రకాశకులు సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి వెల 6 అణాలు

ఆయా శాస్త్ర గ్రంథాలలో గల రామనామ ప్రశస్తిపరమైన శ్లోకాలన్నీ సేకరించి రచయిత దీనిలో రామనామ ప్రభావం సంగ్రహంగా వివరించారు

రామనామ వ్యుత్పత్తి, జపవిధానము మొదలైనవన్నీ తెలిసికోగోరేవారికి ఈ గ్రంథం ఉపయోగిస్తుంది

అంబికావిజయం

పురాణపండ రామమూర్తి భారతీ ముద్రణాలయము ఆలమూరు వెల: 12 అణాలు

శారద నవరాత్రులు జరపడం ఆంధ్రదేశంలో అనూచానంగా వస్తున్న సంప్రదాయము ఈ పుస్తకంలో రచయిత దేవీపూజావిషయంలో పురాణ ప్రసిద్ధమైన మాహాత్మ్యాలు, కథలు సేకరించి సరళ వ్యావహారిక శైలిలో సర్వులకు బోధపడేటట్లు వ్రాశారు.

వీరి వ్యావహారికంలో అక్కడక్కడ గ్రాంథిక శైలికూడా కనిపిస్తుంది. రచయిత ఈ విషయంలో జాగ్రత్తపడటం అవసరం

బాపూ—నా తల్లి

కుమారి మనూగాంధి అనువాదకుడు నండూరి వెంకటకృష్ణమాచార్యులు సర్వోదయ సాహిత్య పరిషత్తు. హిందీనిలయంరోడ్డు హైదరాబాద్ (దక్కన్) వెల పన్నెండు అణాలు.

కుమారి మనూగాంధి గాంధీజీతో నౌఖాలీ సంచారం చేసినప్పుడు అనాటి స్మృతులన్నీ గుజరాతీ భాషలో దినచర్యారూపంలో వ్రాసింది దానికి నండూరి వెంకటకృష్ణమాచార్యులుగారు చేసిన అను వాదమే ఈ గ్రంథం

సామాన్యమయిన గాంధీజీ దైనందిన చర్యలో జరిగిన మహత్తర సంఘటన లెన్నో మనూగాంధీ పాఠకుల కళ్ళకు కట్టినట్లు వ్రాసింది ప్రతి చిన్న విషయంలోను మహాత్ముని దృక్పథం ఎంత నిశితంగా పనిచేసిందో ఈ చిన్న పుస్తకంవల్ల స్పష్టపడుతుంది

అనువాదం అంత జాతీయంగా లేకపోయినా మూలగ్రంథంలోని విషయాలన్నీ పాఠకులకు సుల భంగా తెలుస్తున్నాయి

శ్రీ కుసుమహరనాథ లీలానుగ్రహము

కొత్తపల్లి బుచ్చియ్యశర్మ పాలమూరు, పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా వల ఒకరూపాయి

దీనిలో గ్రంథకర్త కుసుమహరనాథుని జన నము, జీవితవృత్తాంతము సంగ్రహంగా వ్రాశారు.

జీవితవృత్తాంతం తరవాత రచయిత హరనాథ లీలలు, హరనాథసందేశము మొదలయిన విషయాలు కూడా చేర్చారు

హరనాథతత్త్వం తెలిసికోగోరేవారందరికి ఈ గ్రంథం సంగ్రహప్రకాశికగా ఉపయోగించ గలదు

ఖండకావ్య సంపుటి

శ్రీ రాధాకృష్ణ ప్రెస్ రామచంద్రపురం— వెలలేదు దీనిలో కె. శైరా, శ్రీపాద వెంకటరత్నం, వాద్రేవు నారాయణమూర్తి, పొన్నపల్లి వెంకట కృష్ణయ్య, రావులపర్తి భద్రిరాజు, పోడూరి సూర్యనారాయణమూర్తి అనే ఆరుగురు యువకవు లు ఖండకావ్యాలు ఉన్నాయి.

ఈ ఖండకావ్య సంపుటికి పోడూరి సూర్య నారాయణమూర్తిగారు కొత విశ్వ్యసకిలి రచిం చారు. దీనిలో విశదపరిచిన అభిప్రాయాలలో ఎవ రన్నా అతిశాయముగా అంగీకరించక పోవచ్చునుగాని సామాన్య సారస్వతోపాసకు లందరు ఇది తప్ప కుండా అంగీకరించే విషయాలే

ఈ రచయితల రచనలలో గేయాలు, పద్యాలు మొదలైన ఆధునికరచనాపద్ధతులన్నీ కనిపిస్తున్నాయి వీ రందరు కొత్త కొత్త దారులలో రచనాపద్ధతి సాగించారు. వాద్రేవునారాయణమూర్తిగారి 'చంద లుడు' కున్నితమైన హాస్యంతో హుషారుగా నడిచి పోతుంది

కె శైరా వ్రాసిన జీవిత, జ్యోత్స్న, ఈయన వ్రాసిన రచనలలో ఉత్తమంగా ఉన్నాయి.

పొన్నపల్లి వెంకటకృష్ణయ్యగారు వ్రాసిన రచనల్లో ఉగాది—విశ్వకి అనే ఖండకావ్యం బాగుంది

రావులపర్తి భద్రిరాజుగారికి గేయరచనలు భావకవితాపద్ధతి అనుసరిస్తున్నాయి.

మొత్తంమీద ఈ రచయిత లందరిలోను యువకోత్సాహము, నూతన రచనా ప్రభావాలు ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తున్నాయి. క్రమంగా వీరు తమ రచనలలో పరిణతి పొందగలరని అక్కడక్కడ మెంచి సూచనలు కనిపిస్తున్నాయి.

ఆర్య ప్రవర్తనము

పండిత శాస్త్రి కేశవాచార్య సిద్ధాంతిశాస్త్రి

ప్రకాశకులు ఆర్యసమాజము గోసామహల్, హైదరాబాద్ (దక్కన్) వెల ఆరణాలు

ఇది హిందీభాషలో పండిత రామనారాయణ మిశ్ర వ్రాసిన భారతీయ శిష్టాచార్ అనే గ్రంథం ఆధారంగా తీసుకుని రచించిన గ్రంథమని గ్రంథ కర్త తమ పీఠికలో తెలియజేశారు.

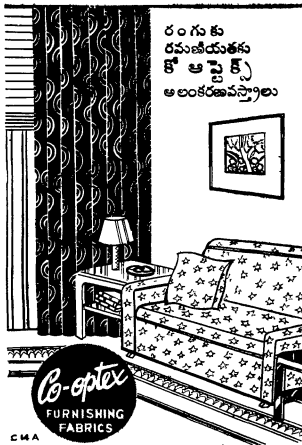
ఇది ఆర్యసమాజం ధర్మపద్ధతిని అనుసరించి వ్రాసిన పుస్తకము

దీనిలో విద్యార్థులు ముఖ్యంగా దైనందిన జీవి తంలో అవలంబించవలసిన నియమాలను గురించిన వివరాలున్నాయి

అయితే ఈ విషయాలు ఆర్యసమాజస్థు లయిన విద్యార్థులకే కాక ఇతర విద్యార్థులు కూడా అను దినము ఆచరణలో పెట్టదానికి తగినవిగా ఉన్నాయి.

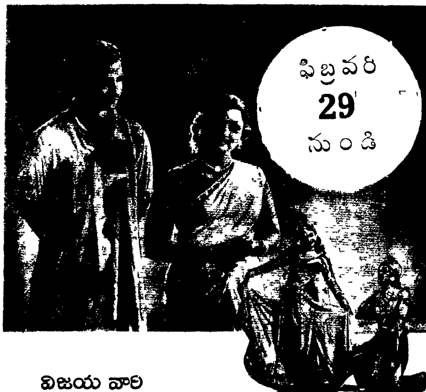
దీని ఆఖరి కుసుమంతిరావుగా కొక పీఠిక రచించారు. ఇది విద్యార్థు లందరు చదవవలసిన పుస్తకము

Printed & published by S. Sambhu Prasad at the Andhra Patrika Press, No 7, Thambu Chetty Street, Madras. Editor: S. Sambhu Prasad

రంగుకు
రమణీయతకు
కో ఆప్టెక్స్
అలంకరణవస్త్రాలు
Co-optex
FURNISHING
FABRICS

ఫిబ్రవరి
29
నుండి

